

Анатолій Дейнеко

Село наше Красне...

Історія Красносілки:
від сивої давнини
до наших днів

Дніпропетровськ
АРТ-ПРЕС
2007

УДК 94(477.65)+908(477.65)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)+26.89(4Укр-4Кір)
Д 27

Дейнеко А. О.

Д 27 Село наше Красне... Історія Красносілки: від сивої давнини до наших днів. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2007. – 440 с. + вкл.

ISBN 978-966-348-099-2

Книга, яку написав шкільний учитель історії, є блискучим зразком дослідження місцевої краєзнавчої історії. На прикладі типового українського села, що на Олександрівщині Кіровоградської області, автор мовою численних документів і архівних першоджерел розкриває багатовікову історію свого народу, гортаючи сторінки його боротьби за волю, страждань і перемог.

Книга буде корисною для всіх, хто цікавиться краєзнавством, а також може бути з успіхом використана як допоміжний матеріал на уроках історії.

*За сприяння
Бориса Миколайовича Кузика
м. Москва*

**УДК 94(477.65)+908(477.65)
ББК 63.3(4УКР-4КІР)+26.89(4Укр-4Кір)**

ISBN 978-966-348-099-2

© А. О. Дейнеко, 2007
© О. К. Горшков, комп'ютерний
дизайн і оформлення, 2007

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ З МАЛОЇ ПОЧИНАЄТЬСЯ

Борис Миколайович Кузик – уродженець смт Олександрівка Кіровоградської області.

Доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Російської академії наук, заслужений діяч науки Росії, генерал-майор запасу.

Фундатор багатьох гуманітарних проєктів. За сприяння Бориса Миколайовича реалізуються наукові дослідження, відродження православних святинь, видавництво книжок з краєзнавства та церковної історії.

Справді кажуть: не буває маленької чи великої історії. Все велике, значуще — чи то йдеться про визначні історичні події, чи про високі моральні категорії — бере свій початок і є невід’ємною частиною чогось маленького, інколи навіть непомітного. У цьому ми переконалися, захопившись виданням серії книжок про наш рідний Олександрівський край. Від історії школи, яка дала нам путівку в самостійне доросле життя, до нарису історії всієї Кіровоградщини — ці видання викликали жвавий інтерес читачів до свого минулого, бажання прослідкувати корені свого роду.

І от сьогодні, з ласки Божої, читач тримає в руках ще одну книжку, яка продовжує розповідь про малу батьківщину багатьох жителів нашого славетного краю — невелике мальовниче село Красносілку, яке зустрічає кожного, хто опиняється тут, чарівними краєвидами степів і ставків, смарагдовою зеленню безкрайніх ланів. І живуть тут такі самі чудові люди — щирі, гостинні, працелюбні. Чого тільки не бачила ця земля за свою багатовікову історію! І татарську

навалу, і знущання польських шляхтичів, і жахливий голодомор, і німецьку окупацію... А люди все одно жили й живуть тут, не шукаючи іншої долі та іншої землі, тому що, напевно, краще цього куточка України для них ніде немає.

Кілька років тому на запрошення вчителів школи мені випала нагода побувати в цьому селі, познайомитися з людьми, з місцевою історією. Мене вразило, з якою любов'ю та повагою про свою малу батьківщину розповідали ветерани війни та праці, руками яких будувалося село. І в той же час приємно було слухати розповідь учнів школи про історію рідного краю, про їхні перші кроки в пізнанні минулого свого роду. Мені стало зрозуміло, що величезний матеріал, зібраний тутешніми краєзнавцями цього села — справжніми подвижниками, патріотами, які по крихтах збирали відомості про місцеву історію не заради якоїсь слави, а для своїх нащадків — не повинен зникнути або залишитися власністю декількох людей. Мені здалося, що, втілившись в окреме видання, він стане надбанням суспільства, комусь допоможе зрозуміти свою історичну сутність, комусь стане уроком добра, а для когось буде символом, згадкою про свою батьківщину, а можливо, навіть реліквією.

На прикладі одного села можна узагальнювати події, що відбувалися навколо, і в той же час кожне село має свою особливість, своїх людей, пам'ять про яких повинна залишитися для майбутніх поколінь. Глибоко переконаний, що відродження духовності суспільства неможливе без пізнання історії передусім рідного краю.

У підготовці матеріалів до цієї книги брало участь не одне покоління жителів села. Історія, яка готується таким чином, позбавлена дії кон'юнктурних рис якоїсь політичної сили чи окремої особи. Тим вона є об'єктивнішою, правдивішою й кориснішою для всіх, хто перегорне її сторінки.

*Наступним поколінням в знак любові,
Про Красносілку – про село своє,
Історію, освячену у слові,
Як естафету ми передаєм.*

*Передаєм з надією, що далі
Знайдуться люди в нашому селі,
Які опишуть в радості й печалі
Події і великі, і малі.*

*Які продовжать розпочату справу:
Зведуть між поколіннями мости.
Ми постарались першу переправу
З минулим і майбутнім навести.*

*Щире спасибі тому, хто в дорогу
Благословить цю книгу постаравсь...
Історія писалася для того,
Щоб поколінь зв'язок не перервавсь.*

М. Коломієць

Село наше Красне...

I. ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ

Задум написати книгу «Історія села Красносілки» виникла давно – ще в 50-ті роки ХІХ століття. Першим, хто почав збирати по крупинці відомості з минулого нашого краю, був учитель української мови та літератури *Василь Миколайович Мельник*. Він народився 7 січня 1902 року в селі Красносілка, у сім'ї селянина-бідняка. Його батько, Микола Григорович Мельник, після 25-річної служби в царській армії повернувся до рідної оселі. Оскільки батьківська хата була дуже стара, заходився будувати нову. А ще він допомагав будувати хати, повітки, клуні своїм односельцям.

У 50 років батько одружився з 28-річною вдовою – Улітою Пегасівною Мандзюк, яка народила йому чотирьох дітей: сина Василя і трьох дочок – Параску, Антоніну й Катерину.

Василь з раннього дитинства виявив великі здібності до навчання, цікавився всім, що його оточувало. У школі він навчався тільки на відмінно. Співав у шкільному та церковному хорах. 1916 року закінчив церковно-приходську школу – теж на відмінно. Тяжкі умови життя не дали можливості хлопцеві навчатися далі. У ранньому віці залишився без батька. На його дитячі плечі ліг тягар важкої чоловічої роботи. Хвора мати і три менші за нього сестрички постійно потребували його опіки. Він орав, сів, косив, молотив (ціпом) та виконував ряд інших домашніх робіт. А ще ж треба було вчитися. Він багато читав.

У 16 років померла найменша сестра Катерина. Двох старших він видає заміж, а сам залишається наодинці з хворою матір'ю.

Василь Миколайович Мельник

1924 року матері не стало. Через рік по тому Василь Миколайович одружується із Ганною Петрівною Свищ. 1927 року в них народилась дочка Лариса, а 1928-го – син Микола.

Василь Мельник продовжував працювати на різних роботах. Як і батько, допомагав будувати односельцям хати та інші господарські споруди. 1933 року, рятуючись від голодної смерті, Василь Миколайович,

з пухлими від постійного недоїдання ногами, добрався в місто Кіровоград – до сестри Антоніни. Там він знаходить роботу і відразу забирає до себе сім'ю. Дружина взяла із собою найнеобхідніше і корову, яка, швидше за все, і врятувала сім'ю від голодної смерті.

1935 року Василь Миколайович закінчує Кіровоградський будівельний технікум. У тому ж році з сім'єю переїздить назад – у Красносілку, а в 1936-му вступає до Тверського педінституту. 1937 року, після народження дочки Люби, він переводиться на заочне відділення. У 1939-1940 роках працює в Баландинській середній школі (Черкаська область).

1941-го року пішов на війну. Повернувся в 1944-му. Працював у Красносілківській середній школі, вів уроки з історії, української мови та літератури, німецької мови. Був активним учасником шкільної художньої самодіяльності. Арію з опери «Запорожець за Дунаєм» виконував не тільки на сільській сцені, а й на районних і обласних з'їздах учасників художньої самодіяльності. Працюючи вчителем, Василь Миколайович збирав матеріали

з минулого рідного села, записував спогади старожилів, легенди. Все те на уроках доносив дітям. Особливо цікавими були розповіді про урочище Чернеча.

Помер В. М. Мельник 1975 року. Похований у рідному селі Красносілка.

Цікавий матеріал за спогадами старожилів, за переказами, зокрема і про історію виникнення Замчища, боротьбу селян за землю і волю, зібрав учитель історії *Петро Федорович Жалдак*. На жаль, багато його записів не збереглося.

П. Ф. Жалдак народився 5 жовтня 1909 року в селі Перші Бірки Олександрівського району Кіровоградської області в бідній селянській сім'ї, де було семеро дітей.

Так судилося, що хлопець рано став сиротою, жив біля старшої сестри. Пас худобу, ходив до школи. Мріяв стати учителем. І мрія його збулась: з 1930 року він почав учителювати. Того ж року заочно закінчив Житомирський державний учительський інститут – факультет історії. До 1940 року був директором шкіл у Грушківці, Івангороді, Н. Верещаках, Бандурові.

На початку війни райком партії (хоч він і не був комуністом) залишив його для проведення евакуації людей і худоби в глиб країни. 1941 року примусово вивезений до Німеччини.

1945 року повернувся додому. Відразу розпочалися перевірки: чи не зрадник? А коли все скінчилося – його призначили директором школи в с. Нижчі Верещаки. 1948 року переводять

Петро Федорович Жалдак

до Красносілківської середньої школи учителем історії, Конституції та географії. Часто розповідав учням, як німкеня біла його праскою по голові за те, що він вночі довго при спиртівці читав, витрачаючи багато спирту. Розповідав і про минуле Красносілки, брав активну участь у створенні сільського краєзнавчого музею, певний час був його завідувачем. Більше 37 років віддав школі.

1969-го вийшов на пенсію, а 27 березня 1977 року його не стало. Похований у Красносілці.

Згодом учитель історії *Анатолій Олександрович Дейнеко* продовжить розпочату справу, яку потім після його смерті (03.02.2005) як естафету підхоплять сини – Олександр та Святослав – і завершать роботу батька з підготовки цієї книги.

Народився Анатолій Олександрович 4 березня 1937 року в робітничій сім'ї в місті Харькові. Його батько – Олександр Матвійович (1909–1979), мати – Наталія Юхимівна (1908–2002).

У 1955 році хлопець закінчив десять класів із золотою медаллю і без іспитів був прийнятий на історичний факультет Харківського державного університету ім. Горького, який з відзнакою закінчив 1960 року. За рішенням державної комісії з розподілу випускників був направлений працювати вчителем історії в Красносілку, яка згодом стане йому рідною.

Анатолій Олександрович Дейнеко

*Анатолій Олександрович Дейнеко
біля меморіального знаку
жертвам голодомору 30-х років*

У нього єдиний запис у трудовій книжці – 44 роки свого найкращого життя віддав вихованню підростаючого покоління. Має нагороди: «Відмінник народної освіти», звання «Старший вчитель», нагороджений орденом «Знак Пошани». Він був постійним депутатом сільської ради, комуністом. До його порад прислухалися не тільки молодші, а й старші жителі села. Без нього не обходило жодне святкове дійство в селі. Ніхто не знав так історію Красносілки, як він. Весь час був у пошуках чогось нового, незвіданого. Свій вік із дружиною Таїсою Сергіївною прожив у мирі і злагоді, у повазі одне до одного, у постійних турботах.

Вона подарувала йому двох синів – Олександра і Святослава. Онуки защебетали: Андрій, Оленка, Ілона, Вікторія... До речі, Андрій і Оленка нині навчаються в Харкові – у тій самій школі № 85, де колись набував знань їхній дідусь.

Коли Центральний комітет Комуністичної партії України прийняв рішення про створення книги «Історія міст і сіл Української РСР», в Олександрівському районі було створено авторський колектив на чолі із завідувачем ідеологічним відділом

при райкомі партії – Іваном Карповичем Сухиною. Історію Красносілки доручили написати А. О. Дейнеко.

Спочатку передбачалося, що майбутня історія міст і сіл України повинна бути «справжньою народною історією», оскільки багато архівних документів не збереглося і можна посилатися на спогади людей, які передаються від покоління до покоління.

Такий рукопис був доведений до 1965 року. Автор представив його на розгляд Красносілківської сільської ради, де після прочитання й обговорення, був прийнятий одностайно. Потім той рукопис надрукували в сільській раді на друкарській машинці – у трьох екземплярах. Один екземпляр для райкому КП України, другий залишився в сільській раді, третій – в автора А. Дейнеко. Анатолій Олександрович полегшено зітхнув: мовляв, робота зроблена, а далі – справа за видавцями. Та не так сталося, як гадалося.

Головна редакція в Києві на чолі з П. Т. Троньком, а також редакційна колегія в м. Кіровограді (головний редактор Д. С. Сиволап) поставили вимогу: писати історію виключно на підставі архівних документів, а спогади братимуться лише ті, які будуть написані власноручно авторами і завірені печаткою сільської ради.

І тоді для Анатолія Олександровича розпочався, скажімо так, другий етап дослідження історії села Красносілка: довготривала і складна робота в архівах Києва, Черкас, Кіровограда. Так було зібрано багато цікавих матеріалів, які потім ляжуть в основу написання історичного нарису в книзі «Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область» (1972), який був надрукований за підписом А. О. Дейнеко та члена редакційної комісії області Віри Омелянівни Цись.

Слід зазначити, що нарис був короткий. Ряд подій описано в дусі радянського часу. Про голодомор 1932-1933 років не сказано ні слова. Нічого не сказано і про релігійне життя Красносілки і т. ін.

Та повіяли нові вітри перемін, які дозволяють висвітлювати події та факти минулого й сьогодення, як і належить, у правдивій формі.

Значну пошукову роботу з історії рідного краю здійснив і **Микола Іванович Білан**.

М. І. Білан народився 30 квітня 1935 року в селі Красносілка. Його батько, Іван Гордійович, загинув на полі бою під час Великої Вітчизняної війни. Мати, Векла Антонівна, весь час працювала в колгоспі. 1953 року, після закінчення десятирічки, Микола Білан вступає до Київського медінституту. Після складання іспитів його направляють до рідної Кіровоградщини – у Сабліно-Знам'янську лікарню головним лікарем, де він пропрацював 39 років.

За той час Микола Іванович зробив чимало добрих справ. Зокрема, посадив на території лікарні фруктовий сад, виростив і виховав двох дітей – Сергія та Оксану. А скільком людям повернув здоров'я, скількох врятував від смерті, поспішаючи їм на допомогу, зараз вже ніхто не скаже.

М. І. Білан часто виступав з історичними матеріалами в районній газеті «Вперед». А ще мріяв видати книгу про минуле нашого краю, зібрав 4 альбоми фотоматеріалів, фотографій людей, доля яких тієї чи іншою мірою була пов'язана з Красносілкою.

Помер М. І. Білан 16 травня 2000 року. Та світлий образ його

буде жити вічно в дітях, онуках, правнуках. Житиме він і в пам'яті тих, хто знав його, спілкувався з ним особисто. І ти, шановний читачу, взявши в руки цю книгу, згадай Миколу Івановича, як мовиться, «не злим тихим словом». Бо в цій книзі є і його часточка душі й серця...

Микола Іванович Білан

Велику допомогу в написанні цієї книги, завдяки своїй феноменальній пам'яті, надала жителька села Красносілки **Олена Степанівна Пустовіт** (за чоловіком – Крамар).

О. С. Крамар народилась 1922 року в сім'ї селянина-бідняка. 1930 року пішла вчитися в перший клас Красносілківської семирічної школи, а в 1940 році закінчила 10-й клас. За станом здоров'я далі навчатися не змогла, хоч і мала бажання. У жовтні того ж року почала працювати старшою піонервожатою. Працювала до дня окупації села, тобто до початку серпня 1941-го.

У період тимчасової окупації виконувала різні сільськогосподарські роботи. Була одружена з Іваном Йосиповичем Крамарем, який загинув у бою в січні 1945 року (похований у селі Чабдау, Угорщина).

18 квітня 1945 року Олена Степанівна Крамар почала працювати секретарем Красносілківської сільської ради, а після виборів до місцевих рад – секретарем виконкому сільської ради. Працювала на цій посаді доки не пішла на заслужений відпочинок – до 5 липня 1977 року. За багаторічну сумлінну працю в державній установі була нагороджена медаллю «За трудову відзнаку». Має двох дітей – Івана та Марію.

Олена Степанівна Крамар

Довгий час збиранням і впорядкуванням матеріалів з історії села Красносілки займався **Микола Миколайович Коломієць**.

М. М. Коломієць народився 4 лютого 1939 року. Батько, Микола Антонович (1890–1977), працював у колгоспі «Спільне життя» моменту його заснування. Орав, сів, косив, молотив (ціпом), вручну пиляв дошки для господарських потреб.

Мати, Олександра Федорівна (1900–1963), була ланковою. Уміла гарно шити і вишивати. 1953 року мати тяжко захворіла, злягла. Довелося Миколі після 7-го класу залишити школу й піти працювати в колгосп, разом з батьком доглядати хвору матір.

Спочатку Микола працював причіплювачем на тракторі ХТЗ в Аврама Винника, потім – вантажником на автомобілі ГАЗ-51 в Аврама Стельмаха, від якого він і перейняв навички водія, а 1960 року закінчив курси водіїв, на другий день після здачі іспитів сів за кермо автомобіля, на якому до нього працював Анатолій Заславський і якого терміново призвали в армію.

Працював М. М. Коломієць на Кам'янському машзаводі, і в Баландинській школі (викладав уроки праці), і в райгазеті «Вперед».

Та найдовше – у рідному селі.

М. М. Коломієць довгий час був і залишається активним дописувачем районної газети «Вперед». Його публікації можна зустріти на сторінках обласних газет, таких як «Народне слово», «Кіровоградська правда», а також у «Сільських вістях». За багаторічну активну роботу в газеті «Впе-

Микола Миколайович Коломієць

ред» Миколу Миколайовича до 70-річчя газети було нагороджено Почесною грамотою Олександрівської районної ради.

На початку вступу та опису біографій В. М. Мельника, П. Ф. Жалдака, А. О. Дейнеки, О. С. Крамар та М. М. Коломійця було зазначено, що задум написання книги виник у 50-ті роки минулого століття. Та своєрідним поштовхом для його здійснення стала видана у 2001 році книжка з історії смт Олександрівки Борисом Кузиком та Василем Білошапкою – «Олександрівка. Погляд крізь віки» (К.: Мистецтво, 2001).

Прочитавши зазначену книгу, А. Дейнеко і М. Коломієць загорілись бажанням видати і собі подібну – з історії села Красносілки, тому активно взяли за впорядкування вже знайдених раніше матеріалів, зайнялися пошуком нових і описом сучасного життя Красносілки. Як це вдалося зробити автору А. О. Дейнеко та співавтору М. М. Коломійцю – судити вам, шановні читачі.

*Володимир Зубаха,
директор Красносілківської ЗОШ*

Рідні сини автора – Олександр та Святослав, які продовжили розпочату батьком благородну справу в написанні книги про історію Красносілки, та співавтор Микола Миколайович Коломієць щиро дякують за допомогу в здійсненні задуму, висловлюють сердечну подяку не тільки від себе, а й від усіх жителів села меценату, добротинцю Борису Миколайовичу Кузику за фінансову, організаторську допомогу у випуску цієї книги. Окремо Володимиру Степановичу Зубасі за організацію, співпрацю та надання цінних для книги матеріалів. А також: Василю Вікторовичу Білошапці, Віктору Миколайовичу Данільченку, Валентині Іванівні Дейнеко, Олександрі Миколайовичу Шаповалу, Сергію Миколайовичу Шаповалу, Дмитру Миколайовичу Шаповалу.

II. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ СЕЛА. ПРИРОДА КРАСНОСІЛКИ

КРАСНОСІЛКА – село, центр Красносілківської сільської ради, до складу якої входить і сусіднє село Бандурове. Воно розташоване на півночі Кіровоградської області, за 90 км на північ від Кіровограда. Село знаходиться в західній частині Олександрівського району (на річці Сухий Ташлик), за 32 км від районного центру Олександрівка та за 35 км від залізничної станції Фундукліївка. Населення на 1 січня 2003 року в Красносілці становило 979 осіб, у селі нараховувалось 523 двори.

Річка Сухий Ташлик бере початок біля села Хайнівка з Родниківської височини і несе свої води протягом 39 км через села Ставидла, Красносілку, Баландино, Вербівку і впадає в річку Мокрий Ташлик, яка біля села Райгород впадає в річку Тясмин. Іноді Сухий Ташлик називають «Ставидлянським Ташликом».

На півночі села води Сухого Ташлика течуть через каміння – граніт, що виходить на поверхню. Звідси й походить його назва. Слово «ташлик» татарською мовою означає «кам'яний». Назва «Сухий Ташлик» буквально означає: «річка, що тече через каміння і пересихає влітку». Так пояснювали походження назви річки місцеві старожили. Долина річки була застелена зеленими отавами, травами, очеретами. По берегах росли розкішні розлогі верби. Сама ж Красносілка з усіх боків була оточена лісами. Найближче до села підходив тоді Тимошевий ліс. На північному

Річка Сухий Ташлик

сході розташовані ліси Кисьове, Дубрава, на півночі – великий масив Кам'янського лісу. Ці лісові масиви поступово переходили один в один.

За селом, у його південно-східній частині, знаходиться територія, яку місцеві жителі називають «Дубина». Цей топонім свідчить, що тут колись була окраїна лісу.

На сьогодні ліси навколо села вирубані, річка Сухий Ташлик людськими руками перетворена на ланцюг ставів, що затопили її долину. До річі, у селі на даний час існує шість ставків. Але збереглося найбільше багатство села – родючі українські чорноземи та сприятливі кліматичні умови.

Територія Красносілки розташована в Північній провінції Правобережного Лісостепу. За середніми багаторічними даними, сума річних опадів становить 472 мм, найбільша частина опадів випадає у весняно-літній період. Влітку дощі часто випадають у вигляді злив. Зими малосніжні. Середня з найбільших декад-

Рукотворне озеро (ставок № 1). Видяд з Виштакової гори

них висот снігового покриву за зиму становить 18 см. Протягом зими часто бувають відлиги. Середньорічна температура повітря становить $16,9^{\circ}\text{C}$. Найтепліший місяць – липень, його середня температура $+20,2^{\circ}\text{C}$, а найбільш прохолодний – січень, із середньою температурою повітря $-6,6^{\circ}\text{C}$.

Навесні при температурі $+5^{\circ}\text{C}$ відновлюється вегетація озимих культур, а коли температура повітря становить більше $+10^{\circ}\text{C}$, починається розвиток всіх інших культур. Неприятливий вплив на вегетацію рослин мають весняні (травневі) і перші осінні заморозки. Середня тривалість безморозних днів – 165, а вегетаційного періоду – 210. Найбільша глибина промерзання ґрунту взимку – 81 см.

У цілому кліматичні умови на території Красносілки сприятливі для розвитку землеробства і садівництва. Ґрунти в господарстві здебільшого чорноземи та слабопідзолисті лісостепові. Кількість гумусу коливається від 2,9 до 5 %.

ІІІ. КРАСНОСІЛКА З ХVІ СТОЛІТТЯ ДО 1860 РОКУ

Замчище

Заселення території сучасної Красносілки почалось 8 тисяч років тому, в епоху неоліту. На полях знайдено декілька кам'яних сокир та молотків того часу. Ця територія входила до складу давньоруської держави – Київської Русі. У ХІІІ ст. її захопили монголо-татари, про що, власне кажучи, красномовно свідчить назва річки Сухий Ташлик.

Про виникнення першого поселення на території сучасної Красносілки існує така народна легенда. Близько 1490–1510 років перші козаки збудували Замчище, розташоване серед густих лісів, на місці, де сходились два глибоких яри. Замчищем

Красносілківське Замчище

*Став між
Замчищем,
Вовчим
хутором
і Сербінською
горою
(Іванів став)*

називалось козацьке укріплення, обнесене ровом, гострокіллям та «засіками» (деревами з гілками, складеними в зруб і засипаними глиною та землею – тобто складені в «замок», щоб їх неможливо було розтягти та підпалити), воно розташоване в південно-східній частині села.

Звісно, слідів того укріплення вже не видно. Угадується тільки дорога, яка з яру, косиною по схилі, піднімається вгору. Колись та дорога, зроблена за часів поміщика Юрія Львовича Давидова, вела до ставка, загаченого ним же. Обсаджена була вона шовковицею. За спогадами Ганни Марківни Фундерат (Крамар), її батьки при обробітку свого городу знаходили кістки коней. Це наводить на думку, що, можливо, за часів існування Замчища, на цьому місці точився бій козаків з татарами, в якому полягло багато воїнів та їх вірних помічників – коней. Воїнів обох сторін було поховано: можливо, десь тут, неподалік, а убиті коні залишалися на місці. Поступове нашарування землі захоронило їх останки під собою, і тільки з часом кістки плугами були підняті на поверхню.

Першими поселенцями вважаються Семен Самко, брати Свирид і Остап Мельники та пасічник Ісай Прочан. А Замчище будували козаки з Кам'яниці (сучасне місто Кам'янка Черкаської області) Карпо Брила та Тиміш Тур.

У Замчищі постійно знаходився загін народного рушення (ополчення). Місцезнаходження Замчища було народною таємницею. Про нього знали лише ті, хто вступав до народного ру-

Кам'яний молоток, знайдений учнем місцевої школи С. Багаченком під час просапних робіт у південно-західній частині полів за Красносілкою

шення і боровся проти турецько-татарських загарбників. Кожен рушенець давав клятву захищати Україну і не видавати таємницю Замчища, навіть якби це коштувало йому життя.

Із Замчища рушенці на чолі з Брилою та Туром робили сміливі напади на стоянки турок і татар, знищуючи ворогів і звільняючи невільників. Декілька разів знищували козаки загарбників недалеко від Замчища, на «кримській» (татарській) поляні, де пізніше виникло село Кримки. Таємниче зникнення турецько-татарських загонів насторожило султана і хана. Всі спроби військовою силою знайти Замчище не вдалися. Тоді на Україну було послано велику кількість вивідувачів, які під виглядом співців, знахарів, ворожбитів шукали людей, які знали місця розташування невеликих козацьких укріплень. Шпигуни прагнули підкупити їх золотом, але народ викривав ворожих вивідувачів. Їх часто вішали на перехрестях шляхів. Про це згадується в народній думі:

*Ворон клює ворожбита,
І клюючи кряче,
Не за одним ворожбитом
Сам султан заплаче...*

Через деякий час Карпо Брила і Тиміш Тур виїхали до Січі. На чолі рушення в Замчищі залишився Ясько Салогуб, який шпигунові Чмухові видав таємницю Замчища. За це Чмух подарував Салогубу золоту статуетку «Козак на коні». Десь у 1520–1526 роках татари і турки зруйнували Замчище¹.

¹ Легенда записана у 1934 році вчителем історії П. Ф. Жалдаком з розповіді старожила Данила Прочухана.

Ташлицька Слобода

*Коли понад річкою
Село будувалось –
Воно Ташлицькою
Слободою звалось.
Трудилось завзято,
А жило убого.
Ще й було багато
Ворогів у нього.*

М. Коломієць

Поселення не зникло. Воно одержало в народі назву Ташлицька Слобода. Сліди існування цього поселення відображені в назвах окремих місць сучасної Красносілки. Яр у південно-східній частині села називають Замчищем. Поле, розташоване на сході від цього яру, люди називають «привороттям». Вулиця, що йде паралельно Замчищу, має народну назву Салогубівка. У селі до цього часу збереглися прізвища Мельник, Прочухан (можливо, від Прочан) та Самченко (можливо, від Самко). Жителі Салогубівки розповідали перекази старожилів про існування підземного ходу в Замчищі. У середині XIX ст. у полях на заході та сході Красносілки можна було бачити два кургани, правда, невідомого походження: скіфського чи козацького. Розкопки курганів не виявили ніяких археологічних цінностей. До наших днів зберігся один з курганів, розташований на заході.

1587 року біля Замчища стали поселятися втікачі з-під польського гніту з Київщини, Поділля, Полтавщини. Так виникла Ташлицька Слобода. У селі поселились нові сім'ї. Їх прізвища дали назву вулицям або куткам Ташлицької Слободи: Верхня і Нижня Салогубівка, Богачівка (від прізвища Богач), Криворотівка (від Криворот), Синьогубівка (від Синьогуб), Товсталитівка (від Товсталит), Теленівка (від Телевний), Пшиківка (від Пшик), Загороднівка (від Загородній).

*Курган
у західній
частині
від села
на відстані
близько
10 км*

Про чоловіка, прізвищем якого названа одна з вулиць села, існує така легенда.

Там, де сходились дві дороги в одну, на вигоні стояла невеличка хата-мазанка, а поряд – кузня. У тій кузні порядкував старий коваль.

Якось до нього зайшов хлопчик десь восьми років, попросив хліба. Старий потягнувся до сироти всім серцем, бо й сам ріс сиротою. Коли запропонував хлопцеві стати його помічником, той мовчки згодився. Прізвище хлопця було Бродський. Мабуть від того, що бродив по світові, випрошуючи милостиню.

Скоро хлопець виріс у справжнього богатиря. Легко розгинав руками підкови, міг звалити дорослого коня. Проїжджі козаки задивлялися на юного богатиря і якось запропонували йому піти з ними. До старого приставили таку ж стару жінку, щоб готувала йому їсти, дали трохи грошей. Хлопець доземно уклонився дідові, як рідному батькові, подякував йому за все і поїхав з козаками на Січ. Там вони вивчили його військової справи, і він скоро став отаманом коша. Славний був козак. Ні куля, ні шабля його не брали, хоч шрамів на його тілі залишилось чимало. Не одному ворожому солдатіві, та й у кулачних боях своїм побратимам, він, бувало, зміщав щелепи. За це його і прозвали Криворотом.

Після закінчення служби в Січі він уже дорослим чоловіком повернувся назад до села. Старого в живих не застав. Опустошилась хата і кузня. І став він усьому давати лад. Побудував хату, одружився. У сім'ї зростали чотири дочки. Мав 30 десятин землі. Помер у 100 років. Вулиця, де він жив, і звідки вона взяла початок, місцеві жителі назвали Криворотівкою.

Протягом XVI-XVII століть наш край був під жорстоким, нелюдським гнітом польських магнатів. Саме поляки дали йому свою назву Красноселиця (тобто красне, красиве село). 1587 рік, за спогадами старожилів, можна вважати роком заснування Красносілки [1].

Але існує й інша легенда про походження назви села. За переказами, князь Г. Потьомкін, під'їжджаючи в кареті до села, задивився з пагорба на його місцерозташування, і, видно, залюбувавшись весняними краєвидами, у захопленні вигукнув: «О, красно!». До «красно» додалось «селиця» (село), і в результаті вийшла – Красноселиця.

За три кілометри на північний схід від села знаходиться урочище, яке в Красносілці називають Чернеча, а в Бандурове – Черниця. Тут не одне покоління сільської дітвори випасало худобу. У глибині яру до 50-х років минулого століття існувала криниця, стінки якої були захищені від руйнування дубовим тесом, складеним у зруб. У 60-х роках у Чернечому яру був створений примітивний літній табір для молодняка великої рогатої худоби. Тоді згадану криницю розчистили, встановили бетонне кільце. До теперішнього часу криниця прийшла в повне запустіння. Але в низовині яру росте берегова трава та рогіз. Тут і в літню спеку не висихає болото. З цією криницею та урочищем Чернеча, чи Черниця, пов'язана цікава народна легенда. Вона розповідає, що саме з цієї криниці черниці брали воду, спускаючись сюди по крутому схилу, незважаючи на погоду, як влітку, так і взимку.

Це були мешканці польського жіночого монастиря, який у XVII столітті стояв тут на високому пагорбі. Сумною була

доля цього монастиря. За однією версією його зруйнували турки і татари, але існує й інша легенда.

Під час одного з походів у війні з поляками Богдан Хмельницький із своїм військом натрапив на цей монастир. Наставниця монастиря, красуня-полячка, приглянулась гетьману. Але вона не впустила його на ніч до себе в келію. Тоді гетьман, не стерпівши такого приниження, наказав козакам підпалити монастир. Дерев'яний, оточений гострокіллям, він спалахнув, як смолоскип. Черниці кинулись врозтіч. Та не було серед них красуні-полячки, вона одна не побігла. Вирішила краще згоріти у вогні в келії, ніж проводити ночі з гетьманом. У глибокій задумі, низько опустивши голову, довго сидів Хмельницький на коні.

За легендою, задовго до виникнення навколишніх сіл, ця розгалужена заглибина була заповнена водою. «Малюнок» піску на стіні нещодавно відкритого там кар'єру засвідчує багатовікову дію води. Хто знає, може сюди запливали давні мореплавці, сходили на берег, любовалися первісною природою, полювали на звірів. Правда, ніяких слідів вони нам не залишили, тож про перебування їх на даній території стверджувати не будемо.

Залишки старого колодязя в урочищі Чернеча

Так, тракторист із сусіднього села Баландино, орючи поле понад самою Чернечею, зачепив у землі плугом і вийняв на поверхню глиняну посудину із широкою горловиною, в якій знаходилося декілька випалених з глини свистків. За словами жителя села Бандурове Івана Романовича Крамара, ті свистки, нехай і через багато десятиліть, були роздані тим, кому вони призначалися, тобто дітям. На жаль, жоден екземпляр не зберігся.

Учитель Василь Миколайович Мельник у 50-х роках розповідав учням, що, за народними переказами, у Чернечі знаходиться закопана в землі позолочена карета. Що ж, якщо і є, то земля поки що надійно береже її таємницю. І не тільки її, а ще багато чого, що б могло деякою мірою пролити світло на минуле нашого краю, яке сягає в глибину віків.

За спогадами красносілківців, у північно-західній частині села, на пагорбі, біля кам'яного кар'єру, під час земляних робіт, які вела рибдільниця, бульдозером було відрито могилу-склеп, де знаходилися останки дівчинки, про що свідчила довга коса. Підлога могили була застелена шкурами вбитих звірів, сама покійна також була накрита шкурами. Перекази донесли до нас, що то дочка якогось знатного гетьмана, яка померла чи то від ран, чи то від невиліковної хвороби. До цього дівчина часто тут гуляла, місцевість їй подобалася, тож не виключено, що вона забажала, аби її тут і поховали.

Трохи ближче на південь знаходиться глибокий яр, який називають «Гетьманським». Назва пішла не від поховання дочки гетьмана, а від того, що першим, хто тут поселився, був чоловік на прізвище Гетьман. Від нього і продовжився в селі рід Гетьманів, який, зрозуміло, має козацьке походження...

Слід пригадати, що термін «козак» вперше згадується в джерелах XIII століття – у Початковій монгольській хроніці 1240 року – і походить від тюркських мов, звідки запозичений монгольською й татарською. Означає він «одинокий», «схильний до розбою, завоювання». У словнику ж половецької мови (1303) слово «козак» перекладається як «страж, конвоїр» [2].

Красноселиця

*Корчма при дорозі
Валку зупиняє.
Корчмар на порозі
Гостей зазиває.
П'є чумака, гуляє,
Із ніг себе валить.
То сам себе лає,
То сам себе хвалить.*

М. Коломієць

Село поступово зростало. Красноселиця стала центром торгівлі для навколишніх сіл. У першій половині XVIII століття в Красноселиці через кожні два тижні збирались ярмарки. Українські селяни не могли терпіти жорстокий гніт поляків. Панщина, різні побори й зловживання чиновників робили життя селян нестерпним, приводили до заворушень. Тому ярмарки в Красноселиці стали місцем змови проти польської шляхти. Спочатку розганяли людей за допомогою принизливого звичаю «жак». Цей звичай полягав у тому, що надвірний (найнятий на службу поляками) козак вилазив на воза, високо на палиці піднімав шапку і голосно гукав: «Жак! Жак!». Щоб уникнути покарання «за повільність» (не бути побитими іншими надвірними козаками), люди повинні були швидко тікати з ярмарку. І вони тікали, захоплюючи в цій метушні з переляку свої чи чужі речі. Потім селян стали розганяти, застосовуючи вогнепальну зброю, вбиваючи непокірних. Пізніше князі Любомирські заборонили ярмарки в Красноселиці [3].

Землі нашого краю в XVII-XVIII століттях належали польському князівському роду Любомирських. Найбільш відомими були військовий діяч Юрій-Себастьян Любомирський (1616–1667) та державний і військовий діяч Ієронім Любомирський (близько 1648–1706) [4].

Не раніше 1721 року в Красноселиці, у південно-східній частині села, напроти Виштакової гори, там, де Сухий Ташлик повертає на захід, у найвужчому місці балки розпочалось будівництво греблі. Ця гребля близько 30 м шириною, 70 м довжиною та 15 м висотою була на той час великою гідротехнічною спорудою. На течії річки, біля греблі справа споруджено водяний млин. 1958 року під час будівництва нової греблі колгоспники Леонід Олександрович Корпачов, Василь Платонович Проценко, Микола Давидович Коновал під час земляних робіт натрапили на дерев'яну трубу, по якій спрямовувався потік води на лопати млинового колеса. Дерев'яна труба була виготовлена з дубової колоди довжиною близько чотирьох метрів, майже одного діаметра, шляхом видовбування. Для цього спочатку колоду розпилювали вздовж на дві рівні половини, потім видовбували з них середину, залишаючи стінки близько 10 сантиметрів товщиною, а тоді дві половини з'єднували і скріплювали металевими обручами. Біля однієї із стінок знайдено монету з червоної міді, карбування 1721 року.

На лівому березі річки за греблею знаходилась поміщицька садиба з красивим парком. Звідси на північ відкривався чудовий краєвид на долину Сухого Ташлика із зеленими отавами та розкішними вербами. Між Ставидлами та Красноселицею в бік Тимошевого лісу на полі видно до цього часу жовтувату (від кольору глини) смугу. За переказами старожилів, то останки земляного валу, який захищав село з півдня від нападу ворогів – кримських татар і турків.

На захід, за чотири кілометри від села, проходив історично відомий чумацький шлях. То був торговельний шлях, яким з півночі на південь, і навпаки, день і ніч тягнулися валки підвід з різним крамом.

На підводах їхали чумаки, складали пісні про гірку чумацьку долю, співали. Пісня сумно линула над степом і танула в голубій височині. Круторогі воли, похитуючи головами, у дорожній куряві поволі долали підйоми і спуски. Їх доля була близькою до долі своїх погоничів.

Високо в небі, виписуючи коло за колом, кружляли орли-степовики; у густій придорожній траві ховалися зайці, лисиці, ховрахи. По ночах у степу вили голодні вовки. А валка підвід із скрипом просувалася все далі й далі. Дорозі, здавалося, не буде ні кінця, ні краю. Аж ось, нарешті, корчма. Можна буде відпочити, випити, вдарити, як кажуть, шапкою об землю, заспівати веселої, жартівливої пісні. Бо вже далі вона, та пісня, як і до цього, буде сумною і невеселою, як і саме життя.

Той шлях, звідки взята ця коротенька замальовка, в народі й до цього часу називається чумацьким.

Понад берегом від панської економії до Гусячої балки пролягала найкрасивіша на той час вулиця села, яка називалась Хутором. Зліва, нижче греблі, знаходилась винокурня, яка належала поміщиці Красовській.

У свій час село було обнесено глибоким ровом та земляним валом. І тільки у відповідних місцях – на південь, північ, захід і схід – були залишені проїзди. Біля тих проїздів у хатах-мазанках

Колишній Хутір. Нині – вулиця Консва

жили сторожі, яких у селі називали «царинниками» (від слова «царина», тобто околиця).

В обов'язки царинників входило вдень і вночі слідкувати, хто входить-в'їжджає в село та навпаки. Веде, наприклад, дядько корову, царинник повинен вияснити, чи не крадена. І так – по всьому.

Свої землі царинники не мали. Коли у жнивну пору заможні селяни возили немолочене збіжжя із своїх земельних наділів додому – з кожної підводи скидали царинникам по снопу. З того вони й жили, утримували сім'ї.

Перша письмова згадка про Красноселицю належить до 1761 року [5].

1770 року в Красноселиці на місці колишньої була збудована нова дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці. Найдавніша метрична книга храму, що збереглася в архівах до нашого часу, датована 1798 роком [6]. З неї можна дізнатись, що правив у церкві отець Афанасій Матковський. 1802 року священниками були Федот Матіверний та Григорій Березницький [7]. 1856 року, як свідчить сповідна книга, службу вів отець Федір Семенов-Лебединський, якому був 31 рік [8]. У середині XIX століття храм мав 35 десятин землі й належав по штату до 4-го класу [9]. 1865

року дяконом був Григорій Стефанович Грушевський 36-ти років від народження [10].

Після приєднання до Росії території нашого краю Красноселиця від князів Любомирських перейшла до графа Григорія Олександровича Потьомкіна, а після його смерті у 1791 році – до Катерини Миколаївни Давидової. У 1808 році в Красноселиці мешкало 1662 особи у 180 дворах [11].

У 1812 році К. М. Давидова продала Красноселицю капітану Івану Порфірійовичу Красовському. Пізніше І. П. Красовський поділив село на дві частини: південно-східну, віддавши її дочці Варварі Іванівні, яка одружилась з генералом, дійсним статським радником бароном фон Дризенем. Північно-західну частину залишив собі.

Довгий час економ-управителем у поміщика Красовського служив Яким Жила. За переказами, він був вище середнього зросту, мав довгий кучерявий чуб, закручені вуса і клиноподібну бороду; одягав червоний фрак і вузькі чорні штани. Їздив Жила верхи на яблуковато-сірому коні, за плечима в нього висіла рушниця, з якою він мало коли розлучався і яку не без гордості любовно називав «красавица венская». Його завжди супроводжували два пси – великий сірий вовкодав і рудий кошлатий гончак.

Давно покійний Пилип Натяган розповідав:

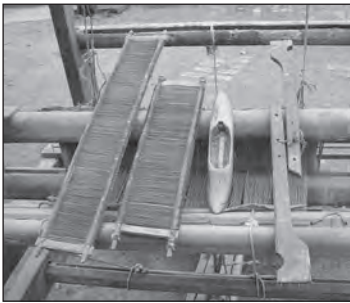
«Мій прадід був непоганим ковалем, прабаба – золотошвея: уміла красиво вишивать. Від них я дізнався, що на совісті Якіма Жили багато згвалтовано дівчат, молодиць, незаслужено покараних нагайкою чоловіків.

Коли дізнався молодий кріпак Петро Плескач, що Жила знеславив його кохану дівчину, він поклявся помститися нелюду. Підстеріг його в урочищі Чернеча, убив, а тіло повісив на осіці. Так як ворогів Жила в селі нажив багато, то знайти того, хто помстився йому за всі скоєні ним гріхи, було не так просто. Люди між собою пошепки говорили: собаці – собача смерть... Невздовзі Петро зі своєю коханою дівчиною втік на південь – у Таврію».

Тяжко жилося кріпакам села Красноселиці в пана Красовського. Тому багато сімей знімалися з осідлих місць і переселялися на вільні землі.

Після смерті Івана Красовського його місце зайняв син – Порфирій Красовський. Спочатку він у північно-західній частині села побудував завод з виробництва цегли, а потім взявся за будівництво житлового приміщення, на якому працювали наймані робітники з Росії. Раптом поміж них поширився мор, казали – чума, яку вони, як пізніше виявилось, самі й завезли. Врятувати їх життя не вдалось: всі вони (скільки точно – не знаємо) були поховані на сільському кладовищі. Та на цьому будівництво не зупинилося: поміщик привіз нових робітників, також з Росії. Однак приміщення не було доведено до ладу і стало використовуватись як склад, в якому зберігалось «до 5000 четвертей хлеба» [12] (четверть – 8 кілограм).

Поміщик Красовський вирощував пшеницю, жито, просо та ряд інших сільгоспкультур. Володів 1231 десятинами землі, коли 113 селянських господарств мали у своєму користуванні від 2,5 до 4 десятин на кожен двір. Харчувалися селяни, в основному, житнім хлібом, овочами, фруктами. Сало і м'ясо мог-

Ткацький верстат, що зберігся у жителів Красносілки

ли споживати в дні релігійних свят – і то не кожна сім'я. Одяг у селян був виготовлений із домотканого полотна. Для цієї справи в кожній 5–8 хаті стояли ткацькі верстати, виготовлені сільськими умільцями, на яких довгими зимовими вечорами, при світлі каганця, наші славні працелюбні жінки-селянки творили дива. Сировиною для ткацького ремесла служили конопля та льон, якими селяни засівали частину своїх городів. Вирощені коноплю, льон мочили в річці чи ставку, тижнів два-три сушили, перебивали бетельнею, відокремлюючи волокно від костриці. Потім те волокно м'яли біля відкритих дверець у лежанку та грубу, щоб витягало пил у димохід, вичісували гребінкою і вже з чистого прядива на прядці сукали нитки, з яких, як зазначалося раніше, і ткали, зокрема, полотно (цим ремеслом селяни займались ще й після Великої Вітчизняної війни).

Селянська прядка

Панщина була п'ятиденною. Оброк (чинш) на рік становив 10 мірок² зерна, 10–15 ліктів³ білого домотканого полотна, 7-8 ліктів уваленого сукна, кожух, свита, або кирея.

Селяни поміщика Дризена не так були пригнічені. Тут панщина була чотириденною, чинш становив з 6 мірок зерна, 6 ліктів полотна (білого), 3 лікті сукна, 1-2 шкіри (свинячі, овечі) на рік.

Якщо селянин не заплатив оброк, то на його подвір'я приїздив економ (керуючий поміщицьким маєтком) і забирав убоге се-

² Мірка – посудина, призначена в основному для вимірювання зерна. Виготовлялись такі мірки з колод м'яких порід дерев шляхом видовбування. Були вони трьох видів і вміщували в собі 32–16–8 кілограмів зерна.

³ Лікоть – давня міра довжини (455–475 мм). – УРЭ. – № 8. – С. 162.

лянське добро: зерно, корову, овець, птицю (курей, гусей, качок) – усе, що становило якусь цінність. Родина залишалась без засобів існування, приреченою на голодну смерть. Так розповідали про кріпацтво старожили села, які чули про панщину від своїх бабусь та дідусів.

Кріпаки «бунтували» (виступали проти панів). За спогадами, 1855 року був великий неврожай. Селяни поспішали зібрати його зі своїх убогих ділянок, а поміщики вимагали від кріпаків ходити на панщину цілий тиждень. Економ і ланові (відповідальні за окремі поміщицькі поля, поміщицькі найманці) зганяли кріпаків на панщину, б'ючи нагаями.

Селяни під проводом Сопільника і Крамара зчинили бунт і вбили економа. За це Сопільника, Крамара, Письменного, Тягнирядна було засуджено на каторгу. Їх заслали на острів Сахалін, звідки вони не повернулись.

У дні релігійних свят селяни Дризена від панщини звільнялися. Сам генерал з дружиною постійно жили у своєму маєтку. Управителями в ньому були більш досвідчені, більш культурні в поведженні люди. Довгий час управителем служив В'ячеслав Висоцький, відповідальним за поля – Підкамінний.

У Дризена були заборонені тілесні покарання. Але того, хто вдавався до підлабузництва, карав нагайкою. Він не любив злодіїв, п'яниць, нероб. Часто роз'їжджав у кареті вулицями своєї частини села, оцінююче придивлявся до того, що робиться у дворах, в якому вони стані. Якщо у дворі порядок, усе на своїх місцях, то тут, звісно, живе добрий господар: йому панська шана й повага. Якщо ж у дворі безлад – з таким чоловіком треба по-чоловічому поговорити. Дружина його, Варвара, доброї душі жінка, у дні релігійних свят також об'їжджала свою частину села і щедро пригощала сільську дітвору коржиками та іншими лащами.

1845 року в генерала Дризена було 527 ревізьких душ, а у Порфирія Красовського – 392 [13].

Господарював на землі за трипільною сівозміною. Вирощував жито, пшеницю, просо, овес, садив картоплю та іншу городину.

Пам'ятник Дризену. Нині він стоїть на могилі радянських воїнів (150 чоловік), які загинули, визволяючи Красносілку від німецько-фашистських окупантів

Паровий клин до кінця травня залишався під випасом. Цей випас називався «толокою».

Урожаї на полях Дризена були набагато кращими, ніж у Красовського. Так, у 1834–1840 роках Красовський з десятини збирав 40–90 пудів зерна, то Дризен – 90–100. Коли 1834 року село охопив голод, кріпаки Красовського їли кору дерев та полу, а Дризен у себе організував дворазове харчування, так звані кріпосні обіди, або панську милість.

Селяни Дризена жили в хатах рублених, великих, мали одяг як буденний, так і святковий. У вільний час збиралися під дворами на бесіди, грали в карти, у дні релігійних свят ходили до церкви.

Про генерала Дризена ось що розповідав Карпо Іванович Пустовіт. Його прадід вигнав пасти худобу на «толоку», раптом розпочався дощ, худоба почала тікати додому й забігла на панську пшеницю, пошкодила частину посівів. Лановий Підкамінний зайняв її та помістив у загороду на панському господарському дворі, сказав: «Йди до пана і проси...» Чоловік пішов, зняв головний убір перед своїм хазяїном. Низько вклонився і став казати: «Якщо ви паночку, не з хама пан, а з пана – то буду просить помилувать...» Відвертість селянина Дризену сподобалась, на що він щиро розсміявся. Потім мовив: «Ну говори, з чим пожалував». Коли той розповів, як усе було, Дризен розпорядився повернути худобу – цього разу без штрафу⁴.

⁴ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

Після смерті П. Красовського і Дризена керівництво маєтками перейшло до їх дружин – Олександри Афанасіївни Красовської та Варвари Іванівни Дризен. Перша мала 498 ревільських душ чоловічої статі й 2845 десятин землі, друга – 548 ревільських душ чоловічої статі й 3029 десятин землі [14].

Варвара Іванівна на могилу свого чоловіка замовила в Санкт-Петербурзі дорогий (із чорного граніту) пам'ятник-обеліск. Його на перекладних було доставлено на поштову станцію міста Кам'янки, а звідти волами на двох підводах – у село. Могилу-склеп було вимурувано з каменю – буту. Оцинкована труна, в якій лежало забальзамоване тіло генерала Дризена, трималась на чотирьох ланцюгах, вмонтованих у стелю.

По неділях, у святкові дні Варвара приходила сюди, запалювала свічку і подовгу сиділа біля могили покійного чоловіка... Про що думала багата вдова? Про все. Можливо, і про першу їх зустріч. За переказами вона виглядала так.

Варвара, середульша дочка поміщика Івана Красовського, довго не виходила заміж – лице її густо було вкрите віспою. І хоч з лица, як кажуть у народі, води не пити, однак доля обходила її стороною.

Одного разу до них в економію приїхав володар села Ставидел Петро Олексійович Гревс. Приїхав не сам, а з немолодим військової виправки чоловіком. Варвара і гадки не мала, що то явився її суджений. А суджений, будучи на військовій службі, якимось чином (подейкували, що програв у карти) розтратив чималу суму казенних грошей і не знав, як йому бути далі, що робити. Вирішив звернутися за порадою до Гревса – як до старого знайомого. Можливо думав, що той допоможе йому матеріально. Та Гревс не став «розкошелюватись», а запропонував невдасі спробувати взяти собі дружиною дочку Кра-

совського – Варвару. Вона, мовляв, багатого роду, тож розтрату покриє.

У перші дні свого знайомства Дризен почав схиляти Варвару до того, щоб та виручила його з біди ще до одруження. Та обережна у своїх поступках жінка, не поспішала просити у батька гроші, заздалегідь знаючи, що батько ніколи на таке не піде. І тільки після того, як «молоді» повінчалися в церкві, Варвара борг чоловіка погасила. Прожили вони своє життя в мирі й злагоді. Дітей не мали. Варвара Іванівна, кажуть, більше як на 18 років пережила свого чоловіка. Поховали її поряд, надгробок поставили набагато скромніший: плиту із сірого граніту.

У радянські часи їх могили, як і всі інші прицерковні поховання, зрівняли із землею. Постамент перенесли до семирічної школи, на нього встановили погруддя В. І. Леніна. Поряд з постаментом лежала чотириметрова шестигранна колона, яку до цього завершувала біла мармурова куля з позолоченим хрестиком зверху. Куди вони (та куля та хрестик) поділися – невідомо. Напис на постаменті хтось висік гострим предметом. Що там було написано – теж достеменно не скаже ніхто. А жаль...

Нині змонтований пам'ятник стоїть на могилі (№ 125) воїнам (150 чоловік) багатьох національностей, які загинули 7–25 січня 1944 року, визволяючи Красносілку від німецько-фашистських загарбників. Вінчас обеліск не згадана вище біла мармурова куля з позолоченим хрестиком, а червона зірка. Надгробні дві плити з могили Варвари Дризен були покладені перед входом у старе приміщення сільської ради (через дорогу від нової), де вони лежать і до цього часу.

1845 року в 485 селянських дворах проживало 1865 осіб (927 чоловіків і 938 жінок) [15]. Коли на той час в Олександрівці у 275 дворах мешкало 1504 жителі, у Ставидлах у 100 дворах – 721 особа.

Красноселиця відносилась до утвореної в 1796 році Київської губернії Чигиринського повіту (Чигирин став повітовим містом).

От такою була історія Красносілки до 1861 року. Скасування кріпосного права багато що змінило в селі.

IV. КРАНОСІЛКА В 1861–1900 РОКАХ

Боротьба селян за землю

*Село наше рідне –
Солом'яні хати.
Жили в тобі бідні,
Жили і багаті.
Бідні на багатих
Гнули в полі спину,
Щоб прогудувати
Селянську родину.*

М. Коломієць

В 50-х роках XIX століття село одержало офіційну назву Красносілка. На початку 60-х років у селі проживало 2229 чоловік. Південно-східна частина села належала Варварі Іванівні Дризен, дочці Івана Красовського. Вона володіла 3029 десятинами землі та 548 ревізькими душами чоловічої статі. Північно-західна частина Красносілки належала капітанші Олександрі Афанасіївні Красовській, вдові Порфирія Івановича Красовського. Її власністю були 498 ревізьких душ чоловічої статі та 2845 десятин землі. Найкрасивішими вважалися в селі будинки поміщиць та казенний запасний магазин, в якому зберігалось до 5000 четвертей хліба. Це був державний резервний зерновий склад [16]. Географ П. Семенов писав, що в селі проживало в 1860 році 2252 особи й було дві винокурні [17].

Такою була Красносілка напередодні селянської реформи 1861 року. 19 лютого імператор Олександр II підписав «Мані-

фест 19 лютого» і «Положення 19 лютого 1861 року про селян, які вийшли з кріпосної залежності». Але оприлюднені ці документи були лише 5 березня 1861 року. Поміщики боялись селянських заворушень. Цього дня дізнались про бажану волю і кріпаки Красносілки. «Маніфест 19 лютого» оголосив в церкві місцевий священик. А землю селяни могли отримати тільки тоді, коли між селянами і поміщиками буде укладена «добровільна угода» про розміри польових наділів та їх вартість разом із сільськогосподарськими угіддями, лише присадибні ділянки залишались за селянами безкоштовно. Цим правом скористались обидві красносілківські поміщиці. Вони всіляко відтягували укладення такої угоди. Колишні кріпаки називались тимчасово зобов'язаними. За користування польовими наділами, що належали селянам до 19 лютого 1861 року, вони повинні виконувати встановлені раніше повинності (відробляти панщину, платити оброк). Життя залишалось злиденним.

Селяни починають боротися проти поміщиць. Але перші їх кроки в цьому були несвідомими, неорганізованими. 3 травня 1864 року в Чигиринському повіті, у селі Красносілка, у поміщиці О. А. Красовської з невідомих причин згорів винокурний завод і навколишні будови. Збитків нанесено на 19 тис. карбованців [18]. Цілком можливо, що винокурню підпалили селяни, яких поміщиця четвертий рік (після 19 лютого 1861 року) продовжувала тримати в тимчасово зобов'язаному стані, тобто в кріпацтві.

А наступного року селян Красносілки спіткало нове лихо. 6 травня 1865 року на будинках і надвірних спорудах селян виникла пожежа, яка нанесла збитків на суму 24 тис. 240 карбованців. Причини пожежі невідомі [19].

15 жовтня 1865 року в Красносілці сталась пожежа на току поміщиці В. Дризен. Згоріло багато різного хліба в стогах, молотильні машини та різний господарський інструмент. Збитків нанесено до 10 тис. карбованців. Вважалось, що причиною пожежі був «перегрів залізних частин однієї молотильної машини» [20]. Вислів «вважалось» у документі означав, що справжніх причин пожежі не встановлено. Можливо, це міг бути і підпал незадово-

лених селян, а можливо, почалась боротьба між заможними селянами, які викупили свої польові наділи, і бідняками. Ймовірно, пожежі випадкові. Але красносілківців у сусідніх селах довгий час називали «паліями». До того ж у 1865 році почали складати умови «установних грамот» (угод між поміщицями і селянами) та відбувалось розмежування наділів.

Тільки 26 січня 1866 року (через 5 років після скасування кріпацтва) були підписані установні грамоти з В. Дризен та О. Красовською. Умови продажу землі селянам були грабіжницькі. У баронеси В. І. Дризен 506 ревізьких душ володіли 1029 десятинами 20 сажнями землі. Викупна сума становила 47 758 крб 50 к. Держава виплатила їй 47 700 крб цінними паперами і 58 крб 50 к. готівкою. Для погашення викупної суми селяни щорічно повинні були державі по 2865 крб 51 к. викупних платежів. Це був додатковий податок на селян.

Орної землі у В. І. Дризен нараховувалось за інвентарними книгами 891 десятин. Собі залишила поміщиця 133 десятин, селянам продала 660 десятин, під присадибними ділянками було 98 десятин. Селянських дворів у південно-східній частині села нараховувалось 234. На кожен селянський двір припадало в середньому по 3 десятини. ($660 \text{ десятин} + 98 = 758 \text{ десятин}$, $758 \text{ десятин} / 234 \text{ двори} = 3,2 \text{ десятин}$). Цікаво, що середній розмір присадибної ділянки селянського двору становив 0,4 десятини ($98 \text{ десятин} / 234 \text{ двори} = 0,4 \text{ десятин}$). Баронеса В. І. Дризен залишила собі багато неорних земель (ліси, луки, вигони, сіножаті, став та інші сільськогосподарські угіддя). З 3029 десятин В. І. Дризен продала селянській громаді всього 1029 десятин 20 сажень (1/3 частину). Це викликало незадоволення селян [21].

Поміщиця О. А. Красовська, яка мала 2845 десятин землі продала 435 ревізьким душам всього 872 десятин за 38 644 крб 33 к. Щорічні викупні платежі становили 1970 крб. Разом з присадиб-

ними ділянками орної землі було 602 десятин. Дворів у північно-західній частині села нараховувалося 178. У середньому на один двір припадало по 3,4 десятини [22].

1865 року, коли почалось виділення селянських наділів, красносілкивці лише обурювались, що їм дають гіршу землю, і були випадки, коли окремі селяни відмовлялись від наділеної землі. Поміщиці зменшили кількість землі, що була у користуванні селян до реформи 1861 року.

1867 року в селі Красносілка селянам, колишнім кріпакам баронеси В. фон Дризен, були виділені землі без сіножаті⁵ і садів. Вони були позбавлені права користуватись толокою. Поміщики сусідніх сіл віддали селянам і луки, і сади. У село прибув в особистих справах державний селянин Григорій Васильєв, який колись працював писарем у мирового посередника. Він пообіцяв написати скаргу в урядові інстанції на незаконні дії поміщиці. Про цей намір дізналась В. Дризен, і Г. Васильєв негайно був висланий із села [23].

Протягом наступних десятиліть красносілкивська біднота розгорнула вперту боротьбу проти заможних селян та орендарів. На середину 80-х років з 426 селянських дворів більше 200 стали безземельними. Місцева влада підтримувала заможних селян. 1884 року для клопотання у відповідних урядових інстанціях біднота виділила уповноваженого Сидора Прочухана. Але заможні селяни вбили його [24]. Таким чином заможні селяни захищали своє багатство. Вони не тільки скупили землю розорених селян, а ще й орендували деякі з них по 50 десятих землі піших дворів, бо її нічим було обробляти [25].

У травні-червні 1883 року бідняки організували масові потрави поміщицьких посівів, випасів, сіножатів [26].

⁵ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

А 1884 року створюється група із селян-бідняків під керівництвом Миколи Витріщака, яка ставила за мету знищувати посіви орендарів, яким здавав землю поміщик Гревс. Вони хотіли примусити Гревса здавати землю в оренду тільки місцевим селянам. Організація, до складу якої входили 11 осіб, була побудована на воєнний лад. За допомогою сигналів-свистків учасники організації під час потрави посівів впізнавали своїх. Хто наближався під час потрави на посіви без заздалегідь умовного сигналу, того вбивали. 1884 року Гревс здав землю в оренду купцю Гальперіану. Коли це стало відомо селянам, вони серед білого дня демонстративно, з музикою повибивали вікна в будинку орендаря. Діяльність організацій М. Витріщака закінчилась тим, що після вбивства 20 жовтня сторожа Мулявки селян Гната Сопільника та Івана Бойка було засуджено на 17 років каторги, а 9 інших – на довічне поселення в Сибір [27].

Старожили розповідали про діяльність у 80-х роках ще однієї підпільної групи в маєтку іншого красносілківського поміщика Миколи Білокопитова. До її складу входили Сильвестр Багаченко, Стратін Лень, Гордій Крамар, Антін Висоцький і Юхим Мандзюк. Ця група займалася знищенням панських посівів, випасала й витолочувала їх, підпалювала скирти хліба. Одного разу вони вирішили спалити перед жнивами відремонтовану поміщиком М. Білокопитовим молотарку. Доручили це А. Висоцькому. Він облив молотарку гасом і запалив. Від молотарки залишилось тільки залізо. Підпальники раділи, та недовго. А. Висоцький пішов говіти до церкви і на сповіді признався священникові Миколі Тучапському про свій гріх. Священик приїхав до М. Білокопитова і під час вечері розповів про сповідь А. Висоцького. Це підслухала служанка і повідомила А. Висоцького про небезпеку. Він та його товариші зібрали гроші, купили в ставидлянського волосного писаря паспорт на ім'я А. Висоцького і випроводили до ранку свого однодумця, борця за землю з села⁶. Так боролись селяни Красносілки за землю.

⁶ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

Селяни особливо пильно стежили за купівлею-продажем землі й ретельно контролювали цей складний процес. Вони не бажали, щоб земля, яка належала громаді с. Красносілки, продавалась чи здавалась в оренду стороннім особам. Процес купівлі-продажу землі був досить тривалим і складним. Про це свідчать три документи.

Документ перший:

РОЗПИСКА

1881 року, Листопада 1 дня. Я, що нижче підписався, селянин Київської губернії Чигиринського повіту Бовтишської волості с. Красносілка Гаврило Тимофійович Криворот, даю цю розписку селянину односельцю Петру Микитовичу Крамарю в тім, що я, Гаврило Криворот, переуступив селянину односельцю Петру Крамарю присадибної землі, одержану мною за кріпацьких прав з пустопорожніх місць від поміщика генерала Дризена у 1864 році в кількості 1400 квадратних сажень, з яких, я, Гаврило Криворот, передав Петру Крамарю сімсот (700) квадратних саженів у довічне і потомственне володіння, з тим, щоб ні я, ні мої спадкоємці, а рівно сторонні особи не мають ніякого права втручатися в переуступку.

Я, Гаврило Криворот, одержав від Петра Крамаря грошей 15 карбованців срібла, в тому і підписуюсь Гаврило Криворот. При даванні цієї розписки були свідки того ж села Павло Прокопович Дзюра, Іван Гаврилович Бугай, а замість них, неграмотних, за особистим їх проханням, і за себе розписався Давид Петренко.

Документ другий:

ПРИГОВОР

1-ї частини Красносілського сільського сходу № 2 1883-го року січня 9-го дня, ми, що нижче підписалися, Київської губернії Чигиринського повіту 2-го Мирowego участка Бов-

тишської волості селяни-власники 1-ї частини села Красносілки були скликані на загальний сільський сход за розпорядженням І. Д. сільського старости Івана Фундерата, на якому слухали особисте прохання селянина нашої громади Петра Микитовича Крамаря про надання йому права довічного і потомственного володіння присадибною землею, яка перебуває в його володінні більше 12 місяців і становить 700 квадратних сажнів. Беручи до уваги прохання селянина Петра Крамаря та його сімейний стан, Приговорили: селянину Петру Крамарю дозволити одержати в довічне і потомственне його володіння вищезгадану кількість громадської землі з тими, однак, обмеженнями, щоб Крамар акуратно сплачував би за цю садибу викупні платежі згідно з розкладкою громади скільки буде належати; ухвалене нами надалі залишається в силі; цей наш приговор помістити в книгу приговорів, передати в Бовтишське волосне правління, а копію видати на руки прохачеві Крамарю. Цей приговор склали і приклали руки селяни-власники 1-ї частини села Красносілки: 1. Гнат Коновал, 2. Максим Бойко, 3. Фома Багаченко, 4. Пантелеймон Оксанич, 5. Іван Бойко, 6. Федір Лосенко, 7. Василь Чухно, 8. Василь Собко, 9. Архип Гарбарь, 10. Олексій Кравець, 11. Кузьма Ковбаса, 12. Яким Уманець, 13. Василь Пересунько, 14. Іван Пишк, 15. Роман Пересунько, 16. Василь Мережа, 17. Григорій Василенко, 18. Прокофій Сопільник, 19. Яків Василенко, 20. Микита Пустовіт, 21. Гаврило Сопільник, 22. Іван Багаченко, 23. Степан Лисенко, 24. Іван Козяр, 25. Макар Лосенко, 26. Мартин Підкамінний, 27. Кость Багаченко, 28. Тимофій Товстолит, 29. Олексій Прочухан, 30. Кузьма Зубець, 31. Герасим Ковча, 32. Данило Чухно, 33. Михайло Чухно, 34. Левко Бугай, 35. Гнат Стельмах, 36. Захарій Марієнко, 37. Сава Кравець, 38. Захарій Пишк, 39. Сергій Коломієць, 40. Кирило Авраменко, 41. Гордій Пустовіт, 42. Сильвестр Багаченко, 43. Павло Дзюра, 44. Гнат Піддубко, 45. Василь Стельмах, 46. Аврам Чухно, 47. Єремій Чухно, 48. Ксентій Богаченко, 49. Семен Фундерат, 50. Трохим Крамарь, 51. Максим Уманець, 52. Іван Петренко, 53. Іван Пустовіт, 54. Яким Марієнко, 55. Микита Стельмах, 56. Іван Прочухан, 57. Л-

ля Тягнирядно, 58. Лук'ян Пустовіт, 59. Дмитро Самко, 60. Пегасій Мандзюк, 61. Йосип Степаненко, 62. Степан Фундерат, 63. Герасим Криворот, 64. Никифір Пустовіт, 65. Іван Криворот, 66. Євтихій Мережа, 67. Купріян Мережа, 68. Максим Мулявка, 69. Іван Білан, 70. Степан Коновал, 71. Герасим Богаченко, 72. Ілля Сидоренко, 73. Мойсей Керешон, 74. Іван Пересунько, 75. Ілля Богаченко, 76. Зіновій Самченко, 77. Антон Будник, 78. Іван Стельмах, 79. Демид Коломієць, 80. Мойсей Панасенко, 81. Фока Хмаренко, 82. Яків Лень, 83. Архип Прочухан, 84. Тимофій Прочухан, 85. Дем'ян Коновал, 86. Марко Руденко, 87. Кузьма Зубань, 88. Кузьма Деркач, 89. Федір Прочухан, 90. Порфирій Проценко, 91. Данило Манзюк, 92. Фома Дзюра, 93. Антип Безпаль, 94. Федір Самко, 95. Андрій Ниша, 96. Артем Ниша, 97. Євгеній Завгородній, 98. Галактіон Кершон, 99. Мирон Лень, 100. Михайло Крамарь, 101. Ілля Мандзюк, 102. Іван Мандзюк, 103. Григорій Собко, 104. Микита Собко, 105. Філімон Мулявка, 106. Степан Полковенко, 107. Венедикт Безрека, 108. Семен Крамарь, 109. Оникій Пустовіт, 110. Микола Заславський, 111. Пантелімон Кучеренко, 112. Никифір Товстолит, 113. Сергій Товстолит, 114. Вакула Лень, 115. Пилип Лень, 116. Вакула Дишлевий, 117. Харитон Багаченко, 118. Кирило Ковбаса, 119. Петро Мулявка, 120. Філімон Пустовіт, 121. Захарко Коновал, 122. Максим Сопільник, 123. Федір Чухно, 124. Євсій Уманець. А за них, неграмотних, по їх особистому проханню розписався (підпис) **Гер. Богаченко.**

На сході присутній

(штамп) Красносілськ. сільськ. староста (підпис)

І. Фундерат

Писар (підпис нерозбірливо)

№ 170

Що дійсно цей приговор в усьому правильний і що складений у присутності сільського старости, і занесених у цьому списку селян, що рішення громади є одноголосним, що за неграмотних приговор селян за їх довірою власноручно підписав Гер. Богаченко і що приговор цей в книгу під номером 2 занесений.

Документ третій:

Посвідчення.

М. В. С.

**КРАСНОСІЛСЬКОГО
сільського старости**

1-ї частини

2 мирового участка

Чигиринського повіту

Київської губернії.

Лютого 13 дня 1887 р.

Цим Бовтишське волосне правління засвідчує, що приговор селянина Петра Крамаря в справедливості його змісту, відносно придбання ним громадської землі під садибу в кількості 700 квадратних сажнів, цього, підтверджений селянами на сході.

І. Д. (штамп) Красносілськ. сільськ. старости (підпис)

Іван Фундерат.

Минуло 20 років – і виникла потреба передати присадибну ділянку іншій особі. На звороті розписки від 1883 року написана інша:

1903 року, Січня, 20 дня, цю розписку від 1 Листопада 1881 року, та присадибну землю, зазначену в цій розписці в кількості сімсот (700) квадратних сажнів, переуступив в довічне і потомственне володіння зятю своєму, селянину с. Красносілки 1-ї частини Івану Івановичу Зму Кривороту, в тім і підписуюсь. Селянин с. Красносілки 1-ї частини Петро Микитович Крамарь, а за його неграмотності, за його особистим проханням і довірою розписався (підпис) Сергій Бугай.

(штамп) Красносілськ. сільськ. староста. (підпис)

Н. Піддубко.

Так пильно контролювала купівлю, продаж, передачу землі красносілківська громада.

V. ІЛЛЯ МЕЧНИКОВ У КРАСНОСІЛЦІ

Забуть, для багатьох читачів буде цікаво дізнатися про те, що відомий усьому світові учений-імунолог Ілля Ілліч Мечников (1845–1916) – перший українець, який удостоївся Нобелівської премії – певний час жив і працював у Красносілці. А все почалося з того, що, прибувши 1870 року в Одесу, І. Мечников спочатку зупинився в готелі, неподалік Новоросійського університету, в якому став викладати зоологію та порівняльну анатомію, а згодом взяв в оренду нижній поверх великого будинку Миколи Івановича Білокопитова.

У сім'ї М. Білокопитова було п'ять синів: Олександр, Василь, Володимир, Костянтин і Микола та три дочки – Ольга, Катерина, Ксеня. Дружина І. Мечникова захворіла на туберкульоз, померла 1873 року. Через два роки по тому Ілля Ілліч одружується на дочці М. Білокопитова Ользі, молодшій за нього на 15 років. Після смерті її батька (1881) І. Мечников стає опікуном чотирьох братів і малої сестри дружини Ольги, а також змушений був управляти маєтками в Попівці (нині – Черкаська область) та Красносілці.

Смерть матері Ольги Миколаївни – Єлизавети Іванівни Білокопитової (народженої Гревс) 1882 року, ще більше ускладнила справи І. І. Мечникова [28].

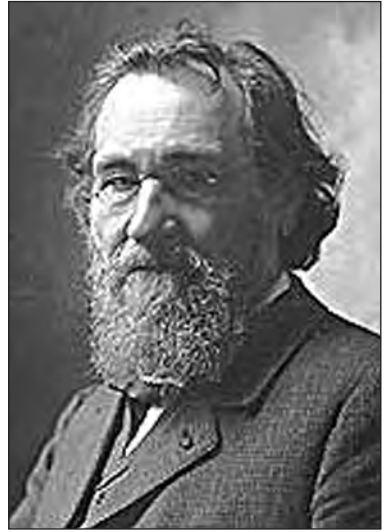
Після його відставки (травень, 1882 рік) з Новоросійського університету, вже під кінець наступного року І. Мечников разом з усім молодим сімейством Білокопитових переїздить у село Попівку, де на свої власні кошти будує церковно-приходську школу...

Ось як з цього приводу він 9 жовтня 1883 року писав своїй коханій:

«...Школа почти готова и имеет «очень порядочный» вид. Крыша сделана отлично. Комнаты учителя вышли гораздо большими, чем можно было думать прежде; даже кухня оказалась очень просторна. Полы уже готовы, осталось только побелить комнаты и оштукатурить снаружи, что будет сделано через дней 10–12. Так как погода всё время стояла и теперь стоит очень сухая, то в школе нет ни малейшей сырости...» [29].

Більшу половину поміщицьких земель І. Мечников здавав в оренду заїжджим євреям, що викликало невдоволення в селян, особливо в малоземельних. Всі вони думали так: якщо витіснити орендаторів, то землі відійдуть їм.

Щоб якось уладнати справу, Мечников одне поле, в південній частині за Красносілкою, продає селянам. Це поле і по цей час називають «товариським». Назва та пішла, мабуть, від того, що земельне питання між селянами Ілля Ілліч прагнув вирішити мирним шляхом, тобто товариським. Та і там проблем виникало чима-

Ілля Ілліч Мечников та його дружина Ольга Миколаївна

ло. Про те свідчить ще один лист з попередньо названої книги. Подаємо його текст мовою оригіналу, скорочено.

«Красносёлка, 4 ноября 1886 г.

Здравствуй, ненаглядное моё чудное сокровище, милое дорогое дитяtko (так І. Мечников ніжно звертався до своєї дружини. – авт.). Пишу тебе из Красносёлки, в которой пришлось застрять дольше, чем я предполагал. Оказалось, что бумаги не были достаточно подготовлены и, главное, эти крестьяне не запаслись нужными разрешениями и деньгами, которые с них следует получить. С минуты на минуту я ждал их представителей, поехавших в Златополье...»

І далі: *«...Приехавши в Красносёлку, с нотариусом и Константином Антоновичем мы все тот час засели за писание и переписание разных бумаг, чем занимались вчера до 10 часов вечера и сегодня с утра до сей минуты, так что у всех устали руки и разболелись пальцы...»*

«...4 ноября, вечером. Пришлось-таки остаться заночевать в Красносёлке. Возился, возился с крестьянами, время потратил, а денег всё-таки не получил. С ними ужасная морока. Нотариус прежде горю стоявший за крестьянами, теперь совершенно переменял о них своё мнение. Завтра еду в Поповку, а вечером – в Киев. Покойной ночи...»

Невдоволення селян Красносілки зовсім не спало. Вони на панських полях випасали (робили «потраву») свою худобу. З цього приводу І. Мечников своїй дружині писав:

«...В Красносёлке затихло, но есть возможность опасаться, что выпас возобновится снова. Туда ждут исправника и посредника, ежедневно составляют протоколы (на завдані худобою збитки. – авт.), но без толку...»

На полях І. Мечников вирощував хліб, буряки та інші сільгоспкультури. Про це він гадує, знову ж таки, в одному листі до своєї дружини, що *«...в Красносёлке ещё пропасть всякого хлеба и буряков, и прочего».*

За переказами, І. І. Мечников з Одеси в село Красносілку їхав до Златополя (Новомиргородський район) залізничним транспортом, а звідти – волами, запряженими в гарбу.

У серпні 1882 року село охопила епідемія дифтерії. І. І. Мечников намагався допомогти здолати ту страшну на той час хворобу. Але не завжди йому те вдавалося. Приміром, в одному листі до дружини він з глибоким сумом сповіщає, що від дифтерії померла дочка красносілківського лісника, якій він, як не намагався, не зміг, на жаль, допомогти.

Досліди у боротьбі з хлібним жуком, який 1878 року завдав великої шкоди сільському зерновому господарству, І. І. Мечников розпочав у стінах Новоросійського університету, а продовжив у лабораторії цукрового заводу графа Бобринського міста Сміла, а також у селі Попівка.

Не виключено, що вищеназвані дослідження він проводив і в Красносілці. Наслідки тих дослідів узагальнив у праці «Хвороби личинок хлібного жука», що в подальшому полегшило боротьбу з цим небезпечним шкідником.

Ольга Миколаївна Мечникова (1860–1944), як і її чоловік, практикувалась на народній медицині, займалася лікарською справою. Вона надавала безкоштовну медичну допомогу селянам Красносілки, охоче спілкувалася з ними. Люди дякували їй, при зустрічі на вулиці чемно вітались. Чоловіки знімали головні убори, в знак вдячності низько кланялись.

Сам І. І. Мечников, незважаючи на конфліктні моменти у вирішенні земельних відносин, перебував у дружніх стосунках з багатьма жителями села, особливо з братами Мальованими, яких по вуличному називали «царьками» (можливо, дітьми вони хвалилися, що, як виростуть, то стануть царями), і які добре зналися на лікувальних властивостях багатьох трав і суцвіть.

Одного разу з Одеси в Красносілку разом з Ольгою Миколаївною приїхала французенка, подруга дружини Луї Пастера, із, як

не дивно, за давниним лишаєм. Брати Мальовані приготували за своїм власним рецептом мазь та відвар з якихось відомих їм трав і призначили лікування. Десь через три тижні лишаю не стало. І. І. Мечников, його дружина і, звичайно, незнайома нам французенка щиро дякували братам Мальованим за допомогу, називали їх народними цілителями. Брати Мальовані поділилися з професором декількома рецептами приготування ліків проти лишаю, екземи та інших захворювань грибкового характеру.

80-річна Олена Степанівна Крамар у 2002 році розповідала, що чула від свого діда, як Мечников лікував Сергія Крамара від «вогнику». Як не старався, які мазі не прикладав, а хвороба не проходила. Вирішив звернутися чомусь не до братів Мальованих, а до сільського знахаря Харитона Багаченка. Послав за ним бричку.

Кучер, Іван Лук'янович Пустовіт, який, до речі, ще майже рік возив вченого в Одесі, коли той залишив Красносілку, віз діда Харитона вулицею села, з погляду на осінь, в дещо незвичайному вбранні – у свиті, у брилі й босоніж. Всі, хто бачив той кортеж, загадково посміхалися і з цікавістю запитували один в одного: «І куди Лук'янович повіз діда Харитона?..»

Зайшовши в передпокій будинку Білокопитова, де зупинився і проживав Мечников, дід Харитон, як і було прийнято, зняв бриля, а потім, вклонившись, спитав: «Що пан хотів?».

Ілля Ілліч глянув на постать гостя, стримано усміхнувся і почав розпитувати старого, як він лікує таку хворобу, як «вогник». Дід Харитон кашлянув, переступив з ноги на ногу, а потім, розтягуючи слова, мовив: «А ви ж мені, паночку, не кажете чим ви лікуєте, то і я вам не скажу», – і позадкував до дверей, даючи тим знати, що розмову закінчено. Звісно, Мечников не чекав такої відповіді, та невдоволення свого не видав, а спокійно наказав своєму кучерові відвезти діда «туди, де взяв», тобто додому. Що той і зробив.

1887 року І. І. Мечников передає управління маєтком у селі Красносілці брату Ольги Миколі Білокопитову, який саме закінчив Петровсько-Розумовську сільськогосподарську академію в Москві, а сам повертається до Одеси. Від 1888 року І. І. Мечников працює в Парижі, в інституті Луї Пастера. Там помер, там і похований.

Ольга Миколаївна зберегла для історії безцінний скарб – 400 листів І. І. Мечникова до неї. У багатьох з них згадується наше село, яке вона, за спогадами старожилів, навідувала до 1890 року. У 1926 році в Москві виходить її книга спогадів «Життя І. І. Мечникова». У розділі «Деревня» Ольга Миколаївна з теплотою і душевним неспокоєм згадує наше село Красносілку...

Будинок, де жив І. І. Мечников у той час, знаходився у південно-східній частині села, де тепер пам'ятник воїнам-визволителям Красносілки, які загинули у 1944 році (запис зроблено в січні 2001 р. – *авт.*)

Наступний (після 1887 року) господар південно-східної частини села Микола Миколайович Білокопитов також залишив значний слід в історії Красносілки. Він побудував неподалік від маєтку цегельний завод. Це місце і тепер називають просто «цегельня». Розповідають, що, коли відбулась перша випалка цегли, М. М. Білокопитов взяв у руки молоток і намірився випробува-

ти її на міцність. Майстер, який керував виробництвом цегли, зупинив його словами: «Що ви, пане, молотка взяли в руки, беріть кувалду». І, дійсно, цегла була надзвичайно міцною. На кожній цеглині стояв знак «НБ» (російською мовою – «Николай Белокопытов»). Окремі цеглини можна і тепер знайти у дворах жителів Красносілки. Весняні води вимивають її уламки в «цегельні» (урочище в південно-східній частині села).

У кінці 80-х років Красносілка поступово переходила від серпа і ціпа до жаток і молотарок. У поміщицьких господарствах з'явилися удосконалені металеві плуги німецького виробника Сакса, залізні борони, сівалки, жатки та кінно-приводні молотарки. Цю техніку виробляв завод сільськогосподарських машин братів Ельворті в Єлисаветграді (нині – Кіровоград).

За спогадами табельника Якова Криворота, у господарстві поміщиці Єлисавети Олексіївни Сербіної було 3 ключі борін, 5 сівалок, віялка та машина типу «Кейс» («Case»). Вона володіла південно-східною частиною Красносілки.

Сільськогосподарська техніка та різні підприємства (млини, олійні, кузні) були в господарствах заможних і середніх селян: Галаганів, Бойка, Єгора Пустовіта, Ковбасенків та інших.

VI. КРАСНОСІЛКА НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ

На кінець ХІХ ст. Красносілка була великим селом. Значно зросла чисельність населення та кількість дворів. Згідно з першим переписом населення Російської імперії 1897 року в Красносілці проживало 3783 особи (чоловіків – 1904, жінок – 1879) [30].

Станом на 1 січня 1900 року в селі нараховувалось 723 двори, в яких мешкало 1942 чоловіків і 1904 жінки (всього 3846 осіб). Головним заняттям селян залишалось хліборобство. Але влітку багато селян відправлялись на заробітки в Херсонську губернію. Господарство велось за трипільною системою. За сільською громадою було закріплено 5041 десятина землі, з них належало двом поміщикам 2631 десятина, церкві – 40 десятин і селянам – 237 десятин. Північно-західна частина села належала Олімпіаді Олександрівні Гревс (управитель Григорій Никифорович Добровольський), а Єлизаветі Олексіївні Сербіній (управляла сама) – південно-східна частина. У селі було 9 кузень, 30 вітряних млинів, 1 казенна винна лавка, 2 хлібних магазини (тобто склади. – *авт.*), в яких на січень 1900 року було 1006 четвертей озимого і 503 четверті ярого хліба, з культурно-освітніх закладів працювала одна православна церква й одна церковно-приходська школа. У селі був також пожежний обоз, який складався з 2 насосів, 7 бочок і 3 багрів [31].

У 1880 році в поміщицьких господарствах села Красносілки почали з'являтися металеві плуги виробництва німецького фабриканта Сакса. З 1890 року – сівалки, жатки, кінно-приводні молотарки, залізні борони та культиватори виробництва братів Єльворті.

Так, у поміщика Юрія Сербіна (володів на той час південно-східною частиною села, справи вела його мати, Єлизавета Олександрівна, рідна сестра П. О. Гревса) 1891 року вже було 5 сівалок, 3 ключі борін та 4 культиватори. Пізніше він придбав молотильну машину типу «Кейс» («Case»). (Ці дані залишив Яків Криворот, який свого часу вів облік поміщицького майна. – *авт.*)

Нові знаряддя праці з'явилися у куркулів Галаганів, Бойка, Єгора Пустовіта, Ковбасенка та ін. Заможні селяни займалися не тільки хліборобством, а й переробкою продукції сільського господарства. Бойко, наприклад, мав свою просорюшку типу «Топчак», олійницю. Пізніше в Галаганів та Єгора Пустовіта з'явилися парові машини.

Середняки мали по 5–9 десятин землі, по парі волів, по корові, а то й по дві, по кілька свиней, овець. Бідняки (не всі) тримали по корові, а то й одну на двох, рідко – пару волів. Їх земляні наділи становили від 1 до 3 десятин землі.

Наймити, як зазначалося вище, взагалі землі не мали, жили в поміщицьких казармах або у своїх хатах, землянках.

Важко жилося біднякам і наймитам у селі, хоч вони, як і більшість селян, працювали від зорі до зорі. Тому в пошуках кращого життя вони покидали насиджені місця і відправлялись у Таврію, Семиреченську губернію (Середня Азія) та на Зелений Клин (Далекий Схід). З 1880 до 1900 року з села виїхало близько 200

Млин-вітряк

сімей. Немало їх, бідняків, виїхало і в промислові райони міст, на залізничні станції.

З 1889 року в Красносілці почали вирощувати цукрові буряки, соняшник, однак перевагу віддавали житу та пшениці.

У 1904 році спалахнула війна між Росією та Японією. Із села було призвано до армії близько 200 новобранців, переважно із середняцьких та бідняцьких господарств. Невдовзі почали надходити перші звістки про вбитих і тяжко поранених, про поразку на Порт-Артурі та інших фронтах. У Красносілці зростало масове невдоволення селян. «Московкам» та старим людям було відмовлено в допомозі...

На той час у селі з'явився якийсь семінарист (прізвище невідоме). Він розповідав селянам про всенаростаючу боротьбу робітників заводів і фабрик проти своїх поневолювачів, розповсюджував листівки і закликав селян до повстання.

Як згадувалося вище, з 1889 року в Красносілці почали вирощувати цукрові буряки. Нормою виробітку вважалась та площа, яку висапувала за день найпроворніша сапальниця. Керуючий їздив конем вулицями села, гукав: «Дівчата! Бурячки, бурячки...» Щоб залучити на час проривки буряків побільше людей, кожен поміщик намагався збільшити платню. А хто більше хоч на копійку платив, до того, звісно, і більше йшло сапальниць. Їм готували гарячі обіди, давали по оселедцю; в обідню пору грала гармошка, під яку сапальниці танцювали. У кінці тижня керуючий виїжджав у поле, щоб заплатити за виконану роботу...

У північно-західній частині села, на пагорбі, стояв панський житловий будинок понад 30 метрів довжиною і 10 шириною. По обидва його боки росли, створюючи алеї, невисокі кущові дерева, цвіт яких виділяв дуже приємний запах. Потім на них з'являлись невеличкі чорні плоди, які полюбляла красти сільська дівтора. Були ті плоди не стільки солодкі, як гіркі. Та голодні діти на те не зважали. Поряд ріс завжди доглянутий сад.

Поміж дерев вниз, до Сухого Ташлика, вела вимощена з цегли стежка. Внизу стояла альтанка, де можна було посидіти, відпочити від денних клопотів, помилуватись природою.

За народними переказами, десь тут у свій час проїжджала Катерина II, невідомий нам кучер поїв у річці Сухий Ташлик стомлених коней. Нині тут ростуть дерева, посаджені до 40-річчя Великої Перемоги. Ту гору односельці й по цей час називають «панською». Від панського маєтку до наших днів залишився вихідний погріб, яким користується сім'я Івана Юрійовича Шевченка.

Помітний слід в історії села залишив Юрій Львович Давидов. Він народився 24 квітня за старим стилем, або 7 травня за новим, 1876 року в місті Женева (Швейцарія). Його батьками були Лев Васильович Давидов та Олександра Іллівна Давидова (Чайковська), сестра композитора П. І. Чайковського.

Незабаром сім'я Давидових переїхала із Швейцарії в місто Кам'янку Чигиринського повіту Київської губернії. 1887 року батьки відправляють Юрія до Петербурга під нагляд Модеста Ілліча Чайковського, для вступу до Миколаївського кадетного корпусу, де він згодом отримає відповідну освіту. Потім Ю. Давидов буде прийнятий до Миколаївського кадетного училища, яке закінчить 1896 року і буде зарахований у лейб-гвардійський кінно-гренадерський полк.

Одночасно зі службою в полку Ю. Л. Давидов навчається в Боннській сільськогосподарській академії (Німеччина), після закінчення якої отримав диплом агронома-зоотехніка.

Після смерті батька (1896) Юрій Львович стає спадкоємцем маєтку, володарем села Бандурове, Красносілківського хутора, власником поля між лісовим масивом Дубравою і Красносілкою.

1899 року Ю. Давидов одружується з Маргаритою Миколаївною Лопухіною. У сім'ї народжуються діти: Ірина (1900–1987), Тетяна (1902–1925), Ксенія (1905–1992), Георгій (1907–1930).

Юрій Львович Давидов

У селі Бандурове Юрій Львович будує триповерховий житловий будинок, магазин, ставок, засновує селянський банк... У Красносілці також будує школу, загачує ставок, який, до речі, існував до 1970 року, обсаджує дороги різновидом шовковиці.

У книзі українського краєзнавця тих часів Леонтія Похилевича «Сказання о населённых местностях Киевской губернии» знаходимо такі лаконічні рядки: «Красноселицу от Екатерины Давыдовой купил Иван Красовский» [32].

Хто ж вона, Катерина Давидова? Відомо, що з 1730-го до 1783 року Кам'янська округа сіл, в тому числі й сучасна Красносілка належала польським магнатам Любомирським. У тому ж, 1783, році, намісник Новоросійського краю Григорій Потьомкін-Таврійський купив у Любомирських Красносілицю разом з Кам'янською округою навколишніх сіл і подарував своїй племінниці Катерині Миколаївні Самойловій, вдові полковника Миколи Семеновича Раєвського, який загинув у вересні 1771 року.

Від першого шлюбу в Катерині Миколаївні 25 вересня 1771 року народився другий син Микола, який потім стане генералом, героєм Вітчизняної війни 1812 року. Коли Катерина Миколаївна вийшла заміж за Льва Давидова, то від цього шлюбу в неї народився (1792) син Василь – Василь Львович Давидов, який після закінчення війни 1812 року вийшов у відставку в чині полковника і поселився в маєтку матері – у місті Кам'янка.

Син Ю. Л. Давидова Георгій хворів палеомелітом. Тому Юрій Львович у 1912 році продає Красносілківський хутір своєму двоюрідному брату Льву Олексійовичу, а сам переїздить у м. Київ. Біля станції Ірша він купує маєток і ділянку землі.

У кінці травня 1949 року Ю. Л. Давидов був запрошений на святкування 150-річчя від дня народження О. С. Пушкіна в місто Кам'янку. Заодно відвідав і село Бандурове, мав розмову з людьми. Зустріч відбулася на місці колишнього маєтку. То був останній його приїзд у село.

Помер Юрій Львович Давидов 16 квітня 1965 року в місті Клин Московської області, де до останнього працював у музеї екскурсоводом, листувався з музеєм О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського в місті Кам'янці. Його справу продовжила дочка Ксенія Юріївна Давидова, яка в 1962 році востаннє відвідала місто Кам'янку, село Бандурове, побувала на місці, де колись жив своїм розмірним життям Красносілківський хутір, де стояв будинок її батька. 12 вересня 1992 року К. Ю. Давидова померла, похована в м. Клин, що під Москвою.

Давно вже немає Красносілківського хутора, віджила свій вік шовковиця, весняний потік вирвав ставок, розібрано приміщення школи в північно-західній частині Красносілки, товстим шаром пилу припали сліди Ю. Л. Давидова. Та живою залишається людська пам'ять. Тож нехай ця скромна розповідь нагадає нашим односельцям – живим і тим, хто прийде після нас – про Юрія Львовича Давидова, людину незвичайної долі, багатогранне життя якої певний час було тісно пов'язане з Красносілкою.

Якщо говорити окремо про Вовчий хутір, то він був забудований 1900 року. До війни тут налічувалось 17 хат, в яких мешкало 87 жителів. Всі хати були вкриті соломою, околотом.

Оскільки хутір знаходився на високому пагорбі, то за водою люди ходили вниз, у берег. Там, проти кожного городу були ви-

копані кринички. Вода в них і в літню спеку була холодною і смачною. Ось тільки носити її під гору десь за 300 метрів від хат було нелегко. І все ж носили – і в руках, і на коромислі. Носили і влітку, і взимку – у сніг і негоду. Самі люди пили й худобу напували.

Лише одна криниця була викопана в одного чоловіка на городі – під пагорбком. До неї було трохи ближче йти. А діставали з тієї криниці воду, начіплюючи відро на цвях, забитий у жердину, яка завжди лежала зверху на цямринах. І тільки в 1960-му та 1962-му роках Олександр Крамар та Василь Докієнко викопали кожен у своєму дворі по криниці, «вкинули» суцільні бетонні кільця. До води – 20–24 метри. Добра була вода, хоч і не така, як на городах.

Ще й після війни на хуторі було гамірно від дітвори. Потім сім'ї поступово почали перебиратися в село, аж поки останньою його в 1998 році не покинула Марія Прочухан. (Першим забудовником був Іван Юрченко.) Зараз звідти віє пусткою. Тільки купи глини від зруйнованих будівель, старі садки та огороди нагадують про те, що колись тут жили, любилися, працювали і вмирили люди.

Інший хутір, який одним рядом хат тягнувся майже до села Ставидла, спіткала така ж доля, як і Вовчий. Правда, на його початку й кінці залишилося по одній хаті, в яких живуть люди. Поки що живуть. А було там, як і на Вовчому, 17 хат.

Так як всихає велике дерево, починаючи з бокових гілок, так з хуторів і провулків вимирає колись багатолюдне, славне своєю багатовіковою історією село Красносілка. Про її минуле – далеке й близьке – ми, автори цих рядків, і розповімо вам, шановні читачі, в цій книзі. А тих односельців, які прийдуть після нас, просимо продовжити писати історію Красносілки, якою б та історія не була.

VII. КУЛЬТУРА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

За документами, церковно-приходська школа в селі Красносілка відкрилась 10 жовтня 1860 року. У школі навчалось 22 учні, з них 5 дівчаток і 17 хлопчиків. До 10 років було 18 учнів, до 15 років – 4 [33]. У двох класах були діти різного віку. Навчання проводилось у приміщенні церкви. Довгий час наставником і вчителем цієї школи був священик Василь Михайлович Кальницький.

За спогадами старожилів, приблизно у 1888 році школа була переведена в одну з кімнат будинку сільської «розправи». Так називалось приміщення, де працювали органи місцевого самоврядування: староста, мировий суддя, писар та інші. Будинок стояв на вигоні вулиці Нижня Салогубівка. Стіни будинку були рублені (складені з дубових колод), верх – дерев'яний, критий соломною. У стінах вирізані три вікна з однією шибкою. Завідував школою священик («батюшка»). А дяк вчив дітей читати, писати, рахувати. Навчались по 2-3 години, не завжди зранку. Заняття відбувались, коли мав час батюшка чи дяк, про що оголошувалось дітям заздалегідь. Писали діти на грифельних дошках. Підручників не було. Все заучували напам'ять. За неухважність або непослух учнів карали: били лінійкою по долоні руки або різками. Учні обслуговували самі себе: носили воду, підмітали підлогу. Батьки по черзі мазали, білили стіни.

Навчання в школі було платним. Дякові платили грішми та хлібом. Священикові орали, сіяли, косили, молотили, відробля-

Старовинний німецький годинник 1913 року, який зберігає жителька села В. І. Криворот

ли на інших роботах. Навчання тривало 4 роки. Після закінчення школи діти читали, писали, знали чотири арифметичні дії, пам'ятали основні молитви, розуміли зміст великих церковних свят та обрядів.

Близько 1900 року старе приміщення «розправи» розібрали і матеріал використали для будівництва школи в центрі села, де тепер стоїть пам'ятник В. І. Леніну.

Нове приміщення школи мало ганок, сіни, кімнату для вчителів, дві класні кімнати. У класах стояло по два ряди дванадцятимісних парт. На стіні висіла класна дошка. В одній класній кімнаті навчались діти 1-2 класів, а в другій – 3-4-х.

Наставником школи був батюшка, а завідував школою старший вчитель. Навчались російською мовою. Починали зранку з молитви. Заняття тривали 3-4 години. Першим уроком була арифметика, другим – письмо, третім – читання, четвертим – Закон Божий. Вів заняття в 1-2 класах («молодша група») інший вчитель або іноді кращий учень «старшої групи» (3-4 класи). Таким був стан освіти в Красносілці в кінці XIX століття.

У книзі літописця Леонтія Похилевича «Сказания о населённых местностях Киевской губернии» (1864. – С. 704), у розділі про Красноселицю чи не вперше згадується, що «Церковь Рождества-Богородичная, деревянная, 4 класса, земли имеет 35 десятин, построена 1770 года на месте прежней».

Отже, в селі до того вже була церква і, можливо, не одна.

На полях церковної книги жителем Красносілки Григорієм Івановичем Пустовітом зроблений такий запис: *«1871 року, вересня, 9 дня освячене місце нової церкви і закладали на престольний Хрест і жертвенник в селі Красносілка церкви Різдва Богородиці»*.

Дерев'яну церкву розбирали дуже ретельно. За спогадами, придатний будівельний матеріал був використаний для зведення іншої церкви в північно-західній частині села. Церковний престол не розбирали. За спогадами О. С. Крамар, над престолом збудували капличку. У ній на престолі горіла свічка. Сюди приходили молитись віруючі. Біля каплички правились всі церковні богослужіння. Село не залишалось без церкви. Так було доки не завершилось будівництво великої дерев'яної церкви. На жаль, вона була зруйнована в 1937 році.

Священиком був Тучапський, після його від'їзду став Калиновський, а потім Кальницький. У церковних документах і печатці збереглась стара назва села Красноселиця та «Красноселицький приход Київської єпархії» – до 1918 року.

1866 року в селі Ставидла організувалась волость. До її складу увійшла і Красносілка. Село відносилось до Ставидлянської волості Чигиринського повіту Київської губернії [34].

VIII. КРАСНОСІЛКА НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Події демократичної революції 1905–1907 років

Життя селян було важким. Малоземелля, тяжка робота на поміщицьких полях, безпросвітні злидні примушували бідноту боротись за землю і свої права. Тому події революції 1905–1907 років знайшли свій відгук і в Красносілці. 21 квітня 1905 р. місцевий урядник відібрав у селян три листівки антиурядового змісту під заголовком «Хто повинен перемогти?». Ці листівки привезли з Єлисаветграда [35].

13 червня 1905 року в маєтку поміщиці О. А. Гревс виник стихійний страйк.

О 5 годині ранку на подвір'я економії поміщиці Олімпіади Гревс прийшло близько ста жінок. Вони заявили помічникові управителя Володимиру Юрилову, що надалі працювати за 40 к. у день не будуть, і пішли. Не надавши ніякого значення цьому інциденту, Юрилов поїхав на плантацію, де працювали красносілківські строкові робітниці. Приїхавши, Юрилов побачив, що робітниці з Красносілки не працюють. На його запитання: «Що це означає?» – робітниці відповіли, що бояться працювати, бо односельчанки погрожували побити їх, якщо вони будуть працювати за 40 к. у день. Через невеликий проміжок часу з'явився натовп жінок, які вигукували: «Кидай працювати!». Всі рушили в економію. По дорозі вони переконали і пастухів, щоб ті вимагали щоденної оплати по 1 крб. У дворі економії вигнали

магазинера Герасима Уманця (магазинер – працівник зерноскладу. – *авт.*). Помітивши на току свинаря Хому Лисенка, стали вимагати його покинути службу. Потім схватили за руки і винесли з току. Вигнали з плотні Тихона Драченка. Натовп жінок з піднятими сапами і вигуками: «Виходь! Кидай роботу, а то розіб'ємо голову!» – розбіглись по господарських будівлях економії, виганяючи робітників. Селяни прогнали працівників кузні, на кухні й на току. Частина селянок ввірвалась у будинок управителя, гупала сапами в двері і кричала: «Зарубати, бісову душу, бариню!». Після цього селянин Іван Залива примусив помічника управителя йти в розправу й оголосити, що він залишає службу в економії. Цього ж дня опівдні група підлітків під керівництвом Івана Заливи та Юхима Іщенка прийшла в поле, де паслись поміщицькі воли, і наказала воловнику Максиму Дзюбі та прикажчику Степану Звониченко залишити службу. Хлопці відв'язали волів і погнали їх в економію, знищуючи посіяні буряки, кукурудзу і овес. Звинувачувальний акт проти селян Красносілки був складений 29 червня 1905 року в Києві [36].

Царська влада боялась селянського гніву і тому не наважилась судити активних учасників стихійного, ніким не керованого страйку в Красносілці. Наступного дня він був придушений козаками. Багатьох селян оштрафовано і прилюдно висічено нагаями. А 14 активних учасників страйку судили в Києві. Вирок винесений 14 лютого 1906 року. Судили їх не як селян, а як сільськогосподарських робітників економії Гревса. Коротко їх звинувачували за такими пунктами:

- 1) вимога підвищити зарплату;
- 2) насилля над тими, хто відмовлявся покинути роботу;
- 3) побиття прикажчиків та їх родичів.

До восьми місяців тюремного ув'язнення були засуджені: Лукія Миколаївна Мельникова, вік – 21 рік, Іван Степанович Залива – 28 років, Прокіп Олексійович Гриб – 24 роки, Ірина Назарівна Мельник (за чоловіком – Халявка) – 26 років, Зиновій Григорович Кругляк – 48 років, Григорій Григорович Кругляк –

30 років, Устина Степанівна Телевна – 38 років, Акулина Омелянівна Натяган – 26 років, Гликерія Пилипівна Мельникова – 34 роки, Іван Йосипович Кравченко – 25 років, Домінікія Федорівна Витріщак – 27 років. Всього 11 осіб.

До двох місяців ув'язнення засудили трьох осіб: Василя Потаповича Загороднього – 17 років, Акулину Миколаївну Загородню – 17 років та Юхима Аврамовича Іщенко – 19 років [37].

Та селяни не припинили чинити опір. Вони тяглись до політичної боротьби, читали і розповсюджували листівки.

19 серпня 1906 року в трьох селян з Красносілки, братів Павла Даниловича, Марка Даниловича і Каленика Даниловича Винників, поліцейський стражник Григорій Шалько відібрав листівки із заголовками: «До всіх громадян Єлисаветграда!» та «Товариші селяни!». У листівках засуджувалась політика царського уряду, звучали заклики до селян згуртуватись, припинити постачати рекрутів до російської армії, не сплачувати податки, переобирати слухняних начальству старшин і старост, ховати від карателів революціонерів [38].

У січні 1907 року в Красносілці відбулися вибори волосного сходного уповноваженого на повітовий з'їзд. Ним був обраний Данило Матвійович Прочухан. З цього приводу селянин Красносілки Олексій Іванович Висоцький написав скаргу до повітової виборчої комісії:

«Я, як істино російська людина, бажаю завжди бути вірним царю і Вітчизні, не можу віднестись байдуже до такого вибору. Тому що Прочухан є натуральний революціонер, майже завжди займався революційною пропагандою. Крім того, закликає народ стояти за республіку. Із цього видно, що Прочухан людина небезпечна і у випадку, не дай Бог, попаде в Думу, то буде подібний попереднім базікам. Він крім всього цього не може бути обраний виборщиком як із недомогосподарів. Все це прошу зберегти в секреті, щоб запобігти помсти з боку Прочухана та його співучасників-революціонерів. 15 січня 1907 р.» [39].

О. І. Висоцький писав правду. У селі дійсно існувала нелегальна організація революційно налаштованих селян. 20 лютого 1907 року чигиринський повітовий справник у своєму рапорті писав:

«Селянин с. Красносілки Семен Леонтіювич Товстолит, висланий з міста Кременчука за антиурядову пропаганду, повернувшись в село, відновив злочинну діяльність: поширював прокламації, вів між селян антиурядову агітацію і при цьому вимагав гроші у селян на користь революції. На деякий час Товстолит С. Л. був арештований» [40].

Після арешту повернувся. Вчителював у 1–4 класах.

Влітку 1907 року в селах Ставидла і Красносілка, як писав у рапорті, «состоялось преступное сообщество террористов-поджигателей», члени якого майже кожної ночі влаштовували підпали майна поміщика Гревса. Такі пожежі відбувалися протягом місяця.

До «цієї шайки терористів», так говорилося у рапорті, належали: Семен Товстолит, Захарій Лень, Гнат Лень [41]. За спогадами старожилів, вони приходили на подвір'я заможних селян, вимагали грошей на користь революціонерів і в господарстві тих, хто їм відмовляв, через деякий час виникала пожежа.

Цікаво, що С. Л. Товстолит мав 22 роки (народився 2 лютого 1885 року). Походив з сім'ї селянина-середняка. Його батько Леонтій Семенович Товстолит мав 8 десятин землі. У сім'ї було вісім дітей [42].

Учасники групи були вислані в Архангельську губернію. У березні 1910 року Гнат Корнійович Лень та Захарій Семенович Лень повернулись до Красносілки [43].

Революція потерпіла поразку. Мрії селян про землю не здійснились. Вони, як і до цього, продовжували працювати на панській землі, ростити хліб, народжувати дітей. Попереду їх чека-

ли ще більші випробування. Багато з них у пошуках кращої долі покидали рідні місця і виїжджали за кордон. Про одного з них – Федора Омеляновича Сопільника – окрема наша розповідь.

Ф. О. Сопільник народився 20 квітня 1886 року в селі Красносілка в бідній селянській сім'ї. Батьки – Омелян Каленикович і мати Марія Федорівна – мали ще двох синів і трьох дочок: Антона, Федора, Агрипіну, Устину та Єфросину.

Після передчасної смерті дружини батько одружився вдруге на сільській жінці Софії, яка народила йому ще три сини і дві дочки, після чого стала ділити дітей на «своїх» і «чужих».

Федя спромігся закінчити два класи церковно-приходської школи, літом пас сусідських корів за чашку молока, за кусень хліба та мізерну платню, а ще виконував ряд домашніх робіт. Часто напівголодний, бідно одягнутий він терпляче переносив знущання мачухи. У 14 років хлопець по-дорослому став замислюватись над тим, як йому жити далі, що робити. І вирішив шукати шлях самостійного життя.

У 1900 році він залишає батьківську оселю і пішим ходом

добирається до Єлисаветграда (нині – Кіровоград) – до рідної сестри Агрипіни. Сестра радо прийняла брата, одягла, взула, влаштувала на роботу. Два роки хлопець працював в аптеці: мив посуд, різні пробірки, розносив по адресах ліки і т. ін.

У травні 1903 року, за допомогою чоловіка сестри, Федір влаштувався слюсарем на машинобудівний чавунно-ливар-

Федір Сопільник
(20.04.1886–17.12.1972)

*Федір Сопільник.
Торонто, Канада, 1910 рік*

ний завод А. О. «В. А. Яскульський».

Через три роки доля завела хлопця в Сибір – у місто Верхньоудинськ, де він став працювати слюсарем на Забайкальській залізниці.

У 1906-1907 роках багатьох громадян Росії та України царські утиски змусили шукати притулку за кордоном. Під ту бурхливу хвилю еміграції попав і 21-річний робітник Федір.

За сприяння спеціальних служб, які надавали допомогу емігрантам, хлопець влаштувався в місті Торонто (Канада) слюсарем на заводі Форда, де зарекомендував себе висококласним спеціалістом, став непогано заробляти. Невдовзі він на околиці міста купив невеличку ділянку землі, звів будинок і 1908-го року одружився на такій же емігрантці, як і сам, Євдокії Петрівні Тищенко, родом з-під Саратова. У подружжя народилося троє дітей, з яких двоє померли, залишилася одна дочка Антоніна (1910 р. н.).

Прожив Федір у Торонто до 1914 року. У тому ж році дружина серйозно захворіла, і сім'я вирішила повернутися на Батьківщину. Продавши свою ділянку землі, будинок, Федір з дружиною і дочкою, якій на той час було 4 роки, повернувся до рідної Красносілки. Зла мачуха не дозволила жити в батьківській хаті, і йому довелося шукати притулок у добрих сусідів.

Улітку 1914 року, як відомо, почалась Перша світова війна. Пройшов її кривавими дорогами і Федір. Повернувся, слава Богу, цілим і неушкодженим.

У січні 1919 року в сім'ї Федора і Євдокії народився син Віктор. А коли через півтора року дружина знову завагітніла, вони вирішили, що слід зробити аборт. Після невмілого втручання бабки-повитухи Євдокія в 30 років помирає. Федір залишається з двома дітьми – дочкою Антоніною (10 років) і сином Віктором (1,5 року).

У січні 1921 року Федір одружується на Агрипіні Тимофіївни Товстолит – дочці Тимофія Васильовича Товстолита, відомого в селі майстра з будівництва вітряних млинів. До одруження Агрипіна мала позашлюбну дочку Ольгу (1911 р. н.).

Федір одержав ділянку землі під забудову на новій вулиці під назвою Хутір. До кінця 1921 року сім'я мала свою оселю і поповнення – сина Олександра. Скоро в господарстві з'явилися корова, свині, кури, качки.

У 1926 році колишній моряк, досить заможний чоловік – Євсей Максимович Єременко – запропонував Федору купити в нього молотильну машину американської фірми «Кейс», оснащену двигуном системи «Дизель». І Федір погодився. Гроші в нього залишились від проданих у Торонто ділянки землі й будинку. Тож купівля-продаж молотильної машини відбулися без труднощів. Федір Омелянович обмолочував зерно не тільки на своїй ділянці землі, а й за відповідну плату надавав послуги своїм односельцям. Для зберігання зерна побудував сховище, для ремонту техніки – майстерню. Та успішній діяльності хазяйновитого чоловіка скоро настав кінець. І ось чому.

Як відомо, у 1929 році на Україні розпочалась суцільна («повальна») колективізація. Федір не став на шлях боротьби проти нового суспільного ладу, а добровільно здав свою молотильну машину в колгосп, а господарські будівлі були «об'явлені» колгоспною власністю. Вступила до колгоспу і дружина. Таким чином «кулацька» сім'я не попала в «жорна» репресій. Федір Омелянович працював у колгоспній майстерні, а в жнивну пору на колишній своїй машині обмолочував колективно вирощений хліб. А коли в 1930 році була створена Красносілківська машинно-тракторна станція (МТС), яка базувалася в селі Ставидла, пішов працювати туди.

У 1932-1933 роках Україну охопив голод. Старша Федорова дочка Антоніна, рятуючись від голодної смерті, поспішно виходить заміж за Петра Калістратовича Фундерата, який закінчив Ленінградську військову школу штурманів, і виїжджає з ним на місце його служби. Федір приймає рішення їхати на будівництво Дніпропетровської ТЕС. Із собою взяв старшого сина.

В один із холодних зимових днів 1933-го року Федір натопив у квартирі пічку і зарані закрив витягну заслінку, від чого обоє отруїлись чадним димом. «Швидка» відвезла їх до лікарні, де Федора вернули до життя шляхом повного переливання крові, а от сина врятувати не вдалось.

Після цієї трагедії Федір Сопільник повертається в село, продовжує працювати в МТС, потім – у місцевому колгоспі.

Під час тимчасової окупації села Федір займався домашнім господарством, ремонтом побутової техніки, сільгоспінвентарю. Коли німці відступали, то і його разом з односельцями погнали на захід. У районі міста Гайсин Вінницької області був звільнений стрімким наступом радянських військ.

28 лютого 1963 року на 75-му році життя померла його дружина – Агрипіна Тимофіївна. Через рік по тому Федір створив сімейний союз із вдовою Секлетою Іванівною Лень, з якою прожив до 1968 року – року її смерті.

Сам Федір Омелянович Сопільник помер 17 грудня 1972 року, на 87-му році життя. Похований у Красносілці – на Криворотівському кладовищі, поряд зі своїми дружинами.

У 1907 році в селі було створене споживче товариство. Воно організувало торгівлю промисловими і продовольчими товарами. Вступний пай становив 10 крб [44]. Тому вступати до нього могли тільки заможні селяни. У південно-східній частині села на 1912 рік було 448 господарств. Їм належало 1129 десятин землі. У середньому на одне господарство припадало 2,5 десятин землі.

345 господарств мали худобу, а 102 (кожне четверте господарство) – не мали. У північно-західній частині було 292 господарства, яким належало 972 десятини землі, по 3 десятини в середньому на кожне. 235 господарств мали худобу, а 57 (кожне п'яте) – не мали [45].

Перша світова війна принесла селянам нові страждання. Чоловіків призвали до армії, а часті реквізиції коней та фуражу на потреби фронту зумовили подальше розорення селян. Але люди намагались допомогти фронту. Зберігся цікавий документ. 14 вересня 1914 року завідуючий Красносілківським земським двокласним училищем повідомляв у Чигиринську земську управу, що він здав у земській лазарет містечка Кам'янки Київської губернії для

задоволення потреб поранених шість сорочок і шість кальсонів (тобто шість пар білизни. – авт.), що пошиті в училищі [46].

Таким чином, Красносілка на початок ХХ століття була поділена на дві частини. У селі існували дві громади, діяли дві церкви, дві школи. У селі було дві поміщиці. Селяни також ділились на дві великі групи: заможних і бідняків. Між ними постійно точилась боротьба за землю і владу.

Василь Андрійович Мандзюк – уродженець Красносілки, солдат царської армії. Фото 1914 року

Культурне життя

Початок ХХ століття ознаменувався подальшим розвитком освіти в Красносілці. У 1904 році за ініціативою нащадка декабристів Юрія Львовича Давидова розпочато будівництво приміщення земського двокласного училища [47]. 29 грудня 1906 року київський генерал-губернатор видав наказ відкрити це училище «по Статуту 1828 р. та правилах від 6 листопада 1848 р.», яке велося на кошти Київського земського управління.

У 1907 р. Чигиринське повітове управління доповідало, що «у нас у 1906 році відкриті дві земські школи у власних прекрасних будинках в селі Бандурове і Красносілка» [48]. Будинок нової школи дійсно дуже зручний. Тут були уже три класні кімнати, кімната для вчителів, велика зала, ганок. Біля школи збудовані квартири для вчителів.

Двокласним воно називалось тому, що давало освіту як першого (1-4 класи), так і другого (5-6 класи) ступенів. Після закінчення земського двокласного училища можна було навчатись у сільськогосподарських школах, комерційних, технічних, лікарських училищах, старших класах гімназій. Навчання було безкоштовним і доступним для всіх бажаючих. У земському двокласному училищі вивчали російську мову та літературу, українську мову та літературу, географію, історію, математику, природознавство, малювання, співи, закон Божий, займались фізичною культурою.

Очолював земське двокласне училище завідуючий. У ньому працювало 6 вчителів.

Цей період був характерним для Красносілки подальшим розвитком церковного життя. Було демонтоване старе приміщення церкви Пресвятої Богородиці, побудовано нове приміщення цієї ж церкви та Свято-Успенську церкву в північно-західній частині села, яка була освячена 28 серпня 1905 року.

Земське двокласне училище

Перед тим як розібрати церкву, про яку нам повідав Похилевич, і яка простояла 101 рік, місцевий батюшка заздалегідь попередив чоловіків, щоб ті не приступали до роботи, аж поки він не прийде і не відслужить панахиду. «Та селяни не стали чекать священика, – згадує почуте від своїх батьків Ганна Максимівна Шуляк (1919). – Взялись розбирати церкву. Коли батюшка прийшов, то жахнувся. Тільки й мовив: «Тепер всі ви до кінця року померете». І – як у воду дивився. Всі чоловіки дійсно померли. Скільки їх було – не знаю».

Стверджувати чи заперечувати цей факт не будемо. Скажемо тільки, що подібні випадки загадкової смерті, пов'язаної з руйнацією священних місць, людям відомі з давніх-давен.

Над престолом розібраної церкви звели невелику дерев'яну капличку, в якій продовжували правити службу Богу. Ту капличку, як уже згадувалось, добре пам'ятає 89-річна Олена Степанівна Крамар, яка, будучи дівчиною, разом зі своїми однолітками з цікавістю зазірала в її таємничий світ.

Розповідала про ту капличку і вищеназвана Ганна Максимівна. А в новозбудованій церкві жінці запам'ятались круті дерев'яні сходи вгору – «на хори», і загадкова, смиренна краса ікон. А ще – скрип чобіт у заможних селян, коли ті проходили в глибину церкви, щоб поставити свічку, помолитися...

Неподалік церкви ріс яблуневий сад, ближче до неї велись поховання церковнослужителів та багатих людей. Там, як згадувалось вище, був похований володар південно-східної частини села генерал Дризен та його дружина Варвара. За деякими переказами, частину матеріалів з розібраної церкви, про яку щойно вели мову, пізніше було використано при будівництві Свято-Успенської. А більшу частину деревини доставляли підводами з села Медведівки Чигиринського повіту та інших місць. На будівництво фундаменту по всьому селі збирали в людей курячі яйця, масу яких додавали в розчин – для міцності. Камінь використовували з місцевого кар'єру.

Коли сільська громада північно-західної частини села вирішила будувати на своїй території церкву, роль скарбника довірили старості Сидору Пацюку – чоловіку совісному, про якого говорили, що він у людини копійки не візьме, краще свій карбованець покладе. Він і став збирати кошти на будівництво церкви.

Такою була сільська Свято-Успенська церква

Найменший із дзвонів та напрестольне Євангеліє Свято-Успенської церкви

І хоч селяни й жили бідно, та своїх кровних на церкву не жаліли – давали хто скільки міг. Невдовзі була зібрана певна сума, яка дозволила розпочати будівництво. І тут до Сидора Пацюка явився пристойно одягнутий інтелігентний чоловік, який представився підрядчиком і зажадав від старости видати йому аванс. Бо, мовби, без авансу розпочати будівництво церкви неможливо. Сидір Пацюк звик довіряти людям. Довірявся і цього разу. Гроші видав, а взамін отримав розписку.

Як з'ясувалося пізніше, та розписка була фальшивою, тобто в ній вказувалось вигадане прізвище і все інше. Через деякий час у «розправу» явився чоловік, показав документи, що він дійсно представляє таку-то будівельну організацію, яка вестиме будівництво церкви, і сказав, що для цього потрібні гроші.

І тоді до «розправи» викликали Сидора Пацюка, пояснили що й до чого. А той тільки охнув і присів. Зрозумів бідолашний, що його нагло обікрали. «Якби то були мої гроші – то ще півбиди, – подумав. – А то ж – людські. Зароблені їх нелегкою працею. Як я їм тепер буду в очі дивитись?..»

Після того Сидір Пацюк продав все, що мав. Гроші, говорили, повернув, хоч, можливо, і не всі. Та справа не в грошах. Чоловік видно все те так близько взяв до душі, що втратив розсудок. Церкву добудували вже без нього.

У будівництві брали участь і місцеві столяри, і теслі. І, що характерно, всі дерев'яні деталі були з'єднані між собою без єдиного цвяха. Саморобними цвяхами було прикріплене до палуби одне покрівельне залізо.

Свято-Успенська церква була освячена 28 червня 1905 року.

Деякий час священник Микола Тучапський, який правив службу Божу в церкві Різдва Богородиці, тримав Свято-Успенську як приписну – щоб мати більший дохід від прихожан. А коли з невідомих нам причин залишав село, відписав її, і церква почала діяти як окрема самостійна одиниця, тобто стала автокефальною. Після Тучапського церквою Різдва Богородиці завідували: Каліновський, Василь Михайлович Кальницький, Василь Юшкевич. До речі, Василь Юшкевич був останнім батюшкою, який правив у вищеназваній церкві. Коли її закрили (1935), він разом з дружиною і двома дочками – Галиною і Лялею – виїхав у місто Кам'янку, де найнявся пасти череду.

Перед тим його змушували прилюдно відректися від віри в Бога, та він до кінця днів своїх залишався вірним своїм переконанням. Помер Юшкевич у тій же Кам'янці – під церквою.

*Останній настоятель церкви Різдва Богородиці
отець Василь Юшкевич із дружиною й дітьми*

У 1937 році церкву Різдва Богородиці розібрали, матеріал використали на будівництво двох сільських клубів: більшого – у колгоспі ім. Леніна, меншого – у колгоспі «Червоний промінь». Казали, що Єфрем Василенко, знімаючи хрести з церкви, посковзнувся по даху і впав на землю.

За спогадами старожилів, ще до цього, у 1935 році, Дмитро Самойлович Сопільник забрав всі церковні книги додому і, ховаючи їх від нової влади, закопав разом з домашнім «багатством» у себе на подвір'ї. Зараз там проживає подружжя Крамарів – Анатолій та Людмила.

Коли молода сім'я будувалась, то при виконанні земляних робіт так і не натрапила на церковні книги. Отже, всі записи, які в них велися, безповоротно втрачені.

У Свято-Успенській церкві довгий час – до революції й після – правив священник Олександр Похилевич (виїхав з села до 30-х років). Потім були: Онівець, Григорій Первінський, Григорій Недільський. До речі, останній з дружиною Тетяною Максимівною поховані біля церкви.

У церковних записах і на печатках Красносілка до 1918 року значилася як Красноселиця. У 1927 році було проведено ремонт церковної покрівлі. Про те свідчить наступний документ. Цитуємо дослівно.

Трудумова

1927 року, травня, 9 дня Ми, нижче підписані громадяни села Красносілки II ч. Красносільської сільради Кам'янського району Шевченківського округу Залива Уліян Петрович і Винник Марко Данилович, і уповноважені Красносільської II православно-обновленчеської общини, і член церковної ради тієї общини Витріщак Мосій Данилович з одного боку, та громадянин того ж села, району і округу, Мельник Пантелемон Онопрієвич з другого боку, склали цю трудумову в слідуючім.

1. Ми, уповноважені Красносільської II православно-обновленчеської общини Залива У. П., Винник М. Д. та члени ц-р тієї ж

общини Витріщак М. Д., договорили громадянина Мельник П. О. обремонтувати Красносільську Богородично-Успенську церкву в такому виді: все маюче на церкві від хрестів до землі дахове залізо покрасить два рази, та зремонтувати всі водоістечні жолоби та труби ціною за сто карбованців (100).

2. Я, Мельник П. О., оглянувши церкву, берусь за зазначену в ці умови роботу, проробить акуратно та добросовісно до 15 червня 1927 р., за що одержую від вищезазначених уповноважених сто карбованців (100).

3. Виплату за роботу Мельнику П. О. ми, уповноважені Залива У. П., Винник М. Д. та член церковної ради Витріщак М. Д., виплачуєм в такі строки: при началі роботи завдатку – двадцять карбованців (20); до 15 червня ц/р – сорок карбованців (40); до 15 липня ц/р – сорок карбованців (40).

О виконанні цієї труд-умови підписуються уповноважені общини Уліян Залива, Винник М. Д.

Член церковної ради – **Витріщак М.**

Громадянин с. Красносілки – **Мельник.**

У 1935 році церкву закрили, дзвони (7 штук), говорили, що вивезли в невідомому напрямку. А ось Ганна Іванівна Залива (1921) стверджує, що чула від свого батька Івана Порфіровича Заливи (1886) таке: «Вкинули падлеци дзвони в криницю...» Та, як би там не було, вони дзвонили ще й у 50-х роках. Їх на час служби виносили на кам'яний приступок біля церкви, там причіпляли до спеціальної перекладини, а після закінчення служби заносили знову в церкву. Подальша їх доля невідома. Правда, один з них, найменший, довгий час дзвонив у школі. Його зберіг житель села Красносілки Василь Павлович Синьогуб. Його вага – 700 г, діаметр – 130 мм, висота – 80 мм. По краю напис: «Даръ Валдая». Зверху «ЗАВ. Е. КЛЮЙКОВА. ВЪС. ПУРЕХПЪНИС Г.».

Трудумова

1927 року травня 9 дня Ми підписали громадяне села Красненського № Красненської сесії району Каміньського району Шейнківського округу Залива Івана Петрович і Великий Марко Іванович є уповноважені Красненської № красненської-обновленської обштини і член уездної ради той же обштини Витрицький Микола Іванович з одного боку; та громадянин того ж села району і округу Мешник Павло Іванович Скорняков з другого боку; окрім цього працюємо в слідуючому:

1. Ми уповноважені Красненської № красненської-обновленської обштини Залива І. П. Великий М. І. та член у-р. той же обштини Витрицький М. І. договорили громадянина Мешника П. І. обрешити всі Красненську обгородити Чепенську уездну в ораком вигляді; всемірно на уездній Шейнківській до уездної ради доповісти покрасити два ряди та зорешити всі водостічні канали та широкі цистерни за Стріло Карпованців / 100'.

2. А Мешник П. І. слід уездній уездній, бачити за змислом всі ці роботи проробити акуратно та добросовісно до 15 числа 1927 за що і одержати від вище зазначеної уповноваженої Стріло Карпованці / 100'.

3. Виплатити за роботи Мешнику П. І. сума у повноваженні Залива І. П. Великий М. І. і член у-р-и Витрицький М. І. виплатити в такі строки; при певній роботі задовольствити кожнованці / 40' до 15 числа 1927 та кожнованці / 40' і до 15 числа 1927.

Перша сторінка «Трудумова»

На церкві було два куполи. В одному з них знаходилася дзвіниця. Цей купол був круглої форми, мав шість віконних пройми, з яких мелодія дзвонів розносилась у всі краї, її було чути в ближчих і далеких селах. На обох куполах були встановлені хрести. Коли куполи розібрали, дірки запалубили і залатали покрівельним залізом. На місці іконостасу обладнали сцену... Таким чином з церкви зробили клуб. І тоді там запахло не ладаном, а тютюном і перегаром самогону...

Слід зазначити, що під час тимчасової окупації, церква відновила свою роботу. На її покрівлі було встановлено зварений з кутників хрест, який потім кандидати в комуністи знімуть і вкинуть у криницю біля конюшні. До церкви, особливо на Великдень, сходилося багато людей не тільки з Красносілки, а й з Бурт, Васи́лівки, Баландино та інших сіл. Біля церкви поховано багато воїнів, які загинули, визволяючи Красносілку від німецько-фашистських загарбників взимку 1944 року. У 50-х роках їх останки було перепоховано в братську могилу. Біля церкви з моменту її заснування здійснювались поховання церковнослужителів та їх сімей. Тут завжди були доглянуті могили.

Коли церква припинила своє існування в її приміщенні певний час знаходився обмінний пункт зерна на сортове борошно, потім – склад мінеральних добрив.

Серед бур'янів сьогодні ледь можна розгледіти залишки фундаменту Свято-Успенської церкви. На її місці житель Красносілки П. І. Тихоненко 2005 року встановив пам'ятний хрест. Сама ж церква чекає на своє відродження...

1972 року хлопці з лікувально-трудового профілакторію (ЛТП), що знаходився в смт Олександрівці («за річкою»), приміщення церкви за допомогою трактора розібрали. Частину матеріалу використали на ремонт тваринницьких приміщень та на інші господарські потреби. Частину цоколя фундаменту по камінчику розібрали люди. Зараз на місці Свято-Успенської церкви – пустир.

Великим святом для селян та їх дітей був перегляд «туманних картин» за допомогою «чарівного ліхтаря» у приміщенні церковно-приходської школи.

У 1910 році жителі села вперше побачили автомобіль. На ньому в Красносілку приїздив ставидлянський поміщик Олексій Петрович Гревс. Селяни назвали автомобіль «чортопхаєм», а діти намагались догнати і перегнати його.

Населення Красносілки в 1913 році становило 3846 осіб [49].

У пам'яті народу збереглися зразки усної народної творчості початку ХХ століття. Їх записала жителька Красносілки Валентина Іванівна Дзюра.

Серед Різдвяних колядок, наприклад, збереглися такі:

*Ой, в Єрусалимі дзвони задзвонили.
 Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
 Син Божий народився.
 А Діва Марія цього незлюбила.
 Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
 Син Божий народився.
 Цього незлюбила у Рай не впустила.
 Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
 Син Божий народився.
 У Рай не впустила, свічі не світила.
 Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –*

*Син Божий народився.
Свічі не світила, служби не служила.
Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
Син Божий народився.
Дали йому ім'я – Святе Воскресіння.
Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
Син Божий народився.
А Діва Марія цеє полюбила.
Радуйся, ой, радуйся Земле Трійця Святая –
Син Божий народився.*

*Страйном, страйном по всім світі
Співала слава на повіті.
Там Пречиста ризи прала,
Свого Сина на калині колихала.
Прилетіли два Анголи,
Взяли Ісуса на крилеса
Та й понесли під небеса.
А небеса розтворились,
Усім Святим поклонились:
Добрий вечір, святий вечір,
Добрим людям на здоров'я!*

Увечері, 13 січня, односельці вітали господарів зі святом Меланки такими щедрівками:

*Ой, учора із вечора
Пасла Меланка два качура.
Пасла, пасучи загубила,
Пішла шукати – заблудила.
Приблудилась в чисте поле,
Там, де Василько плужком оре.
Ой, Василю-Васильчику,
Посію тебе в горідчику.*

Щовечора поливають буду,
Щосуботи проривать буду.
Наша Меланка неробоча,
На ній сорочка парубоча.
Наша Меланка не хазяйка,
На ній сорочка, як каглянка.
На камені ноги мила,
Біленький фартух замочила.
Повісила на віконце –
Хай висушить краще сонце.
Повій, вітре буйнесенький,
Висуши фартух тонесенький.
Повій вітре туди-сюди –
Висуши фартух поміж люди...
Добрий вечір, щедрий вечір!
Ой, у полі плужок оре.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Ой, там Василько плугом ходить
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Ой, там мати сина просить.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.

* * *

Щедрик-ведрик,
Дайте вареник,
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски,
А ще й вареничку,
А ще й паляничку,
А ще й на дохід

*Паляницю і хліб,
Решето вієса,
А зверху ковбаса.
Добрий вечір, щедрий вечір.*

14 січня господарі прокидались рано, світили світло і чекали посипальників, які вітали їх такими словами:

*А в полі, в полі
Сам Господь ходив,
Сам Господь ходив,
Діву Марію за руку водив.*

*Сію, вію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю.
Щоб жили ви всі щасливо,
Вчились добре і правдиво,
По життю вперед ішли
І по новому жили.*

*Діва Марія Сина родила,
Сина родила,
В Бога просила:
«Зароди, Боже, жито-пшеницю,
Жито-пшеницю, всяку пшеницю»...*

*Ой, сію, вію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю:
На щастя, на здоров'я, на Новий рік
Нехай краще буде, як торік.
Добрий вечір, щедрий вечір,
Славний господарю.
Сійся-родися жито і пшениця
На добро, і повсюду*

*Мир нехай буде.
Щоб жили щасливо –
Людям всім на диво.*

Є в культурній спадщині українського села багато народних пісень, зокрема весільних. Ось деякі з них.

Коли молода з молодим йшли з церкви, їм співали так:

*З-під вінця ми йдемо,
Молоду ведемо.
Молода, як ягода,
Червона, як калина,
Все село звеселила,
Батька й неньку засмутила.
Як ми свою (ім'я) розписали,
Великі книги читали,
Кидали недогарки в тарілку,
Плакала (ім'я) по вінку.
Ой, вінку, мій вінку,
Хрещений барвінку.
Як я діувала –
Я ж тебе шанувала.
А тепер я кому
Покидати мушу?
Гнися – не вломися,
Калиновий мосту, –
Ведем молоду
Невисокого зросту.
Як ішла наша (ім'я) з-під вінця,
Та сіяла васильочки з рукавця.
Ростіть, ростіть васильочки з рукавця,
Бо йде (ім'я) з-під вінця.
Увивайся, свекрушенько, увивайся,
Ти нас, дружочок, сподівайся.*

*Щоб була рибонька смажена,
Ще й горілочка варена.
Щоб були огірочки солоненькі,
Бо йдуть дружечки молоденькі...*

Коли молода з друзками, йдучи з церкви, заходила у двір до молодого, її зустрічали таким народним співом:

*Вийди, матінко, проти нас,
Розпитай у людей й усіх за нас,
Де твоє дитятко бувало,
Під яким вінцем стояло,
Поки свою правдоньку узнало,
Поки його серденько зів'яло.*

Коли молода йшла від молодого додому, її теж супроводжував народний спів:

*Ой, люди, люди-селяни,
Поставайте на воротях з киями.
Ні проїхати, ні пройти,
Вороного кониченька не провести.
А проїдем і пройдем,
Вороного кониченька проведем.
Ой, люди, люди-вороги,
Не переходьте дороги!
Нехай перейде родина,
Щоб була дороженька щаслива.
Нехай перейде Господь Сам,
Щоб нашим молодим Бог щастя дав.
З гори на гору
Ми йдемо додому,
З білої берези
Не п'яні – тверезі.*

А от як співали в селі, коли вели молоду до молодого і везли придане:

*Ой на горі жостір,
А в долині м'ята.
Розкажіть, добрі люди,
Де свашина хата,
Де свекруха багата...
А в нашого свата
Солом'яна хата,
Одвірки з ганчірки.
Не давав сват горілки,
А давав нам полови,
Щоб язики покололи...*

*Ще й досі в Красносілці подекуди збереглися старі селянські хати,
які нагадують про минуле села та його культуру*

ІХ. КРАСНОСІЛКА В 1917–1921 РОКАХ

*Терпіть панські утиски
Ніхто не хотів.
Досить було іскри –
І спалахне гнів.
Ось ту іскру викресав
Один чоловік.
Він на коня висадив
17-й рік.*

М. Коломієць

Віддалена від робітничих центрів Красносілка, за спогадами старожилів, байдуже зустріла повалення царизму і початок національно-демократичної революції в Україні. Газет у село надходило одиниці, джерел іншої інформації не було. Тому село спочатку стояло осторонь від революційних подій. Під кінець літа 1917 року в Красносілку стали повертатися солдати-фронтовики, які поширювали серед селян революційні настрої. Селяни почали вимагати справедливого поділу землі. А восени 1917 року в селі проводились вибори до установчих зборів. У село приїздили агітатори, часто скликались мітинги, селянські сходки, особливо після захоплення більшовиками влади в Петрограді та опублікування в листопаді 1917 року декретів про мир та про землю. Вся влада на місцях передавалась народу, тому тодішнього старосту Василя Товстолита скинули, а новим старостою на сходці села вибрали бідняка Омелька Сопільника. На стражникові Симоненкові серед вулиці обірвали

погони та аксельбанти. Був утворений Ставидлянський волосний революційний комітет (ревком). У лютому 1918 року через своїх уповноважених він розпочав облік поміщицької землі й готовий був почати її розподіл. Село залишив останній поміщик Юрій Сербін.

На початку березня 1918 року Красносілку окупували німецькі війська, які відновили старі порядки. У село стали повертатися поміщики. Німці віддали їм колишню землю і майно. Окупанти займались грабінництвом і насиллям. У селян забирали хліб та худобу. За спогадами, з Красносілки вивезено до Німеччини 4000 пудів зерна та близько 100 голів великої рогатої худоби. Як бідняків, так і заможних селян не задовольняла така політика уряду гетьмана П. Скоропадського, який спирався на силу німецьких військ. Лише у листопаді 1918 року, після перемоги демократичної революції в Німеччині, німці змушені були покинути територію України. Покидали Красносілку і поміщики, які щойно повернулися в село. За переказами старожилів, вони брали із собою найцінніші речі, а ще – у нові білі носові хусточки по жмені-дві землі, яку називали рідною. Брали на згадку і переважно через Одесу виїжджали за кордон.

Як згадують старожили, далі влада в Красносілці перейшла до петлюрівців. Це були збройні формування С. Петлюри, який очолював Директорію, уряд УНР. Але навести порядок в Красносілці петлюрівці не зуміли. Панувала анархія, безвладдя.

Але змінювалось не тільки життя, а й природа Красносілки. Під час повені весною 1918 року вода прорвала стару греблю. У 1919 році попереду старої греблі збудували нову, меншу за розміром, але й вона не витримала водної стихії. Озеро, що існувало близько двохсот років, перетворилось на болото, на берегах якого почали рости очерет, рогоза, верби [50]. Зупинився водяний млин. Від колишньої краси не залишилось нічого.

Наприкінці 1918 – на початку 1919 року були пограбовані та зруйновані маєтки поміщиків, знищено пам'ятник генералу Дризену, проводились масові самочинні вирубки лісів. Розподілом землі ніхто не займався. Про ці часи ось як згадував у 1970 році майже восьмидесятирічний Андрій Антонович Коломієць:

«Петлюрівці якимось спробували провести «мобілізацію» – на- сильно взяли у свою армію чоловіків солдатського віку. Але далі ліска, що недалеко від Красносілки, валка «мобілізованих» не про- сунулась. Из-за завалів дерев гримнули постріли, над головами за- свистіли кулі, коні скарапудились, а «мобілізованим» тільки цього й треба було. Кинулись урозтіч хто куди. Погрози вербовщиків- петлюрівців та їх прихвоснів-куркулів нікого не злякали» [51].

Це ослабило владу петлюрівців, і на початку березня 1919 року частини Червоної Армії витіснили їх із села та відновили радян- ську владу. З колишніх солдат, які повернулись до Красносілки, був організований сільський актив. Село поділилось на дві частини: Красносілка I (південно-східна частина) і Красносілка II (північно- західна), утворені дві громади. Сільська рада продовжувала роз- поділ землі. Протягом квітня–серпня 1919 року була підрахована загальна кількість населення Красносілки, де проживало 3947 осіб [52]. За даними 1900 року, дві поміщиці, церква і селяни Красно- сілки володіли 5041 десятинами землі. Розподіл проводився за кількістю членів сім'ї. На душу припадало по 1,3 десятині землі.

Саме таким розподілом землі були незадоволені заможні се- ляни, бо втрачали частину власних наділів, придбаних їхніми батьками, дідами, прадідами. Владою більшовиків було незадо- волене все селянство України. Ще 5 лютого 1919 року Раднар- ком Української Радянської Соціалістичної Республіки прийняв декрет про введення державної монополії на торгівлю хлібом. Встановлювались тверді, тобто низькі закупівельні ціни. При- ватна торгівля хлібом заборонялась. Залишки хліба вилучались у селян, і вони повинні були продавати хліб тільки державі. А 12 квітня 1919 року РНК УСРР прийняв декрет про хлібну розкладку, згідно з яким кожен селянський двір зобов'язаний був здати державі певну кількість зерна – «за твердими цінами». Це позбавило більшовицьку владу підтримки більшості селян, чим і скористались білогвардійці.

У серпні 1919 року до Красносілки вступили денікінці. Ста- рожили розповідають, що білогвардійці зігнали селян на сход- ку. Перед ними виступив офіцер: «Земля є приватна власність.

Ми за неї боремось. Ми також ведемо боротьбу за єдину, неподільну Русь. Хто посміє бунтувати, буде покараний смертю». На селян були накладені податки ще більші, ніж при більшовиках. Землю в селян почали відбирати і повертати власникам. Знову грабежі й насилля. Селян примусово мобілізують у Добровольчу армію, але ті чинять опір, за що з ними жорстоко розправляються.

У кінці грудня 1919 року частини Червоної Армії витіснили денікінців із села. У Красносілці остаточно установилась радянська влада. Військовими властями утворений Ставидлянський волосний ревком, членами якого були активісти з Красносілки. А 23 лютого 1920 року створено спільний для I та II частини Красносілки комітет незаможних селян (КНС). До нього перейшла вся влада в селі [53]. Головою КНС обрали Івана Кіндратовича Мальованого.

Радянська влада зміцнювалась у боротьбі між біднотою, на яку спирались більшовики, з одного боку, і заможними селянами, які прагнули повернути або зберегти свою власність (землю і майно), з іншого. Власники й заможні селяни організовували збройні загони, які знищували членів КНС, бійців продзагонів, червоноармійців, прихильників радянської влади. У лісах біля Красносілки діяло більше десятка таких загонів. Ними командували отамани (батьки) Григор'єв, «Соловей», Сіроклин, Грищенко, Долженко, Уманець, «Чорний ворон – Гром», Махно, Завгородній, Хмара. У цих загонах кожен боровся за свою правду; колишні поміщики – за повернення маєтків, заможні селяни – за відібрану землю, інші – проти влади російських більшовиків, за самостійну Україну. І боротьба набувала надзвичайно жорстоких форм.

Наведемо лише деякі факти. Червоноармієць Гриць Уманець заїхав додому на декілька днів у відпустку. Багатії оточили хату,

вибили двері. Червоноармійцю на очах переляканої дружини й дочки нанесли 11 смертельних ножових ран. Не дійшли додому й інші два червоноармійці, яких багатії замучили в Замчищі.

У 1920 році військові частини ВНК (Всеросійської надзвичайної комісії) розгромили загін заможних селян під командуванням поміщика Чухна в Тимошовому лісі між Красносілкою, Ясинуваткою та Кримками. Оточені селяни чинили шалений опір. Під час сутичок загинуло 22 особи, військові захопили чималі трофеї: коні, сідла, шаблі, гвинтівки, кулемети, карабіни, пістолети іноземного виробництва. У цьому загоні був представник Петлюри, командирований з Польщі для зв'язку з загонами повсталих селян, які боролись проти радянської влади [54]. Частина повстанців прорвалась у Красносілку. Вони сховались у хаті місцевого священика Юшкевича. Чекісти оточили подвір'я. Після жорстокого бою всі повстанці загинули.

Влітку 1920 року Кам'янська ВНК знищила загін заможних селян М. Уманця, які переховувалися в очеретах між Ставидлами і Красносілкою. У місці, де річка Сухий Ташлик повертає зі сходу на північ, чекісти на крутому схилі поставили гармату й кулемети. Провели обстріл очерету із гармати, а потім прочесали кулеметним вогнем. Противник мовчав, не видаючи себе. В очерет послали найсміливішого – Михайла Багаченка. Зайшовши глибоко в очерет, він вигукнув: «Ось вони!». Пролунав постріл. Скошений кулею, Михайло впав. Знову прицільний гарматний обстріл та кулеметні черги. Частина повсталих заможних селян загинула, а ті, які вціліли, серед яких були й поранені, розбіглись, ховаючись у сусідніх селах та прилеглому до них лісі.

У придушенні руху скривджених новою владою заможних селян значну роль відіграла Перша Кінна армія під командуванням С. М. Будьонного. У травні 1920 року, під час переходу на західний фронт, червоні кіннотники прочесали Кам'янський ліс, Дуб-

раву, Кисьове, Тимошевий ліс і маршем пройшли вулицями Красносілки, знищуючи противників нової влади. Це повторилось і в жовтні 1920 року, коли Перша Кінна армія здійснила перехід із заходу до Криму.

Жахливу трагедію пережив Кирило Дмитрович Мандзюк з дружиною Марією Тимофіївною та дітьми. Хата стояла за селом, по ясинуватській дорозі, на правому березі ставка. Рано встав Кирило покласти корові сіна. Пішов до корови. Раптом з повітки почув зойк дружини: «Кирюшо, рятуй!». Кирило швидко побіг до дверей хати. Але ті були заперті. Він почув плач і крики жінки та дітей. До дверей донеслось: «Чого репетуєш, скотина, лизь швидше у підпіччя!». Кирило зрозумів, що в хаті бандити. Не встиг ступити й кроку від дверей, як побачив, що з гори від Тимошевого лісу спускались червоні вершники з кулеметом на тачанці. Бандитів переслідували чекісти і червоноармійці. (Чоловік не знав, хто вони, бо часто бандити переодягались у червоноармійську форму, однак став махати руками, кликати на допомогу. – *авт.*).

«Хазяїн, де бандити?» – запитав командир. Кирило Дмитрович відповів, що бандити зачинились у хаті, але стільки їх він не знає.

Чекісти й червоноармійці зайняли пости біля вікон і дверей. Командир наказав бандитам здатись без бою. У відповідь пролунали постріли. Один червоноармієць намагався відчинити двері ломом. Прогримів постріл. Боець упав замертво. Розпочався бій. Через вікна бандити відстрілювались, не здавались.

Наступав вечір. Командир наказав підпалити хату. Дим валував крізь вибиті вікна. Діти, жінка кричали в підпіччі. Їх давив дим. Бандити не здавались. Коли почала падати палаюча стеля, бандити стали вискакувати по одному через вікна. Вискочив один, другий, третій... Їх спритно ловили чекісти. Кирило радісно крикнув: «Маруся, вилазь, бандити здалися!». Двері відчинили бійці. Чорні, перелякані діти і дружина вилізли

з підпиччя і вийшли на подвір'я [55]. Після всього пережитого К. Д. Мандзюк залишив спалене подвір'я і збудував новий будинок у селі.

Особливо загострилася боротьба в Красносілці у 1920 році. За спогадами Сергія Єрофійовича Білана, записаними в 1970 році, в селі бандити замучили хворого червоноармійця Андрія Ньюпу, голову комнезаму Трохима Мельника і його дружину Ганну.

У листопаді 1920 року бійці загону Бобринського ЧК (станція Бобринська, а нині – імені Т. Шевченка) Іван Антонович Коломієць, Павло Крамар, Василь Мальований-Пшеничний, Леонтій Уманець та Олександр Гончаренко прийшли в Красносілку за харчами. Про це довідались місцеві куркулі й відразу повідомили банді Завгороднього, яка перебувала в лісі. Вночі бандити ввірвались у село, захопили чекістів зненацька, знущалися над ними по-звірячому. Потім вивезли за Красносілку в яр і порубали шаблями. Тіла чекістів рідні забрали із страшного яру, щоб поховати на сільському цвинтарі [56].

А ось як згадує Андрій Антонович Коломієць свого молодшого брата: «Він був дуже жвавий і неспокійної вдачі. Небезпеки не лякали його, встрявав у кожну справу, яка стосувалося радянської влади».

Пам'ять старого, майже восьмидесятирічного колгоспника вихоплює з глибини десятиріч окремі епізоди, зблідлі, мов на вицвілій фотографії, обличчя. І серед них найвиразніше бачить мужнє і юне обличчя Івана. Серед групи сміливців Іван Коломієць – двадцятидвохлітній парубок, який вирізнявся кмітливістю і молодечтвом. У селі господарювали біляки, а він, переодягнувшись у дівчачий одяг, прогулювався вулицями, вивідував сили ворога. Або вилазив на високе дерево і дивився, куди рухаються бандити. Потім пробирався в ліс, до своїх, сповістити про все, що встиг дізнатися.

Іван Антонович Коломієць

Одного разу була відчайдушна вилазка повстанців. Петлюрівці якось спробували провести «мобілізацію» – насильно взяти у свою армію чоловіків солдатського віку. Але далі ліска, що недалеко від Красносілки, валка «мобілізованих» не просунулася. Із-за завалів дерев гримнули постріли, над головами засвистіли кулі, коні схарапудились, а «мобілізованим» тільки

цього й треба було – кинулись врзтіч хто куди. Погрози вербувальників-петлюрівців та їх прихвостнів з місцевих куркулів нікого не залякали. Потім ні в кого з ворожих отаманів не виникало бажання влаштувати «мобілізацію».

З повстанцями був і Ваня Коломієць. І не один він, красносілківець. На захист радянської влади стали тоді й Павло Крамар, і Василь Мальований-Пшеничний, і Леонтій Уманець, і Олександр Гончаренко та багато інших бідняків. Не давали вони спокою петлюрівцям, німцям-окупантам, денікінцям, махновцям.

Хто з них попадав їм у руки, над тим вони жорстоко знущались. Над Іваном Коломіємцем бандити глумились по-звірячому. Забрали юнака в ліс під Бандурове. Спочатку почали шаблею відрубувати вуха, руки, ноги, а потім посікли на шматки. Про те Андрій Антонович та його сім'я дізналися пізніше. Пішли на приблизно вказане однією жінкою місце, де бандити вчинили

розправу над Іваном, щоб знайти його останки і поховати за християнським звичаєм. Та не знайшли: видно хтось раніше пригорнув їх землю.

«То були дуже неспокійні часи, – продовжував розмову ровесник Андрія Антоновича старожил Красносілки Сергій Єрофійович Білан. – Було так: вдень одна влада, а вночі – інша, іноді за добу в селі господарювали кілька різних «батьків». Банди лютували страшно, хто з активістів або червоноармійців попадав їм у руки, вони з ними розправлялися».

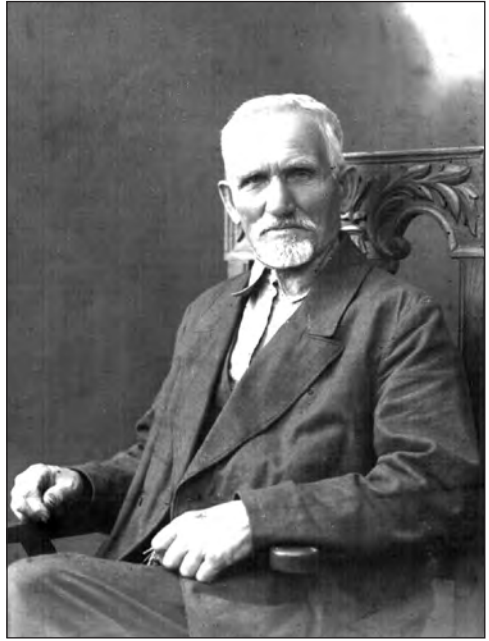
Згадав Сергій Єрофійович, як бандити не пощадили хворого червоноармійця Андрія Ньюпу, як замучили Михайла Мельника, першого голову комнезаму Трохима Мельника і його дружину Ганну... Інтервентів не було вже на нашій землі, а куркульсько-бандитські недобитки довго ще поганили її. Боротьбу з ними вели частини особливого призначення – ЧОН (військові підрозділи особового призначення), як їх називали тоді. В один із цих загонів, що знаходився на станції Бобринській, пішли і красносілківські активісти. За це ще лютіше зненавиділи їх сільські багатії. Ждали тільки нагоди, щоб розправитися.

1921 року КНС у селі працював надзвичайно активно. Про це свідчить звіт про збирання продрозкладки. Для I, південно-східної, частини села норма (завдання) продрозкладки становила 10 983 пудів хліба і 17 пудів фуражу; на 15 жовтня 1921 року поступило 13 541 пуд хліба і 24 пуди фуражу. По II, північно-західній, частині норма – 9274 пуди хліба і 24 пуди фуражу. Виконано 7726 пудів хліба і 33 пуди фуражу [57]. Підрахунок свідчить, що при завданні 20 257 пудів хліба державі здано 21 267 пудів (майже на одну тисячу пудів більше), а при нормі 41 пуд фуражу держава забрала в селян Красносілки 57 пудів (на 16 пудів більше). Таке перевиконання завдань продрозкладки було досягнуто за рахунок пограбування заможніших селян і середняків. Безземельні колись

*Чигиринський міщанин
П. А. Свищ*

селяни, наймити, батраки не мали тягла, не могли обробляти наділи й тому були неплатоспроможними.

Проти політики розкладки боролися повсталі селяни у вищезгаданих загонах. У ніч з 17 на 18 жовтня 1921 року сталась трагедія. По-звірячому у своїй хаті був убитий голова КНС Іван Кіндратович Мальований. Зберігся акт

медичного обстеження тіла убитого. Голова І. К. Мальованого була розрубана шаблею. Револьверним пострілом у живіт пробита печінка. Смерть настала негайно [58]. Старожили доповнювали, що нападники вночі роздерли стріху, через горище проникли в сіни, звідти – у кімнату. На очах дружини і двох маленьких дітей вбили І. К. Мальованого. Дружина пообіцяла про обставини вбивства нікому не розповідати, тому її і дітей нападники не зачепили. Це були заможні селяни Красносілки.

Після смерті І. К. Мальованого головою комнезаму був обраний П. Бондаренко, секретарем – М. Чухно [59].

Через деякий час новим головою КНС обрали Сергія Кравця. Але через три дні після обрання, його на очах дружини вбили і вкинули в колодезь разом з печаткою КНС. Про цей факт розповідали старожили. Новим головою КНС був обраний робітник Захарій Михайлович Сопільник.

За спогадами старожилів, у 1921 році за конокрадство над Йосипом Дмитровичем Крамаром та його сином Андрієм вчи-

нено розправу. Виконавці самосуду пізніше будуть репресовані. Їх звинуватять у розстрілі революціонерів.

1922 року в селі сталася ще одна розправа над ні в чому невинними людьми.

Чигиринський міщанин (так значилось у документі, який засвідчував особу. – *авт.*) Петро Андрійович Свищ та Семен Галактіонович Кирилук були звинувачені в саботажі. Коли їх забирали, батько Семена підійшов до військових (їх було двоє) і став просити, щоб вони за сина взяли його: «Я вже старий, однак скоро помирати. А в нього сім'я, діти... Згляньтєся». І військові «зглянулись»: за сина забрали батька. Вивели з Петром Свищом за село, до Кононового садка, і там розстріляли. На другий день рідні знайшли їх тіла й поховали в Красносілці.

На жаль, то був не останній трагічний випадок у селі. Бо, як відомо, перерозподіл власності, зміна суспільно-політичного ладу в державі безболісно ніколи не проходили. Однак життя на тому не зупинилося.

1921 року в Красносілці був відкритий фельдшерський пункт.

1922 року в селі обрана сільська рада. Першим її головою був київський залізничник Олексій Мережа, який повернувся в Красносілку. При сільській раді утворена земельна комісія, яка завершила розподіл землі. Головою цієї комісії призначений Єфрем Василенко.

Х. КРАСНОСІЛКА В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 1921–1928 РОКІВ

 пір заможного й середнього селянства був жорстоко придушений силою. Але боротьба не пройшла марно. Більшовики змушені були відмовитись від політики гноблення селян і тому перейшли до нової економічної політики. Прозрозкладка замінена натуральним продовольчим податком, розміри якого залежали від кількості наділеної землі. Дозволена (після виплати натурального податку) вільна торгівля сільськогосподарською продукцією. Відбувся перехід до ринкової економіки.

Але уже перші два роки господарювання показали селянам необхідність створення різних об'єднань, організацій, товариств, кооперативів, які б могли їх захищати і підтримувати в умовах ринку.

На початку 1921 року для допомоги селянам, особливо біднякам, у Красносілці створено кредитне товариство, або селянський банк. Головою банку обрали Федосія Яковича Мельника. Кредитне товариство позичало гроші селянам для купівлі тягла, складних машин та різного сільськогосподарського реманенту. Селянський банк діяв, як ощадна каса, приймаючи від селян вклади.

Формуються перші кооперативні підприємства з переробки сільськогосподарської продукції. 2 березня 1924 року організується виробнича артіль інвалідів-кустарів маслоробного промислу «Праця інваліда». Фундатори (засновники) Андрій Мережа,

Володимир Уманець, Дорофій Уманець, Степан Мартинюк, Микола Винник, Павло Здор [60].

На 1925 рік населення Красносілки становило 4308 осіб, у тому числі заможних селян – 787 осіб, середняків – 1569, бідняків – 1952, членів КНС – 140 [61]. Підрахунки свідчать, що бідняки становили 45,3 %, середняки – 36,4 %, а заможні селяни – 18,3 %.

З середини 1925 року почало діяти Красносілківське бурякове товариство. Сюди входили також селяни навколишніх сіл: Бандурово, Кримок, Ясинуватки, Хайнівки і Ставидел. Пайовиками цього товариства були всі, хто постачав буряки на Кам'янський цукровий завод. Завданням цього кооперативного об'єднання було вести посередницькі операції між Кам'янським цукрозаводом і селянами вищезгаданих сіл з контрактації та здачі цукрового буряку, надавати агротехнічну допомогу у вирощуванні цукрових буряків і зернових культур. Головою цього товариства був Федот Данилович Чухно.

Організація цих кооперативних об'єднань сприяла піднесенню економіки села. За 5 років (до 1930 р.) кредитне товариство продало селянам Красносілки близько 100 плугів, 10 сівалок, 50 ключів борін, 7 жаток-лобогрійок. Товариство створило майстерню-кузню, де здійснювався ремонт сільськогосподарського інвентарю.

1926 року в Красносілці нараховувалось близько 1000 одноосібних селянських господарств, 880 робочих коней, близько 15 пар волів, 82 зернові сівалки і більше 30 жаток-самоскидок. На території першої земельної бригади (південно-східна частина села) побудована гребля і створено став на кошти громади.

Цього ж року в Красносілці організоване сільське споживче товариство, яке проводило закупівлю залишків сільськогосподарської продукції у селян та забезпечувало торгівлю в селі промисловими товарами.

Активною силою цих перетворень була сільська молодь. Ще на початку 1925 року Кам'янський райком комсомолу організував у Красносілці ініціативну групу з молодих активістів. Протя-

Яків Іванович Коваленко

гом шести місяців вісім молодих людей ходили за 15 км у село Вербівку на збори комсомольської організації. За спогадами, всі учасники цієї групи були озброєні обрізами, наганями, гвинтівками, бо існувала постійна загроза нападу з боку «прихованих ворогів» радянської влади. Учасники вищеназваної групи брали активну участь у діяльності комсомольської організації села Вербівка, виконуючи їх рішення та доручення.

У середині літа 1925 року тільки 4 особи ініціативної групи були прийняті Кам'янським райкомом у члени ВЛКСМ: Яків Іванович Коваленко, Яків Никодимович Дубовий, Григорій Омелькович Сопільник, Іван Леонтійович Самусенко. Їм було доручено створити комсомольську організацію в Красносілці. Першим секретарем обраний Я. І. Коваленко, який очолював її протягом семи років. До кінця 1925 року чисельність комсомольської організації в Красносілці зросла до 110 осіб⁷.

Улітку 1926 року комсомольці взяли активну участь у проведенні хлібозаготівель. Вони організували першу «червону валку» і підводами відправили хліб державі [62].

⁷ Запис зроблено з розповіді Я. Н. Дубового та Г. І. Ковальчука у 1967 році вчителем історії А. О. Дейнеко.

ХІ. ПРИМУСОВА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СЕЛЯН КРАСНОСІЛКИ 1929–1932 РОКІВ

Нолективізація селян Красносілки є наслідком діяльності комуністів та комсомольців. Перші комуністи, які працювали в Красносілці (А. К. Коваленко, М. М. Волощенко, Г. О. Сопільник) були на обліку в партосередку села Бандурове. Ця організація працювала з 15 липня 1928 року. На зборах цього партосередку А. К. Коваленко заявив, що чергові завдання партії ним пророблені по селу Красносілка 28 жовтня 1928 року на зборах селян [63]. А головним завданням у 1928 році було здійснення колективізації на селі. Вони разом із комсомольською молоддю чинили прямий тиск на селян. Так, на інших зборах партосередку села Бандурове прийнято рішення: «комуністам у першу чергу самим здати хліб державі й організувати хлібоздачу» [64].

Унаслідок постійних умовлянь, а то й відкритого тиску в березні 1929 року селянська біднота утворила колгосп «Червоний промінь» у першій (південно-східній) земельній громаді [65]. За спогадами, першим головою цього колгоспу був Чернов, потім Іван Пшик, якого змінив Іван Васильович Лень (головавав до 05.08.1941 р.). До складу колгоспу на серпень 1929 року ввійшли сорок бідняцьких господарств і шість господарств середняків. У колгоспі «Червоний промінь» тоді було усуспільнено 32 плуги, 40 борін, 10 сівалок, 2 жатки-самоскидки. Для придбання коней було вирішено зібрати по 30 крб від кожного господарства – члена колгоспу. На ці кошти для осінньої сівби 1929 року було куп-

*Хата Наталки Пересунько, яку вона віддала
під контору колгоспу «Червоний промінь» у 1929 році*

лено 12 добрих коней. Крім того, Красносілківське бурякове товариство для допомоги колгоспу та одноосібним господарствам організувало кіннопрокатний пункт, який також нараховував 12 робочих коней. Пізніше їх було передано колгоспу «Червоний промінь» (у 1930 р.).

Контора першого правління колгоспу «Червоний промінь» знаходилась у невеликій селянській хаті, яку передала колгоспу Наталка Пересунько. (На цьому подвір'ї в 60-х роках жила Марія Карпівна Заславська). Тут була побудована конюшня для колгоспних коней і розміщено артільний інвентар.

До кінця 1929 року господарство колгоспу «Червоний промінь» значно зміцніло. Більшовики почали наступ на заможних селян. Це була так звана політика ліквідації куркульства як класу. Господарствам заможних селян доводились до відома великі завдання із здачі хліба державі. При невиконанні цих завдань май-

но заможних селян описували і продавали. Гроші йшли державі на покриття штрафів за невиконання хлібоздачі. Колгосп на цих торгах у своєму та сусідніх селах закупляв необхідну кількість сівалок, жаток-самоскидок, придбав навіть 2 складні молотарки з нафтовими двигунами. Механіком колгоспу став Євсій Максимович Яременко, який ремонтував придбану техніку. За допомогою цих молотарок артіль молотила не тільки власний хліб, а й одноосібних господарств. На зароблені гроші був куплений трактор «Фордзон» у заможного селянина села Писарівка. А пізніше в селі Бурти був куплений другий такий же трактор⁸.

Завдяки такому механізму (через високі податки знищити господарства заможних селян і через торги зміцнити колгоспи) держава без власних капіталовкладень сприяла перемозі колгоспного ладу, демонструвала його переваги.

Наприкінці 1929 року ЦК ВКП(б) приймає рішення про запровадження в країні повної, суцільної колективізації. Це рішення могла виконати тільки самостійна партійна організація в селі Красносілка. Тому після прийняття кандидатами в члени ВКП(б) Я. Н. Дубового та Я. І. Коваленко 28 листопада 1929 року було вирішено створити кандидатську групу в селі Красносілка [66].

На допомогу комуністам у Красносілку прислали агітаторів-організаторів. Сільська рада і актив КНС посилили роботу з ліквідації господарств заможних селян

Яків Никодимович Дубовий

⁸ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967.

Кращі слюсарі Красносілки на чолі з Є. О. Яременком біля колгоспної молотарки. Фото 1929 року

(куркульства). Перед селянами постав вибір: записуватись у колгосп або бути «розкуркуленими» (майно продавали, а сім'ю виселяли).

Налякані таким вибором селяни другої земельної громади (північно-західної частини Красносілки) в січні 1930 року зібрались на збори і вирішили: «за добровільною згодою і з метою провадити колективне господарство, утворити артіль «Спільне життя». Фундаторами (засновниками) цього колгоспу були Іван Іванович Витріщак, Михайло Кузьмович Гончар, Нестір Петрович Бондаренко, Корній Пилипович Черненко, Сава Тарасович Нестеренко, Мефодій Семенович Витріщак, Іван Потапович Загородній, Кир'ян Мельник, Клим Потапович Панасенко та Володимир Петрович Уманець. Їм було доручено підписати статут колгоспу «Спільне життя», який був зареєстрований у райвиконкомі 29 січня 1930 року. У цей час артіль об'єднувала 78 господарств, в яких було їдців (членів сім'ї) – 351. Колгоспу

належало 370,4 гектара землі. До колгоспу було приєднано й бурякове товариство, що існувало на території другої громади села Красносілка [67]. Першим головою був Андрій Кирилович Коваленко.

Ще до утворення колгоспів селяни колективно зводили об'єкти загального призначення. Такими об'єктами ставали, наприклад, ставки. Про один такий ставок, який було споруджено в північно-західній частині села, розповімо більш детально.

Кожен селянин, який мав тягову силу (коней, волів) в обов'язковому порядку повинен був попрацювати на спорудженні насипу.

Повз два ряди людей, ніби по коридору, рухалась підвода-грабарка, на яку селяни лопатами накидали глину. Не встигала вона дійти до кінця «коридору», як уже була повна. Їздовий спрямовував її під воду до насипу. За однією підводою під'їжджала друга, третя. Збоку та картина нагадувала мурашник, який постійно рухається. Так було споруджено насип, крізь який, по руслу річки Сухий Ташлик, проходив змурований із каменю-буту шлюз приблизно 1,2 метра шириною, який місцеві жителі чомусь називали «монахом». У 1940 році в кінці того «монаху» було змонтовано водяне колесо, а поряд збудували млин, який кілька раз змолов, і в ставку майже не стало води. Після війни млин розібрали.

З боку ставка, щоб захистити насип від руйнації водою, було поставлено (по всій його довжині) суцільний щит із колото-тесаного дуба, трохи вище – висаджено ряд верб. П'ять із них дожили до наших днів.

Перед входом води в греблю, під тупим кутом, на відстані двох метрів один від одного, були вкопані високі (на рівні проїжджої частини містка) дубові стовпи діаметром 25–30 сантиметрів, скріплені по верху один з одним такою ж, дубовою, перекладиною. Роль цієї простої споруди – брати на себе «буферний»

*Колгоспна
гребля*

удар криги під час весняних паводків. Основа греблі, як і «монаха», була змурована з каменю, заготовленого в місцевому кар'єрі, на річці Сухий Ташлик.

На одній зі стін невідомий нам майстер-муляр на нанесеному на камені розчині зробив розшивкою напис **«4 серп. 1928 р.»**, який, зрозуміло, засвідчує закінчення кладки.

Після того як було зроблено дерев'яний настил, відбулося урочисте відкриття руху через новий місток. На відкриття зійшлося багато людей – майже вся північно-західна частина села. Традиційно було перерізано дві червоні стрічки, протягнуті по обидва боки містка.

У 1936 році, коли під час весняного паводка прорвало насип у південній частині села, споруджений ще поміщиком Юрієм Сербіним, і могутній потік води хлинув униз, цей насип витримав натиск стихії. Біля греблі не одну добу кипіла й вирувала вода. Її грізне ревіння було чути на все село. У результаті водоспаду зі спуску греблі відразу за нею утворилась заглибина близько 20 метрів глибиною і стільки ж – у діаметрі. Те місце в селі назвали «банею». І – небезпідставно. Тут любила купатись сільська дівчора, демонструвала стрибки із греблі у воду, змагалась, хто дістане дна. Доказом того була жменя болотного мулу, з якою пірнач з'являвся на поверхні води. Не всім вдавалося те зробити. Запамяталося, як один хлопець виринув

з револьвером у руці. Усі діти, які були на той час поряд, навперебій стали просити дати потримати, або хоч подивитись зблизька на револьвер «з барабанчиком». Та хлопець тут же втік берегами додому. На другий день його мати-вдова віднесла той револьвер у сільраду.

У селі й по цей час ходять слухи, що на дні тієї заглибини, з часів війни, вже під товстим шаром мулу, залишилася лежати автомашина з бочками пального – чи то наша, чи то – німецька.

Не раз у тій «бані» дорослі рятували дітей, які тонули. Та одного з них, Василя Заливу, врятувати не вдалось. Витягли його з води пізно – без будь-яких ознак життя. Загорнув його батько в стареньке рядно та й поніс, плачучи, додому.

Біля «вербичок» (так називалось місце, де, дійсно, між камінням росло декілька кущів верболозу і де було мілко) купалися малі діти, які ще тільки вчилися плавати. Там же селянки прали білизну.

У 80-х роках насип підняли, розширили, проклали шосейну дорогу. Відповідно реконструювали і греблю. Дерев'яний настил замінили залізобетонними плитами (28 штук). Зараз «баню» сільської дітвори повністю замулило, на її місці ростуть очерет і рогоза...

З організацією колгоспів посилювався процес ліквідації заможних селянських господарств. Першим був розкуркулений і висланий із села Федір Галаган, власник великого промислового млина, його брат Волков Купріян та ін. Менш багатих селян, які не вступили до колгоспу, виселяли з їхніх будинків і давали притулок на окраїні села. Усе майно «розкуркулених» передавалось колгоспам.

Розкуркуленими були: Іван Зиновійович Савченко із сім'єю, Іван Йосипович Крамар із сім'єю, Кругляк (ім'я його забулося). Усі вони вислані в Архангельськ. Явтух Загородній із дочкою – на Урал, Онисько Логвинович Пустовіт – у Михайлівку (нині –

*Красносілківські «грабарі» (від слова «грабарка», віз)
на збірному пункті м. Кам'янка перед виїздом на будівництво дороги
в Ленінградську область (Росія) 5 травня 1931 року*

Кам'янський район). Були вигнані із власних домівок за невиконання «твердого завдання»: Порфи́рій Загородній, Харитон Загородній, Пилип Пустовіт, Єгор Пустовіт. Та хіба всіх перелічиш?..

На січень 1930 року колгосп «Червоний промінь» значно зміцнів. 28 січня того ж року бурякове товариство з усім своїм майном (перша земельна громада Красносілки) та 659,4 гектарами землі об'єдналися з колгоспом. Так що тепер «Червоний промінь» мав у своєму складі 538 господарств та 2304,4 гектара землі [68]. Пізніше до нього приєдналось ще 62 одноосібних господарства. Загальна земельна площа становила 2670 гектарів. Колгосп мав 13 пар волів, 200 пар коней, 100 ключів борін, 103 плуги, 183 вози, 20 сівалок, 15 жаток, 2 молотарки (одна з них типу «Case» селяни їх називали «Кейса»), 2 олійниці, 2 крупорушки, 9 млинів-вітряків. Діяла шестипільна сівозміна. Поступово міцнів і колгосп «Спільне життя». Чисельність селянських господарств зроста

з 78 до 240. Земельна площа становила 1970 гектарів. Господарство мало 10 пар волів, 70 пар коней, 40 плугів, 103 вози, 35 ключів борін, 30 сівалок, 25 жаток, 2 молотарки.

10 квітня 1930 року відбулось перше засідання партійної групи Красносілки. Обговорювалось питання про становище в колгоспах під час весняної посівної кампанії. З виступів зрозуміло, що селяни неохоче вступали до колгоспів і незадовільно працювали під час посівів. Представник райвиконкому заявив, що становище в колгоспі «Червоний промінь» під час весняної посівної кампанії не загрозливе. Роботу почали своєчасно. Вихід на роботу організований. Але 7 квітня 1930 року подано сім заяв про вихід із колгоспу. Цікаво, що цей факт він пояснив не тим, що селяни не хочуть бути членами колгоспу, що вони бажають вести своє індивідуальне господарство, а існуванням у селі куркульської змови.

«Куркулі і бандити ведуть ворожу агітацію, підбурюють «колективну масу», – закінчив виступаючий. Слово «колгоспник» ще не вживалось. Інший комуніст розповів, що в колгоспі «Спільне життя» були випадки, коли виходили на роботу і відразу йшли додому. Була низька продуктивність праці. Вдень 4 сівалки засівали 7 гектарів. «Ворожа агітація одурює колективну масу і спрямовує її проти колгоспу», – закінчив промовець [69].

3 липня 1930 року при колгоспі «Червоний промінь» організована самостійна партійна організація у складі: А. К. Коваленко, Г. О. Сопільник, Я. І. Коваленко, Я. Н. Дубовий, М. М. Волощенко, А. А. Чернов. На зборах були присутні три члени ЛКСМУ.

На зборах відзначалось, що в колгоспі своєчасно завершене прополювання цукрових буряків, накреслені плани проведення жнив. Зокрема, передбачалось з індивідуальних господарств створити виробничі бригади, укласти з ними договори та залучити їх до збирання врожаю. Підкреслювалось, щоб жатки індиві-

дуальних господарств працювали на жнивях із повним навантаженням [70].

З 16 жовтня до 7 листопада 1930 року проведено 5 партійних зборів. Обговорювались питання виконання планів хлібоздачі. Особливі зусилля спрямовувались на «боротьбу із саботажем хлібозаготівель з боку кулацтва» (тобто знову посилювся тиск на заможних селян) [71].

1931 року серед колгоспів району розгорнулось змагання за одержання високих урожаїв. Неодноразово райком партії відзначав серед інших сіл і Красносілку, де були «показані дійсно більшовицькі темпи» у збиранні, обмолоті й вивозі хліба державі [72].

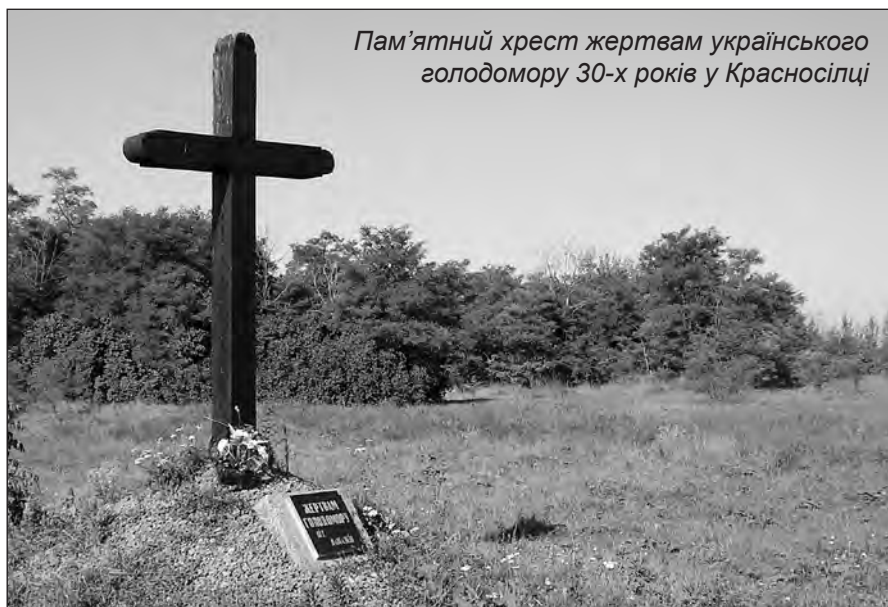
30 січня 1932 року в Красносілці відбувся кущовий зліт колкорівців (колгоспних кореспондентів) сіл Баландино, Коханівка, Ставидла, Ясинуватка, Хайнівка, Бандурове, Могилів Курінь. На зльоті розглядалось питання про боротьбу за хліб та роль у ній сількорів, що свідчило про високий інтелектуальний потенціал Красносілки та його ідеологічний вплив на сусідні села.

11 березня 1932 року в колгоспах «Червоний промінь» та «Спільне життя» пущено млин, який обслуговував місцевих колгоспників та жителів навколишніх сіл.

Напередодні 1 травня цього року колгосп «Спільне життя» за виробничими показниками став передовим колгоспом Кам'янської МТС, філіал якої був у Красносілці в 1932 р. [73].

У травні 1932 року з 1050 господарств Красносілки 917 були колективізовані. Два колгоспи вели своє господарство на 4462 га орної землі, у них було 373 коней та 155 голів великої рогатої худоби [74].

Земельний фонд Красносілки на 1932 рік розподілявся так: болота займали 50 і 29 десятин землі в південно-східній та північно-західній частині Красносілки відповідно; ставки, річки й провалля – 124 і 45 десятин, садиби – 372 і 240, дороги – 40 і 30,

Пам'ятний хрест жертвам українського голодомору 30-х років у Красносілці

сади – 71. Найбільша площа орної землі – 2633 десятини – була в південно-східній частині села, і 1822 десятини – у північно-західній. Загальна ж площа становила відповідно 3290 і 2226 десятин.

Таким чином, вся орна земля і близько 90 % дворів були об'єднані у два колгоспи. Колективізація в Красносілці завершилась [75].

Оплата праці колгоспників була низькою, точніше – мізерною. Працювали на трудовні («на палички»). Нова форма господарювання не всіх однаково влаштувала. Майже весь вирощений урожай забирала держава. Селяни постійно знаходились під пильним оком комуністів та активістів. Красносілка, як і вся Україна, опинилася перед трагічною сторінкою своєї історії –

ГОЛОДОМОРОМ.

ХІІ. ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ

*В 33-м році
Голодно було,
У смертельнім мороці
Тануло село...*

М. Коломієць

Голодомор в Україні був запланований вищим партійним керівництвом СРСР. Про це свідчить документ під назвою «Інформація працівників Укрколгоспцентру про факти адміністрування в управлінні колгоспами та їх внутрішньому розпорядку».

У листопаді 1932 року артіль «Червоний промінь» села Красносілка об'єднувала 628 господарств. У цій артілі не було жодного господарства, щоб із нього не списали трудовнів. Комісія у складі 15 чоловік працювала над цією роботою 12 днів і ночей, за що їм було записано 170 трудовнів. Як загальне правило, знято всі трудовні за посів озимини минулого року. Таких трудовнів – 4389. Позбавили всіх трудовнів за обробіток усуспільненої озимини (незважаючи на її якість) – 3007. Знято всі трудовні (пропорційно з колгоспного насадженого цього року саду) – 3000. Те саме із будівництвом пташарні, свинарника, конюшні та цегельні – 10 000. Позбавили всіх трудовнів і списано з тих, кого виключили з колгоспу (а це 39 господарств, з них 15 – за симуляцію) – 2354. За загальним формулюванням «симулянт», «ледар» списано 5987. Зовсім знімали тим, хто виробляв лише 70 трудовнів. Списували тим же, хто на бур'яках невчасно виконував доведену до кожного норму – 2023.

Управлінському апарату знімали 16–25 %, але дехто наробив репету (бухгалтер, голова колгоспу), і трудовні zostалися не знятими. Залишилось по колгоспу 113 078 трудовнів [76].

Підрахунок свідчить, що всього списано 35 920 трудовнів, або 24 % від загальної кількості вироблених трудовнів. Забраний на користь держави майже кожен четвертий зароблений важкою працею трудовдень. У колгоспі «Червоний промінь» велось велике капітальне будівництво.

Все це робилось для того, щоб зменшити колгоспникам оплату за трудовні й здати більше сільськогосподарської продукції державі, а селян приректи на голодну смерть.

1993 року (до 60-річчя голодомору в Україні) учні старших класів записали спогади своїх бабусь і дідусів, які на своїх плечах винесли те страшне, нечуване до того лихоліття, були свідками трагедії своїх односельців, по можливості, згадали померлих від голоду, щоб занести їх прізвища в сільську книгу пам'яті.

Ось ці спогади.

«Я народилась в 1919 році. Виросла я без батька. У матері було шестеро дітей. Три брати і три сестри. Я пішла працювати в 11 років. У школу не ходили, бо не було коли. У 33-му році робила на полі, сапала буряки. На полі варили раз у день вівсяну юшку і давали тому, хто міг сапати. Дома рвали листя клена, сушили його і пекли оладки. А вони були такі деручкі, що неможливо було ковтнути. На полі сапали буряки і косили гичку, ту гичку мили і складали в казан, потім ставили в піч, щоб тушилось. Воно було таке добре, що не можна було наїстися.

Наша сім'я спаслася, бо в нас була корова і ніхто не вмер. Мама багато людей спасла молоком. І сусідам давала і по бутылочці, і по чашечці, і постороннім людям, які ходили з інших сіл і мама всім було винесе по чашечці й дасть. Наші сусіди, було їх вісім, – Нихтодь Телевний і Мотря Телевна і шестеро дітей. Двоє

старших пішли з дому і не повернулися. Помер батько, потім іще двоє померло: мати і дитина. А двоє маленьких діток трохи пожили і померли. Вимерла вся сім'я.

Друга сім'я теж Телевні. Було в них четверо дітей. Перші померли батьки, а потім діти. Також вимерла вся сім'я.

На кладовищі знайшли сільську дівчину. У неї одкинута голова, а м'ясо забрали...

У селі багато було таких випадків.

Їздила підвода по селі, збирала всіх мертвих. На кладовищі викопували яму, скидали всіх туди й закопували. Померли такі люди: Василь Витріщак, Параска Витріщак, Ганна Залива. Власенкові було двоє дівчат, одне вижило, друге вмерло в скирті. Гинули, щоб знайти зернину. І ще двоє дівчат теж у скирті найшли. Багато було таких, та я їх позабувала.

Був такий випадок.

Одного вечора мама поралась біля печі. Я теж не помітила, як вбігла маленька дівчинка: вона побачила на столі овес, який мама хотіла варити. Дівчинка взяла той овес і вибігла з хати. Я почула, як вона вибігла. Ми вийшли за нею. Вона вибігла з двору і впала. Ми подумали, що вона спіткнулася. Підбігли до неї й побачили, що вона мертва. У кулачку в неї був овес і в роті теж зернинки.

Був іще такий випадок. У нашому селі були дві дитини, в них не було батьків. Вони ходили попід хатами, їм давали молоко й овес. Але одного дня вони пішли до одних людей на город, на городі ріс овес, він ще був зелений. Вони вирвали по колоску. Хазяйка побачила це і сильно їх побила, на другий день вони померли...»

(Спогади Наталки Кирилівни Телевної записані її внуком Юрієм Телевним у квітні 1993 року).

«Ішов тоді 1933 рік. Мало не кожен день йшли дощі. Люди ж такі були тощі. Коли йшли на роботу, то по дорозі вмирали, але йшли на неї. Тож їсти не було нічого. Тоді були такі люди, які копали ями. Померлих вивозили на підводах і кидали в ями в чому ті були одягнуті. По десять чоловік кидали

в яму. Було таке, що людина ще жива, а її кидали в яму.

Я ж у 33-ті роки робив на тракторній та їхав у Баландиху буряки копати, дивлюсь, а на гарбі везуть людей. Оце як приходили на обід з буряків, і до котла їсти. Кожний преться, їсти хотів. Гриця Багаченка впхнули в затирушку. І він впав туди, та насилу виліз. Потім з'їли (затирушку. – *авт.*), бо хотіли всі їсти. Коли людина вмерла, зробили труну, привезли туди (до ями. – *авт.*), а там повно людей лежить. І ставили зверху людей труну. Люди ходили голодні цілий день, поки не вмирали.

Там, де живе Іван Іванович Винник, тоді там жив Юхим Омелькович Залива. У нього вмерла дитина, він розрубав її груди, витяг печінку і з'їв її (хоч би варену, а то сиру). А хто її доїв, ту дитину, не знаю. Тільки голова залишилась.

Мехводія Чухна, інша дівчина, несла бабі й дідові молоко, а вони жили коло кладовища. І невідомо, хто її вкрав і зарізав на кладовищі, і де її діли. Вона не донесла молока дідові й бабі. Це все було до жнив. Потім після жнив людям давали хліб. А тим, хто робив, по 3 кг дали. Спочатку витровили людей голодом. А потім роздали хліб...»

(Спогади Юхима Леонтіївича Пересунька (1907 р. н.) записані Світланою Мельник у лютому 1993 року).

«У 1932 році почалась колективізація, розкуркулювали. Ходили по хатах, забирали все – пшеницю, що не було чим засіяти город. Мати ходила міняти одягу на їжу в село Тальне. До весни дожили якось – наміняли. Тоді не було чого мінять. Мати злягла, брат також. У колгоспі була не вибрана картопля. Вже весною я ходив вибирати цю картоплю. Пекли оладки з мерзлої картоплі. Мати і брат мої померли. Зостались ми вдвох із сестрою. Сестра ходила в колгосп на роботу, щось і мені принесє їсти, що там давали. Так ми протягли ще трохи. Пішов і я на роботу, саме почали молотьбу. Забирали коні в людей – говорили, що це куркулі, бо вони мали коняку. Вони (коні) почали дохнути. Весною люди вимирали цілими сім'ями. Дві сім'ї вимерли повністю. В одній – чотири чоловіки, а в другій – шість. Принесе сестра якийсь пуд кукурудзи чи якийсь пуд квасолі – так і обходились. Багато не давали – вузликами. У жнива намну крадькома на полі колосків – сестра зварить щось. Із сільради посилали агентів, які ходили із шупами (довгою проволокою, загостреною з одного краю) і шукали, чи ніде ніхто нічого не закопав. Якщо знаходили, то, звісно, забирали...»

*(Спогади **Олександра Івановича Зайцева** записані Валентиною Заливою у квітні 1993 року).*

«У селі утворився колгосп у 1929 році. Люди йшли неохоче, боялись. Коли не йшли у колгосп, накладали податки. Якщо податки не сплачувались, виганяли з хати. Це було бандитство. На колгоспних полях були малі врожаї, тому що обробляли неохоче.

Забирали продукти по хатах комнезами: Василина Завертайло, Оляна Уманець, Корній Черненко, Юхим Гетьман. У хату за-

ходили, забирали все, що є, грабили, самі одкривали скрині. Не було чого їсти. Їли листя акації, берестка, лободи. У 33-му році Юхим Залива зарізав свого сина років 4. Люди хотіли його віддати властям, він вийшов з хати, перейшов дорогу і помер.

За декілька грамів крупи чоловіки входили до похоронного бюро. Цілий день чоловік копав яму, на другий день їздив по шляху, ставав коло кожної хати і збирав мертвих.

Померлі в 33-му році: Аксеній Петрович Коломієць, Трохим Компанієць, Дуня Компанієць, Тетяна Трохимівна Компанієць, Федір Теофанович Витріщак, Афанасій Мітленко, Ілько Мітленко, Юхим Залива, Ніна Юхимівна Залива...»

(Спогади Івана Яковича Мітленка (1919 р. н.) записані онукою Валентиною Мітленко у квітні 1993 року).

«Не було чого їсти, був неврожай, ходили по дворах і забирали все, підмітали геть і в закутках. Тіло від голоду пухло, лопалася шкіра, під нею набиралась вода. Їли рогозу, виривали, одрізали те, що у воді, потім квасили і казали на неї квасяна капуста. Зимом розгортали сніг, шукали головки з буряків та їли. Весною шукали минулорічну картоплю і пекли на сковороді. Їли «чуреки» – цвітки з акації. Варили гичку, як було молоко, і називали її локшина. У діда Івана Заливи вкрали корову і в яру зарізали, але їх половили, забрали і вони не вернулись по цей день. Крали дітей і їли. Літом, коли достигала пшениця, люди м'яли колоски та їли. Коли вони дуже наїдались, то мерли від цього...»

«Багато разів у село в'їздили незнайомі люди, відбирали зерно, різні продукти, а також худобу. У людей, які мали корову, але відказували дати іншим молока чи інших продуктів, вони крали, заводили в яри, різали її, а м'ясо поїдали сирим, іноді варили, ко-

ней також крали та їли. Коли випадав сніг, люди ходили на поле, розгортали землю, шукали головки з гички та їли. Говорили, що було багато випадків, коли їли людей. Одного разу послали дівчинку років шести за молоком, і вона не повернулась. Ходили чутки по селі, що її з'їли, а пізніше неподалік від людей, до яких вона йшла за молоком знайшли відрізану голову із заплетеною косою.

Казали, що коли померла дружина Івана Порфіровича Заливи, він поїхав копати яму, тоді поїхав за дружиною. Коли приїхав на кладовище, то яма була закидана трупами. Повернувшись додому, двоє дітей, які залишились вдома, уже були мертві. Батько їх живими не застав. Люди, які не хотіли йти в колгоспи по своїй волі, мерли з голоду, а ті, які працювали в колгоспах, теж гинули. Коли приходили до хати просити їсти і їм відказували, вони гинули, не виходячи з двору...»

*(Спогади **Ольги Кирилівни Тихоненко** записані онуком Іваном Тихоненко та Наталією Приймак у квітні 1993 року).*

«Було семеро в сім'ї, залишилась одна. Їсти не було чого. У березі різали рогозу, кришили та їли. Людей возили на грабарках, уже померлих від голоду, як скот. Їздили по селу, збирали і кидали в яму без труни, без нічого. Хліба колгосп не видав, і тому був голод. У кого були корови, годували як-небудь. Зимом все поїли, а весною їли зелень. У хаті не було нічого, крім води. Весною хліб вже посіяли, а восени помагали збирати інші села, бо людей багато померло, а й зосталося чимало...»

*(Спогади **Христини Терешківни Багаченко** (1922 р. н.) записані Людмилою Бойко у квітні 1993 року).*

А цей запис Христина Терешківна Багаченко зробила власноручно.

«У сім'ї нас було 7 душ, а після 33-го в живих залишилася я одна. У кого була корова – ті сім'ї вижили. А нашу годувальницю довелося дорізати. Скоро в хаті з їжі залишилася одна вода. У той час мені було 11 років, навчалася в третьому класі. З такими голодними дітьми, як і сама, ходила в ліс, начухувала листя з дерев, дома його сушили, товкли в ступі на потерт'я і пекли коржі-маторженики... У деяких людей залишилися коні, та вони часто хворіли, гинули. З них голодні люди обрізали м'ясо, варили, а то й споживали сирим. У березні витягали з болота коріння рогози, мили і добавляли в їжу... Як згадаю – страшно стає...»

«Прийшла колективізація. Примушували вступати до колгоспу. Хто не хотів, то забирали свиней, коров, курей, що мали. Комнезами, Федька Кацап забирали все: крім води й солі. Їли рогозу, з берестка листя, коров різали, якщо були. У Росії хліб уродив, і, коли звідти прислали до нас ешелон хліба, то нам його не дали, а висипали в море. Були пухлі від голоду. Хто робив, то давали черпак кулішу і 100 г хліба. Якщо не було чого їсти, то дітей забирали в ясла. Били різками, щоб робили. Платили по 10–12 к. на місяць. Хто крав хліб, того судили і висилали копати канал до Москви. Коли чистили буряки, то кращі ховали в гичці, а потім забирали. Помиралі сім'ями. Людей в ями скидали, як скотину. Велике шкідництво було, дуже страшний голод. Забирали хліб, хто був заможніший. Дядько зарізав хлопчика 5 років і з'їв його печінку. Крамар Семен – куркуль. Не хотів у колгосп. Забрали

в допру, там і помер. Галахта – не хотів йти в колгосп, то розстріляли. Митрофан Шевченко – потопив двох дітей, які прийшли за колосками. Померли рідні: Підкамінні Ольга, Мартин, Василь...»

*(Спогади **Параски Крамар** (1923 р. н.) записані Галиною Крамар 8 квітня 1993 року).*

«Їли рогозу, липу, мишій. Дуже важкий рік був. Не виробив норми, не дають їсти. Падали на ходу. Кидають людину в яму, а вона ще стогне, закидають, бо завтра все одно прийдеться везти. Щоб возила людей Лекера Крамар, то Новаковський, Пантілеєв знущались над людьми. У колгосп не хотіли йти, бо були голодні. Мертвих носили також у ночвах. Коли не було куди класти трупи, то підкопували яму.

Оникій хотів їсти, дійшов до криниці, напився води і впав мертвий.

Найбільше вмирало на хуторі. Померли: Льоня Осіпов, Ваня Ниша, Наталка Ниша, Тихін Прочухан, Гриша Дишлевий, Порфир Дишлевий, Гаврило Прочухан...»

*(Спогади **Марії Щербини** (1916 р. н.), **Олени Уманець** (1911 р. н.), **Параски Уманець** (1913 р. н.) записані Галиною Крамар 8 квітня 1993 року).*

«Головою колгоспу був Артем Пустовіт, ланковою – Явдоха Кравченко. Їсти варили в полі, а потім люди просили і їм давали ще й додому. А що робилось біля котла, коли роздавали їжу?! Тоді ошпарили супом Клавдію Марієнко. А ось так проходив розподіл харчів, що давали додому людям: мірили ложкою борошно, пшоно. Коли було м'ясо (це було святом), давали по кусочку,

який важив 5 г. Коржі пекли із бурякового насіння, листя дерев, насіння мишію кидали туди. Вимирали цілими сім'ями: Михайло Мартинюк, Христя і двоє дітей; Семен, Ярина, Олена Мартинюк; Сергій Стельмах, Олена, 2 хлопчики; Іван Крамар, його жінка, дочки Маруся, Зіна і син Микола.

Викопали яму, зняли спеціально в колгоспі підводу, яка їздила попід хатами і збирала померлих та тих, що вмирили, але були ще живі.

У Мокрини Величко була маленька дівчинка років 4-5. Кожного дня біля кладовища вона проходила з пляшкою, ходила за молоком. І ось одного дня вона не повернулась додому. Пошуки були безрезультатними. Через деякий час знайшли її голову в садку, де зараз медпункт. Там жив Василь Бас...»

(Спогади Євдокії Павлівни Чухно (1914 р. н.) записані Любов'ю Криворот 11 квітня 1993 року).

«Це був дуже важкий рік, людей примушували йти на роботу, але вони не могли йти, бо пухли з голоду, і їх вивозили на поле, де варили робітникам їсти. Зерна давали по 200 г на трудовень, а іноді й не давали. За один робочий день платили по півтори копійки. Грошей людям не давали, а залишали ще в переборі, їх примушували підписувати позику. А в кінці року люди не одержували нічого. Люди все продавали, щоб розплатитися з колгоспом. Люди вмирили, як мухи. Все, що могли, те й їли: листя з дерев, гичку з буряків, квасяні буряки. Мати застала свого сина рвати листя на деревах. І одного разу Сашко заснув на дереві, а торбина впала, підійшов дядько Василь і каже: «Чия ж це торба», а він на дереві плаче: «Дядьку, не беріть торби, бо мене мамка битиме», і так через тиждень він помер...»

(Спогади Л. Уманець записані Ігорем Мішустіним 12 квітня 1993 року).

«У ті роки в селі були створені комнезами, комісії. До складу комнезаму входили: Федір Осіпов, Дмитро Качко, Платін Проценко. До складу комісії входили: Мартин Кирилюк, Параска Кирилюк, Платін Проценко. Сільська рада примушувала віддавати все, що є у людей, бо вона не розплатиться з податками. Податки були за все: за молоко, кури, город, дерева, які росли на городі. Хто вступив до колгоспу, давали раніше по 1 кг зерна, але на деякий час. У колгоспи віддавали: вітряк, молотарку з двигуном, двох робочих коней, воза, сівалку, борону, крумир, а також увесь хліб, який був, та одягу. Одного разу, коли збирали колоски на полі, бо не було що їсти, Митрофан Шевченко відбирав колоски і зерна, та й палив, щоб люди не їли. Мартин Іванович Кирилюк перемолотював молотаркою солому і намолочував за один день 60 кг зерна, цим годували весь колгосп. Висівали руками, а голодні люди падали на землю і з землею їли, їх тоді били. Одного разу вловили Тихіна Бугая, він їв дитину Івана Величка...»

*(Спогади **Мартина Івановича Кирилюка** (1907 р. н.) записані онукою **Надією Кирилюк** у квітні 1993 року).*

«Я народилась у 1914 році. У сім'ї нас було четверо: я, сестри Марія й Оляна, брат Яків. Ми залишилися круглими сиротами. Батьки наші Семен і Юхтима померли, коли нам було по чотири роки. У 33-му році найстарша сестра Оляна вийшла заміж і жила окремо від нас. Голод 33-го року ми зустріли втрьох. Я в той час сапала буряки. Брат Яків захворів. А сестра ходила глядіти дітей в баби Оляни, її сестри. На полі всім робітникам

варили їсти. Їжа була така: кип'ятили воду і туди вкидали зерно. Кожному давали юшку і по кацапській ложці зерна. Юшку я їла з бур'янами, а вони так у горлі дерли, що аж сльози бігли. Зерно я несла додому хворому братові. Майже перед смертю Якову дуже схотілось молока, і я взяла стакан у сусідки. Він на тому молоці пожив два дні й помер. Ми залишились удвох із сестрою. У нас була корова, але тільна. Через деякий час корова розтелилась, і в нас уже було молоко. Я з сестрою наловила відро риби, і потім уже було що їсти. Але якби не корова, то смерть би нас не минула.

Були ще такі випадки, що люди їли людей, їли ще і дохлих коней. Коні мерли, і їх возили в яр. Потім обливали пальним і підпалювали. Люди вибігали і гасили полум'я. М'ясо з коней, хто хотів, то брав додому, а у кого не було сили, то на місці так і їв. Їли люди і лободу, і акацію та ще багато іншого. Померли такі люди: Арсен Петрович Коломієць, Яків Семенович Козяр, Анатолій Степанович Витріщак, Оляна Винник, Микола Винник, Іван Якович Винник, Леонід Іванович Дзюра...»

*(Спогади **Неоніли Семенівни Погрібняк** (1914 р. н.) записані онуком Валерієм Погрібняком 8 квітня 1993 року).*

«Листя на деревах не було, обривали і сушили, потім терли і пекли чуреки. З кропиви і лушпая борщ варили, жарили гичку. Були дуже великі дощі. В один день помирало по 100 душ людей. У колгоспі давали гарбу і коні, їздили по селу та скидали мертвих людей, які доживали віка. Складали в ями і закидали. Дохлий скот їли. Люди людей їли.

З малих років на колгоспних полях працювали підлітки. Мало платили. Підійдуть до котла, а їм їсти не дають, бо норми не виконали.

Я прожила дуже тяжкі роки. З 13 років я ходила на колгоспні поля. Вела за собою стареньку пухлу матір і садила під скирту соломи, наминала мамі жменю пшениці, а сама йшла буряки сапати. Тоді підйду до котла, питають: «Норму виконала?» Якщо ні, то Корній Черненко казав, щоб мені не давали їсти. А Савка Винник побачить, що я плачу, підійде і запитає: «Чого, Полько, плачеш?» – «Бо їсти не дають».

То він заставить насипати мені їсти. Дощ іде і доливає в миску, а я така рада, що більше юшки буду хлебтати. Наїмся, а він заставить, щоб і мамі насипали. Почали йти великі дощі. Йти на роботу не можна, бо води по коліна. Їсти було нічого. Одного разу вранці я сказала, щоб мама йшла отримувати посилку. Мама відповіла, що яка там посилка. Але я наполягала, і вони пішли. Приїхав Савка, і ми вчотирьох пішли по воду. Насилу ми витягли те відро. Прийшли мати з посилкою і розказала, як воно все було. Петро віддав мамі посилку, а вона впала з нею. Тоді ми підірвали кришку, а там були сухарі та куски цукру. З'їла мама сухаря, набралась сили та й пішла додому. Тоді в 33-му році лазили у вікна, то ми з мамою берегли посилку, як зіницю ока. А як підуть люди на колоски, наглядач, як застане, то б'є до смерті. Мій батько помер у 33-му році. Він порвався і помер. Їхав у колгосп, застряг у болоті, порвав коні й порвався сам. Коні подохли відразу, а він помер на другий день. Приїхав суддя з міста. Питають у мене: «Де батько?» – «Помер» – «Брешеш!». І йде в хату дивитись, мертвий чи живий. Потім на раду села моя мама взяла шматок цукру. Як почне Корній казати, що люди так не повинні робити, вони повинні виконувати норми, то вона витягне і покаже шматок цукру. «А чого ви нам цукор не даєте?» А всі: «Оксано, дай лизнути».

Після смерті матері я одружилася з Миколою. Наносила я кукурудзи повне горіще і сказала, що треба купити поросся. А мати Миколи сказала, що вони будуть разом годувати і їсти м'ясо і сало. Вигодували поросся, зарізали його, м'ясо з салом за солили. Піду я по воду, а вона кине на піч по куску м'яса дочкам і скаже: «Їжте, поки тої нема».

Почав мій чоловік ходити на жнива, а я кажу йому, щоб давала його мати м'яса в поле. До ящика, а м'яса немає. Він питає матері, де м'ясо, а вона йому каже, що дівчата покрали...»

*(Спогади **Поліни Порфирівни Бондаренко** (1920 р. н.) записані Андрієм Гарбаром у квітні 1993 року).*

«У колгоспі не було хліба. Їсти не було чого, і люди почали помирати. Коні дошли, і не було чим обробляти городи. Коли дошли коні, їх вивозили до ями. Їх не вкидали в яму, бо люди стояли чергами. Різали м'ясо, варили та їли. Люди здорово мерли. Були люди, які ще не вмерли, не могли виживати, то їх так і кидали в ями по 20–30 душ живими. Рвали рогозу, солили або наливали молоком та їли. У 1933 році видавали хліб по 3 кг на трудовень...»

*(Спогади **Єфросинії Михайлівни Бойко** (1920 р. н.) записані Юлією Бойко у квітні 1993 року).*

«Не було чого їсти. Підуть у поле, а машина молотить, та тільки відеречко намолотить пшениці. На поле вивозили гарбою, люди не могли іти, бо ноги розпухали до колін, а потім руки і лице пухли. А люди на полі роблять і дивляться, поки зварять їжу, а коли звариться, то на палицю чіпляють тряпку і махають, щоб люди йшли їсти. У кожного був із собою свій горшок, куди їм сипали їжу. Якщо глибоко зачерпнути ополоником, то й попа-

деться трохи пшенички, а то все юшка, якої і їсти не хочеться. Людей вмирало багато, на день 100 чоловік. Їздили гарбою і збирали померлих, а хоронили на кладовищі в одній ямі. Колись збирали померлих, та й взяли жінку, яка була ще жива. Вона каже: «Не трогайте мене, може, я виживу», а вони кажуть: «Другий раз за тобою ще буду їхать», і везли далі.

Привезли один раз на поле борошно, тільки не просіяне, з лускою. А мені й діду дали по одному стаканчику, та й вишло два. Я не хотіла просіювати, добавила ще гички, якось зліпила, та й у піч. Коли були готові, вже я дала дідові й дітям, і собі взяла. А коли з'їли, почали так боліти животи, що думали, повмираємо.

Літом, коли розцвітає акація, діти мої нарвуть квіточок білих з акації, а тоді ми їх присушимо, та й кидаємо в борщ. Їли і мишій, кидаючи в борщ. Ми виживали за допомогою мішка буряків, що залишився в погребі. І ми їх різали кусочками, сушили та їли. А коли ввечері ми садили три буряки, то сусід побачив і вночі викопав. Пекли з листків лободи маторженики. А коли все скінчилося, дід взяв свій новий костюм, мою вишиту хустку та інші речі та й пішов у село Рогачов, що в Білорусі, обміняв речі на картоплю, торбину жита і дві маленькі черстві хлібини. Хліб кришили і кидали в борщ, але хліб їли потроху, бо хліб став ядом для людини, яка довго не їла. Тоді почали стигнути гарбузи, їх стали їсти печеними, робили кашу гарбузову. Пшениця ще не розлуцилась, її колоски зривали і в печі сушили. Літом ходили до інших сіл шукати їсти. І ставали на роботу, щоб їм після роботи дали щось поїсти. Брали вишні спілі на поле та їли...»

(Спогади Людмили Никифорівни Загородньої (1906 р. н.) записані Валерієм Загороднім 11 квітня 1993 року).

«Коли був голод, не було чого їсти, люди пухли, мерли, в кого щось оставалось, то приходили, били і забирали. Дуже важко було людям. Люди рвали листя з липи, заколочували з водою і пекли

такий хліб. Був голод, люди різали одне одного. Люди ходили до ставків і шукали жаб, щоб можна було поживитися і вижити, їли мишей. Але це нічого не допомагало, люди мерли. А деякі винесли голод і живуть ще й досі...»

(Спогади Марії Павлівни Дишлевої (1907 р. н.) записані онукою Ольгою Голинською у квітні 1993 року).

«На хуторі в Красносілці Тихін Бугай різав дітей, варив холодець, а потім носив його попід хатами і в Ставидлах продавав. Хто купив цей холодець, то знаходили дитячі нігтики. Цей же Тихін хотів заманити мене і сестру в погріб, говорячи, що в нього є картопля на посадку. Від цього нас спас дід Гарбуз, який накричав на нас, щоб ми тікали. А потім розповів нам, що він (Тихін) хотів нас зарізати.

У нас був дуже хороший чоботар, Микола Кабанов, він працював за хліб. До нього прийшли комуністи, вчителі, школа з прапорами, і всі в один голос кричали: «Хліба державі!». Коли він обізвав їх дураками, у нього все забрали, підігнали дві підводи і забрали все з горіща, всю пшеницю. Нас заставляли набирати її у мішки, а коли ми відмовились, то посадили в холодну на день. А кури в нього ми в'язали, і вже сутеніло, тому ми встигли їх перекинути через тин до сусідки, щоб потім забрати.

Самі ми лежали пухлі з голоду, син Василь також. Все його барахло промінjali на їжу. Я ходила в Олександрівку. Так принесу той кусочок хліба, а воно бідне їсть і як впаде десь крихта, то послинить пальця і підбирає. На полі були буряки, то за віковим кулішом билися, трохи в казани не падали, а ще треба було і дітям принести.

Обібрали все до останнього, обдерли до нитки, позику качали день і ніч, а ще ж податки. Як вступали до колгоспу, то все віддали, що було: сівалку, жатку, воза, три коняки, сарай був укритий залізом – розкрили, клуню розтягли.

Приходили і до нас забирати хліб, з залізними палицями, шукали і в землі, і на горіщах, і в печах, кругом. До нас приходили комсомольці, такі як: Андрій Музика, Сашко Музика, Микола Коновалов, Тихін Возний, Сашко Бабченко...»

(Спогади **Василя Юхимовича Несена** (1909 р. н.) та **Поліни Панасівни Несен** (1907 р. н.) записані Зоєю Деркач 7 квітня 1993 року в селі Ставидла).

«У 1932 році хліб увесь вивезли в план, а людям мало що дали. Настав 1933 рік. У людей хліба уже не було, але план продовжували накладати на село; брати не було чого. Тоді організували комнезамів із сільських людей, які ходили по хатах і витрушували навіть із горшків, що в кого було, і забирали – план «конали». І люди залишились із зими 1933 року зовсім без ніякого хліба, а картопля, яка в кого була, то до весни 33-го поїли. А весна настала тільки в березні, люди ходили голодні й пухлі, а потім з'явилося листя на деревах, люди поїдали геть те листя, і дерева стояли голі. Їли лободу, сушили листя з берестка й акації, потім його переминали на борошно, з такого листяного борошна ліпили ліпеники, добавляли лободи, щоб не розпались, та їли. Їли рогозу, оті корінці, що у воді (вони білі), різали їх на локшину. Трохи раніше, коли хліб молотили на полі, токах, люди ходили туди і рились там, у смітті, шукали може де яка зернина залишилась, хоч не з хліба, а з мишію, то віяли той бур'ян, товкли в ступі, робили з нього крупу і варили такі супи. Потім сталидохнути коні. Люди було бачать, що повезли коняку, то беруть мішки і за тією підводою і там на розхват. Люди ходили дуже пухлі, а інші – худі, що і впізнати їх не можна, як скелети. Потім почали вмирати цілими сім'ями. Навіть дійшло до того, що почали їсти дітей. У нас в селі були такі випадки. Так, одну дитину, дівчинку, з'їли на кладовищі. А коло четвертої бригади, що коло

І. М. Черв'яка, знайшли голову з тієї дівчинки. Одним словом, страшне діло було. А людей мертвих вивозили на кладовище гарбами майже кожного дня, там копали велику яму і туди їх складали всіх у одну, а потім копали іншу тощо. А люди, котрі дужчі, то ходили на роботу заради того, що дадуть на полі якоїсь юшки, що пшонка пшонку доганяє, а пшонки й чорт не дожене. Та бува підуть на поле, та там і помруть, і не додому їх ве-

зуть, а в яму. Хай його, цього 33-го, ніхто більше не бачить і не знає...»

(Спогади Марії Антонівни Багаченко (1922 р. н.) написані власноручно).

«У голодовку коні часто хворіли на «сап». Гинули. Їх трупи вивозили за село, в яр. Там обливали гасом і підпалювали. Як тільки конюхи від'їжджали, голодні люди вискакували з високих бур'янів, гасили вогонь і ділили між собою конину. Хто їв відразу, а хто ніс додому. Одного разу в бур'яні люди знайшли мертвого хлопчика п'яти-семи років. Двома рученятами він притиснув до грудей кінцівку кінської ноги з копитом. Видно, як гриз її, бідолашний, так і закляк. Дорослі спробували звільнити рученята від кістки. Та марно. Так і поховали...»

(Спогади Пилипа Івановича Уманця (1920 р. н.) записані Миколою Коломійцем 15 травня 1989 року).

«Мій батько косив на полях та невдобах мишій, виминав з нього зерно, продавав по 3 карбованці за відро. Під двором черга людей стояла.

У недалекої сусідки, баби Івги, ніколи грошей не було, то вона чекала, коли батько насіння мишію розпустить, щоб підмести долівку в другій половині хати і забрати підметене. У нас було шість душ сім'ї, корова. Мати розбавить молоко водою, щоб більше було, а ми, діти, черпаємо дерев'яними ложками те молоко, сьорбаємо, що аж заморимося. Можливо, завдяки тому молоці з водою, ми й вижили...»

(Спогади Ганни Микитівни Проценко (1921 р. н.) записані Миколою Коломійцем 10 травня 2000 року).

«У голодовку мені було шість років. Батько, щоб урятувати сім'ю від голодної смерті, проміняв штахетну огорожу на відро квашених буряків. Мов зараз бачу, як він до лави нарізає тоненькими скибочками і ділить між нами, дітьми.

Дід мій Мусій був богатирського росту, тож і труну зробив задалегідь, по собі. А сам трагічно загинув у далекій дорозі. Там і поховали. У труну поклали мого батька і ще двох сусідських дітей: поряд 16-річного Ваню Синьогуба, в ногах п'ятирічну Ольгу Витріщак. Поверх труни у яму поклали ще

чотирьох покійників. Прізвища їх, окрім Мокрини Олійник, не пам'ятаю.

А ще мені мати розповідала таке. Коли в Оляни Тарасенко помер син, вчитель, вона загорнула його в старе рядно, поклала на возик і повезла на кладовище. Викопала там яму, яку подужала. Яма була мілка і вузька, ледве втиснула туди в сидячому положенні сина, загорнула тіло землею. Та чуб, гарний, розкішний, кучерявий, виглядав. Вона давай його, той чуб, приляпувати лопатою. Потім нагорнула зверху невеликий горбик землі, перехрестилася і потарабаніла порожнім возиком додому. Ось таким був похорон вчителя...»

(Спогади Ніни Федорівни Винник (1927 р. н.) записані Миколою Коломійцем 9 червня 2001 року).

«Голодовку згадую як страшний сон. Мені в ту пору йшов сімнадцятий рік, і я все добре пам'ятаю. Пам'ятаю, як у березі з багнюки витягали коріння рогози і жадібно смоктали. Мати одного разу спробувала його зварити, та воно, те вариво, видалось нам не добрим... А ще ми по наряді ходили в колгоспний город збирати суниці. Їсти ніхто не забороняв. Та скільки тих ягід не їли, голоду вгамувати не могли. Якось моя менша сестра Оля вирвала в сусіда невелику латку цибулі і їла її, звісно, без хліба. Потім довго не виходила з хати, щоб сусід випадково не почув від неї запаху цибулі, бо, як казала мати, той чоловік грозився прибити того, хто «походив» у його городі. Пам'ятаю, як щодня катафалками мертвих на кладовище звозили, хоронили в одну могилу. Сьогодні – в одну, завтра – в іншу. Якось чоловік, який звозив мертвих, побачив, що один небіжчик ворухився, і звернувся до свого напарника: «Поглянь, Панте-

лей, а Льоня ще живий?» На що той байдуже кинув: «Грець із ним. Закидай, закидай...» І закидали бідолаху землею живим... Отаке страховище тоді було. Не дай Бог, щоб подібне повторилося...»

(Спогади Марії Федорівни Прочухан записані Миколою Коломійцем 12 серпня 2005 року).

«Сім'я наша в голодовку складалася з десяти осіб. Перед цим батько коней і весь інвентар здав у колгосп. Хліб забрали. Материна сестра Неоніла щодня, йдучи на роботу, заносила нам літр молока. Та що той літр на таку капелу!.. Було трохи квасолі, і ту активісти вимели до бубки. Від постійного недоїдання шість душ у нашій сім'ї померло. А були такі господарі, які не здали в колгосп худобу, а продали десь на базарах, – ті врятували свої сім'ї від голодної смерті, ще й хати залізом перекривали. Згадаєш, і сам собі не віриш, що таке діялось у нашому селі. Зараз жити краще, та вже немає коли»

(Спогади Лідії Петрівни Димарецької записані Миколою Коломійцем 12 серпня 2005 року).

Лист жителя Красносілки **Петра Мусійовича Фундерата** (1895) написаний у 1933 році й адресований сестрі Паші, яка в той час проживала в селі Баштино, неподалік від Кривого Рогу.

«Дорога моя сестричка. Повідомляю тебе про своє життя. Моє життя дуже і дуже погане. Я зараз нахожусь в такому

стані, лежу і не можу підвестись, вийти з хати. Не діють ні руки, ні ноги. І ні до чого не годен я. Так страшно оплошав. Бог знає, що зі мною буде. Підтримки немає. Мабуть умру. Надія (дружина. – авт.) тільки-тільки ворушиться. Город не починали (садити. – авт.). Їсти абсолютно немає чого. Оля і Саша (діти. – авт.) померли. Мабуть, помремо усі. Паша, якщо хочеш побачити і є змога приїхати – приїдь. Я тебе жду весь час. Не можу діждатися. Якщо можеш, дорога сестричка, порятуй мене від смерті. Я тобі віддячу і стану великим слугою. У нас багато померло таких, як я. Я дуже боюся, та, мабуть, не убоюсь. Паша, приїдь, пришли, що можеш, поскоріше. Паша, не барись. Мабуть, прощай, дорога сестричка. Цілую міцно тебе, твій брат Петро»

(Оригінал зберігає донька **Ганна Петрівна Фундерат** (1926 р. н.).

«Батько, як і передбачав у листі, невдовзі помер, так і не діждавшись приїзду сестри. Загорнули сусіди його в рядно, на якому лежав, чекаючи смерті, та й повезли на кладовище. За батьком померла мати. Її чомусь довго не забирали. Ми з сестричкою, мені було сім років, а сестричці – два, ще днів п'ять жили в хаті з покійною матір'ю, поки її нарешті не забрали і не повезли вслід за батьком – на кладовище. Спочатку нас, сиріт, підгодо-

ували «добрі тьоті» з колгоспних дитячих ясел, а потім прийотив сільський патронат.

Найперший патронат організували в колгоспі «Червоний промінь», у 1933 році, а пізніше – у двох інших колгоспах.

Розміщувались три патронати в куркульських хатах по вулицях Нижча Салогубівка, Криворотівка та Нижча Загороднівка. Пізніше їх об'єднали в один – на Нижчій Салогубівці. У патронаті знаходилось близько 30 дітей віком від 2 до 16 років. В одній половині хати жили хлопчики, а в іншій – дівчатка. Діти самі прибирали в кімнатах, заготовляли на зиму паливо, топили соломою груби. Патронат утримувався за рахунок колгоспів і діяв до 1941 року.

У патронаті була вихователька і куховарка. Спочатку дітей годували капустою, звареною у відвійках молока. А пізніше, з приходом виховательки Олександри Федорівни Коломієць, стали годувати краще. Всі діти шкільного віку відвідували школу...»

(Спогади Ганни Петрівни Фундерат (1926 р. н.) записані Миколою Коломієм 10 серпня 2002 року).

«У голодовку були випадки, коли люди живими залазили в ями. Саме так вчинив Яків Витріщак. Його стали умо-вляти, щоб не робив цього, одумався. А він відповідає: «Однак помирать. Хоч менше живим буде клопоту». Тоді його силоміць витягли з ями. Поклали туди мертві тіла й загорнули. Поки загортали, Витріщак помер. Довелось з ями викидати свіжу землю, робить заглибину. У ту заглибину і поклали ще теплого Якова...»

(Спогади Антоніни Павлівни Єрух записані Миколою Коломієм у 2002 році).

До 60-річчя голодомору у 2002 році проведено
нове подвірне опитування.

**КІЛЬКІСТЬ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ
СТАНОВИТЬ 645 ОСІБ, У ТОМУ ЧИСЛІ
ДІТЕЙ ДО 17 РОКІВ – 326.**

Створюється Книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років села Красносілки. Дев'ять місяців голодомору (листопад 1932 року – липень 1933 року) були найстрашнішими за всю історію Красносілки. Навіть у роки фашистської окупації люди перенесли менше страждань, ніж за місяці голодомору.

Для порівняння:

**ЗА РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ
ЗАГИНУЛО 323 ЖИТЕЛІВ СЕЛА.**

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

XII. ЗМІЦНЕННЯ КОЛГОСПІВ КРАСНОСІЛКИ В 1934–1940 РОКАХ

Після пережитого голодомору село ще довго гоїло фізичні й душевні рани. Досить тривалий час не було чути радісного сміху, веселих пісень. Люди в повсякденній праці намагалися забути нічим не виправдане горе, але не могли. Та їхнє життя поволі входило у звичну життєву колію. Народжувалися діти, а з ними – радість, щастя і, звісно, нові клопоти; населення в селі почало зростати.

Завдяки наполегливій праці селян, з кожним роком зміцнювались колгоспи Красносілки. У березні 1934 року колгосп «Червоний промінь», в якому було близько 600 дворів, був роз'єднаний на два колгоспи: «Червоний промінь» та імені Косіора, а пізніше імені Леніна (з 1938 року), головою якого став Андрій Степанович Куценко.

Для допомоги колгоспам навколишніх сіл у 1934 році організована Красносілківська МТС. Вона розташувалася в селі Ставидла та мала ім'я П. Н. Постишева. Її директором був Микола Терентійович Корсун. Того року по Красносілківській МТС був одержаний найвищий по Союзу РСР урожай цукрових буряків – по 192 ц з гектара. Їй було присуджено Перехідний Червоний Прапор Ради Народних Комісарів Союзу РСР та видана грошова премія в розмірі 10 тис. карбованців. Про це свідчить також витяг з наказу народного комісара земельних справ СРСР Чернова від 14 грудня 1934 року.

«1. За високий урожай, досягнутий Кам'янським районом Київської області, 166 центнерів з гектара, нагородити Кам'янський райземвідділ Перехідним Червоним Прапором.

2. Встановити місце постійного перебування Перехідного Червоного Прапора в Красносілківській МТС, що дійшла до найвищого врожаю по 192 ц.

3. Для преміювання перевести в розпорядження зав. райземвідділу 10 000 крб. Передовиків виробництва запросити до столиці Москви» [77].

Незважаючи на несприятливі кліматичні умови 1934 року, колгосп «Червоний промінь», який очолював Федот Васильович Лень, виростив найвищий урожай по району – по 230 центнерів буряків з гектара. Перша бригада цього господарства, якою керував Митрофан Антонович Шевченко, на площі 30 гектарів виростила по 300 центнерів цукрових буряків. М. А. Шевченко був запрошений до Москви, і народний комісар харчової промисловості Анастас Іванович Мікоян вручив йому іменний годинник, як переможцю виробничого змагання по району, колгоспу «Червоний промінь» вручений районний Перехідний Червоний Прапор⁹.

У липні 1934 року комсомольці трьох колгоспів Красносілки організували

*Митрофан Антонович
Шевченко з онуком*

⁹ Історія Перехідного районного Червоного Прапора. – смт Олександрівка Кіровоградської області, УРСР. – С. – 1-2.

«червону валку». 27 липня вони на 70 підводах відправили її в рахунок поставок хліба державі [78].

У 1935 році в колгоспі «Червоний промінь» ланка Ольги Дмитрівни Кирилук на площі 8 гектар зібрала цукрових буряків по 324 центнера. Таких успіхів досягли багато ланок як у 1935 році, так і в наступному 1936-му. Тому Перехідний Червоний Прапор у 1935 та 1936 роках утримував колгосп «Червоний промінь». Колгоспники одержували в ці роки по 4,5–5 кг хліба, переважно пшениці, на трудовдень¹⁰.

Актив колгоспу «Червоний промінь» (1937-1938).

Сидять (зліва направо): Гнат Іванович Пщик, Федот Васильович Лень, Митрофан Антонович Шевченко, Йосип Аврамович Лень.

Стоять (зліва направо): Павло Іванович Винник, Антон Кузьмович Гончар, Іван Васильович Бойко, Юрій Трохимович Карташов, Олексій Якович Уманець

¹⁰ Історія Перехідного районного Червоного Прапора. – смт Олександрівка Кіровоградської області, УРСР. – С. 1-2.

1936 року ланка Зінаїди Гриб зібрала урожай цукрових буряків по 417 центнерів з гектара на площі 27 гектарів.

У Києві в 1936 році відбувся з'їзд стаханівців. Делегатом республіканського з'їзду був Олекса Мельник, тракторист, який на тракторі ХТЗ виробив 1200 гектарів умовної оранки.

Підсумки господарювання трьох колгоспів Красносілки за 1936 рік були підведені на зльоті стаханівців Красносілківської МТС у селі Ставидла 16 січня 1937 року. Присутні були голови колгоспів, агрономи, трактористи, шофери, передові колгоспники. З доповіддю виступив М. Т. Корсун (директор МТС до 1938 року). Зліт надіслав вітального листа П. Н. Постишеву [79].

Урожайність цукрових буряків становила: колгосп «Спільне життя» – 189, імені Косіора – 185, «Червоний промінь» – 220 центнерів.

За проданий державі хліб купили 9 автомобілів. Колгосп «Спільне життя» у 1936 році був премійований автомобілем. Голова колгоспу Артем Гордійович Пустовіт і жінка-трактористка Настя Федорівна Гетьман 6 березня 1937 року були обрані делегатами обласного з'їзду стаханівців. Н. Ф. Гетьман ще в 1936 році зустрічалась з Пашою Ангеліною [80].

1937 року за ініціативи бригадира шостої бригади колгоспу «Червоний промінь» Овсія Васильовича Леня в ланках організоване вивчення досвіду праці п'ятисотенниці Марії Демченко. Ланка Софії Федосіївни Уманець першою почала вивозити весною перегній під посіви цукрових буряків. На кожний гектар, закріпленої за ними площі, вивозили по 40 тонн цього добрива. Їх приклад підтримали інші ланки. У результаті бригада зібрала найвищий урожай цукрових буряків у районі – по 252 центнери з гектара на площі 35 гектарів¹¹.

До речі, у той час належну увагу приділяли удобренню полів, підвищенню родючості землі. З цією метою на кожній вулиці

¹¹ Історія Перехідного районного Червоного Прапора. – смт Олександрівка Кіровоградської області, УРСР. – С. 1-2.

були обладнані спеціальні місця (неглибокі ями з навісами), куди люди зносили попіл, курячий та кролячий послід та іншу поживу для землі, яку періодично спеціально зняряджені підводи забирали і везли в поле. А ще проводився подвірний об'їзд, і в бочки з відхідних ям вибиралась сеча тварин, яка також вивозилась на поля.

У цьому ж році трактористка Настя Федорівна Гетьман на тракторі «У-2» виробила 810 гектарів умовної оранки. Це був найвищий показник по району, і їй було вручено Перехідний Червоний Прапор [81]. Багато колгоспників працювали в 1937 році по-ударному. П'ятисотенниці Ганна Іванівна Пшик, Зінаїда Петрівна Гриб, Мотрона Телевна, ланка Дороша Юхимовича Гриба, бригада Лаврентія Дмитровича Телевного, конюх Михайло Володимирович Мандзюк були першими учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві. Ланка Д. Ю. Гриба з колгоспу «Спільне життя» одержала урожай проса по 26 центнерів з гектара. Бригада Лаврентія Дмитровича Телевного одержала урожай сочевиці по 18 центнерів з гектара. Вони були нагороджені дипломами Виставкому.

1937 року в колгоспі «Червоний промінь» було одержано урожаєм жита по 34 центнери, проса – по 42 центнери.

Оплату праці видавали по 3–5 кг хліба на трудовень, а також картоплю, кавуни, мед та вівсяну соломку¹². Соломою тоді топили в хатах.

З 1 вересня 1937 року існувала партійна організація при Красносілківській сільській раді. За три тижні (з 16 жовтня до 7 листопада 1937 року) було проведено 5 зборів парторганізації. На них обговорювалось питання про хід хлібозаготівель, проводили роз'яснювальну роботу (тобто, чинили тиск на колгоспників, писали лозунги). Але «головні зусилля були спрямовані на боротьбу із саботажем кулацтва» (тобто застосовували репресії) [82].

У 1938 році перше місце із врожайності в районі зайняв красносілківський колгосп «Спільне життя», головою його залишився

¹² «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967.

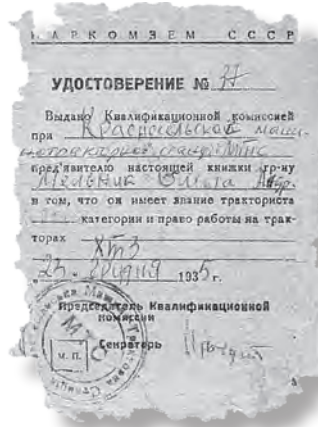
Гурт колгоспу «Червоний промінь»

Артем Гордійович Пустовіт. Колектив одержав Перехідний Червоний Прапор¹³.

З 1934 до 1958 року сільськогосподарська техніка й автомобілі були державною власністю (після 1958 року, після реформування МТС, вся техніка була передана колгоспам. – *авт.*) й належали Красносілківській МТС. Багато механізаторів МТС були мешканцями Красносілки. Їх об'єднували в бригади, які виконували всі сільськогосподарські роботи в трьох колгоспах Красносілки та в інших селах.

1939 року трактористка Н. Ф. Гетьман організувала в колгоспі «Спільне життя» першу жіночу тракторну бригаду, в якій працювали Надія Довга, Ольга Мельник, Наталка Тихоненко, Варвара Іщенко. Першою комбайнеркою в селі була Марія Багаченко. Н. Ф. Гетьман, як бригадир жіночої тракторної бригади, стала учасницею Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві в 1939 та 1940 роках [83].

¹³ Історія Перехідного районного Червоного Прапора. – смт Олександрівка Кіровоградської області, УРСР. – С. 1-2.

*Одна з перших трактористок
Красносілки
Ольга Андріївна
Мельник.
Посвідчення,
видане їй
Красносілків-
ською МТС*

Першою трактористкою в колгоспі імені Леніна була Ніна Василівна Полковенко. Пізніше вона працювала водієм.

У 1939 році найвищих досягнень під час весняних польових робіт мала тракторна бригада, що працювала в колгоспі «Червоний промінь». Газета «Більшовицький шлях» 1 травня 1939 року писала: «Трактористи Трохим Мулявка та Семен Білан на культуривації виконували норми на 150–160 %. Трактор № 48, на якому працював Іван Білан, також відзначився на сівбі. Ним засівали по 20–22 гектари, замість норми 16 гектарів. Добре працювали водовоз Микола Уманець, причіплювачі Левко Дишлевий, Іван Лень та Олекса Крамар [84].

Учасниками ВСТВ у Москві 1939-го року були трактористи Мефодій Сергійович Козяр, Іван Іванович Заславський, Карпо Степанович Лень, голова колгоспу імені Леніна Григорій Антонович Лень [85].

У результаті самовідданої праці колгосп «Червоний промінь» 1970-го року досяг різкого підвищення врожайності зернових, круп'яних і технічних культур.

Наприклад, перша бригада, яку очолював П. К. Тягнирядно, виростила по 35 центнерів жита з гектара закріпленої площі та по 44 центнери проса з площі 18 гектарів. Нагороду, яку він отримав

*Тракторист
Трохим Іванович Мулявка*

за високий урожай проса, у селі жартівливо називали – «просяною».

1939 року Перехідний районний Червоний Прапор знову був вручений колгоспу «Червоний промінь». Цей колектив не поступився першістю і в 1940 році. Перехідний Червоний Прапор району зберігався в конторі цього колгоспу до 3 серпня 1941 року – часу фашистської окупації.

12 грудня 1937 року відбулися перші вибори до Верховної Ради СРСР, а 26 червня 1938 року – до Верховної Ради Української РСР та місцевої ради депутатів трудящих. На виборах головою місцевої сільської ради було обрано Івана Васильовича Бойка.

Та колгоспники дбали не тільки про виробничі показники, а й про благоустрій села. Створені ремонтні бригади слідкували за станом польових та сільських доріг.

Дорогу, яка з'єднує села Красносілка та Бандурове, протягом трьох кілометрів (з обох боків) колгоспники з учнями місцевої школи обсадили молодими кленами (750 шт.). Слід зазначити, що до цього (до 1936 року) кленів

Іван Васильович Бойко (1913–1963) у 30-х роках був головою Красносілківської сільради

Григорій Іванович Тягнирядно

у селі, як не дивно, не було. А тому знайшлися такі люди, які під покровом ночі стали викрадати щойно посаджені дерева і саджати на своїх подвір'ях. Таких людей швидко знаходили і змушували повертати деревця на їх попередні місця, поливати, щоб прижилися. На жаль, один ряд кленів зрізали у 2000 році, другий – дещо раніше.

До речі, та дорога, про яку ведемо мову, тоді охоронялася. За Красносілкою і під Бандуровим були встановлені шлагбауми. Їх у дощову погоду сторожі закривали і замикали на замки, тож наявний на той час транспорт рухався по суміжній дорозі. Як тільки полотно основної дороги підсихало, сторожі дозволяли рух транспорту по ній. А тому вона, та дорога, завжди знаходилася в належному стані.

Біля шлагбаумів не було ніяких халабуд, де б сторожі могли в негоду знайти хоч який-небудь притулок. А от клумби були. На них до пізньої осені цвіли чорнобривці. Зараз та дорога покрита піском і камінням. З одного її боку школярі висадили фруктові деревця, та не всі вони прижилися...

Варто зазначити, що сільська рада, яка під час становлення колгоспів керувала всіма процесами на селі, продовжувала знаходитись у пристосованому приміщенні, де був встановлений єдиний телефонний апарат, який зв'язував село з райцентром.

У процесі становлення колгоспів у селі, як і по всій Україні, прокотилась не одна хвиля репресій. Із Красносілки було забрано таких вчителів: Йосипа Андрійовича Ключевського (не повернувся), Якова Федоровича Чоловського (розстріляний у 1937 році, реабілітований у 1961 році), а також Семена Кінд-

Семен Кіндратович Мандзюк

ратовича Мандзюка (повернувся), Леонтія Хомича Дзюру (не повернувся), Василя Долінського (не повернувся), Дмитра Івановича Мандзюка (повернувся), Павла Йосиповича Крамара (не повернувся), Григорія Коклюка (не повернувся), Федота Даниловича Чухна (не повернувся).

Як сказала онука Чоловського, Діана Никанорівна Богач (за чоловіком – Карташова, 1929 року народження), що діда забрали в кінці грудня 1937-го. Вона пам'ятає той день. Його сестра Людмила, мати Діани, плачучи й споряджаючи діда в дорогу, сказала: «Візьми із собою ковдру, хоч десь ноги вкутаєш. Зима ж надворі...» На що один із озброєних чоловіків відповів, що, мовляв, йому та ковдра не буде потрібна. І виштовхали з хати.

«Більше я діда не бачила, – зітхає жінка. – Реабілітували його після війни» (Розмова відбувалась у вересні 2002 року).

Коли Красносілка долала трудові рубежі, чоловіки села брали участь у радянсько-фінській війні. Це – Іван Гарбар, Карпо Шевченко, Федір Уманець та інші. Один із них – Григорій Іванович Тягнирядно – з тієї війни, яку потім назвуть безглуздою, не повернувся.

ХІV. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КРАСНОСІЛКИ (1921–1940 РОКИ)

Велику культурно-освітню роботу в ці роки проводив сільський будинок (сільбуд). За звітом січня–березня 1929 року при Красносілківському сільбуді працювало 6 гуртків: сільськогосподарський (22 особи), військовий (60 осіб), кооперативний (24 особи), співочий драматичний (21 особа), антирелігійний (17 осіб). Правда, у звіті відзначено, що в цей час не працював гурток «червоний читач» (7 осіб). У сільбуді з бесідами виступали активісти села. Молодь збиралась на вечорниці у селянських хатах, де переважно жили самотні жінки. Парубки і дівчата гуляли: співали пісні, розповідали різні веселі оповідки, жартували або лузали насіння [86].

У колгоспах були організовані клуби, або *колбуди* (колгоспні будинки). Вони знаходились у звичайних хатах під соломою, відібраних у заможних селян.

Культурне життя знаходилося під жорстоким партійним контролем. Особлива увага приділялась політико-виховній та культурно-освітній роботі в дусі ідей соціалізму.

На першому засіданні самостійної парторганізації 3 липня 1930 року доручення серед комуністів розподілені так: за роз'яснювальну роботу (тобто за агітацію) відповідає Г. О. Сопільник, за роботу з молоддю – Іван Залива, за роботу сільбуду – М. М. Волощенко [87]. Комуністи виступали на загальних зборах села в сільбуді, на зборах по кутках (по вулицях), у бригадах.

Ще в 1928 році комуніст А. К. Коваленко заявив на партзборах, що по селу Красносілка чергові завдання партії ним пророблені на зборах, які відбулись 28 жовтня 1928 року [88].

Комуністи щорічно організовували проведення свят Червоної Армії, 1 Травня, 7 листопада [89].

Особливо урочисто відзначалася річниця Жовтневої революції. Після організації колгоспу «Червоний промінь» 7 листопада в селі проводилась демонстрація. Ось як за спогадами старожилів проходила перша така демонстрація 7 листопада 1929 року. Колона складалась із прапороносців, які йшли попереду, трактора і причеплених до нього двох возів. На возах сиділи колгоспники й співали революційні пісні.

На вулиці Верхня Синьогубівка із-за тинів у демонстрантів почали кидати каміння та грудки. Але в колоні були озброєні активісти. Після кількох пострілів у повітря напад припинився, і демонстранти урочисто продовжували їхати далі. Тодішній голова сільської ради комуніст А. К. Коваленко, погрожуючи нападникам кулаком, вигукнув: «Сволота, будете ви нас пам'ятати!». Через рік слова справдились. Противники колгоспного ладу, заможні селяни, були знищені¹⁴.

¹⁴ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967.

*Сільський учитель
О. О. Овсяний
(загинув на фронті)*

У 1921 році в Красносілці почали працювати дві трудові школи: початкова – в південно-східній частині села (або в першій земельній громаді) та семирічна – у північно-західній частині села (другій земельній громаді).

На партійних зборах 18 серпня 1930 року обговорювалось питання про запровадження в Красносілці загальнообов'язкового початкового навчання. Для охоплення загальним навчанням дітей шкільного віку не вистачало ні приміщень, ні меблів. Вирішено було віддати школі разом з меблями хату куркуля Галагана.

У селі працювало 4 гуртки з ліквідації неписьменності, в яких дорослі навчались читати й писати [90].

Але молодь прагнула до знань. Селяни зрозуміли, що потрібно будувати середню школу в Красносілці. За пропозицією голови сільської ради Олександра Олексовича Висоцького, Євсія

Яременка, Єфрема Василенко та інших товаришів скликались наради вузького кола активу, де було прийнято рішення будувати середню школу на громадських засадах. Обрали комісію з будівництва школи і визнали дату загальних зборів села. У селі розгорнули агітаційну роботу. Збори відкрили

Сільський учитель С. Г. Бовкун

П. Я. Косенко (Прочухан) веде урок хімії

О. О. Висоцький. Першими виступали Олексій Мережа та Єфрем Василенко. Вони запропонували на власні кошти почати будувати в Красносілці приміщення середньої школи. Збори захвилювались. Почулись вигуки: «Де взяти гроші?!». Тоді першим виступив Євсій Яременко і поклав на стіл 300 крб, сказавши: «Початок є!». Його приклад наслідували інші. На зборах було зібрано близько 2000 крб. Потім пішли по дворах. І менше 10 крб ніхто не давав. Так були зібрані необхідні для будівництва кошти. Крім того, загальні збори прийняли рішення, щоб усі кінні господарства безкоштовно відробили по три дні на будівництві школи. Одні привозили з лісу будівельний матеріал, інші розпилювали його, майстрували. Для працюючих від кожного двору на будівництві була відведена окрема, відповідальна ділянка роботи. У 1928 році запроваджено «самообкладання», кошти якого використовувались на будівництві. У 1934 році приміщення школи введено в дію. З подвійною підлогою, подвійною стелею, великими вікнами воно використовується і до теперішнього часу¹⁵.

Сільська вчителька Л. Я. Коновал

¹⁵ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967.

Сільська вчителька Є. Ф. Синьогуб

До восьмого класу були прийняті не тільки випускники Красносілківської семирічки, а й діти навколишніх сіл. Батьки їм наймали квартири в Красносілці. Це були діти із Ставидел, Бандурового, Бурт, Кримок, Хайнівки, Василівки, Баландино, Ясинуватки та інших сіл.

Першим директором середньої школи був Микола Михайлович Волощенко, який раніше керував семирічною школою. Вчителями працювали Іван Кирилович Безверхий, Яків Федорович Чоловський, подружжя Йосип Андрійович та Ганна Василівна Ключевські, Іван Васильович та Марія Григорівна Хоменки, Поліна Яківна Косенко, Петро Федоро-

*8-й випуск Красносілківської семирічної школи.
На передньому плані – Яків Федорович
Чоловський, 1934 рік*

*Іван Васильович Хоменко
з дружиною
Марією Григорівною
та дітьми Анатолієм
і Людмилою*

вич Жалдак, Степан Гнатович Бовкун, Олексій Михайлович Вовкотруб, Павло Якимович Стельмашенко, Семен Овсійович Литвиненко, Іван Северинович Олійник, Семен Олександрович Прохоренко, Степан Матвійович Каспровський.

У 1–4 класах працювали Олександр Матвійович Бабич, Андрій Федорович Стельмах, Олексій Олексійович Овсяний, Євдокія Федосіївна Синьогуб.

До 1941 року в різний час директорами школи були О. М. Вовкотруб, А. Т. Лупалів, С. Ф. Шаповал, І. П. Ткаченко.

До початку війни здійснено п'ять випусків десятого класу – більше 110 осіб. На фронтах Великої Вітчизняної війни загинули С. О. Литвиненко, А. Ф. Стельмах, О. О. Овсяний, І. С. Олійник. З 22 вчителів у роки репресій та війни загинуло шість осіб.

Середня школа була не тільки центром освіти для Красносілки і навколишніх сіл, а і справжнім центром культури. Тут працювали гуртки: фізкультурний (керівник – Олексій Михайлович Вовкотруб, струнний музичний оркестр (керівник – Олексій Олексійович Овсяний), драматичний (керівник – Ганна Василівна Ключевська). Старшою піонервожатою була Надія Степанівна Трегуб.

З довоєнних випускників Красносілківської середньої школи вийшли вчені: Дем'ян Федотович Чухно (завідувач кафедри зерняткових та кісточкових плодівих дерев Українського плодово-ягідного науково-дослідного інституту), Антон Максимович Дзюра (декан факультету руху та завідувач кафедри залізничного

містобудування Дніпропетровського інституту залізничного транспорту), Марія Леонтіївна Товстолит (доцент кафедри ортопедії Київського медичного науково-дослідного інституту), Митрофан Михайлович Мандзюк (старший викладач Української державної консерваторії імені П. І. Чайковського).

Про одного із випускників школи, Олександра Федоровича Сопільника, розповімо окремо.

1936 року Олександр закінчив сім класів і перейшов у восьмий. На той час директором школи був Микола Михайлович Волощенко, завідувачем навчальною частиною – Степан Васильович Каспровський, класним керівником – молодий випускник Київського педінституту Семен Макарович Прохоренко.

Згадує Олександр Федорович учителів: Ганну Василівну Ключевську, Йосипа Васильовича Ключевського, Марію Григорівну та Івана Васильовича Хоменків, Івана Кириловича Безверхого, Павла Аксимовича Стельмашенка, Семена Євсейовича Литвиненка.

1939 року Олександр Сопільник закінчив 10 класів. Директором на той час був Андрій Тимофійович Лупалов.

Військовій службі Олександр Сопільник віддав 37 років. За цей час він одержав 18 урядових нагород, серед них – орден «За службу Родині в Вооружённых силах СССР», «Красной Звезды», «Отечественной войны», медаль «За боевые заслуги». А також більше 200 заохочень, подяк, цінних подарунків, почесних грамот. Міністерство вищої освіти нагородило нагрудним знаком «За отличные успехи в работе». Начальником військ зв'язку МО СРСР нагороджений знаком «Почесний радист СРСР».

У 1934 році семирічна школа була перетворена в початкову. Але через велику кількість дітей шкільного віку в 1937 році семирічну школу в другій частині села (колгосп «Спільне життя») було відновлено. Директором школи призначено вчителя Миколу Пантелеймоновича Колісниченка. Вчителями працювали Пантелеймон Антипович Крамар, Іван Михайлович Поліщук, Іван Васильович Крамаренко, Агафія Йосипівна Крамаренко, Олександра Леонтіївна Литвиненко, Григорій Левкович Загородній. Пізніше директо-

рами семирічної школи були: Михайло Іванович Пересунько (розстріляний фашистами у війну), Павло Семенович Канцер (загинув на фронті). У семирічній школі в довоєнний час працювало 9 вчителів, двоє з яких загинуло під час війни.

Культурно-освітня й масово-політична робота в селі проводилась у трьох колгоспних будинках (колбудах, клубах).

У 1937 році колгосп «Спільне життя» премійований духовим оркестром. Тепер кожне державне свято (23 лютого – День Червоної Армії, 1 Травня, 7 листопада) проводилося за участю духового оркестру, музика супроводжувала всі урочисті заходи в селі. Першими музикантами були: Олексій Іванович Мельник, Іван Пилипович Натяган, Микола Петрович Коломієць, Пилип Іванович Уманець, Микола Єлисеєвич Бородієнко, Іван Якович Мітленко, Олексій Федорович Гетьман, Василь Пантелеймонович Мельник, Віталій Васильович Клименко, Іван Митрофанович Безрека. Капельмейстром був Василь Юхимович Клименко.

Навесні 1934 року вийшов перший номер газети «Більшовицький шлях», орган політичного відділу Красносілківської МТС імені П. Н. Постишева. Газета друкувалась у друкарні МТС накладом 1100 примірників. У березні 1935 року з утворенням Олександрівського району і випуском районної газети потреба в МТСівській відпала. Вийшло ще кілька «Блискавок», і вона припинила своє існування [91]. Таким чином перша районна газета з'явилась у Красносілці.

У цей же час покращився зв'язок. У приміщенні сільської ради було встановлено телефон.

У селі було всього чотири велосипеди: у кожного з трьох голів колгоспів та у голови кооперації.

У 1937 році на території колгоспу імені Леніна розпочато будівництво типового на той час приміщення клубу. В одній з його кімнат була розташована бібліотека. У клубі демонструвались радянські та зарубіжні кінофільми як для дорослих, так і для

Перший сільський клуб

дітей. До речі, на дитячі сеанси безкоштовно впускали тих дітей, які приносили з дому рядно чи байкову ковдру, якими затуляли вікна від проникнення в глядацький зал денного світла.

Такий же клуб, тільки менший за розміром, діяв і на території колгоспу «Червоний промінь». Обидва вони були побудовані з матеріалу розібраної церкви, що знаходилась у центрі села. Про один з кіносеансів, який ще проходив у куркульській хаті, розповідає Іван Павлович Манзюк, 1926 року народження:

«То було «німе кіно», назви не пам'ятаю. Та не забув, як до крила вітряка чіпляли чоловіка. Зробить крило один оберт, чоловік торкнеться ногами землі, пробіжить за крилом трохи і знову його піднімає в повітря. Так декілька раз. У «клубі» стояв веселий дитячий регім. Кіноапарат треба було крутити вручну».

Жили красносілківські селяни в хатах-мазанках, вкритих соломною, очеретом. Багато з них будувались на дві половини,

з розрахунку на те, що коли хтось із дітей створить сім'ю, мав де жити, а заодно було зручно, скажімо так, доглядати своїх батьків, коли ті постаріють.

На зиму стіни сільських хат господарі утеплювали (обставляли) околотом, рогозою, кукурудзинням та іншим «хамличчям». А ще для більшого затишку поза хат висаджували декоративні кущі, зокрема бузок. Були сім'ї, які жили в землянках.

На тому фоні колишні панські будівлі виглядали казковими палацами. Змуровані із цегли, покриті залізом, з великими світлими вікнами, вони були на той час окрасою села; мало чим поступалися перед ними будинки заможних селян, так званих куркулів. На їхніх столах завжди був хліб і до хліба. Більшість населення Красносілки жило впроголодь, хоч і працювало від зорі до зорі.

Заможні селяни будували на своїх обійстях клуні.

Клуня – це та сама повітка, тільки більша за розміром, вища, без стелі, де в основному зберігали снопи жита, пшениці, проса... У клуні проводили їх обмолот. А молотили ціпами.

Також будували комори, які призначалися для зберігання зерна. Деякі з них робились з розрізаних навпіл дубових колод до 50

Про минуле буття жителів села нагадують старі хати

і більше сантиметрів у діаметрі. Бокові частини тих колод так щільно підганялися, що між ними не те що пшениця не могла просипатись, а й просо. Покрівля на той час, звісно, була солом'яною. Над дверима до наших часів збереглася висічена невідомим нам майстром дата будівництва – «1819». Знаходиться згадана будівля (вірніше її залишки) на вулиці Дмитра Коломійця.

У кожній хаті «на покуті» висіли ікони, до яких селяни, лягаючи спати і прокидаючись, молилися, випрошуючи в Бога собі, своїм дітям і внукам кращої долі. У дні релігійних свят перед іконами запалювали лампадку. Ікони були обрамлені вишитими рушниками.

Рушник, як відомо, символізує головні події не тільки окремо взятої сім'ї, а й усього українського народу. На рушник стають молоді, коли одружуються, з рушником виряджають юнака до війська, зустрічають найдорожчих гостей. З рушником проводжають людину в останню путь.

Долівку в хатах застеляли соломою, в кращому разі – домотканими ряднинками.

У кожній хаті стояла піч-лежанка. Біля печі рогачі двох-трьох розмірів, коцюба, чаплія, дерев'яна лопата. Весь цей інструмент мав своє певне призначення.

Рогачами ставили в піч і виймали з неї горшки, глечики, казанки; коцюбою вигортали продукт згорання (попіл, дерев'яне вугілля); чаплією утримували над вогнем сковороду; дерев'яною лопатою садовили в піч хліб. Коли ще форм не було, хліб випікали на «голій» черені або підкладали під кожну хлібину листок капустаного листя чи паперу. Для випікання хліба використовували дрова. А взагалі на паливо йшло все, що мало здатність горіти: солома, дереза, бузок, соняшничиння, очерет. Якщо говорити окремо про очерет, то з настанням перших морозів, як тільки можна було ступити на лід, мало не все село поспішало на берег на його заготівлю... Топили селяни очеретом і після війни, аж до 60-х років. А ще виготовляли з коров'ячого кізняка лампач (замішували з соломою), сушили його влітку під накриттям, а зимою викорис-

*Полив'яний посуд
для зберігання рідини*

товували як паливо, щось на зразок сучасного брикету. Хоча, тепла від нього було мало, а диму – багато.

Дехто із селян мав у своєму користуванні жорна, олійницю. За відповідну плату (мірчук) тут, правда, добре попотівши, можна було переробити зерно на борошно, соняшникове насіння – на олію. Мали селяни у своєму вжитку дерев'яні ступки, в яких товкли пшоно, кутю, тютюн. Були в селі спеціалісти, які сукали мотузки (на продаж), чинили шкіри забитих тварин, зокрема овець. Шевці шили з них кожухи, смушкові шапки, рукавиці.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білан М. Світанок Красносілки // Вперед (газета Олександрівської районної ради, Олександрівської районної державної адміністрації Кіровоградської області). – 1999. – 20 квітня.
2. Історія України: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1991. – С. 113.
3. Похилевич Л. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 704.
4. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 1985. – Т. 2. – С. 187-188.
5. Дейнеко А. О. Красносілка. Нарис / Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – С. 585.
6. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1132, арк. 616. – Далі: ДЦІАУ, м. Київ.
7. Там само. – Спр. 1212, арк. 129.
8. Там само. – Оп. 1015, спр. 905, арк. 817.
9. Похилевич Л. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 704.
10. ДЦІАУ, м. Київ. – Ф. 127, оп. 1015, спр. 1096, арк. 817.
11. Похилевич Л. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 700, 701, 704.
12. Там само. – С. 704.
13. Державний архів Київської області, м. Київ. – Ф. 11, оп. 3, спр. 3, арк. 50, зворот.

14. Похилевич Л. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 704.
15. Там само.
16. Там само.
17. Семенов П. Географическо-статистический справочник Российской империи. – Санкт-Петербург, 1866. – С. 766.
18. ДЦІАУ, м. Київ. – Ф. 449, оп. 43, спр. 2, арк. 32, зворот.
19. Там само. – Ф. 442, оп. 44, спр. 668, арк. 37, зворот.
20. Там само. – Ф. 442, оп. 53, спр. 117, арк. 452.
21. Державний архів Київської області, м. Київ. – Ф. 4, оп. 99, спр. 264, арк. 2–4.
22. Там само. – Ф. 4, оп. 99, спр. 952, арк. 7, зворот.
23. Пойда Д. П. Крестьянское движение на Правобережной Украине в пореформенный период (1865–1900 гг.). – Д., 1950. – С. 30.
24. Там само. – С. 77.
25. Там само. – С. 76.
26. Там само. – С. 306.
27. Там само. – С. 306–310.
28. Білан М. Мечников і наш край // Вперед. – 1988. – 22–24 грудня.
29. Мечников И. И. Письма к О. Н. Мечниковой 1876–1899. – М.: Издательство «Наука», 1978.
30. Державний архів Київської області, м. Київ. – Ф. 235, оп. 1, спр. 88, арк. 7.
31. Список населённых местностей Киевской губернии. – К., 1900. – С. 1857.
32. Похилевич Л. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 704.
33. Державний архів Київської області, м. Київ. – Ф. 137, оп. 959, спр. 2, арк. 21, 22.
34. ЦДІАУ, м. Київ. – Ф. 442, оп. 305, спр. 82, арк. 14.
35. Там само. – Оп. 855, спр. 4, арк. 175-176.

36. Центральний державний історичний архів України в Києві. – Ф. 318, оп. 1, спр. 339, арк. 1–5.
37. Там само. – Арк. 74.
38. Там само. – Спр. 3541, арк. 1–9.
39. Державний архів Черкаської області. – Ф. 748, оп. 1, спр. 11, арк. 1–8.
40. Державний архів Київської області, м. Київ. – Ф. 2, оп. 223, спр. 72, арк. 8–9.
41. Там само. – Оп. 226, спр. 131, арк. 68.
42. ЦДІАУ, м. Київ. – Ф. 274, оп. 1, спр. 2023, арк. 1–19.
43. Там само. – Арк. 26.
44. Державний архів Черкаської області. – Ф. Р-1024, оп. 1, спр. 38, арк. 7.
45. Итоги переписи скота у крестьянского населения Киевской губернии в 1912 году. – К., 1914. – Ч. 1. – С. 538.
46. Державний архів Черкаської області. – Ф. 548, оп. 1, спр. 7, арк. 3.
47. ЦДІАУ, м. Київ. – Ф. 442, оп. 659, спр. 218, арк. 2.
48. Там само. – Оп. 660, спр. 263, арк. 452, зворот.
49. Весь Юго-Западный край. Справочная поадресная книга Киевской, Подольской и Волынской губерний. – К., 1913. – С. 659.
50. Білан М. Таємниця старої греблі // Вперед. – 1989. – 1 травня.
51. Газета «Вперед» (орган Олександрівського РККПУ та районної ради депутатів трудящих Кіровоградської області). – 1970. – 14 березня.
52. Державний архів Черкаської області. – Ф. 2145, оп. 1, спр. 12, арк. 92.
53. ЦДІАУ, м. Київ. – Ф. 257, оп. 1–7, арк. 59.
54. Годы борьбы (1917–1927): Сборник воспоминаний и материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине

(Елисаветградщине). – Зиновьевск (Елисаветград), 1927. – ноябрь. – С. 141.

55. Білан М. За владу Рад, або кінець атаманщини // Вперед. – 1989. – 30 травня.

56. Газета «Вперед». – 1970. – 14 березня.

57. Державний архів Черкаської області. – Ф. Р-2145, оп. 1, спр. 8, арк. 24.

58. Там само. – Спр. 28, арк. 19.

59. Там само.

60. Там само. – Ф. 1345, оп. 1, спр. 9, арк. 6, зворот.

61. Там само. – Ф. 174, оп. 1, спр. 41, арк. 4.

62. Дейнеко А. О. Красносілка. Нарис / Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – С. 587.

63. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 1, спр. 45, арк. 4, зворот.

64. Там само. – Арк. 16.

65. Державний архів Черкаської області. – Ф. 1345, оп. 2, спр. 121, арк. 24.

66. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 1, спр. 45, арк. 36.

67. Державний архів Черкаської області. – Ф. 1345, оп. 1, спр. 79, арк. 3–20.

68. Там само. – Спр. 121, арк. 1–3.

69. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 1, спр. 45, арк. 43.

70. Там само. – Арк. 44.

71. Там само. – Спр. 176, арк. 1–10.

72. Державний архів Черкаської області. – Ф. 683, оп. 7, спр. 4, арк. 3.

73. Білан М. Історія села Красносілки (рукопис), 1985.

74. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 2049, оп. 1, спр. 4, арк. 1–3.

75. Там само. – Ф. 235, оп. 1, спр. 88, арк. 13.
76. Центральний державний архів Жовтневої революції України, м. Київ. – Ф. 559, оп. 1, спр. 2572, арк. 16–21.
77. Білан М. Історія села Красносілки (рукопис), 1985.
78. Там само.
79. Там само.
80. Там само.
81. Газета «Більшовицький шлях» (орган Олександрівського РК КП(б)У та РВК Кіровоградської області). – 1938. – 14 квітня.
82. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 1, спр. 17, арк. 1–10.
83. Білан М. Історія села Красносілки (рукопис), 1985.
84. Газета «Більшовицький шлях» (орган Олександрівського РК КП(б)У та РВК Кіровоградської області). – 1939. – 1 травня.
85. Білан М. Історія села Красносілки (рукопис), 1985.
86. Державний архів Черкаської області. – Ф. 683, оп. 7, спр. 3, арк. 9.
87. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 1, спр. 45, арк. 4, зворот.
88. Там само. – Спр. 176, арк. 13, зворот.
89. Там само. – Спр. 45, арк. 16, 17, 21.
90. Там само. – Спр. 176, арк. 24, 26, 26, зворот.
91. Білан М. Історія села Красносілки (рукопис), 1985.

XV. РОКИ ВІЙНИ

*Ще село не знало...,
Що вже йде війна,
Та дев'ятим валом
Сунула вона.
Уже десь лилася
Безневинна кров.
Чиясь не збулася
На землі любов.*

М. Коломісць

Наприкінці першого місяця літа 1941 року – 20 червня – відбувся випускний вечір. Грав духовий оркестр. 21-го випускники за традицією за селом зустрічали схід сонця. Всі були радісні, збуджені, веселі. Директор школи Степан Федорович Шаповал десь роздобув вантажівку і всіх було привезено в Олександрівку, щоб на пам'ять сфотографуватися.

Про початок війни жителі села дізнались опівдні 22 червня 1941 року. Була неділя. Колгоспники відпочивали, зібравшись невеликими групами на вулицях чи у дворах. У селі було декілька простеньких детекторних приймачів, і саме їх власники першими почули повідомлення московського радіо про віроломний напад фашистської Німеччини на Радянський Союз. Першим про початок війни почув по детекторному приймачу й повідомив односельців Мефодій Іванович Хмаренко. І полетіла тривожна звістка від хати до хати, від серця до серця: «Війна!..»

А ввечері виконавець сільської ради відвідав подвір'я трьох шоферів – Олекси Мельника, Сергія Оксанича та Бориса Телев-

Випуск 1941 року.

Нижній ряд (зліва направо): Ольга Витрищак, Надія Кивгило, Олена Сопільник, Микола Леня, Олена Шаповал, Надія Зборча, Надія Бондаренко; середній ряд: Раїса Мудрицька, Олександр Бандурівський, Іван Безпалий (вчитель), Степан Шаповал (директор школи), Андрій Гриб, Василь Винник; верхній ряд: Сава Мудрицький, Марія Шпильова, Олександр Мандзюк, Дмитро Криворот, Василь Синьогуб, Юрій Хлівний, Ольга Криворот, Віктор Яременко

ного і передав наказ: «23 червня 1941 року на машинах на 7 годину ранку прибути в Олександрівку». Разом із ними були мобілізовані Іван Крамар, Іван Дзюра, Олексій Пустовіт, Микола Гетьман і Федір Шмарко. Наприкінці липня оголошено мобілізацію всіх військовозобов'язаних з 1894-го до 1925-го року народження включно, і направлено у військкомат. На той час було мобілізовано всього 65 чоловіків.

Всього на фронтах Великої Вітчизняної війни захищали Вітчизну 639 жителів Красносілки. Серед них 99 чоловіків на ім'я Іван.

Так напад фашистської Німеччини перервав мирну працю мешканців Красносілки.

Із села було направлено 3 бригади в село Попівку Смілянського району копати окопи. Головою сільської ради працював

Сергій Сазонович Оксанич

Іван Васильович Бойко. Він організував евакуацію корів трьох колгоспів на схід, за Дніпро. Спочатку гнали їх в Олександрівку, а потім переправляли далі.

30 червня 1941 року сільвиконком розпочав формування народного ополчення (інша назва цього формування – «винищувальний батальйон»), куди входили чоловіки непризовного віку, юнаки, жінки.

До сільської ради були зібрані всі мисливські рушниці для озброєння ополченців. Вони в нічний час чергували вулицями села, охороняли колгоспне майно від диверсантів та злодіїв.

Вже 3 серпня 1941 року о 10 годині ранку в село вступила перша моторизована фашистська частина. Мотоцикли, танки, бронетранспортери та інша техніка пересувалась вулицями села до 18 години вечора. Ніякого оборонного бою за село не було. Красносілка – крайній західний населений пункт Олександрівщини, тому вона була окупована першою серед сіл району.

У перші години свого перебування в селі німці вибили в сільській раді троє вікон, двері, побили телефонний апарат, шафи, викинули на вулицю всі справи, що були там¹⁶.

Але вранці цього ж дня, 3 серпня 1941 року, колгоспник Олександр Якович Марієнко здійснив подвиг. Проходячи біля контори колгоспу «Червоний промінь», через вікно він побачив у кутку Червоний Прапор. Спочатку війни його забули здати в райком

¹⁶ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

Олександр Якович Марієнко

партії. Це була гордість колгоспу. О. Я. Марієнко зайшов у контору, зняв полотнище із деревка, заховав його під сорочку і пішов додому. Удома зробив дерев'яний ящик, оббив його залізом, старанно запакував туди прапор і вночі закопав ящик в кінці городу. Як не намагались поліцаї вислужитись перед німцями, їм не вдалося дізнатись, хто сховав прапор.

У перші дні січня 1944 року німці схопили О. Я. Марієнка і погнали разом з іншими мешканцями села на захід. Лише у квітні 1944 року йому пощастило біля річки Південний Буг утекти й повернутись додому. І, як тільки з'явився на своєму подвір'ї, зразу поспішив дістати схований Червоний Прапор і повернути його в райком партії [1].

Колгоспниця «Червоного променя» Анастасія Трохимівна Карташова зберегла від знищення окупантами колгоспний сепаратор і в серпні 1944 року повернула його в колгосп [2].

У колгоспі імені Леніна залишився племінний бугай, його зберіг Тимофій Гордійович Тягнирядно і після визволення села повернув у господарство.

Колгоспники розібрали по дворах частину корів, яких не встигли евакуювати на схід, а навесні 1944 року повернули їх колгоспам.

Так прості колгоспники ще в перші дні окупації вірили в перемогу над фашизмом, розуміли, що прийде час визволення.

Через два місяці після захоплення німцями села у вересні 1941 року був створений перший орган німецької влади на селі – сільська управа. На сходці селян обрали старосту управи.

У жовтні 1941 року при сільській управі окупанти організували сільську поліцію («шутсмани», або «шуцмани») у складі восьми осіб. Колишні колгоспи були перетворені в громадські двори на чолі зі старшиною. Кожен старшина громадського двору виконував розпорядження сільського старости, районної управи та крайсландірта (начальника районного управління сільського господарства).

Бригадирів призначали старшини громадських дворів. Члени громадських дворів (колишні колгоспники) були лише робочою силою. На них покладалась тільки обов'язки і не надавалось ніяких прав. Праця не оплачувалась. Окупанти зберегли радянську колгоспну систему.

У червні 1942 року німці вирішили перевести господарства на приватну основу. Громадський двір № 2 (бувчий колгосп імені Леніна) був перетворений у десятихатки, організували 11 десятихаток. За кожною десятихаткою було закріплено по 60 гектарів землі (у середньому по 10 га на один двір). Розділено робочу худобу та інвентар. На кожен двір щось припадало: по волу або одній коняці, плуг, борона чи якесь інше знаряддя праці. Двори між собою «спрягались» (тобто доповнювали один одного необхідними знаряддями праці та тяговою силою).

Землю обробляли сусіди-супряги. Німці примушували їх сіяти тютюн, садити картоплю – усе, що потрібне для фронту. Над усіма органами місцевої влади стояв комендант Красносілки і навколишніх сіл Отто Міхель. З перекладачем він їздив на мотоциклі вулицями села, заглядав у двори і виганяв нагайкою тих, хто був дома¹⁷. У негоду їздив бричкою, запряженою чорним жеребцем.

Отто Міхель не любив донощиків. Був випадок, коли один селянин почав було наговорювати на іншого, як тут же отримав нагайкою по плечах.

Яким би не був німець – добрим чи злим – його однаково боялися. І все ж на роботі селяни намагалися «сачкувати» –

¹⁷ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

не хотіли працювати на чужинців. Та досить було комусь збентежено гукнути: «Міхель їде», як тут же всі приступали до роботи.

«...Ми часто проїжджали попід лісом, – згадує минуле житель села Ставидел П. Нізельський. – Бачили в засідці партизанів. І вони нас, звісно, бачили. Але не стріляли. Не стріляли, бо Міхель мав із ними таємний зв'язок: поставляв у ліс медикаменти, зброю, вибухівку, продукти харчування. Коли німці відступали, Міхель кликав мене із собою. Я відмовився. Прощаючись, він сказав: «Петер, бережи хліб. Скоро весна. Думай сьогодні, чим сіяти будеш...» З такими словами ускочив на ходу в кузов автомобіля і поїхав. Отакий був німець»

Цю розповідь записано в мирний час М. М. Коломійцем з уст Петра Нізельського.

Таке становище селян викликало опір місцевого населення. Розгортався партизанський рух. На території Красносілки в Кам'янському та Кримчанському лісах діяли два партизанські загони. У Кримчанському лісі командиром був Пилип Афоневич Іщенко. Партизани вели політико-масову роботу. Так, у листопаді 1943 року було проведено бесіду про визволення Києва. Часто вони організовували диверсійні акти, порушували зв'язок, різали телефонні й телеграфні дроти, обеззброювали та забирали форму в поліцаїв. Населення постачало партизанам продукти харчування [3].

У Кам'янському лісі була база партизанського загону імені Ворошилова під командуванням Андрія Степановича Куценка. Завдяки успішним діям цього загону гітлерівцям та їх прислужникам – старостам і поліцаям, не вдалося здійснити план масового вивезення молоді на каторжні роботи в Німеччину. Окупанти влаштовували облави. Партизани сповіщали про час і день таких облав, і люди ховались хто де міг (у льохах, на горищах, у ярах, у спеціально викопаних і замаскованих ямах) [4].

Микола Мефодійович Витріщак

Але за роки окупації із села було вивезено 110 осіб у Німеччину (76 юнаків і 34 дівчат). Першими були насильно забрані в Німеччину комуністи й комсомольці: Андрій Кирилович Коваленко, Віктор Федорович Коваленко, Антоніна Климівна Коваленко, Іван Васильович Бойко, Олексій Якович Уманець, Іван Опанасович Крамар, Микола Йосипович Крамар, Борис Павлович Криворот, Іван Єрофійович Залива, Григорій Леонтійович Тарасенко, Федір Каленикович Винник, Тетяна Микитівна Мулявка, Марія Петрівна Безпаль, Марія Андріївна Безпаль, Федосій Омелькович Товкач, Степан Салов. Після закінчення війни в село не повернулось 14 осіб.

Партизан загону ім. Ворошилова, вчитель-комсомолец Микола Мефодійович Витріщак (1922 р. н.) 3 листопада 1941 року, виконуючи завдання Кам'янського підпільного райкому партії (секретар – Євгеній Федорович Шевченко), підпалив приміщення в с. Красносілці (на «панській горі»), у яких знаходилась худоба – корови, свині, вівці – зігнана туди для подальшої відправки в Німеччину. Частина тварин загинула у вогні, а більша – розбіглася. Микола Витріщак був схоплений у хаті своєї коханої дівчини, коли він забіг до неї попрощатися, і розстріляний в Олександрівці в «сосні» (так місцеві жителі називають район соснового лісу в східній частині селища).

Ось як про ту трагічну подію розповідала рідна сестра Миколи Витріщака Ольга Мефодіївна.

«...Наступного дня, після того як Миколу схопили, було взято в заручники 53 чоловіки. Не знаю, чи був хто з них причетний до підпалу, та брат всю вину взяв на себе. Його довго мучили, але він нікого з товаришів не видав. І тоді повезли на розстріл. Могилу в лісі німці змусили копати трьох євреїв. Ті думали, що – для себе. Та цього разу вони помилилися. Бо копали могилу для мого брата (плаче), для одного єврея і політрука з Бовтишки, які стояли поряд, ледь тримаючись на ногах. У надії на порятунок Микола вирішив тікати. Та ситі поліцаї швидко наздогнали його і привели до свіжовикопаної неглибокої ями. Коли його вели, він співав: «Широка страна моя родная...» Потім ще встиг вигукнути: «Вмираю за Батьківщину! За Сталіна!» Пролунали постріли і все стихло...»

Настала тиша і в хаті, де ми вели розмову. Потім Ольга Мефодіївна втерла непрохану сльозу й продовжила: *«Після того як Миколи не стало, до нас додому з обшуком приїхали з Олександрівки поліцаї. На одному з них, Закревському, я впізнала братові чоботи... Під час обшуку вони найдовше рилися в книжках. Та, видно, не знайшли нічого, що їх цікавило, забрали овечі шкури, два бруски мила і поїхали.»*

М. М. Витріщак був нагороджений (посмертно) медаллю «За відвагу».

Мешканець Красносілки Василь Володимирович Докієнко виконував різні завдання в партизанському загоні П. А. Іщенка. Збирав розвідувальні дані про пересування німецьких військових частин, був зв'язківцем та провідником.

Секретар комсомольської організації «Червоний промінь» Іван Аврамович Прочухан керував підпільною групою в селі. За спогадами Ю. К. Коваленка, у партизан були коні. Їх треба було підковувати. І. А. Прочухан організував перековування в себе в клуні, а перековував їх Яків Назаренко. На сторожі стояли інші учасники підпільної групи.

Захарій Юхимович Бугай був командиром роти одного з партизанських загонів в Олександрівському районі. Одного разу він,

за спогадами Ю. К. Коваленка, серед білого дня прийшов у Красносілку, озброєний гранатами й автоматом, щоб зустрітися й поговорити з батьками та односельцями. Це зміцнювало віру селян у перемогу над ворогом.

У Красносілці були сім'ї, які, ризикуючи, переховували у своїх домівках людей єврейської національності. Наприклад, у сім'ї Федота Омеляновича Марієнка довгий час переховувалась Таїса Мойсеївна Белізовська (1902), батько якої до революції працював у селі ковалем. Давали притулок молодій жінці й інші жителі села, зокрема Лукерія Филонівна Пустовіт, Іван Зиновійович Савченко та інші. Слід зазначити, що подібних прикладів було багато.

Навесні 1943 року окупаційні власті розгорнули роботу з мобілізації молоді для формування військових загонів на допомогу фашистській армії. Ці загони скорочено називались «ГІВА» (рос. мовою – Германская имперская вспомогательная армия). Завербованим добровольцям – солдатам цієї армії, видавалась зброя та німецька форма. Їм дозволялось зі зброєю та набоями відвідувати родичів у селі. Загони ГІВА дислокувались у місті Знам'янці. Із Красносілки таких «солдат» було 9 осіб.

Ці загони довго не проіснували. Зазнавши неодноразових нападів партизан та відчувши наближення Радянської Армії, вояки в серпні 1943 року розбіглись по домівках.

У Красносілці розгорнули свою діяльність і українські націоналісти (селяни їх називали *бандерівці*). Їх група складалась із шести осіб. Розпочали з розповсюдження листівок із гаслом «Боротись проти Сталіна і Гітлера за самостійну Україну». А потім залишились у селі й стали переслідувати комуністів, комсомольців, довоєнний радянський актив та всіх, хто допомагав партизанам. З ними співробітничали п'ять сімей Красносілки. Всього дев'ять осіб. Партизани здійснили напад на штаб-квартиру на-

ціоналістів, забрали зброю, шрифти, запаси листівок. Знаючи про наближення Червоної Армії, 27 грудня 1943 року українські націоналісти вбили на очах сім'ї комуніста Антипа Григоровича Пустовіта, а в сільській олійні розстріляли радянських активістів Миколу Мефодійовича Пустовіта, Григорія Антоновича Леня та Пантелеймона Григоровича Нанія [5].

Про ці та інші трагічні події писала обласна газета «Народне слово» (№ 145 (160) від 31 липня 1991 р. – авт.) у статті «Операція «Холодний яр», підготовленій за даними Центру громадських зв'язків УКДБ по Кіровоградській області. Розповідають і очевидці.

Так, Микола Григорович Пустовіт (1927) говорив, що його разом з усіма, хто був у ту ніч в олійниці, вивели надвір і змусили лягти на сніг, лицем донизу. А тих, хто був зазначений у їх списку, залишили в приміщенні. Невдовзі там пролунали три постріли. Бандерівці вийшли і наказали лежачим ще годину, не підводчись. Та тільки стихли кроки бандерівців, як люди поспішили в олійницю. Там вони побачили жахливу картину: три закривавлених трупи.

У 1946 році 9 осіб, переважно жінок, які чи по добрій волі, чи під дією залякування надавали притулок бандерівцям, годували і поїли їх, прали їм білизну, були засуджені до 10 років позбавлення волі. Максим Бугай помер у в'яз-

Хрест на могилі сільських активістів, безневинно вбитих місцевими бандерівцями

ниці, усі інші засуджені, відбувши строк покарання, повернулися в село.

Жителі Красносілки розуміли, що фашисти готуються до оборони. Їх примушували копати суцільну лінію окопів та ставити три ряди загороджень з колючого дроту вздовж лівого берега річки Сухий Ташлик. У селян забрали матраци, подушки, теплі одіяла й цілодобово чергували в траншеях. Фашисти посилили облоги на молодь, зганяли спійманих до приміщення середньої школи, щоб відправити їх до Німеччини. Окупанти палили хати. За роки війни в Красносілці спалено 130 хат.

До села доносився гуркіт радянських артилерійських гармат. У небі пролітали червонозоряні літаки. Чути було вибухи при бомбардуванні Кіровограда, а вночі видно заграви пожеж. Радісно заблищали очі селян, при зустрічах посміхались один одному. Наближався час довгоочікуваного визволення.

Та попереду були надзвичайно важкі бої. Вранці 7 січня 1944 року в Красносілці з'явилися радянські розвідники. Вони були в білих маскахалатах і йшли з Вовчого хутора. Військові частини Червоної Армії в цей час, наступаючи із села Кримки, пройшли лісом та закріпились у саду бувшого колгоспу «Червоний промінь». 8 січня 1944 року почався наступ регулярних військових частин на село. Порівняно легко визволили Салогубівку та правобережжя Красносілки. Німців тут було мало. Вони міцно укріпились на крутому лівому березі річки Сухий Ташлик. 10 січня 1944 року почались безперервні атаки, щоб вибити німців з ланцюгу окопів, прикритих трьома рядами колючого дроту. Очевидці розповідають, що після кожної чергової атаки на позиції ворога «наших солдат залишалось лежати на мокрому від відлиги та крові снігу як снопів на пожнивному полі». Нарешті, у районі Гусячої балки і старої греблі оборону німців радянська піхота прорвала за допомогою артилерії.

*Командир батареї
Григорій Прохоров,
який загинув під час
визволення Красносілки
від фашистських
окупантів.
На фото поруч:
пам'ятник герою*

До 12 січня 1944 року радянські солдати витіснили ворога в поле і закріпились у саду колишнього колгоспу імені Леніна. За окопи їм служив рів, яким був обкопаний сад із боку поля. Наступати далі піхота не могла.

Німці пустили танки. У тому бою загинули: командир батареї Г. М. Прохоров, гв. ряд. І. І. Суслов, ряд. А. М. Салтиков, мол. лейт. А. С. Соболев, гв. ряд. К. П. Мещеряков, серж. А. М. Скударінов, гв. серж. П. П. Полянчик, серж. В. П. Мединцов, лейт. П. М. Холоденко та багато інших.

Всі вони поховані на сільському кладовищі, у західній його частині.

У боях брала участь радянська авіація, бомбардуючи позиції ворога. Потім основні частини були кинуті на визволення північно-західної частини Красносілки. Бої там закінчились 14 січня 1944 року. Німці були витіснені із села і прилеглих територій. Ця дата щорічно відзначається як день визволення Красносілки від німецько-фашистських загарбників. Але війна ще раз підступно нагадала жителям села про себе.

Це сталося 25 січня 1944 року. Командування готувало подальший наступ. У Красносілці було зосереджено велику кількість радянських солдат та військової техніки («катюші», танки,

гармати). Цього дня «катюші», що стояли в невеликому садочку біля села (колишній колгосп «Червоний промінь»), дали шалений залп по фашистах. Німці кинули на Красносілку велику кількість літаків. Село було піддано нещадному бомбардуванню. Знищено велику кількість військової техніки, загинуло багато військових та мирних жителів. Для Красносілки це був останній день війни.

З архіву Міністерства оборони СРСР у м. Подольськ Московської області на запит учнів школи, хто і коли визволив Красносілку від німецько-фашистських загарбників, 26 травня 1967 року була одержана така відповідь:

«На лист комсомольців вашої школи повідомляємо, що село Красносілка було звільнено 25 січня 1944 року з'єднаннями і частинами 26 гвардійського стрілецького корпусу 53-ї армії 2-го Українського фронту в складі:

25-ї гвардійської стрілецької дивізії – північно-західна окраїна.

1-ї гвардійської повітрянодесантної дивізії – південна окраїна.

6-ї гвардійської стрілецької дивізії – центральна окраїна.

Підстава: опис 2779, справа 1130, аркуш 41, справа 1131.

Командиром 25-ї гвардійської стрілецької дивізії був генерал-майор Криволапов Григорій Архипович.

Командиром 6-ї гвардійської стрілецької дивізії був генерал-майор Онупрієнко Дмитро Платонович.

Командиром 1-ї гвардійської повітрянодесантної дивізії був полковник Міхеєнко Яків Семенович» [6].

Командував 2-м Українським фронтом генерал Іван Степанович Конєв. Очевидці розповідали, що він зупинився в штабі однієї військової частини. Штаб знаходився в хаті Олександра Ки-

АРХИВ

Министерства обороны
Союза ССР

Отдел „ 2-й „

25 мая 1967 г.

№ 4294I

г. Подольск, Московск. обл.

ДИРЕКТОРУ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ № I

УССР Кировоградская
обл., Александровский
р-н, ст.Фундуклеевка
с.Красносёлка

На письмо комсомольцев Вашей школы сообщаем, что с.Красносёлка освобождено 23 января 1944 года соединениями и частями 26 гвардейского стрелкового корпуса 53 армии 2 Украинского фронта в составе: 25 гвардейской стрелковой дивизии - северо-западная окраина;

1 гвардейской воздушно-десантной дивизии - южная окраина;

6 гвардейской стрелковой дивизии - центральная часть с.Красносёлка.

Основание: Оп.2779, д.1130, л.41
д.1131

Командиром 25 гвардейской стрелковой дивизии был генерал-майор КРИВОЛАПОВ Григорий Архипович.

Командиром 6 гвардейской стрелковой дивизии был генерал-майор ОНУПРИЕНКО Дмитрий Платонович.

Командиром 1 гвардейской воздушно-десантной дивизии был полковник МИХЕЕНКО Яков Семенович.

По вопросу установления их настоящего места жительства рекомендуем обратиться в Главное Управление кадров (г.Москва).

Фотографий, предназначенных для рассылки, Архив МО не имеет.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА 2 ОТДЕЛА
ПОДПОЛКОВНИК

(ДОРОГАВЦЕВ)

НАЧАЛЬНИК АРХИВОХРАНИЛИЩА
МАЙОР

(КОВАЛЕВ)

исп. Смирнова

Копія листа з архіву Міністерства оборони СРСР

рилюка. Одного дня проста селянка, Марія Данилівна Багаченко, на прохання генерала дати напитися, піднесла йому кухоль свіжої криничної води. Іван Степанович випив до дна, подякував жінці й нагородив її щирою привітною посмішкою. Та посмішка, особливо в той суворий час, була чи не найвищою нагородою для простої селянки. До речі, зараз одна з вулиць села Красносілки має ім'я славного полководця.

За сім днів боїв у Красносілці та на прилеглих територіях загинули 706 воїнів різних національностей, 306 із них – невідомі.

На фронтах Великої Вітчизняної війни боролися проти фашистів 639 жителів Красносілки, з них загинуло 273, нагороджено орденами й медалями Радянського Союзу 363, у тому числі 7 – орденом Слави різних ступенів, 9 – орденом Червоної Зірки.

Про подвиг одного із фронтовиків під Сталінградом розповідала в липні 1943 року московська радіостанція «Радянська Україна» у літературній передачі «Про Гриця Чухна». Григорій Йосипович Чухно, до війни – житель Красносілки, був рядовим колгоспником. У найтяжчі дні битви на Волзі він пристосував до звичайного човна автомобільний мотор. Ризикуючи життям, під шаленим вогнем ворога, він переправляв боєприпаси через Волгу. Г. Й. Чухно був нагороджений орденом Вітчизняної війни. У березні 1943 року він загинув [7].

Орденом Червоної Зірки нагороджена також Олександра Давидівна Єременко. У 1937 році закінчила Красносілківську середню школу, пізніше – Дніпропетровське військове училище штурманів. Направлена в 125-й полк пікіруючої бомбардувальної авіації. Брала участь у битві на Волзі, на Курській дузі. 154 успішні бойові вильоти без втрат зробив екіпаж бомбардувальника-пікіровщика за її участю.

«Штурман весь час в увазі. Для неї, – писали про О. Д. Єременко, – ні зеніток, ні снарядів, що рвались навколо бомбардувальни-

Мужня льотчиця Олександра Єременко перед черговим бойовим польотом (третя зліва)

ка, не існувало. «Є! Ціль спіймана!» Рука натискує скидач бомб. 1100 кілограмів полетіли вниз. Увімкнутий фотоапарат. Не тільки знищити, а й зафіксувати на плівці результати. Секунди – і величезний чорний стовп піднявся до неба».

Не залишала своєї улюбленої професії штурмана О. Д. Єременко і в мирний час. Нагороджена орденом Леніна і багатьма медалями [8].

Про важливий факт подій того часу згадує Іван Михайлович Уманець.

«Лист, про який хочу розповісти, потрапив мені в руки одночасно з конвертом, на якому значилася адреса призначення: Смоленська область, Велеський район, Крестовська с/р, село Завиково, Кузьменковій М. Н. і зворотна адреса: Польова пошта № 68803, Мисник А. Т., ще в 1965 році.

Саме в ті дні до 20-річчя Перемоги над німецьким фашизмом у селі була створена комісія при сільській раді із залученням до неї молоді села для пошуку рідних і близьких воїнів-виз-

волителів, які навіки залишилися лежати в братських могилах у нашій землі. Мені лист надала нині покійна жителька села Ониська Тарасівна Мандзюк. Вона розповідала, що під час війни при визволенні села в неї на квартирі тимчасово перебував майор А. Т. Мисник, який під час битви, що в ті дні точилась у цих місцях, був тяжко поранений в обидві ноги і помер від ран 25 січня 1944 року, так і не відправивши листа, написаного олівцем на конверті. У ті дні обставини часто змінювались, невідомо було куди і кому відправити лист, а з часом і взагалі не знала, що з ним робити.

Так лист у неї пролежав більше 20 років. У списках похованих воїнів на території села, що знаходились у сільській раді, майор А. Т. Мисник тоді не значився. Пошуками адресата за вказаною адресою в 1965 році зайнялась пошукова комісія, яка звернулась у Смоленську область, село Завиково, але відповіді не отримали. Сам лист, який був переповнений любов'ю до Батьківщини і вірою в перемогу було передано в сільський музей».

Ось деякі слова майора А. Т. Мисника:

«24.01.1944 року 12 годин 32 хвилини 20 секунд. Ніч... Прошу запам'ятати цей день, цю ніч, ці години і хвилини, вони стануть історичною датою нашої боротьби за нашу Батьківщину... У цей час я виконав наказ нашої Батьківщини, ми піднесли фрїцам таку пілюлю, що вони про неї будуть нагадувати не менше, ніж під Сталінградом. Недарма я не спав п'ять днів і п'ять ночей, командування мені винесло подяку, але і відпочивати немає коли, роботи дуже багато, прийде час, коли ми свою справу завершимо, знищимо фрїців, очистимо свою Батьківщину від цих бандитів, і тоді нам наша Батьківщина дозволить трохи відпочити...»

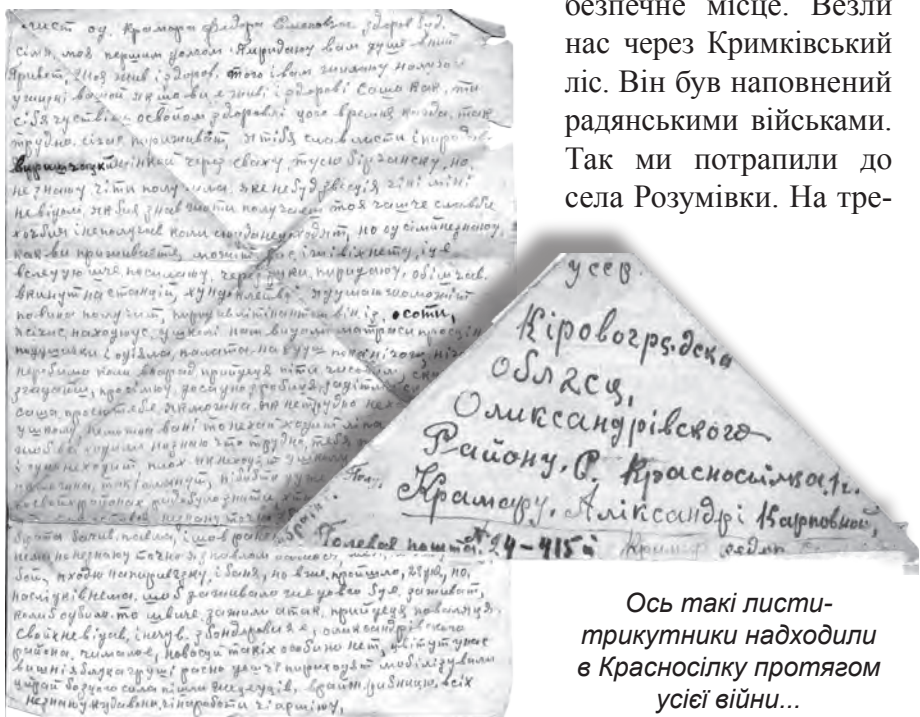
На сьогодні прізвище майора А. Т. Мисника викарбувано на одній із плит біля пам'ятника воїнам-визволителям» [9].

Зі свого життя Іван Михайлович пригадує ніч, гучне «ура», що неслося з берегів притоки річки Сухий Ташлик, свист куль (можливо, осколків), що стукотіли, немов град, по даху дідової хати, де вони перебували.

«Раптовий неймовірної сили тріск трясонув нашу домівку. Усіх притисло до підлоги. Шибки повилітали. Майже одночасно снарядом знесло половину сусідньої хати Оляни Уманець. До нас залетіли, нікого не зачепивши, осколки. Вони жадібно вп'ялись в стелю. На щастя, сусіди в хаті не ночували. Захопивши частину села в бік яру і Кримківського лісу, наші солдати запропонували відправити дітей до сіл, які вже були звільнені від фашистів.

Дід, батьків батько, із сусідом запрягли коней (колгоспні коні в період війни були роздані по дворах). Мене, п'ятирічного, вивела мати (батько з 1941 року був на фронті), і ми заспішили на берег очікувати сани. Не пройшли і декількох десятків метрів, як біля наших ніг упав снаряд. Нам поталанило – він не розірвався. А все небо в цей час переповнив вогонь. Навкруги рехло, гуло, свистіло, рвалося. Здрігалася земля. Затихло. Аж потім нас, мене і моїх двоюрідних малолітніх сестер і братиків, повезли в

безпечне місце. Везли нас через Кримківський ліс. Він був наповнений радянськими військами. Так ми потрапили до села Розумівки. На тре-

Ось такі листи-трикутники надходили в Красносілку протягом усієї війни...

тій день (так я чув від матері) ми знову вернулися до свого села. Тільки тут війна ще не закінчилась. Довелося пересиджувати страхіття в сирих і холодних ямах та погрібах. Бачили, як проїжджали по нашій вулиці Вища Салогубівка (Пролетарська) «катуші». Вони стояли за садками і вогняними стрілами били по ворогові. Ворог також «огризався». Горіли хати, було спалено повітку (сарай) у дворі в матиного брата. Поряд згоріла будівля – остання по вулиці.

У центральній частині села рознесло вибухом хату нашої баби Параски, діда М. П. Костенка. А бабу Параску Костенко тяжко поранено (в руки та ноги). Незважаючи, що йшли тяжкі бої, падали і калічилися наші бійці, тяжко поранену бабу Параску відправили до польового госпіталю в село Родниківку (Сентове). Далі – літаком у Харків. Тільки завдяки цьому вона залишилась живою. А ось діда Михайла під посвист куль мати поховала. Загалом же в ці дні не одна сотня солдат полягла, визволяючи село».

В. С. Багаченко розповідає спогади батька, як він дивом залишився живим: «Бомба, що впала в наш двір, рознесла вщерть хату. Убила матір та бабу Варку (Варвару Яківну Підкамінну). Разом із ними полягли кілька воїнів, які тут перебували. Поранення в ногу дістав мій батько, Сава Михайлович, мене знайшли живого під цеглою зруйнованої печі, засипаної землею».

У ті криваві січневі дні гинули дорослі й діти.

У книзі «По місцях Корсунь-Шевченківської битви» на 32 сторінці під заголовком «Красносілка» написано: *«Це межа Черкаської та Кіровоградської областей. Від Баландино, біля ставка, бере свій початок великий Вовчий Яр, що тягнеться аж до Красносілки. У час визволення цих місць Вовчий Яр став гігантським кладовищем фашистів, їхньої техніки, зброї. Ще й зараз розповідають колгоспники, дивись, та й виверне плуг кулеметну стрічку з набоями, каску, а то й снаряд чи міну. Дово-*

диться викликати спеціалістів, щоб знищити ці смертоносні залишки війни. Там, де колись валялись розбиті вицент, із рваними гусеницями, гнутими гарматами фашистські «тигри» та «пантери», росте чудовий колгоспний сад, обрамлений гостроверхими струнками тополями. Можна годинами милуватись цією картиною, спостерігаючи красу, слухаючи мову тополь і яблунь. У долині лежить великий красивий став, де стоять зупинені греблю води Сухого Ташлика. На захід від Сухого Ташлика в напрямі прориву танкової групи 2-го Українського фронту, лежать села Бурти, Оситняжка, Капітанівка, Тишківка, до них краще їхати з Баландино» [10]. І. М. Уманець пригадує, як між селами Баландино і Красносілкою тривалий час вже після війни стояли понівечені та розбиті з десятків танків. Також незабутнім залишився гуркіт гармат, нашої далекобійної артилерії, що вела вогонь по ворогу з кінця вулиці Вища Салогубівка на краю відомого в селі місця під назвою Замчище. Свідченням цього були гільзи, що довгий час лежали після визволення села [11].

У перші дні після визволення люди тільки й говорили про війну. Марії Йосипівні Крамар в ту пору було 16 років. Ось що вона запам'ятала: «У нашій хаті розташувався взвод солдат. Командир взводу Рогачов (ім'я забула), якимсь вишикував їх і повів у бік колгоспного двору. Через деякий час вони повернулися пригніченими, з опущеними до низу головами і мовчки полягали на підлозі, застеленою соломною і тільки на другий день усе з'ясувалося.

А з'ясувалося ось що.

Рогачов поставив перед солдатами танкіста у званні капітан і наказав розстріляти. За словами тих же солдат, танкіст на своїй бойовій машині обійшов ворога і вдарив йому в бік, завдавши тим самим значної шкоди. Але сили були нерівні, танк німці підбили. Сам він урятувався. Про долю екіпажу нічого сказати не міг.

Щоб не принижувати звання капітана, танкіст попросив дати йому змогу зняти із себе мундир. Роздягнувшись до спіднього, сказав: «А тепер – стріляйте». Але взвод солдат не підняв руку на свого побратима. І тоді сам Рогачов розстріляв танкіста.

У цьому взводі служили (латали взуття) батько Рогачова і дядько, на прізвище Борець. Коли батько почув про вчинок свого сина, сказав при всіх солдатах словами Тараса Бульби: «Я тебе порадив, я тебе і вб'ю...» Як розвивалися події далі не знаю, на другий день солдати пішли далі – на захід»...

Коли визволили село, Вірі Олексіївні Прочухан (за чоловіком – Натальченко) було дев'ять років. Жінка добре пам'ятає, як повз їхню хату на вигін до свіжовикопаної могили звозили вбитих радянських солдат. Окремо запам'яталась чорна туго заплетена дівоча коса, що звисала через полудрабок мало не до самої землі. Як пізніше стало відомо, то була Віра Дмитрівна Любченко. Другу дівчину тільки їй відомо, що звали Любою. Була вона світловолоса, коротко підстрижена, вірогідно, що служили дівчата санітарками. Ми, діти, доглядали ті могили, висівали на них чорнобривці»...

На цьому місці в 50-х роках, відбулось перепоховання останків воїнів, які загинули в боях, визволяючи Красносілку від німецько-фашистських окупантів. Де й пізніше було встановлено пам'ятник. Наступне перепоховання відбулось 9 травня 1983 року.

Тяжкі були наслідки німецько-фашистської навали для Красносілки. Людські втрати такі: на фронтах загинуло 275 осіб («похоронки» приходили в село до кінця 1947 року), розстріляно за вироком воєнного трибуналу 3 особи; загинуло мирних жителів за період з 1941 до 1947

Перепоховання

носілки. Людські втрати такі: на фронтах загинуло 275 осіб («похоронки» приходили в село до кінця 1947 року), розстріляно за вироком воєнного трибуналу 3 особи; загинуло мирних жителів за період з 1941 до 1947

року: померли від ран, вивезені в Німеччину і не повернулись, загинули в мирний час при очищенні полів від мін, гранат, снарядів – всього 51 особа.

З 366 чоловік, які залишилися в живих, 91 прийшли додому інвалідами I, II, III груп. 117 жінок-матерів отримали «похоронки», 145 стали вдовами (до речі, тільки 9 із них вийдуть заміж удруге), 250 дітей війна зробила сиротами. 23 матері відправили на фронт по 2 сини, три матері – по три, а Степанида Михайлівна Білан – 4. Усі вони загинули.

Один із них – Федір – загинув 14 травня 1945 року. Загальні людські втрати становили 326 жителів села.

XVI. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА Й РОЗВИТОК СЕЛА В 1944–1957 РОКАХ

На 1 січня 1945 року в Красносілці мешкало 96 чоловіків та 655 жінок різного віку (1895–1918 р. н.) [12], а тому найважливіші труднощі перших післявоєнних років довелося переборювати головним чином жінкам, підліткам, престарілим. Чоловіки воювали на фронті. Три красносілківських колгоспи залишилися без сільськогосподарських машин, тягла та реманенту. Усі роботи доводилося виконувати вручну. У колгоспах не було худоби, господарських приміщень, посівного матеріалу.

*Повоєнні жнива.
Колгоспниця Парасковія Крамар*

Колгоспниця
Одарка Пантелеймонівна Осипова

Спалено за роки війни 130 хат. Загальні збитки становили 1 828 729 млн крб у цінах 60-х років.

18 січня 1944 року до Красносілки прибув уповноважений райкому партії з відновлення діяльності сільських рад та колгоспів. На співбесіду до секретаря райкому партії Василенка викликали групу довоєнних радянських активістів. Головою колгоспу «Червоний промінь» був призначений Федот Васильович Лень, головою колгоспу імені Леніна – Логвин Пилипович Натяган, головою колгоспу «Спільне життя» – Артем Гордійович Пустовіт. Головою сільської ради з січня 1944 року був призначений партизан із села Голиково Каленик Дубіцький, якого в червні 1944 року замінив Митрофан Антонович Шевченко. Із січня до червня 1944 року він працював головою кооперації. У червні головою кооперації був призначений Юрій Кирилович Коваленко. Директором середньої школи в лютому 1944 року призначена Лариса Яківна Коновал.

У кожному колгоспі ретельно готувались до весни. Жінки-колгоспниці збирали на полях і ряднами виносили в спеціально відведені місця снаряди, міни, гранати, патрони та інші вибухонебезпечні предмети. Інші групи колгоспників збирали по дворах посівний матеріал, розшукували й ремонтували реманент. Використовувалось все: поранені коні, яких ловили в лісах та полях, розбиті вози, деталі упряжі, розбитих танків. Старі діди стали теслярами, вони лагодили господарські будівлі. На ферми повернули корів, розібраних по дворах у перші дні окупації села, жінки вчили ходити їх у ярмі.

На всіх польових роботах (оранка, передпосівний обробіток ґрунту, посів і, навіть, збирання жатками) використовувались ко-

рови. А їзовими були жінки-власники корів. На конях також їздили жінки. Використовуючи корів, виконувались всі транспортні роботи. Працювали весь світловий день (від сходу до заходу сонця з невеликою перервою на обід), без вихідних і святкових днів, без відпусток. А крім колгоспної праці жінкам-матерям щодня треба було годувати й виховувати дітей, вести домашнє господарство. Оплата трудодня в колгоспах була мізерною.

Але люди в 1944 році працювали натхненно, самовіддано, надзвичайно напружено. Прагнули робити все, щоб якнайшвидше розгромити ворога.

Яскравий спогад про перші для Красносілки післявоєнні жнива 1944 року вміщений у газеті «Культура і життя» за 30 січня 1966 року.

«Другим одразу після Павла Винника повернувся Ю. К. Коваленко в червні 1944 року із фронту (після лікування) в село. Через тиждень, спираючись на палицю, вийшов на роботу – поставили головою кооперації. Їздив у Грузію, де тамтешня артіль виготовляла коси, граблі, ярма. Саме цього не вистачало в колгоспах. Привіз усе за обіцянку: «Повірте, як зберемо пшеницю – розплатимося. Обов'язково викрутимися. У колгоспі шестеро коней, у людей – 130 корів. Зберемо і засіємо знову ниву. Повірте, виплатимо борг».

Виходили в поле жниварі, широко розмахуючи косами. За ними з граблями йшли Одарка Осипова, Людмила Богач, Настя Докієнко, Марфа Крамар, Настя Пустовіт, Горпина Марієнко, Мотря Телевна, Марія Гетьман. Жодного чоловіка! Чоловіки ще йшли на Берлін» [13]. А тут, у селі, діяв трудовий фронт. Жінки косили косами, в'язали тугі снопи, складали в полукіпки, старанно загрибали за собою звільнену площу, щоб жоден колосок не залишився в стерні. Старі діди клепали і мантачили їм коси, діти носили воду. Про трудові здобутки селян Красносілки 18 березня районна га-

*Тракторист
Пилип Тимофійович Товкач*

зета «Більшовицький шлях» повідомляла: «Завершуються підготовчі роботи до весняних робіт у красносілківському колгоспі імені Леніна (голова – т. Натяган)» [14]. Це було 18 березня 1944 року. А 28 березня ця ж газета писала про іншу справу: «Виконали взяте зобов'язання колгоспники красносілківського колгоспу імені Леніна по будівництву танкової колони «Кіровоградський комсомолец» [15].

2 квітня газета відзначала, що з перших днів визволення села Красносілки всі колгоспники розпочали «роботу по відбудові тваринницьких ферм із місцевих матеріалів», приміщення утеплені, тварини забезпечені кормами, організований догляд [16].

По-ударному працювали механізатори Красносілківської МТС. Тракторист Пилип Тимофійович Товкач проклав першу борозну в колгоспі «Спільне життя», за зміну виробив 7,8 га при нормі 4,2 га, заощадив 40 кг пального. Цей приклад наслідували інші трактористи. У цілому тракторна бригада № 1, працюючи на сівбі в колгоспі «Спільне життя», бригадиром якої був Данило Андрійович Витріщак, чотирма тракторами виробила 274 га в переводі на м'яку оранку й заощадили 10 центнерів пального [17].

Багато зусиль доклали жінки всіх трьох красносілківських колгоспів з вирощення цукрових буряків. Ось що писала газета про їх працю: «Прорвані буряки швидко ростуть. Усі три колгоспи Красносілки зберегли від довгоносиків посіви цукрових буряків. Тепер колгоспниці ретельно працюють, щоб прискорити ріст буряків і добитись високих врожаїв. На всіх плантаціях у 110 гектарів вже завершено проривку цукрових буряків, виполото бур'яни за чотири дні» [18].

У липні 1944 року розгорнулось збирання першого після-воєнного врожаю. Разом зі збиранням відбувалось і скиртування. У колгоспі «Спільне життя» «на п'ятий день збирання вже було заскиртовано жита із площі 10 га і пшениці з площі 30 га» [19]. Урожай косили вручну або жатками, в'язали в снопи і скиртували. Одним із перших за темпами зі здачі хліба державі (1040 ц) станом на 10 серпня 1944 року був колгосп «Червоний промінь» [20].

«У колгоспі «Спільне життя» першість зі збирання врожаю завоювала перша бригада (бригадир – Антоніна Мельник). Бригада вже завершила збирання, багато колгоспників відзначилось значним перевищенням виробничих завдань. Тепер колгоспники першої бригади організовано проводять скиртування і на цій роботі також попереду в колгоспі» [21]. (Допис під заголовком «Передова бригада» вміщений у газеті «Більшовицький шлях» за 10 серпня 1944 року).

Через 25 років Сильвестр Максимович Стельмах про ці жнива згадував так: «Жнива. У післявоєнні роки в такий час у селі залишались немічні старики та діти. У поле виходили всі, хто був здатний хоч підіймати колосок із землі. Чоловіки косили, тугими перевеслами обхоплювали молодіці важкі снопи. Стерня до того набивала нам ноги, що підошви дубіли і ми вже не відчували болі, наступаючи на будяки. І все ж не скаржились на нашу долю. Бо хліб – це святиня. Той, хто виплекає його своїм потом, своєю нелегкою працею, не може ремствувати на те, що важко його збирати» [22].

Наполегливою працею «колгоспники колгоспу «Спільне життя» домагались високих врожаїв зернових і цукрових буряків. По 20 ц у середньому з гектара взято зернових культур і по 225 ц цукрових буряків. А перша бригада зібрала буряків з 7 га по 270 ц» [23].

5 жовтня 1944 року усі красносілківські колгоспи виконали плани сівби озимих і продовжували сіяти понад план. Частина тягла переведена на оранку зябу [24].

«Найбільших показників домоглись дівчата-трактористки Таїса Семенівна Крамар і Ольга Андріївна Мельник. У кожної з них виробіток на трактор перевищував 500 гектарів, якість роботи висока. Самовідданою працею вони завоювали першість у соціалістичному змаганні по Красносілківській МТС» [25]. Так писала газета «Більшовицький шлях».

Був виконаний великий обсяг транспортних робіт: відправка хліба в державу, вивезення цукрових буряків на завод, перевезення лісоматеріалу на залізничну станцію. І на цих роботах були передовики. Так, престарілий колгоспник Федір Антонович Дишлевий зробив протягом осені 147 рейсів з вивезення цукрових буряків із плантації на цукрозавод.

Дорослим допомагали учні. Комсомольці Красносілківської середньої школи взяли шефство над тваринництвом і дбали про теплу й сити зимівлю для тварин. Зимою, безоплатно, після занять у школі старшокласники ходили на ферми і доглядали тварин. А вечорами при світлі каганців чи гасових ламп виконували домашні завдання [26].

Колгоспники дбали не тільки про виробничу, а й про соціальну сферу. Все було зроблено, щоб розпочати заняття в школі.

Про скалічене війною дитинство згадує І. М. Уманець: «Про події воєнних років та про тих, хто йшов у бій, захищаючи рідну землю від поневолювачів, розповідається в засобах масової інформації регулярно. Менше згадується про дітей війни, вогнище якої багатьох із них зробило напівсиротами та сиротами. Вони рано ставали поряд із дорослими до праці.

Пригадаю цих дітей. Насамперед, це діти Марії Заливи. Батько, Яків Залива, загинув на війні, а їх семеро: Ліна, Антоніна,

Галина, Микола, Анатолій, Віктор, Василь, менше одне одного, залишились на руках у матері. Мати – вдова, мов пташка, билася, аби поставити дітей на ноги. Нелегкі випробування дістались їм поки підросали.

Нестерпно тяжко було в ті роки Підлубним: Галині, Любі, Володимирові, Миколі. Залишившись із раннього віку без матері, всі вони, ще не зіп'явшись на міцні ноги, влилися до колгоспної праці.

Рано почали надривати сили на колгоспній ниві, не досягши повноліття, Людмила Микитівна Уманець, Марія Макарівна Крамар, Галина Мусіївна Бойко, Галина Левківна Прочухан, Раїса Митрофанівна Шевченко, Марія Корнійвна Уманець, Віра Сергіївна Піддубко. Сповна скуштували смак солоного поту Віра, Іван, Михайло Скиртані; Марія, Галина, Олена Стельмахи; Грицько, Василь Дишлеві; Віра, Маша Дзюри; Марія Ленъ, Василь Докієнко, Віра Уманець, Іван Чухно, Валентина Кирилюк, Олександр Авраменко, Марія Осавуленко, Анатолій Бойко... Всі вони разом із жінками-вдовами, чоловіками-інвалідами стійко витримували післявоєнний тягар. Тягали лантухи із зерном з комори до млина, а далі по східцях на другий поверх. А як було діставати з криниці воду? Тут сама баддя (цебро) важча за дитину. А хто скаже, що підліткові легко правити кінним плугом або молотити ціпом.

Через це горнило випробувань пройшло покоління дітей війни. Та й до цього їм нелегко було. Більшість малоліток з ранньої весни до пізньої осені обдирали до крові босі ноги стернею і колючками в латаній-перелатаній одязині, працюючи в полі водоносами, погоничами волів та коней, пасли і допомагали видоювати корів, збирати і чистити цукрові буряки» [27].

Перше післявоєнне покоління учнів! Позбавлене німецькими фашистами дитинства, напівголодне, бідно одягнене і погано взуте, воно зберегло жадобу до знань і звичку до невтомної праці.

Ось про що розповіла вчителька Любов Антонівна Пустовіт, випускниця 10-го класу 1947 року: «Мамі сказали, якщо ваша дитина буде ходити до школи, нехай бере відро і щітку. Будемо мазати школу». Мама відповіла: «Вона не піде до школи, бо немає в що взутися, чоботи давно порвалися». Це чули солдати, які були в нас на квартирі, і спитали: «А як ти вчилась, дівчинко?» Я їм показала шість похвальних грамот. До війни я закінчила тільки шість класів. Квартиранти знайшли найменший розмір солдатських чобіт, я їх взула, взяла щітку, відро і побігла до школи».

А ось що вона розповіла про свій клас: «Нас зібралось з навколишніх сіл до п'ятдесяти осіб. У сьомий клас прийшли учні різного віку. Ми навчались з березня до серпня 1944 року. У серпні здали екзамени, одержали свідоцтва про неповну середню освіту і роз'їхались поступати. Десятий клас у 1947 році закінчили 18 осіб. Половина моїх однокласників стали вчителями» [28].

З великими перебоями, тільки зимою проводилось навчання в школі в роки окупації.

У кінці 1944 році німці перетворили школу в збірний пункт, а потім – у концентраційний табір. Сюди зганяли жителів села для відправки в Німеччину. З 10 січня 1944 року в приміщенні школи розташувався радянський військовий госпіталь. Пізніше сталася пожежа. Згоріло ліве (східне) крило приміщення. Двері та вікна були вибиті. Частина стелі в залі впала, знищена шкільна бібліотека, навчальне обладнання фізичного та біологічного кабінетів, парти, столи, стільці та все інше навчальне обладнання. Не було зошитів, підручників, канцприладдя. Шибки у вікнах розбиті. Стіни чорні від пожежі. Організаторами відбудови школи були жінки-вчителі: Поліна Яківна Прочухан, 1916 р. н., почала працювати в школі з 22 лютого 1944 року; Антоніна Василів-

на Мандзюк, 1918 р. н., почала працювати в школі з 27 лютого 1944 року; Марія Єфремівна Дзюра, 1920 р. н., почала працювати з 25 березня 1944 року; Ольга Трохимівна Бородієнко, 1918 р. н., почала працювати з 27 лютого 1944 року; Валентина Іванівна Малоокова, 1909 р. н., почала працювати з 3 травня 1944 року. Директором школи була призначена Лариса Яківна Коновал, 1922 р. н., почала працювати з 24 лютого 1944 року. Єдиним чоловіком був Григорій Левкович Загородній, 1892 р. н., почав працювати з 10 березня 1944 року. Керував будівельними роботами завгосп школи Іван Хомович Дзюра.

Сім вчителів і завгосп шукали матеріал для відбудови школи на місці. Зрізали велику вербу, що росла біля містка, недалеко від шкільного городу, і використовували її для ремонту віконних рам, дверей, одвірків. Із глинища вчителі клунками носили та возили возиками глину, ногами місили її та замазували місця, що ремонтували. З розвалин викопували цеглу і батьки-муляри зводили стіни. Відшукували уцілілі шибки і склеювали тільки нижні шибки одного чи двох вікон. Решту побитих шибок у класах заклеювали паперовими мішками. Вікна, де були вибиті рами, замурували цеглою.

Таким чином створювався захист, але в класах була напівтемрява. Майстри-теслі збивали з дошок довгі столи й лави. Кому не вистачало місця на лавах, приносили з дому стільці.

В уцілілих кімнатах спершу розпочали навчання в березні 1–4 класи, а під кінець місяця – 5–7. Всі були сповнені завзяття, енергії, прагнули зробити в селі все для кращого життя.

Закінчивши необхідний ремонт і повністю відновивши заняття в школі, вчителі й учні на шкільному городі посадили сад, яким більше трьох десятків років милувалися наші діти, вчителі, односельці. Пізніше в школі стали працювати Ольга Захарівна Крамар (з 25.07.1944 р.), Валентина Іванівна Бовкун (з 22.07.1944 р.), Євдокія Федосіївна Синьогуб (з 25.07.1944 р.)¹⁸.

¹⁸ Спогади вчителя історії П. Ф. Жалдака, рукопис, 1967.

У червні 1944 року в Красносілці розпочали свою діяльність три колгоспні клуби, де проводилась різноманітна політико-виховна та культурно-масова робота.

Про відкриття в 1944 році клубу колгоспу «Червоний промінь» Ю. К. Коваленко в газеті «Культура і життя» за 30 січня 1966 року згадував так: «Увечері, після роботи затуляли стіну, дах розбитого приміщення клубу, який не встигли збудувати до війни. Робили земляний насип, що мав служити сценою. І ось настав той день першого концерту сільської молоді. Довго не було чути в селі пісень.

Жінки на мить полишили свою вдовину долю. І на побілених стінах клубу закліпали від оплесків каганці. Глядачі палко вітали співаків – Ганну Шмарко та Юрія Коваленка».

У 1945 році в середній школі та в колгоспах відновили діяльність комсомольські організації. Вони надавали велику допомогу правлінням колгоспів та сільської ради. Секретарем комсомольської організації колгоспу «Червоний промінь» була Ганна Максимівна Загородня, у колгоспі імені Леніна – Олекса Прокопович Кулинич, у колгоспі «Спільне життя» – Ганна Юхимівна Гетьман. Крім агітаційно-масової роботи комсомольці допомагали реалізовувати позику, збирати податки, заготовляти для поставок у державу в колгоспників молоко, м'ясо, яйця та інші види сільськогосподарської продукції. Молодь із великим піднесенням працювала на полях. Людмила Яківна Богач, Одарка Пантелеймонівна Осіпова, Настя Федорівна Докієнко, Меланка Василівна Загородня, Параска Семенівна Завертайло косами викошували по 0,6-0,7 га хліба за день. А члени комсомольсько-молодіжної ланки Ніни Фундерат в'язали за день по 18–20 кіп снопів кожна.

За добру роботу комсомольські організації колгоспів «Червоний промінь» та «Спільне життя» були нагороджені перехідними

вимпелами обкому комсомолу, а багатьом комсомольцям вручені грамоти ЦК ЛКСМУ¹⁹.

Добре працювала комсомольська організація в школі. Тут кожен мав комсомольське доручення. Комсомольці обладнали при школі кімнату для комсомольської роботи, оздобили портретами, плакатами, фотовиставками [29].

Крім того, комсомольці середньої школи шефствували над колгоспними дитячими яслами, допомагали дітям-сиротам, проводили суботники з ремонту хат, посадки городів, надавали матеріальну допомогу [30].

*Комсомольська організація колгоспу
ім. Леніна повоєнного періоду*

З великим трудовим піднесенням працювали на полях колгоспники красносілківського колгоспу «Спільне життя» на жнивах 1945 року. Жито із площі 90 га було зібрано повністю за 2 дні. На третій день стали збирати ячмінь, і робота пішла ще

¹⁹ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

краще. Щодня 40 жінок працювали на косовищі. Косарі Зіна Петрівна Телевна, Меланія Василівна Загородня, Ганна Петрівна Гриб і Ганна Іванівна Загородня виконували виробничі завдання на 150–170 %. Багато в'язальниць досягли також високого виробітку. Ольга Савівна Залива, Текля Дмитрівна Тихоненко, Параска Павлівна Уманець та інші нав'язували щодня по 5-6 кіп хліба.

26 липня о 3 годині дня комбайнер Микола Васильович Витріщак за п'ять годин роботи зібрав 8 га ячменю та намолотив 140 ц зерна, тобто по 17,5 ц ячменю з гектара. Якість збирання була відмінною [31].

Колгоспники вдень косили, в'язали, молотили, виконували інші роботи. А вночі вручну скиртували снопи хліба, навантажували зерно на вози і коровами чи кіньми перевозили 2-3 тисячі центнерів хліба на державні пункти заготівлі зерна.

Після жнив настав час зяблевої оранки. У цю пору особливо відзначились колгоспниці Харитина Натяган, Євдокія Коваленко, Єлизавета Коваленко, Євгенія Гетьман. Вони щодня перевиконували норми [32]. А в колгоспі «Спільне життя» (голова – Артем Гордійович Пустовіт) уже було виорано 207 гектарів зябу.

Орачі Валентина Витріщак, Микита Мельник й Євгенія Гетьман вже виконали сезонні завдання з оранки та на своїх коровах орали понад план [33].

Добре працювало в 1945 році Красносілківське споживче товариство. Воно виконало план на 174,9 %. Задовольняло всі необхідні потреби населення. Головою Красносілківського ССТ був Юрій Кирилович Коваленко [34].

Протягом 1945 року до Красносілки повернулись перші чотири комуністи: Микола Єлисеєвич Бородієнко, Сергій Васильович Нестеренко, Федот Семенович Марієнко та Дмитро Якович Юрченко. 24 жовтня 1945 року відбулись перші організаційні збори. Прийнято рішення утворити територіальну партійну організацію. Секретарем обрали Миколу Єлисеєвича Бородієнка [35].

У кінці 1945 року партійні організації існували в кожному колгоспі. Секретарями парторганізацій були: у колгоспі «Червоний промінь» – Іван Кирилович Бондаренко, у колгоспі імені Леніна – Григорій Левкович Дзюра, у колгоспі «Спільне життя» – Олекса Іванович Мельник.

Уже через 10 днів після утворення територіальної партійної організації 3 листопада 1945 року відбулись відкриті партійні збори. На них обговорені питання відбудови села, виконання зобов'язань перед державою та порядок святкування 28-ї річниці Великого Жовтня [36]. Безпосередньо питання відбудови та розвитку Красносілки вирішувала сільська рада. На її сесіях та засіданнях виконкому вони займали провідне місце. 2 квітня 1946 року головою Красносілківської сільської ради обрано 20-річного комсомольця, інваліда Великої Вітчизняної війни Юрія Кириловича Коваленка. До складу сільвиконкомів були обрані також голови колгоспів: Артем Гордійович Пустовіт («Спільне життя»), Митрофан Антонович Шевченко («Червоний промінь»), Федот Васильович Лень (імені Леніна) [37].

1946-й рік був першим найтяжчим роком у післявоєнному житті Красносілки. Посуха, неврожай обумовили в селі голод. Багато було старців-жебраків. Люди ходили пухлі, хоч масової загибелі селян не було.

У селі почала поширюватись епідемія тифу. Для профілактики цієї хвороби в першій бригаді діяла лазня, у четвертій (колгосп імені Леніна) – «прожарка». Кожного дня село передавало в район дані стосовно того, скільки людей було «оброблено». Від тифу в 1946 році померло шість чоловік. Сільські діти частіше самі, а то й із дорослими ходили збирати колоски. За ними часто на конях ганялись об'їждчики, забирали торби. А коли вдавалось трохи принести колосків, з них виминали зерно, товкли в ступі або несли до сусіда на жорна молоть. Люди намагались вижива-

ти. Багатьох від голодної смерті врятували корови. Їх запрягали в ярма, їх доїли. До весни 1947 року всі колгоспи освоїли закріплені за ними земельні площі й виконали доведені їм плани посіву, хоча голод тривав до жнив.

У 1947 році колгосп «Спільне життя» виростив урожай зернових у середньому по 16,1 ц з гектара, жита із площі 41 га – по 25,3 ц, проса з площі 200 га – по 19,82 ц, кукурудзи з площі 54 га – по 33,6 ц у качанах, ячменю з площі 225 га – по 19,51 ц з гектара. У п'ятій бригаді, яку очолював Пилип Іванович Уманець, на закріпленій площі зібрано по 25 ц жита з гектара, а три ланки цієї ж бригади Марії Уманець, Раїси Винник та Ніни Тарасенко одержали в середньому з гектара по 26,5 ц жита і по 31,5 ц пшениці [38].

Колгоспу «Спільне життя» у 1947 році був присуджений Перехідний Червоний Прапор Олександрівського району.

«Стопудовий урожай» зернових (так тоді писали – *авт.*), тобто в середньому 16 ц з гектара, було одержано в 1947 році в колгоспі імені Леніна [39].

Поступово відбудовувалось село. Із часу визволення й до кінця 1947 року було збудовано 20 житлових будинків і 23 господарські будівлі на подвір'ях колгоспників. Колгосп «Спільне життя» збудував клуб і завершив будівництво конюшні. Відбудовані приміщення середньої та семирічної шкіл, кооперації та клубу колгоспу імені Леніна [40].

Цим успіхам сприяла повсякденна робота сільської ради, яка спиралась на численний актив. Так, 19 грудня 1947 року на сесії при обговоренні звіту про роботу за 1944–1947 роки, крім депутатів, були присутні 527 жителів села. Депутати та актив ґрунтовно обговорили питання господарського та культурного будівництва.

27 грудня 1947 року жителі села знову обрали свій орган місцевої влади – 25 депутатів Красносілківської сільської ради.

Група колгоспників колгоспу «Спільне життя» біля зернової віялки (фото угорі) та біля молотарки типу «Case» (фото внизу)

4 січня 1948 року на організаційній сесії головою сільради знову був обраний Юрій Кирилович Коваленко, секретарем – Олена Степанівна Крамар. Утворені чотири постійні комісії:

сільськогосподарська (голова – О. С. Крамар), фінансово-бюджетна (голова – О. І. Мельник), торговельно-заготівельна (голова – Г. Г. Докієнко), культурно-побутова (голова – С. І. Пономар). Були затверджені заходи з виконання наказів виборців [41].

На сесіях сільської ради обговорювались найважливіші питання життя Красносілки. Це згуртовувало поділену між трьома колгоспами сільську громаду. Різноманітні питання розглядалися на засіданнях виконкому сільської ради. Так, за їх рішенням, у колгоспах створювались ланки високого врожаю, за якими закріплювались площі. Проводились «декадники» з вивезення місцевих добрив на поля. Виконком сприяв розвитку торгівлі на селі: відкриті були «торговельні точки» у колгоспах «Червоний промінь» та «Спільне життя», а в середній школі – буфет. Розпо-

чав роботу колгоспний положовий будинок (закуплені обладнання, ліжка, посуд та інше).

Налагоджено роботу дитясел у колгоспах. Створили «шляхову бригаду», яка здійснювала ремонт мостів, шляхів. Організовувались суботники з благоустрою села та насадження дерев. Все це відображено в протоколах засідань виконкому Красносілківської сільської ради за 1948 рік [42].

У 1948 році в керівництві Красносілки відбулись важливі кадрові зміни. 24 квітня 1948 року Ю. К. Коваленко прийнятий кандидатом у члени ВКП(б). Саме тому він був переведений на посаду голови колгоспу «Червоний промінь». Головою сільської ради обраний депутат сільської ради Григорій Григорович Докієнко.

Через півстоліття, в 1996 році, Ю. К. Коваленко у спогадах писав про перші післявоєнні роки. «Пригадую перші роки свого головування в колгоспі. Йшов 1948 рік. За попередній рік ми видали в оплату праці колгоспникам по 0,5 кг хліба та по 11 копійок на трудовдень. Народ обірваний, напівголодний, але з вірою в краще майбутнє. Колгоспники працювали не тільки

Зернотік колгоспу «Спільне життя». Під час жнив 1948 року. У кузові ГАЗ-ММ (зліва направо): Марія Синьогуб, Євдокія Гриб, Андрій Нестеренко, Петро Мальований; поруч із машиною стоять шофер Аврам Стельмах та вагар Віктор Гетьман

*Колгоспний коваль Левко Лук'янович
Дишлевий (12.07.1907–17.05.1974)*

повний світловий день, а і вночі. Праця була важка. Удень косили, в'язали, а вночі скиртували і молотили. Та все з піснями.

Хоч і повернулися з війни солдати, та жінки були активнішими в праці. Особливо Марія Прочухан, Ольга Кирилук, Людмила Багач, Параска Карташова, Христя Багаченко, Марія Багаченко, а у тваринництві – Марія Березій, Векла Білан, Оксана Дишлева та багато інших. Чомусь не пам'ятаю таких колгоспників, яких би доводилось вмовляти на роботу».

«Як і в кожному господарстві була кузня, але не було для неї кам'яного вугілля та металу. Тому самі випалювали деревне вугілля. А метал я з загоспом Савою Омельковичем Крамар знаходили шляхом подвірного обходу. Просили все: зуб борони чи вил, ручку сапи чи рогача, рифу

*Захарій Михайлович Пшик біля
свого першого трактора, який
було встановлено
на постамент
при в'їзді на територію
тракторної бригади № 1*

*Жінки-трактористки.
Післявоєнний випуск Красносілківської МТС*

чи шину колеса воза та інше. А колгоспні ковалі Сидір Оксанич та Левко Дишлевий уміли викувати із зібраного металевого брухту потрібну деталь».

«У колгоспі мало було коней, а в МТС не вистачало тракторів. Тому доводилось залучати до роботи корів колгоспників, яких також було обмаль. Одну корову утримували два господарі. Щоб запрягти в плуг 4 корови, потрібно було вмовити 8 власників.

Та невдовзі в МТС зростає тракторний парк. І поряд з передовими трактористами Іваном Оксаничем і Захарієм Пшиком після закінчення курсів працюють трактористками зовсім юні дівчата: Антоніна Карташова, Галина Лень, Марія Пшик, Людмила Безпаль, Параска Підкамінна, Галина Оксанич. Водили трактори не сучасні зі зручностями для тракториста, а ХТЗ – на металевих колесах, з металевим сидінням, без кабіни, підставлені всім вітрам

з дощем». «Люди своєю звитяжною працею, трудовим завзяттям у короткий час домоглись досить значного економічного зростання, що дало можливість крім хліба видати колгоспникам по 5 карбованців на трудовень».

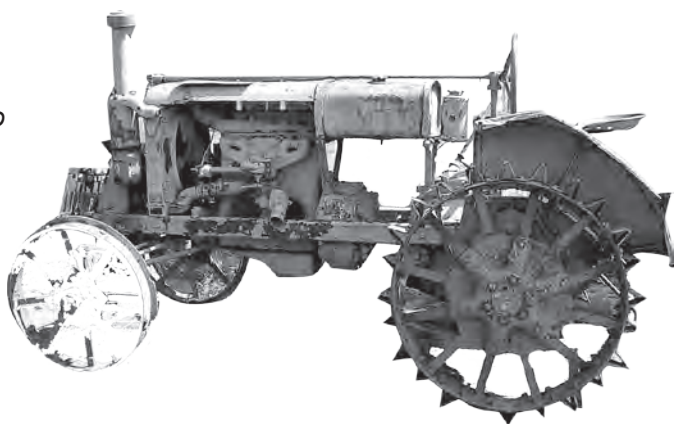
І, як висновок, Ю. К. Коваленко пише: «Моє покоління, вважаю, найщасливіше. Адже на його долю випало не тільки захищати Вітчизну від фашистської нечисті, а й відбудовувати і розвивати народне господарство. Людина щаслива і радісна в житті, коли є в неї віра і можливість своєю працею втілити цю віру в життя. Доля подарувала моєму поколінню це щастя...» [43].

Значну роботу проводили партійні організації колгоспів. Вони були малочисельними. У колгоспі імені Леніна в 1949 році на обліку перебувало 4 члени ВКП(б) і один кандидат, у колгоспі «Спільне життя» – 6 членів ВКП(б) [44].

Так, на партійних зборах, де підводились підсумки діяльності колгоспу «Спільне життя» вказувалось, що на 10 лютого 1949 року колгосп був готовий до весняної посівної кампанії. Розпочато будівництво ставка та дизельної електростанції. Кожен колгоспник повинен був безкоштовно два дні відпрацювати на цьому будівництві. Посів 1949 року закінчено за 6-7 днів. Хлібопоставки державі виконані, але із запізненням. Своєчасно, до 1 листопада 1949 року, виконаний план вивозу державі цукрових буряків [45]. Біля ставу посаджений молодий колгоспний сад.

З високими показниками колгоспники Красносілки завершили першу післявоєнну п'ятирічку. У колгоспі «Спільне життя» у 1950 році середня врожайність пшениці становила 27 ц, а цукрових буряків – 220 ц з гектара. Достроково були виконані плани поставки зерна державі та здачі тваринницької продукції. На трудовень видано по 2 кг зерна і по 1 кг кукурудзи. Такого вагомого трудовня не було ще за післявоєнні роки [46].

Трактор
«Універсал»
виробництва
Володимирського
тракторного
заводу

У колгоспі імені Леніна 1949 року зернових культур у середньому зібрано по 21 ц з гектара, а цукрових буряків – по 280 ц. Авансовано по 2 кг зерна на трудовдень [47].

У колгоспі «Червоний промінь» виростили в середньому по 20,5 ц з гектара зернових культур і по 215 ц цукрових буряків. Ланка Ярини Цупренко з площі 12 га виростила по 340 ц з гектара цукрових буряків. Колгосп достроково виконав план хлібоздачі державі. Достроково виконано план збільшення поголів'я коней, молодняка корів, птиці. Збільшені посіви жита на 150 га (всього посіяно 586 га жита). Повністю піднято зяб на площі 645 га [48].

Найвищих показників серед комбайнерів досяг Григорій Сергійович Пустовіт (колгосп «Червоний промінь»), який намолотив з площі 171 га 2800 ц зерна. Указом Президії Верхов-

Передовий комбайнер
Григорій Сергійович Пустовіт

Першотравнева демонстрація селян Красносілки

ної Ради СРСР від 27 квітня 1951 року його нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. То був перший орден трудівника колгоспу за всю попередню історію колгоспів Красносілки [49].

Активізувалась діяльність закладів культури, бібліотеки сільського і двох колгоспних клубів. Особливо урочисто святкувались річниці Жовтневої революції, 1 Травня та Дня Перемоги: з мітингами і демонстраціями по вулицях села з участю духового оркестру колгоспу «Спільне життя». Були відкриті фельдшерсько-акушерський пункт, колгоспний пологовий будинок, магазини. У колгоспі «Червоний промінь» розпочав радіомовлення свій радіовузол із травня 1952 року. З 1951 року почала давати струм своя дизельна електростанція в колгоспі «Червоний промінь», мотористом біля якої був Федосій Крамар, електромонтером – Василь Мартинюк, у подальшому – Вілен Тягнирядно. А з 1953 року у колгоспі «Спільне життя» запущена своя елект-

ростанція. У 1952 році працювали в усіх трьох колгоспах слюсарні, кузні та цегельні²⁰.

Високі врожаї одержав колгосп «Спільне життя» у 1952 році. Друга рільнича бригада (бригадир – Пилип Іванович Уманець) виростила на площі 72 га по 32 ц озимої пшениці та ячменю з площі 34 га по 28 ц з кожного гектара. Таку ж урожайність мали ланки Лариси Артемівни Пустовіт, Надії Григорівни Єрмоленко, Марії Вікторівни Бондаренко (озима пшениця – 32 ц з гектара), Олени Порфірівни Загородньої (32 ц з гектара). Ланка Антоніни Оверківни Товкач виростила по 250 ц цукрових буряків на площі 18 гектарів²¹. У 1953 році в Красносілці знову відбулись значні кадрові зміни. Ю. К. Коваленко вибув на навчання. Головою колгоспу обрали Григорія Григоровича Докієнка. Головою сільської ради став Іван Васильович Пустовіт. Головами колгоспів імені Леніна був Федот Васильович Лень, а «Спільне життя» – Василь Петрович Коломієць.

У 50-ті роки в селі працював млин з нафтовим двигуном колишнього заможного селянина Єгора Пустовіта. Під час проведення колективізації млин став власністю колгоспу

²⁰ «Історія села Красносілки за спогадами старожилів», рукопис, 1967 р.

²¹ Книга пошани передовиків соціалістичного змагання колгоспу «Спільне життя».

Векла Антонівна Білан

У 1954 році в колгоспі імені Леніна чабан Іван Трохимович Клімов одержав від 52 вівцематок 80 ягнят, а в середньому по отарі від 100 вівцематок по 152 ягнят. Він був нагороджений поїздкою в Москву на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

На свинофермі цього колгоспу (завідувач – Василь Андрійович Лень) було одержано по 9 ділових поросят від 54 свиноматок. Свинар цієї ферми Гаврило Степанович Заєць одержав від

14 свиноматок по 11 ділових поросят, а свинарка Секлета Корніївна Зубань від 12 свиноматок по 11 поросят.

У 1956 році колгосп «Спільне життя» одержав рекордний урожай зернових – по 21 ц з гектара.

Передова свинарка колгоспу «Червоний промінь» Векла Антонівна Білан одержала в 1955 році на свиноматку по 19,5 ділових поросят, а в 1956 році по 24,5 ділових поросят (по два опороси за рік). Такого показника не досягала жодна свинарка в Олександрівському районі. Вона також стала учасником виставки досягнень народного господарства в Москві в 1955-1956 роках, де її було нагороджено двома бронзовими медалями ВДНГ СРСР.

XVII. КУЛЬТУРНЕ ТА ДУХОВНЕ ЖИТТЯ В 1945–1957 РОКАХ

Головним центром культурного життя села була середня школа. Довгий час (1945–1957) директором школи працював Павло Дементійович Коцур. За його сприяння було добудоване друге крило школи, зруйноване під час визволення села. Навчання проводилось у трьох приміщеннях: 5–10-ті класи – у середній школі, два початкові класи – у приміщенні колишньої церковно-приходської школи, ще два початкові класи – у колишній куркульській хаті на території колгоспу імені Леніна. Значну увагу педагогічний колектив звертав на

всебічне виховання учнів. У школі працювали предметні гуртки, гуртки художньої самодіяльності (хоровий, танцювальний, драматичний), спортивні секції. Багато учнів старших класів грали в духовому оркестрі та вчилися у сільських музикантів грі на баяні та гармошці. Сільська молодь щовечора збиралась «по кутках» чи біля клубів, щоб пос-

*Педагоги П. Д. Коцур
та Т. О. Пionтковська*

*Життя триває!
У пологовому будинку колгоспу «Спільне життя»*

півати, потанцювати, «погуляти» в різноманітні ігри. Керівництво школи всіляко сприяло такому естетичному вихованню. У кінці травня 1949 року учні 8–10-х класів Красносілківської школи були на ювілейних урочистостях з нагоди 150-річчя від дня народження О. С. Пушкіна у м. Кам'янці Черкаської області. Там вони зустрілись з поетами Максимом Рильським, Павлом Тичиною, Володимиром Сосюрою, Любомиром Дмитренко, Олександром Підсухою, нащадками Давидових. На зустрічі грав державний симфонічний оркестр під керуванням Натана Рахліна.

Красносілківську школу в 1954 році відвідав внук І. Карпенка-Карого – Андрій Тобілевич. Він розповів багато цікавого про життя, артистичну діяльність та літературну творчість свого дідуся І. Карпенка-Карого.

Традиційними в школі були суботні вечори старшокласників. На цих вечорах виступали хористи, танцюристи та солісти

під акомпанемент баяністів чи гармоністів-однокласників. Потім із цими концертами виступали на сцені сільського клубу.

У неділю діти збирались на спортивному майданчику перед школою, грали у футбол, волейбол, змагались на перекладині.

У грудні 1958 року в Радянському Союзі був прийнятий Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». У квітні 1959 року відповідний закон був ухвалений в Україні. Основним напрямком у роботі школи визначалась політехнізація та зміцнення зв'язку школи з виробництвом. Вводився предмет – виробниче навчання, 9 годин на тиждень: 3 уроки теоретичних занять у класі, а 6 уроків – робота в майстерні чи колгоспі. Щоб виконати ці завдання і зберегти в Красносілці середню школу, треба було негайно будувати майстерню. Влітку 1959 року її збудували, як тоді го-

6-й клас, 1946-1947 навчальний рік

Випускний 10-й клас, 1946 рік

ворили, «народним методом». Зійшлись батьки, колгосп виділив необхідну техніку і за один день «толокою» звели стіни із глини та соломи.

Через деякий час, коли висушили стіни, теслярі змайстрували дах, покрили шифером і постелили підлогу. Вчителі-чоловіки своїми руками виготовили верстати для роботи по дереву в одному цеху, а для роботи по металу – в іншому. Програма передбачала навчити дітей найпростішим виробничим процесам при обробці дерева та металу.

Так Красносілківська середня школа № 1 стала «загальноосвітньою, трудовою, політехнічною, з виробничим навчанням». Таким був штамп школи в 60-х роках. Перший післявоєнний, або шостий випуск Красносілківської середньої школи (у 1937–1941 роках школа зробила п'ять випусків десятикласників), відбувся в 1947 році. Багато випускників 40–50-х років здобули вищу освіту. Частина з них стала науковцями.

*Такою колись
була школа
на території
колгоспу
ім. Леніна
(післявоєнний
період)*

Довгий час ректором Житомирського політехнічного інституту працював Анатолій Дмитрович Балюк. Кандидатами технічних наук стали Володимир Іванович Стеблюк, Аліса Андріївна Стельмах працювала викладачем Новосибірського інституту радіоелектроніки, полковник Олександр Федорович Сопільник працював завідувачем кафедри Донецького училища електров'язку.

У селі діяли три бібліотеки: у сільському клубі, у середній та семирічній школах. Велику культурно-освітню роботу проводили колгоспні клуби насамперед завдяки демонстраціям кінофільмів. Для колгоспників кінофільми були єдиним доступним видом мистецтва. На два села був один кіномеханік. Кіньми привозив фільми з Олександрівки, а потім по черзі демонстрував їх у чотирьох клубах. Банки з кінострічками, кіноапаратуру та двигун-генератор електричного струму марки «ЗІД» кіномеханік перевозив кіньми. У клубах були встановлені тільки кіноекрани.

В одному клубі кінофільми демонструвались двічі на тиждень. Було два кіносеанси: удень – для дітей, а ввечері – для дорослих. На вечірніх сеансах перед кінофільмом демонструвався кіножурнал. Зал завжди був переповнений. Демонструвались переважно довоєнні фільми («Трактористи», «Чапаєв» та ін.) або фільми про Велику Вітчизняну війну.

Восени, взимку, ранньої весни, коли на вулиці відпочивати було неможливо, молодь збиралась вечорами в клубах. Парубки грали в доміно, шашки, шахи. Окремі з них «для сміливості» могли запричаститися чаркою самогону десь біля клубу, але порядку не порушували. Тільки часто на декілька хвилин зникав стакан, що стояв біля бачка з питною водою. Дівчата сердились, що він смердів самогоном.

Дівчата, зібравшись купкою десь у куточку, співали улюблені пісні. Часто під баян або гармошку влаштовували танці. У сільському клубі багато молоді відвідувало сільську бібліотеку: обмінювали книжки, читали свіжі газети, переглядали журнали. Так молодь проводила свій вільний час.

Важливим засобом інформації для селян був колгоспний радіовузол. Крім трансляції передач переважно московського та київського радіо по місцевому радіо передавали різні оголошення (які кінофільми привезені, які товари завезені до сільмагу, негайні повідомлення про пожежу і багато іншого). Щосуботи випускалась радіогазета, у якій висвітлювались основні події життя села за минулий тиждень. Роботою редакції радіогазети керував секретар партійної організації кожного колгоспу.

Про роботу радіовузла згадує І. М. Уманець:

«У 1951 році село майже все було радіофіковане провідною мережею ліній з підводом до кожної оселі. Так як на той час у колгоспі «Червоний промінь» діяла невеличка дизельна електростанція, яка давала струм, у вранішні та вечірні часи той радіовузол живився струмом від неї. Протягом світлового дня ця електростанція не працювала. Для продовження роботи радіовузла у відокремленому від апаратури приміщенні стояла своя мініелектростанція.

На той час радіовузол знаходився в одній із кімнат будинку жительки села Оксани Іванівни Чепіги, що був розташований

у центрі села. Радіомережу обслуговувало два чоловіки, які по першому виклику виходили на ремонт ліній та радіоточок, а також займались ремонтом гучномовців.

Старшим працівником радіовузла було призначено Михайла Марковича Мітленка, помічниками: Саву Григоровича Мудрицького, Віктора Гавриловича Шпичака, потім – мене.

В апаратній мікрофон був опломбований сургучевою печаткою, підключити його дозволялось тільки в критичних випадках, наприклад стихійного лиха чи пожежі та ін. Обставини у світі були напруженими, весь час висіла над людьми «холодна війна», котра могла перерости в «гарячу», тому всяка пропаганда війни в будь-якій мірі категорично заборонялась, а радіомережі були одними з основних провідників тих подій і ідей, що відбувалися в країні й у світі. Газет мало хто випишував, тому і вихідна лінія через мікрофон була під контролем. На різних хвилях радіоприймачів чужі для нас радіостанції безперервно вели пропаганду, котра була негативно направлена проти нашої країни.

На радіовузлі певний час була механічна сирена з приводом від руки. На превелике щастя її ніколи не доводилось використовувати перед мікрофоном, але вона могла бути першим вісником на випадок війни. Та вже, коли країна міцніла, погляди у світі змінювались, пізніше ніхто мікрофон не опломбовував.

Починалась наша праця на радіовузлі з точністю о шостій годині ранку по одній із центральних програм на хвилі з Києва та Москви. Ми мали все зробити, аби вузол запрацював і вчасно прозвучав гімн Радянського

*Працівник радіовузла
Михайло Маркович
Мітленко*

Союзу. У більшості населення годинників не було, то вони орієнтувалися в часі по радіо. Після незначної перерви в радіотрансляції (12.00 до 16.00) радіо працювало до 12 години ночі.

Начисляли нам тоді за нашу роботу трудовні: старшому радисту – 45, помічникові – 40 на місяць. Це вважалось великим заробітком, оскільки в рільничій бригаді на різних роботах виробити 30 трудовнів за місяць було нелегкою справою.

За домовленістю із правлінням колгоспу, а точніше головою, з районним будинком зв'язку, під контролем якого був колгоспний радіовузол, на прохання односельчан нам дозволялося використовувати ранками одну з трьох гімнастик, що транслювалися в ті роки (у селах практично ніхто гімнастики не слухав і не робив). Той час і через програвач, вмонтований на радіоустановці, програвали грамплатівки з піснями і музикою. Особливо людям подобались полонез «Огінського» та повні записи на грамплатівках оперет «Наталка-Полтавка», «Запорожець – за Дунаєм» та ін. На радіовузлі був запас грамплатівок, та коли в односельчан з'являлись свої із записами пісень, котрих не було в нас, вони самі нам приносили і тим давали змогу почути їх радіослухачам. Все це було у відповідному спрямуванні з підбору програм із піснями.

Були ми з Михайлом Марковичем деякою мірою на добровільній основі помічниками медицини. Так як електричного світла на той час, де розміщався фельдшерський пункт не було, фельдшер Леонід Пудович Фундовний доставив на радіовузол обігрівальний прилад «Солюкс», і ми, при направленні фельдшера за його вказівкою і нормами, надавали допомогу хворим жителям села».

Після того як колгосп збудував своє нове приміщення, радіовузол розмістили в його кімнатах. А згодом, коли збудували красень Будинок культури (1964), в одну з його кімнат було встановлено нову потужнішу апаратуру. Тут за порадою М. М. Мітленка та при підтримці голови колгоспу Ю. К. Коваленка було проведено до апаратної радіовузла від сцени Будинку культури відповідні

лінії екранних проводів, і це дало можливість під час урочистих днів і свят через мікрофони транслявати до всіх осель ті події і все те, що відбувалось на сцені Будинку культури.

У ті далекі роки з апаратної вузла певний час виходила сільська радіогазета. Дикторами були О. С. Крамар (секретар сільської ради), І. Я. Колісник (вчитель), С. Г. Мудрицький (працівник радіовузла). За допомогою потужних підсилювачів звідси велись радіотрансляції й на сусідні села, зокрема на с. Ставидла.

Випускалась різноманітна місцева преса: загальносільська газета (вітрина була біля сільської ради), колгоспні газети (вітрини в конторах колгоспу) та «блискавки» на виробничих ділянках (у майстернях, на токах влітку, на фермах).

Оскільки найважливішими святами були річниці Жовтневої революції та День Перемоги, щовечора 6 листопада в трьох колгоспних клубах відбувались урочисті збори. З доповідями про чергову річницю Жовтня виступав голова колгоспу чи секретар партійної організації. Підводились попередні підсумки господарського року, передовикам виробництва вручались премії (маленькі поросята, телята та ін.). 7 листопада святкування продовжувалось. Під звуки духового оркестру селяни з колгоспу «Спільне життя» та імені Леніна рухались до центру села. Там, на вигоні, де тепер Будинок культури, стояла дерев'яна трибуна. Відбувався мітинг і демонстрація вулицями села.

9 травня жителі села збирались біля пам'ятника воїнам-визволителям. Тоді в Красносілку приїздило багато близьких родичів (дружин, батьків, братів) загиблих воїнів. Проводився мітинг. Священик відправляв панахиду. Організовувався громадський обід. Красносілківські вдови роздавали дітям цукерки та печиво. Люди вважали той поминальний день другими «гробками на воєнному кладовищі» (перші відбувалися і проходять на громадських).

Святкувалися і радянські свята, такі як 7 листопада – День Жовтневої революції. У цей день першокласників приймали в жовтенята і вручали їм нагрудний знак у вигляді п'ятикутної червоної зірки з портретом В. І. Леніна (Ульянова) в центрі.

22 квітня (день народження В. І. Леніна) жовтенят-третьокласників приймали в піонери, пов'язуючи їм червоний піонерський галстук. По досягненні піонером 16-річного віку за рішенням комсомольських зборів і за особистим бажанням піонера приймали в члени ВЛКСМ (Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді).

У селі продовжувала також діяти Свято-Успенська православна церква, відроджуючи забуті новим поколінням церковні обряди. У 1946 році батюшкою був Онівець (імені його ніхто не пам'ятає). Після нього став Григорій Первінський, а останнім був Григорій Нідельський. Він помер у 1962 році. Похований біля церкви в Красносілці поряд із раніше померлою дружиною Тетяною Максимівною. 39 років священників у селі не було. До 1972 року існувало порожнє приміщення Свято-Успенської православної церкви.

XVIII. КОЛГОСП «ШЛЯХОМ ЛЕНІНА»

Р зимку 1958 року, а саме 18 лютого, на загальних зборах трьох колгоспів було прийнято рішення про з'єднання їх в одну сільськогосподарську артіль під назвою імені Леніна. Головою правління об'єднаного колгоспу на цих зборах було обрано Юрія Кириловича Коваленка.

Ю. К. Коваленко народився 6 січня 1926 року в селі Красносілці Олександрівського району в сім'ї селянина-бідняка.

До Жовтневої революції, після завоювання радянської влади, його батьки працювали хліборобами, одними з перших вступили до колгоспу. Батько помер у голодному 1933-му, мати – у 1967 році.

До Вітчизняної війни Юрій Кирилович закінчив 9 класів

Красносілківської середньої школи. У період тимчасової окупації – із серпня 1941-го до листопада 1943 року – він працював у громадянському дворі № 1 села Красносілки. У листопаді 1943 року разом із групою товаришів пішов назустріч Радянській Армії. Після переходу лінії фронту був призваний польовим військкоматом у склад 41-го

Юрій Кирилович Коваленко

Іван Васильович Пустовіт
(09.02.1920–14.11.1963)

штурмового полку 14-ї Гвардійської Червонопрапорної дивізії РГК, звільняв територію свого району: Гутницю, Михайлівку, Підлісне, Липівку, Могилів-Курінь, Ясинуватку, Ставидла, Світову Зірку. Дійшов до Златополя. Був поранений 23 лютого 1944 року. Лікувався в госпіталі 4113 в Медео біля Алма-Ати. Із червня 1944-го до березня 1946 року працював головою Красносілківської сільської ради, з вересня 1948-го до листопада 1952 року – головою колгоспу «Червоний промінь», з листопада 1952-го до жовтня 1955 року – навчався в Кіровоградській сільськогосподарській школі підготовки керівних кадрів колгоспів. З жовтня 1955-го до 1956 року працював інструктором РК КП України – до дня діяльності Красносілківської МТС. А з лютого 1956-го і до 18 лютого 1958 року – знову головою колгоспу «Червоний промінь».

З червня 1973-го до 1976 року – начальник управління сільського господарства району. Із червня 1976-го до жовтня 1985 року (до виходу на пенсію) – директор елітнонасінницького радгоспу «Червоний землероб».

Персональний пенсіонер республіканського значення. Перебуваючи на пенсії, з січня 1986-го до жовтня 1993 року – директор піонертабору «Жовтень». Заслужений агроном УРСР, нагороджений двома орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, орденом «Знак пошани». А у 2000 році йому було вручено ще одну високу нагороду – орден «За мужність».

В єдину партійну організацію були перетворені три партійні організації трьох колишніх колгоспів, секретарем якої обраний

Іван Васильович Пустовіт. Об'єднане господарство нараховувало 843 двори та 2364 члени колгоспу. За новим колгоспом імені Леніна закріплювалось 5 450,9 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 4 279,7 га орної землі. Господарство обслуговували 9 вантажних автомобілів, 1 легковий автомобіль, 22 трактори, з них 11 гусеничних, 8 зернозбиральних комбайнів.

Швидкими темпами розвивалось об'єднане господарство. За 7 років грошові прибутки колгоспу зросли з 619 096 до 947 739 крб, або на 53 % (у цінах 1961 року).

Значно зміцніла й матеріально-технічна база колгоспу. Так, на 1965 рік тракторів було 33 (гусеничних – 18, колісних – 15), комбайнів 24 (зернових – 9, спеціальних – 15), автомобілів – 22.

За 1958–1964 роки оплата праці в колгоспі збільшилася вдвічі. Якщо на один людино-день у 1958 році припадало 1 крб 18 к., то в 1964 році – 2 крб 31 к. З 1960 року колгосп одержав назву «Шляхом Леніна». Укрупнення сприяло підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. За роки семирічки (1959–1965) у селі значного розмаху набуло капітальне будівництво господарських і культурно-побутових споруд.

Дитячий садок

1959 року розпочато реконструкцію греблі старого водосховища XVIII століття, що біля садиби колгоспника

Пилипа Максимовича Прочухана (теперішня гребля в південній частині села). Під час земляних будівельних робіт саме в насипу цієї греблі виявлено дерев'яну водостічну трубу і знайдено біля неї монету із червоної міді карбування 1721 року.

У 1959 році в першій тракторній бригаді (бригадир – Г. П. Юрченко) організована кролеферма, що постачала дієтичне м'ясо для механізаторів.

У 1960 році в центрі села збудовані нові типові дитячі ясла на 80 дитячих місць. У цьому ж році побудовано механізовану теслярсько-столярську майстерню, яку було оснащено фрезерно-стругальним верстатом, механізованою циркулярною пилкою, свердлильним верстатом по дереву.

У 1960 році розпочалось будівництво гаража на 25 автомобілів. Він був обладнаний необхідним устаткуванням для ремонту автомашин. Закінчено будівництво в жовтні 1965 року.

Одночасно (1960) розпочали будувати новий вальцевий млин, де були електрифіковані й механізовані всі виробничі процеси. Потужність млина – 20 тонн сортового борошна за зміну. Він запрацював і дав перше біле борошно 26 жовтня 1965 року. Млин у житті селян відіграв важливу роль, тому його історія – це невід'ємна частина добробуту селян.

*Вальцевий
млин*

Чудовий подарунок одержали механізатори колгоспу в 1961 році. Введена в дію механізована технічна майстерня та три польові тракторні стани.

Раніше механізатори ремонтували техніку надворі: у плащах восени і в хутряних рукавицях – узимку. Тому й наслідки ремонту були завжди незадовільними. Тепер усі ремонти вони проводять у приміщенні майстерні. До їх послуг було два токарних верстати, верстат для шліфування фасок клапанів, стенд для зарядки автомобільних і тракторних акумуляторів, стенд для обкатування двигунів, стенд для регулювання паливної апаратури дизельних двигунів, газозварювальний генератор та електрозварювальний трансформатор. Біля майстерні збудована механізована кузня.

1 жовтня 1962 року Кіровоградський обком партії та облвиконком привітав працівників колгоспу «Шляхом Леніна» з достроковим виконанням плану продажу зерна державі – продано 147 435 пудів (2359 тонн).

Велика увага приділялась розвитку громадського тваринництва. Із дня укрупнення до 1965 року в колгоспі збудовано 8 цегляних та кам'яноблочних тваринницьких приміщень на 1200 умовних голів худоби. Збудовано також три водонапірні башти Рожнівського, один шахтний колодязь і одну артезіанську свердловину.

У 1963 році за типовим проектом завершено будівництво контори колгоспу «Шляхом Леніна».

Приміщення сільської пекарні

26 липня 1963 року почала працювати і дала перший

хліб колгоспна пекарня. Вона була обладнана новим устаткуванням, яке давало можливість випікати за добу 7 тонн хліба. Пекарня забезпечувала хлібом не тільки Красносілку, а й навколишні села.

На початку травня 1963 року автомашини почали возити каміння на майдан, відведений під забудову майбутньої двоповерхової школи. У червні учні 9-10 класів викопали котлован під фундамент нової школи. У липні-серпні 1963 року фундамент почали мурувати наймані робітники із Західної України. А у вересні 1964 року ці робітники розібрали приміщення церковно-приходської школи, збудованої в 1900 році, щоб звільнити місце для пам'ятника В. І. Леніну.

У жовтні 1963 року закінчилось будівництво нового приміщення поштового відділення.

У 1964 році здано в експлуатацію нове типове приміщення

*Фельдшерсько-
акушерський
пункт (ФАП)*

*Сільський фельдшер
Лідія Іванівна Саржевська*

ня фельдшерсько-акушерського пункту із центральним водяним опаленням, лабораторією, стоматологічним кабінетом, пологовим відділенням. Продовжував працювати медпункт у старому приміщенні на території першої бригади. У селі на той час було два медпункти. За спогадами сільського фельдшера Лідії Іванівни Саржевської, в 60–70 роках народжувалось 40–50 дітей на рік. У пологовому відділенні породіллі перебували 9-10 днів, мали триразове харчування. Усі витрати на утримання пологового відділення брало на себе господарство [50].

А 24 грудня 1964 року відбулось урочисте відкриття Будинку культури (будівництво розпочате в 1960 році). Збудований за типовим проектом, він мав зал для глядачів на 500 місць, механізовану сцену, ліхтарі освітлення з набором необхідних кольорів, кімнати для гурткової роботи. У Будинку культури працювала бібліотека із книжним фондом 9000 примірників та читальним залом на 60 місць. Тут же знаходився радіовузол та автоматична телефонна станція, що почала працювати з 25 жовтня 1965 року. Вона мала тоді тільки 30 номерів.

На 1 січня 1965 року в Красносілці проживало 2726 осіб, нараховувалося дворів – 784, криниць – 400, цегляних льохів – 176, фельдшерсько-акушерських пунктів – 2, магазинів – 5.

У квітні 1965 року біля Будинку культури закладено парк Перемоги на честь 20-ї річниці Перемоги над фашизмом у Великій Вітчизняній війні.

Парк має площу 4,3 гектара. У ньому висаджені каштани, липи, дубки, берези, модрини, ялини, декоративні чагарникові породи інших дерев. У цьому ж році біля Будинку культури на місці розібраної рік тому церковно-приходської школи відкрито пам'ятник В. І. Леніну. Автор пам'ятника місцевий (з Олександрівки) скульптор М. С. Ніколенко.

По-ударному працювали колгоспники на полях і фермах. 1964 року Олександр Микитович Безрека на тракторі Т-74 виорав 2900 гектарів умовної оранки. Пташниця Антоніна Нестерівна Петренко в середньому щорічно одержувала по 110 яєць на одну курку-несучку. А телятниця Олександра Гнатівна Власенко забезпечила добовий приріст молодняку по 900 грамів живої ваги на голову.

У 1959 році розпочалась електрифікація Красносілки. Як вона відбувалась, згадує І. М. Уманець, котрий також брав участь у цій нелегкій, визначній для села справі. «За домовленістю з обленер-

Контора колгоспу «Шляхом Леніна»

го та згідно з розробленим у місті Кіровограді в 1958 році проектом та узгодженим планом належало виконувати велику роботу. Терміново організували бригаду. Практично це були умільці-самоучки, котрі також набували досвіду. У бригаду ввійшли Вілем Афанасійович Тягнирядно, добре обізнаний зі слюсарною справою, мав невеликий досвід і самопідготовку в роботі на першій примітивній малопотужній електростанції в одному з колишніх трьох колгоспів села. При необхідності міг стати раціоналізатором, вийти з будь-якого «лабіринту» Михайло Маркович Мітленко.

З перших днів радіофікації села, з 1951 року, він працював старшим радистом колгоспного радіовузла, мав відношення до механізації, добре обізнаний зі слюсарною справою, людина із золотими руками і доброю душею, біля якого завжди гуртувалися однодумці, вирішували наболілі питання. Його рукам усе було під силу. Серед бригади він був найстарший за віком. Саме коло цих двох людей і була згуртована команда, до якої входили Василь Іванович Тихоненко, Сава Григорович Мудрицький, Іван Васильович Чепіга, Іван Михайлович Уманець. Старшим у бригаді був В. А. Тягнирядно. Доповнював цей список ще один чоловік (прізвище забулось), представник обленерго, який тримав зв'язок між колгоспом та Кіровоградом, через нього вирішувались питання доставки матеріалів, нагляд за виконанням робіт.

Перед таким колективом стояло завдання поставити на бетонних пасинках із дерев'яними стовпами десятки кілометрів високовольтних і низьковольтних ліній,

Іван Михайлович Уманець

під'єднати всі хати жителів до електричних ліній, провести внутрішню проводку в кожній оселі.

Пересуваючись з однієї вулиці до іншої, перелаштовуючись з однієї частини села до іншої, бандажували до бетонних пасинків дерев'яні стовпи, накручували ізолятори. Все виконували на землі на підставних колодах, використовуючи монтажні ломи, молотки, сокири, дріт і свердлики. Доводилось піднімати, пересувати і стискати бандажем бетон із деревом. Якщо високовольтні стовпи необхідно було піднімати за допомогою людей, троса і трактора, то низьковольтні часто виставляли, використовуючи багри. А щоб стовпи не зрушувались і не відхилялись вбік, землю під ними утрамбовували, та ще і для осадки землі підливали частково з відра воду. Усе робили як для себе і на роки. Далі розтягнуті на кілометри дроти піднімали за допомогою мотузок на виставлені стовпи на гачки. Пізніше їх підтягували до необхідної норми за допомогою блочків або трактора, закріплювали по всій лінії до ізоляторів.

Інколи ноги, від того що годинами піднімаєшся, опускаєшся та вистоюєш у монтерських «кігтях», пекли мов жар, адже тоді «кігті» не мали широких підставок під ступню, а та смужка металу, на якій стоїш, впивалась вогнем у тіло. Та все це швидко проходило, забувалось. Ми були налаштовані думкою, що від нашої роботи буде користь для людей, для села. Мали від своєї праці задоволення і намагались так її виконувати, щоб не було соромно перед односельцями. Платою, хоч і в трудовнях нас, не кривдили. Закінчили основну роботу зі встановлення на всіх вулицях і провулках стовпів і дротів для трифазних ліній та вуличних ліхтарів та ін. і перейшли до встановлення трубостоїв, що кріпилися на будівлях. Після цього робили на роliках внутрішню проводку в хатах. Уся ця робота забирала місяці й розтягнулась більше ніж на рік.

Одночасно були демонтовані всі лінії радіотрансляції та заново відновлені для роботи радіодроти з оцинкованим захистом. До цього часу частина села була електрифікована, але досить при-

мітивно, потужність електростанцій мізерна, і вони виробляли тимчасово освітлення тільки на ферми та частково жителям центральних вулиць. Стовпи стояли тонкі, покручені й не стандартні, підніматися по них треба було подібно скелелазові, щоб утриматись і не посунутись до землі».

«Перша електростанція з'явилась у 1951 році в колишньому колгоспі «Червоний промінь», де головою був Ю. К. Коваленко. Саме ця електростанція допомогла радіофікувати село, від неї вечорами і вранці подавалось живлення до радіовузла. Для продовження радіотрансляції протягом дня радіовузол живився від своєї мініелектростанції, що стояла в іншому приміщенні поряд з апаратною.

Із часом у колгоспі «Спільне життя» запрацювала своя мало-потужна станція, і з'явилось світло.

У колгоспі імені Леніна своєї електростанції так і не було. Основну електростанцію довелося робити нам. Село тоді міцнішало, зростало і будувалось. У центрі села було побудовано приміщення для електростанції. Поставили там два дизельні двигуни з потужними генераторами. Струм подавали на трансформатор, а звідти по високовольтних лініях до всіх колгоспів. Черговими електриками на дільницях були: В. А. Тягнирядно, В. І. Тихоненко, І. М. Уманець, мотористом незмінно працював Іван Григорович Ковченко, періодично йому допомагали Никодим Козяр, Кузьма Богач та Юхим Пересунько. Після завершення електрифікації

*Дизельна
електростанція*

виїзна комісія з обленерго прийняла роботу і дала «добро» на її експлуатацію [51].

Особливо знаменним став для села грудень 1964 року. 10 грудня 1964 року Красносілка одержала струм від Кременчуцької ГЕС. Село було повністю електрифіковано. Електричний струм подавався безперервно і цілодобово. З 17 години цього дня розпочав передачі по радіотрансляційній сітці новий радіовузол, що розмістився в одній з кімнат Будинку культури.

Так, на прохання жителів села на спеціальних бланках із поміткою «тривога», що видали нам у райкомі комсомолу ми звертались у вищестоячі організації. Наприклад, за нашим зверненням в автопарк міста Кіровограда виїхала в село комісія, і було вирішено питання про рух автобуса за маршрутом Кіровоград-Красносілка.

Оскільки в ті роки кінофільми були дуже популярними, то коли їх демонстрація не відповідала стандартам чи зривалась, ми звертались у районну кіномережу. Так було 11 травня 1965 року. У ті часи на це вищестоячі організації реагували, і все для жителів села закінчувалось позитивно. Звертались і в автопарк району, коли рейсові автобуси вчасно не з'являлись, що в ті роки рухались по кілька разів на день. Робили, аби в селі жилось добре.

Тільки за один рік «Комсомольським прожектором» при підтримці голови правління колгоспу Ю. К. Коваленка, за участю молоді ми зробили 17 рейдів перевірок на всі підрозділи господарства. Були роки, що ми випускали своїх листівок 12 шт., а крім цього випустили на широкому форматі 6 стінних газет, у яких вітали молодь села, висвітлювали їх добросовісну працю, інколи розміщали з поздоровленнями їх фотознімки.

За ініціативою райкому комсомолу та правління при Будинку культури 4 червня 1966 відбувся святковий вечір на тему: «Шляхи батьків – приклад для молоді». Зал Будинку культури на 500

місць не міг вмістити всіх бажаючих, які прибули на цей вечір. Були виготовлені спеціальні квитки із запрошеннями, а для тих жителів села, які не змогли прийти, про все те, що відбувалось у Будинку культури, через місцевий радіовузол по лініях мережі села передавалось до кожної оселі. На вечорі були працівники району, правління колгоспу тощо. Молоді довелось у цей вечір звітувати перед односельчанами за свою роботу. Після зборів відбувся концерт.

Всі комсомольці активно брали участь у громадсько-корисній роботі села. Девіз тих часів був такий: «Любити свою роботу і працювати так, щоб за свою працю заслужити пошану від людей, приносити людям користь». Незважаючи, що кожен виконував свою роботу, молодь у скрутні часи ввечері ходила на токи і допомагала в очищенні зерна. Підміняла старших. Такими були комсомольці 60-х років.

За ці роки в селі з'явилось ще два нових ставки загальною площею 154 гектари, споруджено п'ять залізобетонних мостів.

Через Красносілку протікає річка Сухий Ташлик на протязі близько 11 км. По її руслу в радянські часи було споруджено чотири ставки, які є окрасою села. Побудовані ставки за рахунок колгоспів силами селян. Але з часом ставки були передані в підпорядкування Кіровоградрибгоспу.

З 1965-го до 2002 року рибдільницю очолював Анатолій Олександрович Твердохліб. За цей час біля ставка № 1 вирости приміщення складу на 400 тонн комбікорму, будинок відпочинку для рибалок. Рибдільниця мала у своєму користуванні автомобіль, трактори, кормороздавач, очеретокосарку.

Мальок для зарибнення ставків спочатку завозили, а потім вирощували самостійно – по 400–500 тис. штук.

Плановий вилов риби розпочинали з 50 тонн, поступово довели до 120. Реалізація проводилася в містах та промислових центрах Кіровоградської області. Одночасно з виловом риби велися й меліоративні роботи з догляду за ставками та дамбами.

Анатолій Олександрович Твердохліб

На рибдільниці працювали Іван Якович Марієнко, Іван Маркович Винник, Василь Григор'єв, Петро Сильвестрович Петренко, Іван Іванович Чухно, Іван Несторович Уманець, Андрій Йосипович Уманець, Леонід Антонович Надудко. Наприкінці дев'яностих років рибне господарство почало занепадати, але, незважаючи на це, ставки продовжують відігравати важливу роль у житті села.

У 1965 році по селу розпочали прокладати шосейну дорогу.

У жовтні 1965 року почали набирати воду у водонапірну башту біля пилорами. Будувались і колгоспники. З 1958-го до 1965 року в селі побудовано 90 нових будинків, з них цегляних – 12, проведено капітальний ремонт 31 хати, поміняно солом'яні дахи на залізо або шифер – у 78. Викопано 64 криниці із застосуванням залізобетонних кілець.

Колгоспники мали 2 автомобілі й близько 100 мотоциклів, 700 велосипедів та 12 телевізорів. 16 лютого 1965 року почалась трансляція передач із Кіровоградської телестудії.

У 1964-1965 роках у колгоспі «Шляхом Леніна» пшеницю вирощували на площі 1280 га. Два роки підряд збирали по 24 ц з гектара. Високоврожайні сорти дістав на Миронівській дослідній станції голова колгоспу Ю. К. Коваленко. Усі колгоспи району одержали від «Шляхом Леніна» посівний матеріал високоврожайних сортів пшениці [52].

1965 року основні показники колгоспу «Шляхом Леніна» були такі: середній урожай зернових становив 20,7 ц з гектара,

пшениці – 21,6 ц, цукрових буряків – 250 ц. Надій молока на одну фуражну корову становив 1 796,5 літрів молока, на одну курку-несучку припадало в середньому по 154,9 яєць. Настриг вовни досягав 3,6 кг на одну вівцю.

1966 року колгосп «Шляхом Леніна» мав 32 трактори, більше 20 комбайнів різних типів, 22 автомашини, електромоторів загальною потужністю 200 кВт. З року в рік зростали прибутки артілі. У 1966 році вони становили 1,2 млн карбованців [53].

За успіхи в праці за роки семирічки урядовими нагородами відзначена група колгоспників. 12 березня 1958 року другим ор-

Механізатори колгоспу «Шляхом Леніна» (бригада № 3) на вивозі перегною (зліва направо): Іван Кругляк, Микола Залива, Петро Мельник, Микита Мельник, Андрій Мельник, Іван Залива, Антон Поправка, Віталій Мамонов, Іван Козяр, Григорій Петренко, Микола Коломієць, Іван Семеренко (бригадир)

*Передова доярка
Ніна Харитонівна Гетьман*

деном Трудового Червоного Прапора нагороджений комбайнер Григорій Сергійович Пустовіт.

Президія Верховної СРСР указом від 31 грудня 1965 року нагородила орденом «Знак Пошани» Григорія Павловича Юрченка, бригадира тракторної бригади № 1, медаллю «За трудову доблесть» – Миколу Петровича Прочухана, завідуючого ставидлянською майстернею районного об'єднання

«Сільгосптехніка», медаллю «За трудову відзнаку» – Єфтиму Федосіївну Лазуренко, колгоспницю колгоспу «Шляхом Леніна» [54].

Указом Президії Верховної СРСР від 22 березня 1966 року доярку Ніну Харитонівну Гетьман нагороджено орденом «Знак Пошани», а пташницю Антоніну Нестерівну Петренко – медаллю «За трудову відзнаку» [55].

За успіхи, досягнуті у збільшенні виробництва пшениці, жита, гречки, проса та інших зернових культур указом від 23 червня 1966 року Президія Верховної Ради СРСР нагородила орденом Леніна ланкову колгоспу «Шляхом Леніна» Ганну Василівну Іщенко, орденом Трудового Червоного Прапора – Миколу Петровича Коломійця, бригадира тракторної бригади № 3, орденом «Знак Пошани» – Юрія Кириловича Коваленка, голову колгоспу, та медаллю «За трудову відзнаку» – Івана Павловича Мельника, бригадира комплексної бригади № 3 [56]. Всього за роки семирічки нагороджено 9 жителів села.

З 1965 року колгосп почав спеціалізуватись на вівчарстві та птахівництві. Тому кількість яєць у 1966 році збільшилась до 194 шт. на одну курку-несучку.

З 1958-го до кінця 1966 року в Красносілці збудовано 107 нових сучасних будинків. До речі, за післявоєнні роки в селі заново був збудований кожний четвертий будинок.

Ще більших успіхів досяг колгосп «Шляхом Леніна» за роки восьмої п'ятирічки (1966–1970).

У 1966–1970 роках колгосп побудував зрошувальну систему. 26 жовтня 1966 року колгосп «Шляхом Леніна» за високі виробничі показники занесено на районну Дошку пошани, він зайняв перше місце з виробництва сільськогосподарської продукції. Йому 22 жовтня 1968 року було вручено на вічне зберігання Червоний прапор Олександрівського райкому Компартії України. Такий же Прапор був вручений і Красносілківській сільській раді, яка стала дієвим органом місцевого самоврядування. Головою сільської ради був Іван Павлович Манзюк, а секретарем – Олена Степанівна Крамар. Красносілківська сільська рада

Бригадир тракторної бригади № 3 Микола Петрович Коломієць

Будинок тваринника

депутатів трудящих була також занесена на районну Дошку пошани.

У 1968 році за високі показники з виробництва м'яса, молока, вовни, яєць, картоплі, з продажу державі зерна колгосп «Шляхом Леніна» знову занесено на районну Дошку пошани. 24 вересня 1967 року розпочато будівництво двоповерхового Будинку торгівлі. 23 жовтня 1968 року почали зводити на току перше зерносховище. У 1968 році закінчено будівництво курятника.

Станом на 19 вересня 1969 року шосейну дорогу вивели в по-

*Микола Петрович Прочухан
(08.05.1917–13.02.1990)*

Віктор Сильвестрович Проценко

ле, за курятник. 14 серпня 1970 року її з'єднали з іншою дорогою – Олександрівка-Ставидла. Таким чином Красносілка одержала надійне сполучення з райцентром. Будівництво цього шосе почалось ще в 1965 році.

За 1965–1970 роки збудовано три корівника на 300 голів великої рогатої худоби, 2 телятники на 400 голів молодняку, свинарник на 200 голів, вівчарник, зерносклад на 1000 тонн, склад мінеральних добрив на 500 тонн, механізований тік.

У вересні 1969 року розгорнулось будівництво будинку механізаторів на третій тракторній бригаді та будинку тваринника на молочнотоварній фермі № 3. Бригадиром будівельної бригади в ті роки був Василь Михайлович Докієнко.

Він організовував заготовку будівельних матеріалів, зокрема черепашника (у селі й понині черепашник називають ракушняком) у Криму, та керував роботою майстрів. У 1969 році Віктор Сильвестрович Проценко одержав по 99 ягнят від 100 вівцематок.

У серпні 1970 року дерев'яні опори ліній електропередач по селу замінені на залізобетонні. 9 вересня 1970 року почав працювати фуражний млин біля току. Протягом 1966–1970 років значно зміцніла матеріально-технічна база колгоспу. У 1970 році працювали 13 комбайнів, 31 автомобіль та 43 трактори різних марок.

У 1970 році господарство одержало найвищі за весь час свого існування урожай зернових культур – у середньому по 31,9 ц

Комбайнери колгоспу «Шляхом Леніна» (зліва направо):

Ю. К. Коваленко (голова колгоспу), В. Л. Дишлевий, В. П. Коломієць, І. І. Сопільник, П. Д. Гриб, В. А. Макодзьоба, Г. С. Пустовіт, П. П. Мельник, І. Д. Пацюк, І. Л. Дишлевий, М. А. Загородній, В. І. Юрченко, А. С. Витрищак

з гектара, а пшениці – по 32,9 ц. Цукрових буряків одержано по 333,4 ц з гектара. Надій молока на одну корову досяг 2 942,5 кг, на 1 курку-несучку одержано 164,2 яєць, отримано вовни в середньому з однієї вівці – 4,3 кг.

Передовою була ферма № 3. Її завідувача Марія Степанівна Винник 1 листопада 1969 року на обласній конференції була обрана делегатом на Третій всесоюзний з'їзд колгоспників, який відбувся у грудні 1969 року в Москві. У 1970 році на фермі № 3 надоєно на корову по 2945 кг молока. Доярка Олена Калениківна Загородня була передовою в районі. Вона надоїла 3498 кг молока на корову, а Олександра Климівна Піддимай – по 3520 кг.

Чабан Віра Йосипівна Стельмах одержала по 119 ягнят від 100 вівцематок і настригла 5,7 кг вовни. У 1971 році вона нагороджена орденом «Знак Пошани».

Марія Степанівна Винник

За підсумками восьмої п'ятирічки 3 квітня 1971 року Ю. К. Коваленка нагороджено орденом Леніна. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені доярка О. К. Піддимай та заступник голови колгоспу І. П. Манзюк [57].

92 жителі села нагороджені ювілейними медалями «За доблесну працю на ознаменування 100-річчя із дня народження В. І. Леніна».

Рішенням бюро Олександрівського райкому Компартії України колгосп «Шляхом Леніна» занесено до районної Книги трудової слави.

ХІХ. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В 60-Х РОКАХ

Напередодні святкування Нового 1965 року – 24 грудня – у селі гостинно відкрив двері красень Будинок культури. У ньому запрацювали хоровий, танцювальний та драматичний гуртки, які успішно виступали як перед односельцями, так і перед жителями сусідніх сіл. Першим директором Будинку культури був Іван Гнатович Березій.

8 грудня 1966 року в Красносілці відкритий районний фестиваль художньої самодіяльності, на якому виступали сільські аматори мистецтва. Присутнім особливо подобались виступи Сави Григоровича Мудрицького та Юрія Кириловича Коваленка, які виконували українські народні пісні.

Десятки колгоспників брали участь у гуртках художньої самодіяльності. Особливо популярним у районі був Красносілківський хор. Для організації роботи хору за ініціативою Ю. К. Коваленка два рази на тиждень із райцентру привозили художніх керівників хору Віталія Романовича Бідненка, Святослава Михайловича Савустьяненка, Володимира Михайловича Кузика. Хор здобув перше місце на районному фестивалі 1967 року, з успіхом виступив на обласному огляді хорових колективів та був нагороджений дипломом.

Іван Гнатович Березій (16.10.1935)

Будинок культури в центрі села

При Будинку культури працювали драматичний гурток, філіал Олександрівської музичної школи по класу фортепіано і баяна та духовий оркестр.

На сцені Будинку культури виступали художні колективи райцентру та сусідніх сіл. Часті гості тут і колективи Кіровоградського музично-драматичного театру імені Кропивницького, обласної філармонії та артисти з Києва, Донецька, Іваново.

Урочистими подіями були реєстрації шлюбів.

Свій вільний час красносілківці проводили саме в Будинку культури. П'ять разів на тиждень по два-три сеанси демонструвала широкоекранна кіноустановка найновіші художні фільми.

*Реєстрація шлюбу
між Анатолієм
Заславським
і Валентиною
Витріщак
(фото 1967 року)*

Фрагменти розпису Будинку культури

По суботах і неділях вечорами грав духовий оркестр. Сюди сходилось багато людей, щоб потанцювати, пограти в настільні ігри (шахи, шашки, доміно, більярд) або просто поспілкуватись.

У Будинку культури була сільська бібліотека із читальним залом на 50 місць та книжним фондом до 10 000 примірників. Її читачами були 800 жителів села. У Красносілці працювало ще дві шкільні бібліотеки.

У 1967 році при Будинку культури відкритий краєзнавчий музей. Його роботу організував вчитель історії Петро Федорович Жалдак. Експозиція вміщувала багато речей, які нагадували відвідувачам про історичне минуле села Красносілка. Це були елементи побуту, монети, посуд, грамоти, фотографії видатних

На сцені Будинку культури – сільський хор

людей села, картини місцевих художників, а також деякі важливі документи. Окремі експонати з дерева (діюча копія ткацького верстата, макет млина-вітряка, чумацького воза) для музею виготовив сільський умілець Леонід Корпачов.

Докорінно змінився побут колгоспників, оновився житловий фонд села. За останні 10 років (1960–1970) для колгоспників збудовано 162 будинки. У багатьох із них були телевізори, холодильники, пральні машини. Замість речей старого вжитку (традиційних мисників, накритих рядном ослонів, збитих із дощок великих столів) у селянських хатах з'явилися сучасні шафи, зручні дивани, круглі чи овальні столи.

Багато колгоспників споруджували нові будинки. Будівництво відбувалося гуртом. Сходилися родичі, сусіди, майбутні забудовники, щоб помазати хату, пошпарувати, виконати інші роботи. Ніхто із забудовників не вкривав хати соломою чи очеретом, а тільки шифером або залізом. Селяни допомагали одне одному не тільки в будівництві, вони також гуртом копали криниці.

Біля експонатів сільського краєзнавчого музею

По селу пішла і «колодязна» пошесть. В який двір не зайти – якщо криниця ще не стоїть, то бетонні кільця для її будівництва вже готові.

До війни, як зазначалося вище, велосипеди мали четверо – три голови колгоспів та голова кооперації. Нині – більше двохсот мотоциклів та мопедів, з'явилися також і легкові автомобілі. Першим власником автомобіля «Жигулі» ВАЗ–2101 був учасник Великої Вітчизняної війни, інвалід II групи Андрій Нестерович Бондаренко.

Набагато легше стало опалювати власне житло. Замість соломи, очерету,

*Народний умілець
Л. Корпачов виготовляє
експонат для музею*

хмизу, соняшників, бур'яну колгоспники завозили на зиму дрова та вугілля. А влітку варили їжу на примусах, керогазах, електроплитках, з'явилися також плити з балонами скрапленого газу. На подвір'ях будували літні кухні.

Набагато кращим стало і харчування колгоспників. Овочі та фрукти, сало, м'ясо і жири, молоко, сметана, сир були на столах селян як і у свято, так і в будні. Залишки сільськогосподарської продукції з домашніх дворів селяни несли на базар, зокрема – у село Ставидла. У крамницях все більше з'являлось товарів не тільки першої необхідності, а й галантерея, господарські та інші товари. Отже, усе можна було купити як у крамниці, так і в людей.

У працюючих була така заробітна плата, що грошей вистачало на всі необхідні витрати [58].

У 1959 році відкрито майстерню з пошиву одягу. Крім бригадира Євгенії Уманець, за швейними машинками працювало ще четверо майстрів. Їх було мало, а бажаючих носити модну сукню, костюм, блузки – багато. Та ще й із сусідніх сіл приходили замовники. Замовлення часто були оригінальними: хтось у журналі знайшов креслення своєї робочої вдяганки, комусь на вихідний день потрібний добротний костюм.

Не встигне одна з дівчат вийти на вулицю в модному платті, як другого дня у швейній майстерні повно її подруг. Молодь села намагалась одягатися модно, зі смаком. Бувало і не розбереш, хто йде вулицею – місцевий колгоспник чи родич з міста приїхав.

За один 1967 рік пошито 25 костюмів, а жіночого вбрання взимку шили близько півсотні штук, а літнього сезону вдвічі більше [59].

Неподільні фонди колгоспу на кінець 1970 року становили 2 млн 465 тис. крб, а вартість людино-дня – 4 крб.

Найголовнішим підсумком було те, що люди ставали духовно багатшими. З 1937-го до 1967 року Красносілківську середню школу закінчили 625 випускників. 105 з них здобули вищу освіту, 321 – середню спеціальну.

Із села вийшло 120 вчителів із вищою й середньою спеціальною освітою, 12 лікарів, 16 агрономів з вищою освітою, 10 інженерів, 82 офіцери, 26 ветпрацівників, 4 юристи, 7 журналістів [60].

Поступово в 60-х роках змінювався склад педагогічного колективу Красносілківської середньої школи. До школи прибували молоді вчителі: Павло Порфирович Ткаченко і Ніна Олександрівна Ткаченко (1957), Анатолій Олександрович Дейнеко (1960), Микола Андрійович Фундовний та Ніна Тимофіївна Фундовна (1961), Павло Федотович Мельник (1961), Валентина Іванівна Криворот (1962), Анатолій Пимонович Саржевський (1963), Лідія Дмитрівна Кивгила (1963), Валентина Миколаївна Лешкова (1963), Олена Олексіївна Губіна (1964). Всього одинадцять осіб. Десять із них (крім П. П. Ткаченка) працювали в школі до виходу на пенсію. І лише п'ять вчителів, які прибули до Красносілки разом з усіма, пропрацювавши в школі 2-3 роки, залишили село. Багато уваги в школі приділялось виробничому навчанню. У листопаді 1960 року школа (з допомогою колгоспу) на гроші, зароблені учнями під час збирання врожаю (переважно кукурудзи) у вересні-жовтні,

*Шкільний хор після виступу в м. Новомиргород, 1964 рік
У центрі – художній керівник Микола Павлович Гудим*

*Біля пам'ятника
Леніну в центрі
села проводиться
урочистий
прийом юних
жовтенят
у піонери*

купила колісний трактор. У школі були два вантажних автомобілі та пара коней. Всім необхідним була обладнана шкільна майстерня. Спеціалізувались учні за профілем трактористи і шофери. Дівчата вивчали швейну справу. Були закуплені швейні машинки. Хлопці були закріплені за тракторними бригадами і в дні практики працювали поряд із трактористами. Влітку старшокласники відробляли цілий місяць практики в колгоспі. Кращі учні збирали врожаї як помічники комбайнерів, інші працювали в полі разом з колгоспними трактористами. Під час ремонту сільськогосподарської техніки учні були на практиці в колгоспній майстерні.

На високому рівні була художня самодіяльність. Під керівництвом вчителя співів працював хор, а старшої піонервожатої – танцювальний гурток. Багато учнів грали в духовому оркестрі при Будинку культури. Хто мав хороший голос і слух, разом із вчителями співали в сільському хорі.

У 60-х роках особлива увага приділялась агітаційній роботі серед колгоспників. Кожен вчитель був закріплений за виробничою ділянкою (ферма, майстерня, тракторна бригада, пташник,

теслярня і т. ін.). Два рази в місяць вчитель зобов'язаний був випустити «Блискавки», розповідати новини політичного життя країни. Вчителі з вищою освітою були членами товариства «Знання» і зобов'язані були виступати в трудових колективах із лекціями.

Учні та вчителі допомагали колгоспу. Влітку сапали соняшники, кукурудзу, кормові буряки. Восени збирали овочі (помідори, цибулю, картоплю).

У школі було введено самообслуговування. Старшокласники повністю ремонтували свої класні кімнати. При школі діяв інтернат, у якому цілодобово проживали учні старших класів із сіл Бандурове та Ставидла. Учні з першого по восьмий клас займались у групах продовженого дня, де були створені всі умови для підготовки уроків та дозвілля. Утримання і харчування всіх учнів школи було безкоштовне і здійснювалось за рахунок держави, колгоспу та спецфонду школи. Діти дошкільного віку цілий рік перебували в дитячому садку. Утримання й харчування дітей також було за рахунок колгоспу.

Щороку під час літніх канікул учнів возили на екскурсії до Кам'янки, Кіровограда, Світловодська (на Кременчуцьку ГЕС), Полтави. І хоч їхати на старому вантажному автомобілі було не зовсім зручно, але корисно. По дорозі багато співали, усе бачили, із задоволенням пізнавали навколишній світ. Такі подорожі запам'ятовувались учням на все життя. Навіть через десятки років, на вечорах зустрічі, випускники із захопленням пригадують їх як щось дороге й неповторне.

XX. РОКИ РАДЯНСЬКИХ П'ЯТИРІЧОК

ев'яту п'ятирічку 1971–1975 років трудівники Красносілки розпочали успішно. 5 квітня 1971 року колгосп «Шляхом Леніна» надіслав XXIV з'їзду КПРС таку телефонограму:

*Москва. Кремль.
Президії XXIV з'їзду КПРС*

Колгоспники колгоспу «Шляхом Леніна» Олександрівського району Кіровоградської області Української РСР доповідають, що соціалістичні зобов'язання на честь XXIV з'їзду КПРС виконані достроково – 17 березня. Квартальний план продажу державі виконали: м'яса на 184 %, молока на 118 %, яєць на 166 %.

Всі рільничі бригади включились у проведення весняно-польових робіт: завершено підкормку озимих на площі 1100 гектарів, посіяно ранніх зернових 300 гектарів.

Запевняємо з'їзд партії, що внесемо гідний вклад у справу дострокового виконання планів першого року дев'ятої п'ятирічки.

Голова колгоспу – Ю. К. Коваленко.

Секретар парткому – І. Манзюк.

Голова профкомітету – А. Залива.

Секретар комітету комсомолу – В. Мітленко.

5 квітня 1971 року.

1 вересня 1971 відкрився нова школа, за парти якої сіло 400 учнів. У ній працювало 26 вчителів [61].

У 1971 році колгосп «Шляхом Леніна» досяг нових трудових перемог.

У 1971 році колгосп одержав по 37,9 ц з гектара зернових на площі 2410 гектарів, у тому числі озимої пшениці по 44,6 ц з гектара на площі 1347 гектарів. Найвищий урожай зібрала перша комплексна бригада, яку очолював Іван Пилипович Крамар. Середня врожайність зернових у цій бригаді на площі 426 гектарів становила по 44 ц з гектара.

Комбайнер Григорій Сергійович Пустовіт за 16 робочих днів з площі 127 гектарів намолотив 6014 ц зерна. Комбайнер Іван Левкович Дишлевий за 18 днів з площі 138 гектар намолотив 6927 ц зерна.

Механізатори першої тракторної бригади (бригадир – Григорій Павлович Юрченко) виростили й зібрали по 360 центнерів

Унікальне фото 70-х років: центр села з борту літака

цукрових буряків на площі 187 гектарів. Настриг вовни з вівці в 1971 році становив 4,9 кілограма. На 1 фуражну корову надоєно 2612 кг молока. Одержано від 1 курки-несучки 135 яєць.

1972 року механізатор Віктор Митрофанович Шевченко висупив ініціатором вирощування високих врожаїв кукурудзи. Із площі 56 гектарів зібрав по 62 центнери качанистої.

За ударну працю група колгоспників у 1972 році удостоєна високих урядових нагород. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджені механізатори А. М. Мошуренко та М. А. Уманець. Указом Президії Верховної Ради Української РСР 1 лютого 1972 року Юрію Кириловичу Коваленко присвоєно звання «Заслужений агроном УРСР». Цього ж року колгоспу «Шляхом Леніна» було присвоєно звання «Господарство високої культури землеробства».

Передовий досвід вчителя історії Красносілківської школи Анатолія Олександровича Дейнеко став надбанням вчителів всього району. Йому 17 серпня 1973 року присвоєно звання «Відмінник народної освіти».

23 вересня 1973 року доярку О. К. Піддимай нагороджено орденом Леніна. Орденом Трудового Червоного Прапора нагороджено пташницю Н. Я. Шевченко, а завідуючу третьою молочно-товарною ферми Марію Степанівну Винник – орденом «Знак Пошани».

1972 року тракторна бригада Григорія Павловича Юрченка виростила в середньому по 42,7 ц з гектара зернових на площі 695 гектарів, у тому числі пшениці – по 50,3 ц, а кукурудзи – по 41,5 ц з гектара. 11 грудня 1973 року йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У затишку зеленої лісової діброви заховалося невелике село Бандурове. 6 лютого 1929 року тут народився майбутній хлібороб, Герой Соціалістичної Праці Григорій Павлович Юрченко.

Нелегким було його дитинство.

Батько помер у голодному 33-му. У тому ж році не стало і його двомісячного братика Михайлика. Залишилися вони з матір'ю удвох. Пережили голодовки 33-го та 47-го років, воєнне лихоліття, післявоєнну розруху.

Не змогла дати Одарка Микитівна своєму синові вищої освіти: всього сім класів закінчив Григорій. Та дала вона йому значно більше: прищепила любов до праці, до землі, людей, благословила в добру путь.

У 1946 році Григорій Юрченко закінчив курси трактористів при Красносілківській МТС, яка базувалась у селі Ставидла, і сів за кермо старенького колісного трактора. Потім, за старанність у роботі, йому довірили новенький гусеничний С-80. На ньому юнак працював до служби в армії.

Служив Григорій Юрченко в Дунайській флотилії. В основному охороняв Суворовську фортецю. Через три з половиною роки повернувся додому і відразу влився в хліборобську сім'ю: орав і засівав ниву, збирав хліб, був організатором у всіх добрих починаннях. За рекомендацією голови колгоспу «Червоний промінь» Ю. К. Коваленка Григорія Павловича Юрченка приймають у ряди Комуністичної партії (1956).

Григорій Павлович Юрченко

По закінченню однорічних курсів бригадирів, коли в 1958 році три колгоспи села Красносілки було об'єднано в один – «Шляхом Леніна», Г. П. Юрченко очолив першу тракторну бригаду, швидко завоював повагу і довір'я колективу, без чого, як він розумів, годі було сподіватися на успіх. І успіх не забарився.

Вже 31 січня 1965 року за підсумками результатів праці у вирощенні сільськогосподарських культур його колектив тракторної бригади був занесений на районну Дошку пошани, а Григорія Павловича удостоєно першої державної нагороди – орденом «Знак Пошани».

То був лише початок невтомної праці хліборобів першої тракторної. З року в рік бригада долає нові рубежі. Так, у 1971 році її буряководи одержали по 360 ц цукрових буряків з 187-гектарної площі посіву, середня врожайність ранніх зернових становила 44 ц з га з площі 426 га. За що другий орден Леніна прикрасив груди Григорія Павловича.

Не заспокоюючись на досягнутому (звісно, не в плані нагород), впроваджуючи науку і передовий досвід, у 1972 році колектив бригади одержує найвищий урожай всіх сільгоспкультур. На площі 695 га було вирощено по 42,7 ц зернових, зокрема, озимі пшениці на площі 452 га по 50,3 ц, цукрових буряків по 297,5 ц з 176 гектарів.

За високі досягнення з вирощування зернових і технічних культур, за високу культуру землеробства Григорій Павлович заслужив найвищої нагороди держави звання Героя Соціалістичної Праці з врученням медалі «Золота зірка» і ордена Леніна.

Приймаючи високу нагороду, Григорій Юрченко сказав: «Це не моя особиста заслуга, це заслуга всього колективу механізаторів». А колектив був дружний, як одна сім'я. На кожному тракторі працювало по два трактористи. І не тільки працювали, а й училися зимою в школі передового досвіду. Бригада Юрченка

одна з перших у районі одержала звання бригади Комуністичної праці.

6 травня 1974 року після об'єднання в Красносілці функціонувало три бригади: № 1 («Червоний промінь»), № 3 («Спільне життя») та № 4 (імені Леніна) колгоспу «Шляхом Леніна». Господарство стає головним виробником зерна в районі. Перша бригада в цьому плані, як мовиться, грала першу скрипку. За високі врожаї отримує перехідний приз району імені двічі Героя Соціалістичної Праці Л. Й. Шліфера «За високу культуру землеробства».

За результатами праці 1976–1980 років Г. П. Юрченка нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. У 1989 році ланка буряководів (ланковий – В. Д. Мулявка) на площі 90 га виростила по 381 ц буряків з гектара – найвищий урожай серед бурякосіючих господарств району. За це бригада вдруге отримала приз району імені двічі Героя Соціалістичної Праці Л. Й. Шліфера та була нагороджена грамотою і грошовою премією райвиконкому.

Коли Григорія Павловича Юрченка проводжали на заслужений відпочинок, місцеві та районні керівники попросили ще хоча б рік попрацювати. Потім ще рік і ще... Так минуло п'ять років. Можливо, чоловік ще працював би, та підвело здоров'я. Тож довелося передати естафету молодшому товаришу – Валерію Мартиновичу Кирилюку. Але й після того Григорій Павлович не полишав зв'язку з колективом, ділився досвідом. Та часи змінювались і, на жаль, не на краще. І, як свідчення тому, у 2002 році тракторної бригади Героя Соціалістичної Праці Г. П. Юрченка не стало. Повз її руїни чоловік не наважувався проїжджати, говорив: «Боюся, що серце не витримає».

Григорій Павлович жив надією на краще. Хотів побачити, що буде з Україною і, зокрема, з Красносілкою через 5–10 років.

Та 14 січня 2004 року перестало битися серце знатного хлібороба, шанованої в селі й далеко за його межами людини. Провести його в останню дорогу прийшла майже вся Красносілка, шанувальники з Бандурово, Ставидел, Олександрівки. Навіть природа подарувала покійному не по-зимовому теплий сонячний день.

Добре ім'я Григорія Павловича Юрченка буде жити вічно в пам'яті наших односельців...²²

Таке було господарство, культура, добробут трудящих колгоспу «Шляхом Леніна» в 60-ті – на початку 70-х років. Красносілка перетворилась у сучасне благоустроєне село, одне з найкращих у районі. Тут все робилось в ім'я людини, усе для її блага.

У колгоспі відбулись великі кадрові зміни. У червні 1973 року Ю. К. Коваленка проти волі колгоспників і всупереч його власним бажанням рішенням бюро Олександрівського райкому Компартії України було переведено на посаду начальника районного виробничого управління сільського господарства. Він залишив Красносілку. Головою колгоспу обрано Івана Павловича Манзюка.

І. П. Манзюк народився 9 лютого 1926 року в сім'ї селянина-бідняка. Батько, Павло Михайлович Манзюк (1892 р. н.), працював у колгоспі теслярем, помер 1978 року; мати, Ганна Левківна Манзюк (Тягнирядно) (1894 р. н.), працювала в колгоспі на різних роботах, померла 1998 року; брат Олександр народився 1923 року, учасник бойових дій, полковник, помер 2002 року.

Велика Вітчизняна війна застала І. П. Манзюка, коли він закінчив вісім класів. У 1944 році, після звільнення села, був призваний на службу до лав Радянської Армії, воював, має два поранення. Після війни продовжив службу в армії. У 1955 році був звільнений у запас. Весь час працював на керівних посадах: ін-

²² Частину матеріалів взято з публікації «Пам'яті видатної людини», вміщеної в газеті «Вперед» за 20 січня 2004 р.

Іван Павлович Манзюк

структором зі спорту у 2-му імені Петровського цукрокомбінаті, інструктором зі спорту ЦК КП України в зоні діяльності Красносілківської МТС. У грудні 1957 року прийшов працювати в місцевий колгосп імені Леніна зав. свинофермою. Заочно навчався в Кіровоградській сільськогосподарській школі з підготовки керівних кадрів, одержав спеціальність агронома-організатора.

З липня 1961 до жовтня 1964 року – заступник голови колгоспу «Шляхом Леніна», з жовтня 1964 до грудня 1968 року – голова Красносілківської сільради; з грудня 1968 до травня 1973 року – заступник голови колгоспу; з травня 1973 до травня 1974 року – голова колгоспу; з травня 1974 до березня 1975 року – заступник голови колгоспу; з березня 1975 до травня 1978 року – керуючий відділком; з травня 1978 до грудня 1982 року – заступник голови колгоспу з кормовиробництва, з грудня 1982 до січня 1984 року – начальник цеху з кормовиробництва радгоспу «Шляхом Леніна»; з січня 1984 до лютого 1986 року – керуючий відділком радгоспу; з лютого 1986-го – персональний пенсіонер місцевого значення; до 1994 року працював на різних роботах; учасник бойових дій, підполковник у відставці; довгий час очолював місцеву ветеранську організацію; нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни II ступеня та орденом Богдана Хмельницького, а також медалями «За бойові заслуги», «За відвагу», «Ветеран праці».

30 жовтня 1967 року Івана Павловича Манзюка було занесено в Книгу пам'яті Кіровоградського обкому профспілки праців-

ників державних установ. Нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України з нагоди 56-ї річниці Перемоги у ВВВ. Одружений. Дружина – Ганна Ісаківна, яка, до речі, 38 років працювала в селі фельдшером. Має двох дочок Надію та Любов, чотирьох онуків.

Головою колгоспу «Шляхом Леніна» обраний Сава Кузьмович Дорошко.

Він народився 28 жовтня 1934 року в селі Стара Осота Олександрівського району. Закінчив Козачанський зоотехнікум, служив у Радянській Армії. Працював у різних колгоспах району зоотехніком, ветфельдшером. Після закінчення Київської сільськогосподарської академії працював економістом, заступником голови колгоспу імені Дзержинського (село Цвітна), а потім інструктором райкому Компартії України. Має такі урядові нагороди: медаль «За доблесну працю в ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна»; медаль «За трудову відзнаку»; ювілейну медаль «50 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.».

Головний комітет виставки досягнень народного господарства СРСР затвердив учасником ВДНГ СРСР Саву Кузьмовича Дорошка.

За досягнуті успіхи в розвитку народного господарства він був нагороджений срібною медаллю Головного комітету ВДНГ СРСР. Із травня 1974 року до виходу на пенсію (лю-

Сава Кузьмович Дорошко

тий 1995 р.) працював керівником господарства, яке в різні роки мало різні назви (колгосп, радгосп, елітно-насіннєве господарство) із центральною садибою в селі Красносілка. Після виходу на пенсію, як і до цього, проживає в селі Ставидла.

1977 року середньорічний надій по фермі № 3 становив 2700 кг. Три доярки ферми подолали чотиритисячний рубіж: Надія Савівна Мітленко надоїла 4450 кг, Олена Калениківна Загородня – 4196 кг, Валентина Данилівна Піддубко – 4192 кг молока від корови. Вівчарі Віктор Сильвестрович Проценко та Микола Григорович Карташов настригли по 5,6 кг вовни на вівцю. Пташниці Н. Я. Шевченко та М. Я. Скиртань одержали по 172 штук яєць від курки-несучки [62].

Розпочалось будівництво житлових будинків. У 1976 році збудовано два одноквартирні будинки, а в 1977 році – перший цегляний будинок на початку вул. Миру.

27 травня 1977 року поряд із током встановлено агрегат з виготовлення трав'яного борошна, у тому числі й у гранулах.

20 липня 1977 року на току встановлено другу зерноочисну установку «ЗАВ-40». У 1977 році в саду першої бригади збудовані великий цегляний будинок та навіси для зберігання овочів та фруктів. У 1979 році площадки біля цих приміщень заасфальтовані. 28 листопада 1979 року відкрито в центрі села меморіал «Ніхто не забу-

Передова пташниця Н. Я. Шевченко

тий – ніщо не забудьте» – це пам'ятник воїнам-односельчанам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

У вересні 1979 року розпочато будівництво пункту технічного обслуговування (ПТО), а саме – двоповерхового адміністративного приміщення з їдальнею та гуртожитком, нової ремонтної майстерні та ангарів-навісів для зберігання комбайнів, тракторів та іншої техніки.

На полях Красносілки зібрано найвищий урожай зернових по колгоспу. Так, у 1979 році по відділку № 1 з площі 824 га зернових одержано по 34,1 ц з гектара (пшениці з площі 434 га – по 38,7 ц). У відділку № 2 з площі 461 гектар одержано по 34,1 ц з гектара (озимої пшениці з площі 321 га – по 35,5 ц). По відділку № 3 середній урожай зернових з площі 619 гектарів становив 30 ц з гектара, а озимої пшениці з площі 485 гектарів – по 30,7 ц з гектара. Перше місце по колгоспу зайняв комбайнер Іван Левкович Дишлевий. Він зібрав 246 гектарів і намолотив 7904 ц зерна.

Ферма № 3 (с. Красносілка), де було 452 корови, займала останнє місце в колгоспі. Тут на одну корову доїли в середньому по 2411 кг молока, а по колгоспу – 2678 кг.

Середній настриг вовни на одну вівцю у 1979 році становив 4,9 кг, а від 100 вівцематок одержали по 107,7 ягнят.

За роки десятої п'ятирічки (1975–1980) одержали державні нагороди: орден Трудового Червоного Прапора – бригадир комплексної бригади № 1 Іван Пилипович Крамар та комбайнер Віктор Микитович Кравченко; орден «Знак Пошани» (1977) – водій Микола Давидович Коновал; орден Леніна (10 січня 1978 р.) – комбайнер Андрій Миколайович Мошуренко. У 1978 році колгосп «Шляхом Леніна» занесений на районну Дошку пошани.

У 1979 році перша рільнича бригада на кожному з 450 гектарів виростила по 38,8 ц озимої пшениці. Бригадир цієї бригади

Комбайнер І. Л. Дишлевий

Іван Пилипович Крамар та кращий комбайнер Василь Левкович Дишлевий одержали запрошення від космонавтів відвідати Зоряне містечко. Їм вручили вимпел імені Ю. О. Гагаріна, щоб зоряна нагорода надихала їх на нові трудові звершення. На добру згадку хлібороби сфотографувались разом із льотчиками-

космонавтами СРСР А. В. Філіпченком і В. І. Рождественським [63].

Вагомі здобутки мали наші односельці в 1981 році. Красносілка залишилась головним виробником зерна в колгоспі «Шляхом Леніна». У колгоспі в 1981 році було посіяно 3980 гектарів зернових і урожай у середньому становив 31,9 ц з гектара, озимої пшениці 38,7 ц з площі 2260 га. Перша бригада з площі 910 гектарів зібрала по 34,1 ц зернових, у тому числі озимої пшениці з площі 600 гектарів – по 37,5 ц.

Колектив цієї бригади (бригадир комплексної бригади – Іван

Пилипович Крамар та тракторної бригади – Григорій Павлович Юрченко) отримав перехідний приз району імені двічі Героя Соціалістичної Праці Л. Й. Шліфера «За високу культуру землеробства».

З виробництва плодівих культур у колгоспі перше місце зайняла садогородня бригада Красносілки

Передовий водій М. Д. Коновал

*Садово-огородня бригада № 1 колгоспу «Шляхом Леніна».
У кузові (зліва направо): Марія Крамар, Галина Письменна,
Ніна Крамар, Лідія Уманець, Лариса Мішустіна, Олена Дишлева,
Зінаїда Підлубна, Марія Загородня, Галина Докієнко, Раїса Кирилюк;
стоять: Василь Проценко (водій), Галина Дишлева, Катерина
Крамар, Одарка Тягнирядно, Галина Висоцька, Лідія Лень,
Віра Уманець, Марія Загородня*

ки (бригадир – Григорій Левкович Дзюра). Третя бригада на площі 985 гектарів виростила урожай зернових по 33,7 ц, а озимої пшениці на площі 664 гектари – по 39,1 ц.

Значно нижчим був урожай зернових по четвертій бригаді, де на площі 608 гектарів одержано по 27,6 ц, а озимої пшениці з площі 220 гектарів – по 37,7 ц.

Подібне становище з урожайністю цукрових буряків спостерігалось у 1981 році. По колгоспу було посіяно всього 1080 гектарів цукрових буряків і середня урожайність становила по 206,2 ц, а в Красносілці в середньому по трьох бригадах з площі 598 гек-

Пасічник колгоспу М. О. Кирилюк

тарів (більше половини) – по 218,2 ц. У тому числі по першій бригаді з площі 195 гектарів одержано урожай по 251,5 ц цукрових буряків, по третій з площі 245 гектарів – по 213,5 ц з гектара, по четвертій бригаді з площі 160 гектарів – по 187,7 ц.

Першість з медозбору також зайняли у 1981 році пасічники Красносілки

Таїса Сергіївна Дейнеко та Микола Олександрович Кирилюк. З 203 бджолосімей вони одержали 86,3 ц меду, по 42,5 кг з бджолосім'ї (у середньому по колгоспу – 41,8 кг).

1981 року тритисячний рубіж надоїв молока подолали доярки Олена Петрівна Гриб (3402 кг), Ніна Аврамівна Крамар (3088 кг), Валентина Данилівна Макодзьоба (3014 кг).

Значних успіхів домоглись вівчарі. Настрижено вовни 329,4 ц. На одну вівцю настрижено по 4,7 кг вовни. Від 100 вівцематок одержано по 117 ягнят. Це були найвищі показники в області по вівчарству. Успіху птахівництва сприяла робота пташниць Н. Я. Шевченко та Л. П. Мішустіної. Державі продано 282,4 тис. штук яєць.

На одну курку-несучку одержано по 140 штук яєць. У колгоспі на кінець 1981 року нараховувалось 90 тракторів загальною потужністю 6220 кінських сил, 17 зернових комбайнів, 5 бурячних, 42 вантажних автомобілі.

Пасічник колгоспу Т. С. Дейнеко

*Колектив молочнотоварної ферми № 3.
Зліва направо: В. Заславська, В. Макодзьоба, М. Коваленко,
М. Мітленко, М. Телевна, О. Дьогрик, М. Ломовська,
В. Мітелко (зав. фермою), Л. Витріщак*

У колгоспі «Шляхом Леніна» на рахунку в Держбанку станом на 1 січня 1982 року було 2 687 662 крб.

У 1981 році проведено будівництво шосейної дороги від ферми № 3 до тракторної бригади № 3. Продовжувалось будівництво ПТО.

1 вересня 1971 року обладнання закритої пекарні, яка вісім років забезпечувала хлібом не тільки Красносілку, а й ряд навколишніх сіл, було вивезено в металобрухт, а в 1979 році частину приміщення переобладнали під готель для прийому високих гостей з Києва та інших міст; прибудували лазню. На вулиці Миру продовжувалось будівництво житлових приміщень.

16 грудня 1982 року перетворення колгоспу в радгосп було проведено через збори колгоспників. (Колгосп «Шляхом Леніна»

був реорганізований згідно з наказом Міністерства сільського господарства за № 160 від 16 червня 1982 року в радгосп «Шляхом Леніна».) Перед цим місцеві керівники провели серед населення відповідну роботу, пообіцявши працівникам господарства через три роки (час становлення радгоспної системи) підвищити заробітну плату на 30 відсотків. Та обіцяного підвищення не відбулося. У кінці 1992 року радгосп було перетворено в насіннево-дослідне господарство, підпорядковане Кіровоградському науково-виробничому об'єднанню «Еліта» (нині – Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція), що відноситься до Академії аграрних наук України. Директором залишився С. К. Дорошко.

Спочатку ніби справи в господарстві пішли на лад. Дослідне господарство вирощувало насіння елітних культур, продавало його сіючим господарствам своєї і сусідніх областей, мало непоганий прибуток. Щорічно машинотракторний парк поповнювався новою технікою, господарство не мало проблем із паливно-мастильними матеріалами, міндобривами. Працюючі вчасно отримували зарплату. Не були обділені увагою і пенсіонери... Ніщо ніби не віщувало біди. Почався тоді ще мало помітний, пізніше прогресуючий занепад колись найкращого в районі села. Славна історія Красносілки поступово згасала.

І все ж розвиток Красносілки не припинявся, люди продовжували долати трудові рубежі. У 1986 році три доярки ферми № 3 в Красносілці перевищили тритисячний рубіж надоїв молока, а саме М. Г. Стельмах (3301 кг), В. К. Заславська (3266 кг), О. П. Гриб (3189 кг) [64]. У 1987 році тритисячниць-доярок уже було п'ять: В. К. Заславська, В. П. Кравець, К. В. Стельмах, О. П. Гриб і Р. П. Коломієць [65].

У 1987 році на пасіці першої бригади було 200 бджолосімей. Усі вони перезимували. У першу викачку пасічники Таїса Сергіївна Дейнеко та Микола Олександрович Кирилук одержали по 23 центнери меду, в другу – по 30 центнерів. Це по 26 кілограмів на одну бджолосім'ю. Тобто більше як у два рази перевищили

планові завдання. За цей рік вони отримали найбільший врожай: Т. С. Дейнеко – 26,7 кг, М. О. Кирилюк – 26,5 кг [66].

За даними бухгалтерського обліку, приміщення пункту технічного обслуговування (ПТО) були введені в дію в 1986 році. До його складу входили такі об'єкти: нова майстерня, будинок механізатора з їдальнею, гуртожиток, криниця, приміщення складу запчастин, склад паливно-мастильних матеріалів, котельня, ангар та навіс для зберігання сільгосптехніки.

Слід зазначити, що весь цей комплекс був збудований із грубими порушеннями будівельних норм та правил.

У лютому 1987 року здане в експлуатацію нове приміщення ремонтної майстерні з паровим опаленням. Одним із перших почав лагодити свій трактор Т-150к Іван Демидович Мартинюк [67].

Колгоспний будинок механізатора

Приміщення «старої» та «нової» майстерень повністю були укомплектовані всім необхідним обладнанням (верстатами та пристосуваннями, котрі були, хоч і не нові, тобто списані на заводах, та все ж задовольняли потреби майстерні), інструментом та матеріалами. Та найціннішим для цього підрозділу були досвідчені кадри: токарі, слюсарі, зварювальники, мотористи, наладчики та інші майстри своєї справи. Серед них: Іван Григорович Ковченко, Олександр Федосійович Крамар, Віктор Федосійович Крамар, Іван Іванович Тихоненко, Валентин Васильович Синьогуб, Анатолій Трохимович Кравченко, Іван Миколайович Грїб, Василь Васильович Пустовїт. У майстерні виконувались майже всі складні ремонти вузлів і агрегатів, а також капітальні ремонти тракторів, автомобїлів, комбайнів та іншої сільськогосподарської техніки. У майстерні були токарні, фрезерувальні, свердлильні, розточні, хонїгувальні, плоско- та круглошліфувальні верстати, стени для регулювання паливної апаратури та ремонту електрообладнання.

Це була одна з найкращих сільських майстерень Олександрівського району. Красносілка славилась своїми майстрами тому, що сюди приїжджали за допомогою та порадою із сусїдніх сіл, було таке, що навіть з інших областей. У майстерні проводились ремонти двигунів, паливної апаратури, гїдросистем, муфт зчеплення, коробок зміни передач, ходової частини, систем керування, електрообладнання, а також – токарні, зварювальні, різні слюсарні роботи. Механїзатори ретельно перебирали всі вузли тракторів і комбайнів до останнього болтика. Ремонти виконувались з високою якістю, і це було запорукою тому, що техніка відпрацьовувала свій ресурс без поломок та збоїв. Завїдуючим майстернею був Дмитро Павлович Мельник.

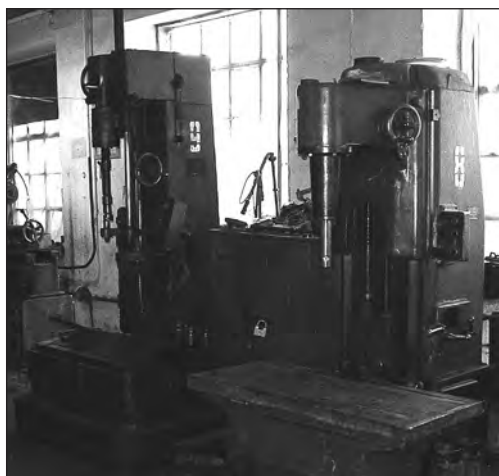
Майстром з наладки паливної апаратури, електрообладнання та гїдросистем працював Олександр Феодосійович Крамар. Це була людина, яка мала золоті руки. Він міг полагодити будь-який механїзм. До нього за допомогою і порадою приїжджали механїзатори з інших сіл району. Майже 50 років трудового стажу. Ве-

Нове приміщення колгоспної майстерні

теран праці, добра і чуйна людина, яка заслужила шану й повагу своїх односельчан. Часто-густо ремонт найскладніших вузлів і агрегатів автомобілів, тракторів і комбайнів проводився за його безпосередньою участю. Жодна сезонна робота – посівна, жнива, копання буряків – не проходили без нього. Свій багаторічний досвід і майстерність він безкорисливо передавав молодим.

Як спеціаліст, за майстерністю не відставав від свого старшого брата і Віктор Федосійович Крамар, який працював мотористом та виконував ряд інших слюсарних робіт. Для нього не було такого завдання, пов'язаного з металом, яке б він не зміг виконати. Якістю відремонтованих

Токарний цех

двигунів та інших вузлів і деталей механізатори завжди були задоволені. До нього за порадою та допомогою звертались і старші колеги по роботі.

У колективі майстерні довгий час до виходу на пенсію і після виходу працював Іван Григорович Ковченко. Йому до вподоби були всі ремонтні роботи, які проводились колективом ремонтників. Іван Григорович працював і на дільниці вулканізації, акумуляторником, з ремонту головок двигунів, механізмів зчеплення, а також мотористом. Нікого цей чоловік не обділяв своєю увагою і ділився з іншими своїм багаторічним досвідом роботи.

Перед механізаторами агрономічна служба господарства на чолі з Миколою Олексійовичем Голинським актуально поставила завдання про підвищення родючості ґрунту. Їх об'єднували в «загони родючості»: потужні трактори, тракторні сани, трактор-навантажувач. Зимовими короткими морозними днями механізатори постійно вивозили від ферм гній на поля. Про один із таких загонів писала районна газета «Вперед»: «Майже сто тонн за зміну транспортують до місця призначення гній потужними тракторами Анатолій Лук'янович Залива, Іван Олексійович

О. Ф. Крамар

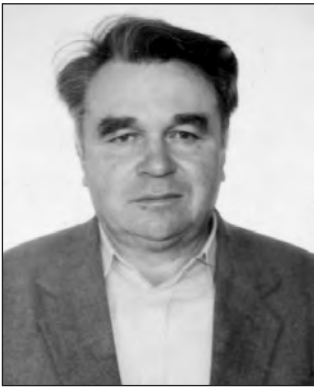
І. І. Тихоненко

В. В. Синьогуб

І. Г. Ковченко

М. О. Голинський

В. М. Кравченко

Залива та Микола Васильович Коломієць. Безперервну роботу «загону родючості» забезпечує трактором-навантажувачем Володимир Іванович Юрченко. На польових роботах трактористи працювали у дві зміни [68].

На той час тракторну бригаду № 3 очолював Володимир Григорович Кивгила. Провідною галуззю тваринництва залишалось для Красносілки вівчарство. Першою серед чабанів у 1988 році була Марія Іванівна Сопільник. Вона від 100 вівцематок одержала 100 ягнят. Настриг вовни становив 3,8 кг при плані 3,4. Дбайливо доглядала отару як влітку, так і зимою. Її портрет занесений на районну Дошку пошани, удостоєна медалі «За трудову доблесть». Зимою 1988-1989 року вівчарі забезпечили тварин високоякісними кормами, теплою підстилкою, організували цілодобове чергування в усіх чотирьох отарах. Все робилось, щоб одержати більше ягнят і влітку настригти більше вовни [69].

У радгоспі обладнано цех для стрижки овець. Станом на червень 1989 року нараховувалось більше 9 тисяч овець і молодняку. Постригти необхідно 7 тисяч за 12 днів. Більшість механізаторів стали стригальями.

20 червня 1989 року стрижку закінчили. Настригли 272,53 ц (дещо менше 1988 року). Стригаль Михайло Мальо-

ваний із помічником Іваном Петренком обстригли 572 вівці і настригли 2127,9 кг вовни. 20 учнів 6–8 класів допомогли радгоспу провести профілактичні заходи проти різних інфекційних захворювань [70].

У 1989 році переможцями соціалістичного змагання серед чабанів району визнані: Михайло Ілліч Бедьо (від 100 вівцематок одержав 125 ягнят), Василь Іванович Лисенко (122 ягнят), Віра Іванівна Докієнко (112 ягнят) [71].

На вівцефермі села Красносілка за 9 місяців 1989 року (завідуюча – Ганна Федорівна Трубенко) у середньому одержано по 122 ягнят від 100 вівцематок та настрижено по 4 кг вовни [72].

На молочнотоварній фермі № 3 села Красносілка у 1988 році передовою дояркою була В. К. Заславська, яка надоїла 4,133 кг молока на корову [73].

Передовим дояркам 1988 року присвоєно звання «Майстер золоті руки»: Марії Григорівні Стельмах, Раїсі Пантелеймонівні Коломієць, Катерині Василівні Стельмах, Олені Петрівні Гриб, Олені Миколаївні Коваленко. Занесено в Книгу трудової слави району В. К. Заславську [74].

До кінця 1989 року більшість з них значно перевищили тритисячний рубіж надоїв молока на корову: О. П. Гриб – 3686 кг, В. К. Заславська – 3679 кг, К. В. Стельмах – 3521 кг, Р. П. Коло-

О. П. Гриб

Р. П. Коломієць

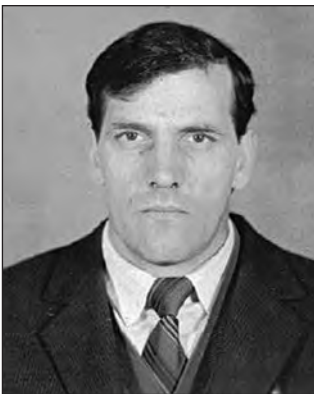
В. К. Заславська

А. М. Крамар

В. І. Дзюра

П. Т. Щорба

мієць – 3506 кг, В. П. Кравець – 3507 кг, Г. Г. Оксанич – 3301 кг та О. С. Дьогрик – 3193 кг [75].

На червень 1989 року на молочно-варній фермі № 3 було 1600 голів великої рогатої худоби та 300 свиней [76].

На птахофермі в 1989 році працювали Надія Яківна Шевченко та Парасковія Лень. Вони доглядали 2500 курей і щороку одержували на курку-несучку 140 яєць [77].

Високий урожай зернових культур виростили хлібороби Красносілки в 1989 році. Із площі 10 гектарів одержано по 44,1 ц проса [78]. Колектив першої тракторної бригади, який очолював Герой Соціалістичної Праці Г. П. Юрченко одержав з кожного гектара по 42,7 ц зернових [79]. Радгосп вирощував елітне насіння для всієї області. Хлібороби прагнули, щоб зерно дозрівало в полі. Тому жнива в Красносілці завершувались дещо пізніше, ніж в інших господарствах району, хоч на спеціалістів радгоспу завжди був великий тиск з боку райкому партії. Існував також постійний ризик, що високий урожай знищить літня негода.

У 1989 році з площі 430 гектарів одержано по 32 ц гороху. Щедро вродив і ячмінь сорту «Роман» та «Одеський-100». З кожного зі 165 гектарів одержано по 44 ц ячменю. Хліб збирали три збирально-тракторні загони:

*Перший комбайн «ДОН-1500» у Красносілці
та тракторна бригада № 3. Фото 1989 року.*

*Зліва направо: Г. Петренко, В. Шевченко, В. Ольшевський, К. Куценко,
А. Ломовський, Л. Губін, Я. Мельник, М. Васильєв, В. Телевний,
І. Залива, М. Кравченко, В. Пустовіт, В. Юрченко, А. Чухно,
П. Мельник, Б. Жабіцький*

комбайн, автомобіль для перевезення зерна і два трактори з причепами для перевезення різки та соломи [80].

Гарний урожай соняшникового насіння виростили в 1989 році в радгоспі «Шляхом Леніна». За день до 170 т насіння надходило на радгоспний тік. З кожного гектара зібрано по 20 ц. Але виникли труднощі з реалізацією насіння. Радгоспні шофери не встигали вивозити насіння на Фундуклівське хлібоприймальне підприємство, тому що воно працювало з 8-ї до 17-ї години, а субота й неділя були вихідними днями [81].

Для кращого обробітку плантацій цукрових буряків у 1988 році в першій тракторній бригаді організована ланка з вирощування цукрових буряків на чолі з Володимиром Демидовичем

*Колгоспний
комплекс для
приготування
трав'яного
борошна*

Мулявкою. На площі 90 гектарів вирощений урожай становив 384 ц – найвищий серед господарств району.

У 1989 році ця ланка, що була в складі першої тракторної бригади, збрала урожай по 304 ц/га цукрових буряків. Ця бригада знову одержала приз «За високу культуру землеробства імені двічі Героя Соціалістичної Праці Шліфера Л. Й.», нагороджена Почесною грамотою райвиконкому та грошовою премією за зайняте перше місце в районі.

Взагалі в 1989 році радгосп «Шляхом Леніна» здобув перше місце в районі з врожайності цукрових буряків. Господарство виконало державне замовлення на цукрову сировину. Радгосп нагороджений Перехідним Червоним Прапором. Із врожайності зернових культур радгосп зайняв друге місце і нагороджений Почесною грамотою. Найбільший внесок у цю перемогу зробили трудівники Красносілки. Перше місце в районі зайняла тракторна бригада Г. П. Юрченка [82].

На той час до складу колективу механізаторів тракторної бригади № 1 входили: Олександр Миколайович Безрека, Віталій Кузьмович Богач, Василь Левкович Дишлевий, Іван Левкович

Сортування вовни

Дишлевий, Ва-
силь Миколайо-
вич Загородній
(слюсар), Мико-
ла Максимович
Загородній, Вік-

тор Пантелеймонович Іщенко, Леонід Анатолійович Карташов, Валерій Мартинович Кирилюк, Василь Макарович Крамар (токарь), Сергій Васильович Крамар, Микола Володимирович Крохмальов, Микола Михайлович Мандзюк, Андрій Кирилович Мельник, Олександр Олександрович Мішустін, Віктор Демидович Мулявка, Володимир Демидович Мулявка, Олександр Демидович Мулявка, Василь Андрійович Нечипоренко (коваль), Леонард Олексійович Овсяний, Микола Михайлович Оксанич, Микола Сергійович Оксанич, Микола Данилович Піддубко, Микола Григорович Підлубний, Олександр Григорович Підлубний, Анатолій Левкович Прочухан, Олександр Тимофійович Сопільник, Василь Андрійович Уманець, Василь Пилипович Уманець, Микола Андрійович Уманець, Віктор Миколайович Фундерат, Віктор Митрофанович Шевченко.

Кращим комбайнером у радгоспі у 80-х роках був Іван Левкович Дишлевий (1929). Перший сезон він працював помічником комбайнера, а в 1989 році у нього вже були 36-ті жнива. У загінці, у полі, за штурвалом «Ниви» керівники господарства привітали його з 60-річним ювілеєм. Іменинник день народження відзначив працею [83].

Комбайнові екіпажі працювали майже цілодобово – від роси до роси. Часто доводилось ночувати в загінках. Та хлібороби не нарікали. Вони усвідомлювали одну народну мудрість,

що – хліб всьому голова. Серед кращих механізаторів тракторної бригади № 4 були Павло Васильович Коваленко, Віктор Микитович Кравченко, Іван Демидович Мартинюк, Андрій Миколайович Мошуренко, Анатолій Юхимович Пересунько. Колектив очолював Анатолій Миколайович Крамар.

На 1 січня 1989 року в автопарку Красносілки налічувалось 47 автомобілів, із них вантажних на базі ГАЗ-53 – 22, ГАЗ-52 – 6, ЗиЛ-130 – 6, КамАЗ – 2, УАЗ-3303 – 7, УАЗ-31512 – 1, ГАЗ-2410 – 1, ВАЗ-2121 «Нива» – 1, «Москвич-2715» – 1. До колективу водіїв входило 32 чоловіки. Особливо відповідальним для водіїв був день технічного огляду, який часто проводився весною. Кожен намагався якнайкраще підготувати свій автомобіль як до подальшої роботи, так і для інспектора. По закінченню – кращих преміювали.

У радгоспі здійснювалось значне капітальне будівництво. У 1989 році в Красносілці встановлено нову електричну підстанцію потужністю 650 кіловат [84].

У травні 1988 року заселено 11 сімей у новозбудовані будинки по вулиці Миру. Почалась телефонізація цієї вулиці [85].

*Обід у полі під час зимової оранки. Трактористи (зліва направо):
В. В. Пустовіт, Л. О. Губін та І. Ю. Гетьман*

*Настанову перед весняним оприскуванням колгоспного
фруктового саду проводить Г. П. Юрченко*

У 1989 році розпочалась газифікація села. Працівники Кіровоградського інституту «Кіровоградагропроект» склали проект проходження газової магістралі по селу, обходили господарства жителів села і бажаним склади детальні проекти газифікації їх житлових будинків. Радгосп заготовляв труби для газової магістралі. У 1990 році прокопали траншею центральної траси від ГРП до вулиці Жовтневої. А 18 січня 1991 року був зварений перший шов газових труб по вулиці Жовтневій, нижче двоповерхового будинку.

У 1989 році прокладена насипна дорога між Красносілкою і Ставидлами, а центральна вулиця села заасфальтована. Будувався двоповерховий будинок для газооператорів. Введений в експлуатацію в 1992 році. Одночасно будувався двоквартирний будинок для вчителів. Завершено будівництво в лютому 1990 року [86].

*Колектив Красносілківської сільської
ради на чолі з головою К. І. Заливою
(перша в нижньому ряду ліворуч),
1970-ті роки*

Значний вплив на соціально-культурний розвиток села мала сільська рада, яку з 1986 року очолювала Клавдія Іванівна Залива. Під час її головування було побудовано нове приміщення сільської ради.

З 1986-го до 1994 року головою сільської ради був Петро Трохимович Щорба, який до цього працював учителем фізики Бандурівської восьмирічної школи.

XXI. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КРАСНОСІЛКИ 1971–1991 РОКІВ

У 70–80-ті роки рівень життя в Красносілці був найвищим за весь післявоєнний період. Повага, взаємодопомога і безкорисна підтримка характерна для відносин між людьми.

Насамперед, відчутний був поступовий занепад культурного життя села. Хор востаннє переміг у районному фестивалі на честь 50-річчя утворення СРСР (1972), взяв участь в обласному конкурсі хорових колективів і поступово припинив своє існування. У будинках багатьох колгоспників з'явилися телевізори, і тому все менше глядачів відвідувало кіносеанси в Будинку культури. Все менше було молоді. Хоча продовжували грати в доміно, але любителів гри в шашки та шахи зовсім не стало. Не співали в куточку, як раніше, у колгоспних клубах дівчата, а танці під гучні звуки магніфонного запису мало кого захоплювали. Концерти сільської художньої самодіяльності готувались тільки до Дня Перемоги та до річниці Жовтневої революції.

Але життєвий рівень був досить високий. Селяни жили заможливо. Так, у 1971 році 477 осіб зберігали в місцевій ощадній касі свої заощадження на суму 303 тис. карбованців [87].

У зв'язку з тим що було збудовано новий фельдшерсько-акушерський пункт, закрито медпункт на території першої бригади. Це ускладнило надання першої медичної допомоги жителям села, але рівень її став вищий.

У Красносілці до її відкриття діяло три школи. Та вони не вмщали всіх дітей. Тому навчання проводились у кількох непристосованих для навчання приміщеннях. Тож виникла життєва потреба в будівництві одного великого приміщення, яке б вмщувало всіх дітей шкільного віку. Ініціатором будівництва виступив тодішній директор школи Микола Андрійович Фундовний. Своєю ініціативою він поділився з головою колгоспу Юрієм Кириловичем Коваленком. Питання було винесено на партком, потім – на загальні збори колгоспників. Із трьох запропонованих проєктів вибрали один.

І закипіла робота. Учні старших класів копали траншеї під фундамент, розвантажували каміння, яке возили з Кіровограда, цеглу, цемент. Школу будували свої й наймані працівники із Західної України. Потім будівництво школи через нестачу коштів на деякий час припинилося. Закінчував школу «під ключ» Олександрівський міжрайагробуд.

1 вересня 1971 року голова колгоспу Ю. К. Коваленко пере-різав червону стрічку, вручив символічний ключ від приміщення нової середньої школи учневі першого класу Олександрю Дейнеко. Пролунав перший дзвінок, і під його звуки, пропустивши Сашка на крок вперед, вони ввійшли до школи. За ними урочисто, тихо крокували ще 33 першокласники на чолі із класоводом Євдокією Феодосіївною Синьогуб. Це був останній такий великий клас в історії нашої школи (діти 1964 р. н.). Населення Красносілки в 1971 році становило 2078 чоловік.

*Микола Андрійович Фундовний
(09.02.1928–12.01.1999)*

Урочисте відкриття нової школи 1 вересня 1971 року

У школі тоді навчалось 400 учнів і працювало 26 вчителів [88]. У цьому ж році була закрита восьмирічка в північно-західній частині села. Одним словом, всі діти Красносілки і частина з Бандурового і Ставидел почали навчатися в новій двоповерховій школі, яка стала не тільки духовним надбанням села, але і його окрасою.

Значну роль у культурному житті школи продовжував відігравати педагогічний колектив Красносілківської середньої школи. Восьмирічна школа в 1971 році була закрита. Зміни відбулись у складі вчителів: за 10 років десять післявоєнних вчителів, які своєю самовідданою працею так швидко в 1944 році відродили школу, пішли на заслужений відпочинок. Їх замінили молоді вчителі, але багато хто з них, попрацювавши два-три роки, не витримували сільського життя і залишали Красносілку.

Велика увага приділялась трудовому навчанню й вихованню. Утвердилась на довгі роки нова форма організації суспільно-корисної праці старшокласників – шкільні учнівські виробничі бригади. Правління колгоспу укладало з виробничою бригадою трудовий договір про умови й обсяг виконання робіт. Влітку (кінець травня-червень) у школі працював цілодобово табір праці та відпочинку. Діти в таборі працювали, харчувались, відпочивали, ночували. Додому допомагати батькам по господарству їх відпускали на 3 години (з 17-ї години після роботи і до 20-ї вечора). Діти сапали соняшники, кукурудзу, кормові буряки, допомагали стригти вівці, «купати» їх після стрижки, виконували інші роботи. Кожної осені, у вересні, діти допомагали колгоспу збирати овочі (цибулю, картоплю, помідори) та фрукти (яблука). Все це сприяло трудовому загартуванню учнів.

У 1972 році була зруйнована в селі Свято-Успенська церква. Цікаво, що жоден житель села не погодився брати участь у знищенні єдиного у Красносілці пам'ятника архітектури кінця XIX століття. Це зробили прислані з Олександрівського лікувально-

Члени учнівської виробничої бригади (зліва направо): Любов Марченко, Олена Мартинюк, Юрій Карташов, Олена Криворот та Євгенія Губіна, 1973 рік

Кубок, грамоти та диплом, здобуті місцевою командою «Колос»

трудового профілакторію чоловіки, які проходили там курс реабілітації від алкогольної залежності.

Молодь, після закінчення середньої школи або після служби в Збройних силах СРСР, масово залишала село і знаходила собі різний притулок у містах. У селі ще відчутніше стало не вистачати робочої сили.

Велика увага в колгоспі приділялась розвитку фізичної культури і спорту. Любителі грати у футбол організували команду «Колос». 18 квітня 1980 року вона двічі грала з командою Олександрівки на кубок «Відкриття футбольного сезону». Перша гра проходила під дощем та снігом і закінчилась рахунком 5:5. Через тиждень команди зустрілися знову і матч закінчувався нічиєю 2:2. Суддя призначив серію одинадцятиметрових ударів. Красносілківські футболісти перемогли з рахунком 5:4. Склад команди: Я. Гарбар, В. Лисенко, В. Залива, О. Погрібняк, І. Шевченко, І. Стельмах, О. Скиртань, І. Богаченко, В. Крамар, М. Козяр, Ю. Гарбар та Ю. Пренко.

8 травня 1980 року красносілківська команда «Колос» зайняла друге місце в турнірі на приз Героя Радянського Союзу Д. І. Гуляєва. А 9 серпня 1981 року ця команда зайняла третє місце серед команд району на турнірі, присвяченому дню фізкультурника. До змагань команду готували інструктор зі спорту І. О. Богаченко та вчителі фізкультури А. П. Саржевський та Я. В. Гарбар.

Зростаючий попит населення на різні товари задовольняв красносілківський Будинок торгівлі. На першому поверсі розташовані: господарчий, продовольчий магазини, кафе «Троянда» та книжковий відділ. На другому поверсі працювали галантерейний та промтоварний магазини. За винятком господарського, всі магазини працювали з 7-ї години ранку до 19-ї вечора, без перерви на обід. У магазинах покупців обслуговували по два продавці. Діяло парове опалення.

У господарському магазині великим попитом користувались будівельні матеріали, зокрема цемент і шифер. Восени 1986 року за короткий термін було реалізовано 4 тонни цементу і зроблено замовлення ще на одну тонну [89].

У квітні 1988 року в будинку механізатора на машинному дворі відкрита їдальня. Вона працювала цілий рік, і кожен працівник міг за низьку ціну пообідати [90]. У Будинку культури стало традицією проведення таких урочистостей, як реєстрація шлюбу, проводи допризовників на військову службу, вручення паспортів, вручення атестатів випускникам школи, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни та інші.

Особливо багато односельців сходилось до Будинку культури в дні реєстрації шлюбу. Як правило, цей обряд проводився по суботах, опівдні. Грав духовий оркестр. Люди біля Будинку культури чекали на «молодих». Біля вхідної арки наречених зустрічали голова і секретар сільської ради. На східцях їх з хлібом і сіллю вітали хрещені батьки. Під звуки весільного маршу в супроводі секретаря сільської ради молода пара піднімалася на сцену, за ними виходили рідні та хрещені батьки. Секретар сільської ради ставив традиційні питання молодим про згоду на одруження, після чого молоді обмінювалися обручками. Голова сільської ради вітав наречених зі створенням нової сім'ї, дякував батькам

за добре виховання дітей і вручав молодому подружжю свідоцтво про одруження. До його побажань приєднувалися рідні, близькі, друзі тепер уже чоловіка і дружини. Подружжя залишало Будинок культури, а біля виходу рідна мати обсіпала їх житом, цукерками та копійками.

А ось як відбувалась зустріч із ветеранами війни і праці в жовтні 1987 року. Молодь зібралась у читальному залі бібліотеки в Будинку культури. Перед ними виступив ветеран війни і праці Іван Павлович Манзюк. Він розповів про свій бойовий шлях, про самовіддану працю колгоспників Красносілки в 60-х роках. Добросовісно працювати і чесно служити Батьківщині закликав молодь секретар комсомольської організації І. О. Богаченко. Учасники зустрічі поклали квіти до пам'ятника воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни [91].

У травні 1988 року в Будинку культури відбулось свято вручення паспортів десятикласникам. Паспорта вручив Герой Соціалістичної Праці Г. П. Юрченко [92].

У травні 1989 року одночасно відбулось два свята: вручення паспортів десятикласникам та урочисті проводи призовників в армію [93].

Особливо хвилюючими були проводи на військову службу. Вони відбувались двічі на рік майже за одним сценарієм. Майбутні воїни разом із керівництвом села сиділи на сцені за столом, накритим червоною скатертиною. Голова сільської ради нагадував призовникам про внесок воїнів села в боротьбі з німецьким фашизмом. Керівники господарства вручали пам'ятні подарунки і запрошували юнаків після служби в армії повертатись у село. Матері, втираючи сльози, бажали своїм дітям, які так швидко вирости, щасливої й легкої служби. Батьки міцно тиснули руки, по чоловічому обіймали один одного, говорили напутні слова...

У Будинку культури продовжували демонструвати вдень дітям мультиплікаційні фільми, увечері – дорослим кінофільми, хоч глядачів було значно менше. Відзначались традиційні радянські свята. До цих свят сільська молодь і старшокласники готували концерти художньої самодіяльності. Особливо подобались глядачам виступи духового оркестру, яким з 1966-го до 2002 року керував Іван Олександрович Пренко.

З 1991 року Будинок культури більше не опалюється. Демонстрування кінофільмів припинено, вивезена апаратура.

«Десь з 1992 року, – згадує колишній кіномеханік Олександр Іванович Натяган, – у клубі не демонструються кінофільми. Останнім, здається, був індійський...»

Припинив існування і Красносілківський краєзнавчий музей. Значна частина експозицій вимагала оновлення. По-новому треба було висвітлити події 1917–1921 років, наслідки примусової колективізації, голодомору 1932-1933 років та багато іншого. Причина всьому – байдуже ставлення до своїх обов'язків директорів Будинку культури, котрі часто змінювали один одного. Його експонати просто-напросто розікрали, їх залишки були перенесені у новостворений шкільний краєзнавчий музей. У залі колишнього музею стала відбуватися дискотека.

Вирішальну роль у культурному житті села та у всебічному вихованні підростаючого

*Керівник духового оркестру
Іван Олександрович Пренко*

покоління продовжувала відігравати Красносілківська середня школа. Така нова назва введена з 1982 року.

У школі існувала давня традиція щоосені проводити свято квітів і врожаю.

У день свята діти приносили до школи «феномени» природи: величезні бульби картоплі, гарбузів, фруктів та інше. Складали різні композиції із квітів. Виготовляли з природного матеріалу різні саморобки. Представник кожного класу виконував пісню чи декларував вірш, захищаючи свій букет, розповідав історію будь-якої квітки. Усе відбувалося цікаво, весело та радісно [94].

У школі традиційним також стало проведення в першому місяці весни різних конкурсів. Так, у березні 1987 року в конкурсі «Нумо, дівчата» брали участь три команди дівчат: «Україночка» (10 клас), «Усмішка» (9 клас), «Дівчата» (8 клас) [95].

Під час цих змагань дівчата виявляли свої здібності в художній самодіяльності (піснях, танцях, декламації), кулінарії та інших жіночих справах. Хлопці демонстрували свої здібності на святі «Нумо, хлопці», де переважно відбувались спортивні змагання. Щороку напередодні Дня Перемоги проводилося «Свято пісні і строю». Кожного літа в школі діяв табір праці і відпочинку. У 1987 році він мав назву «Ровесник». Газета «Вперед» про цей табір писала так.

«З 1 червня в ньому відпочивали і трудились 17 дев'ятикласників. Вони прорвали 604 рядки посівів цукрових буряків (20 гектарів площі). А ще учні провели видове прополювання пшениці на 300 гектарах. Заготовляли сіно. А коли пішли дощі і не можна було працювати в полі, учні готували школу до нового навчального року: фарбували в класах і коридорах вікна, двері, підлогу. За весь період роботи табору ні разу не було порушення дисципліни.

23 червня в табір прийшла друга зміна – 7-8-класники – 22 учні. Дівчата й хлопці тюкували сіно, вибирали на ринок цибулю, доглядали городину на пришкольній ділянці» [96].

Педагогічний колектив Красносілківської середньої школи (зліва направо): В. І. Криворот, А. О. Дейнеко, О. О. Губіна, Н. І. Твердохліб, Л. Я. Кравець, В. С. Зубаха (директор школи), В. М. Лешкова, М. І. Зубаха, Л. Д. Кивгила, Н. С. Захаренко, І. Ф. Мітленко, М. І. Моцар

В оновленій шкільній майстерні, яка вже знаходилась у приміщенні, де навчалися учні початкових класів, діти виготовляли корисні речі: ручки для молотків, указки в кабінети, ремонтували шкільні меблі. А старшокласники виконували замовлення радгоспу. У січні 1988 року учні старших класів виготовили 28 годівниць триметрової довжини для вівцеферми [97].

У 80-х роках Красносілківська середня школа продовжувала бути однією з кращих серед шкіл району. Педагогічний колектив з 1983 року очолював директор Володимир Степанович Зубаха. Але виявлялись і негативні явища. Внаслідок міграції молоді в міста в 60-х роках, у 1981 році був останній в історії школи випуск двох

паралельних десятих класів (54 особи). Кількість учнів невпинно зменшувалась.

Центром спортивного життя молоді стала школа, де була достатня матеріальна база. 10 серпня 1983 року футбольна команда «Колос» востаннє зайняла третє призове місце серед найсильніших команд Олександрівського району на змаганнях, присвячених Дню фізкультурника. Футбольна команда Красносілки, на жаль, розпалась.

Велика заслуга в розвитку спорту в селі у свій час належала голові колгоспу «Шляхом Леніна» Юрію Кириловичу Коваленку. Немалий внесок у фізичне виховання молоді зробили В. І. Мітленко, А. П. Саржевський, І. О. Богаченко, Я. В. Гарбар. 8 квітня 1984 року команда Красносілківської середньої школи зайняла друге місце в районних змаганнях із легкоатлетичного кросу серед школярів, які були присвячені Дню Перемоги.

20 квітня 1985 року команда дівчат школи зайняла третє місце в змаганнях на першість району з чотириборства «Дружба». А у квітні наступного року ця команда зайняла перше місце в районних змаганнях і відстоювала спортивну честь Олександрівського району в Кіровограді. Там дівчата зайняли сьоме

місце серед 24 команд районів області. За команду Красносілківської середньої школи виступали: Олена Макодзьоба, Вікторія Ольшевська, Альона Кивгила, Наталія Бодряга.

У 1987 році баскетбольна команда дівчат зайняла друге місце в районній першості серед школярів. Склад команди: Антоніна

А. П. Саржевський

Учитель фізкультури Я. В. Гарбар

Мельник, Марина Гриб, Наталія Бодряга, Ніна Крамар, Віра Крохмальова, Вікторія Фіртич, Наталія Кирилюк.

8 травня 1987 року по вулицях Олександрівки була проведена легкоатлетична естафета, присвячена 42-й річниці Перемоги. Команда дівчат у цих змаганнях зайняла друге місце. Учасниці змагань: А. Мельник, М. Гриб, В. Фіртич, В. Ольшевська.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Газета «Більшовицький шлях». – 1944. – 1 травня.
2. Газета «Більшовицький шлях». – 1944. – 31 серпня.
3. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 429, оп. 3, спр. 93, арк. 1, 9, 10.
4. Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років: Зб. документів і матеріалів. – Дніпропетровськ, 1965. – С. 120.
5. Операція Чорний ліс // Народне слово. – 1991. – 31 липня.
6. Архів Міністерства оборони СРСР, м. Подольськ Московської області. – Відділ 2-й. – Оп. 2779, спр. 1130, арк. 41; спр. 1131, арк. 30.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 4915, оп. 1, опр. 479, арк. 96–100. – Далі: ЦДІАУ, м. Київ.
8. В небе фронтовом: Сб. воспоминаний советских летчиц – участниц Великой Отечественной войны. – М.: Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1962. – С. 45–49.
9. Уманець І. Невідправлений лист // Вперед. – 2003. – 8 травня.
10. Гупало М. Д., Доскоч М. А., Мураєнко А. І. Красносілка: Нарис // По місцях Корсунь-Шевченківської битви. – К.: Мистецтво, 1968. – С. 32.
11. Уманець І. Красносілка. Січень, рік 1944 // Вперед. – 2004. – 6 січня.

12. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 2049, оп. 2, спр. 14, арк. 6.
13. Газета «Культура і життя» (орган Міністерства культури УРСР та Республіканського комітету профспілки працівників культури). – 1966. – 30 січня.
14. Газета «Більшовицький шлях». – 18 березня 1944 р.
15. Там само. – 1944. – 28 березня.
16. Там само. – 1944. – 2 квітня.
17. Там само. – 1944. – 4 червня.
18. Там само. – 1944. – 15 червня.
19. Там само. – 1944. – 23 липня.
20. Там само. – 1944. – 10 серпня.
21. Там само.
22. Газета «Молодий комунар» (орган Кіровоградського обкому ЛКСМ України). – 1969. – 31 липня.
23. Газета «Більшовицький шлях». – 1944. – 26 жовтня.
24. Там само. – 1944. – 5 жовтня.
25. Там само. – 1944. – 21 вересня.
26. Там само. – 1945. – 4 січня.
27. Газета «Вперед». – 2003. – 13 січня.
28. Дейнеко А. Учні і вчителі перших післявоєнних років // Вперед. – 2001. – 24 жовтня.
29. Газета «Більшовицький шлях». – 1945. – 4 січня.
30. Там само. – 1945. – 12 червня.
31. Там само. – 1945. – 29 липня.
32. Там само. – 1945. – 14 жовтня.
33. Там само. – 1945. – 28 жовтня.
34. Там само. – 1945. – 23 грудня.
35. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 2, спр. 65, арк. 1.
36. Там само. – Арк. 2.
37. Там само. – Ф. 2049, оп. 2, спр. 18, арк. 45.
38. Там само. – Спр. 20, арк. 47, 58.

39. Там само. – Спр. 68, арк. 1.
40. Там само. – Спр. 21, арк. 46.
41. Там само. – Спр. 23, арк. 2.
42. Там само. – Спр. 22, арк. 4–12.
43. Коваленко Ю. Моє покоління, вважаю найщасливішим // Вперед (газета Олександрівської районної ради народних депутатів). – 1996. – 16 листопада.
44. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 430, оп. 4, спр. 35, арк. 1.; спр. 136, арк. 9; спр. 148, арк. 10.
45. Там само. – Спр. 136, арк. 10, 41.
46. Там само. – Спр. 253, арк. 40, 46.
47. Там само. – Спр. 214, арк. 2.
48. Там само. – Спр. 260, арк. 17.
49. Там само. – Арк. 11.
50. Газета «Вперед». – 1997. – 7 червня.
51. Уманець І. Електрифікація села Красносілки. Як це було // Вперед. – 2001. – 15 грудня.
52. Газета «Культура і життя» (орган Міністерства культури УРСР та Республіканського комітету профспілки працівників культури). – 1966. – 30 січня.
53. Газета «Вперед». – 1967. – 22 серпня.
54. Там само. – 1966. – 15 січня.
55. Там само. – 1966. – 2 квітня.
56. Там само. – 1966. – 6 квітня.
57. Дейнеко А. О. Красносілка. Нарис / Історія міст і сіл Української РСР, Кіровоградська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – С. 591.
58. Газета «Кіровоградська правда» (орган Кіровоградського обкому КП України та обласної ради депутатів трудящих Кіровоградського міськкому КП України та міської ради депутатів трудящих). – 1967. – 8 жовтня.
59. Газета «Молодий комунар» (орган Кіровоградського обкому ЛКСМ України). – 1969. – 31 липня.

60. Дейнеко А. О. Красносілка. Нарис / Історія міст і сіл Української РСР, Кіровоградська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – С. 592.

61. Там само. – С. 585, 593.

62. Газета «Вперед». – 1978. – 12 січня.

63. Там само. – 1980. – 14 лютого.

64. Там само. – 1987. – 15 січня.

65. Там само. – 1988. – 1 січня.

66. Там само. – 1987. – 18 серпня.

67. Там само. – 1987. – 3 лютого.

68. Там само. – 1987. – 26 лютого.

69. Там само. – 1989. – 7 січня.

70. Там само. – 1989. – 3, 12, 20 червня.

71. Там само. – 1989. – 12 жовтня.

72. Там само. – 1989. – 18 січня.

73. Там само. – 1989. – 17 червня.

74. Там само. – 1989. – 26 лютого.

75. Там само. – 1990. – 20 січня.

76. Там само. – 1989. – 17 червня.

77. Там само. – 1990. – 13 квітня.

78. Там само. – 1989. – 26 серпня.

79. Там само. – 1989. – 30 листопада.

80. Там само. – 1989. – 5 серпня.

81. Там само. – 1989. – 16 вересня.

82. Там само. – 1989. – 30 листопада.

83. Там само. – 1989. – 10 серпня.

84. Там само. – 1989. – 1 червня.

85. Там само. – 1988. – 14 травня.

86. Там само. – 1990. – 1 березня.

87. Дейнеко А. О. Красносілка. Нарис / Історія міст і сіл Української РСР, Кіровоградська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – С. 591.

88. Там само. – С. 585, 593.

89. Там само. – 1987. – 1 грудня.
90. Там само. – 1989. – 21 січня, 11 квітня.
91. Там само. – 1987. – 17 жовтня.
92. Там само. – 1988. – 5 травня.
93. Там само. – 1989. – 23 травня.
94. Там само. – 1987. – 15 жовтня.
95. Там само. – 1987. – 26 березня.
96. Там само. – 1987. – 18 липня.
97. Там само. – 1988. – 7 січня.

XXII. У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У 1991 році розпався Союз Радянських Соціалістичних Республік. Протягом 90-х років внаслідок погіршення економічної ситуації в країні відбувався поступовий занепад Красносілки. Негативну роль у цьому процесі відіграла частина зміна директорів радгоспу «Шляхом Леніна». (Дослідне господарство «Шляхом Леніна» Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції створено на підставі наказу Української академії аграрних наук за № 291 від 1 грудня 1992 року.) У 1994 році в селі організувалась група працівників радгоспу, незадоволених керівництвом С. К. Дорошка. У березні 1995 року він був звільнений із посади.

Посаду директора було запропоновано Володимирі Михайловичу Рибакі. За два дні він об'їхав усі виробничі підрозділи: ферми, бригади, побував у школах, ознайомився з господарством. Але стати директором відмовився.

З 9 березня 1995 року до 9 жовтня 1997 року директором дослідного господарства працював Віктор Анатолійович Мазуренко. У 1995–1997

Віктор Анатолійович Мазуренко

Іван Олександрович Власенко

роках у господарстві відбувся ряд позитивних змін. У цей період вся зернозбиральна техніка востаннє на всі 100 % (2 комбайни «ДОН-1500» та 7 комбайнів СК-5 «НИВА») вийшла на лінійку готовності, відновлено роботу цеху з ремонту двигунів, запущено в роботу верстат зі шліфування колінчастих валів. Активно проводилась газифікація села. Внаслідок несприятливих погодних умов восени 1997 року загинула частина врожаю.

Наступним директором дослідного господарства «Шляхом Леніна» призначений Іван Олександрович Власенко, який народився і виріс у Красносілці. У 1963 році закінчив середню школу, до призначення директором ДГ «Шляхом Леніна» працював на різних керівних посадах. За період роботи І. О. Власенко газифіковано вулицю ім. Горького, яка за його ініціативою була перейменована на ім. Дмитра Коломійця – колишній директор Косарського спиртзаводу; у роки війни це він партизанив у цих краях. Було переобладнано вівчарник бригади № 1 на свинарник. У лютому 2001 року І. О. Власенко звільнений із роботи у зв'язку з виходом на пенсію.

З 1 березня 2001 року директором дослідного господарства «Промінь» працює Олександр Григорович Забава. (Дослідне господарство «Шляхом

Олександр Григорович Забава

Леніна» реорганізовано в дослідне господарство «Промінь» згідно з наказом Української академії аграрних наук за № 25 від 22 березня 2001 року.)

Красносілка продовжує спеціалізуватись з вівчарства, хоча поголів'я овець зменшувалось. У 1990 році від 100 вівцематок одержано по 112 ягнят. Але вівчарство з року в рік приносило господарству збитки [1]. У 1991 році за 14 робочих днів 18 стригалів-механізаторів постригли 6488 голів овець, настригли 284 ц вовни, по 4,1 кг з вівці [2]. А у 1997 році в дослідному господарстві було вже 1426 голів овець, настригли 41 ц 16 кг вовни, в середньому по 2,8 кг з кожної вівці [3]. З 1996 року вівчарство наносить збитків господарству на 120 тис. грн [4]. На 1 січня 2000 року овець налічувалося 893 голови. У 2005 році така галузь тваринництва, як вівчарство в господарстві зникла.

Подібні процеси відбувались і в інших галузях тваринництва. У 1992 році на молочнотоварній фермі № 3 (село Красносілка) утримувалось 1000 голів великої рогатої худоби. Потрібно було закласти в траншеї 22 723 ц силосної маси. У цій роботі брали участь 4 силосозбиральні й комбайни КСС-2,6 в комплексі із тракторами Т-150К, а також 20 транспортних одиниць. Силосну масу поливали водою й щільно трамбували гусеничними тракторами [5].

3 березня 1994 року о 5 годині ранку на МТФ № 3 завалився корівник (працівники ферми називали його «комсомольський»), впало 30 метрів стіни та покрівлі. Ніхто з людей не постраждав. Для ліквідації наслідків цього завалу були задіяні механізатори, шофери та працівники інших підрозділів господарства. Пізніше корівник був розібраний, матеріал використаний для ремонту інших тваринницьких приміщень. Рештки стін цього корівника стоять і по цей день [6].

У 1996 році в Красносілці було вже 600 голів ВРХ, з них 350 – дійне стадо. Всього заготовили 162 тонни силосу [7].

Молочнотоварна ферма також не приносила прибутків. Центнер молока господарству обходився в 64 грн, хоча закупівельна ціна була 27 грн [8].

*Приміщення
колгоспного току*

На 1 січня 2000 року на фермі № 3 налічувалось 998 голів великої рогатої худоби, з них дійне стадо – 470 корів.

На фермі на кожну корову у 2000 році надоєнопо 1860 кг молока (по господарству – 1772 кілограми). О. П. Гриб надоїла по 2000 кілограмів на корову. На пасіці було без змін. У 1995 році пасічники Т. С. Дейнеко і М. О. Кирилюк доглядали 200 бджолосімей і одержали урожай меду 2 тонни [9]. Пасіка завжди була прибутковою за сорок років їхньої роботи. У 1996 році вона дала прибутку 7 тисяч гривень [10]. 2005 році пасіка, як і вівчарство, припинила своє існування.

Рентабельним залишалось рільництво, провідною галуззю якого було вирощування елітного насіння.

Власною застарілою, недостатньо укомплектованою технікою своєчасно і якісно зібрати великі високоврожайні площі зернових культур стало неможливо. Тому для збирання врожаю розпочалася практика залучення комерційних структур, які мали свої комбайни закордонного виробництва. Незважаючи на те що комбайнами господарства збирались не кращі площі, у 1994 році в складних умовах комбайнер Василь Левкович Дишлевий із сином Олександром комбайном СК-5 «Нива» намолотив найбільше зерна в районі – 11,5 тисяч центнерів [11].

У кінці 1995 року господарство придбало новий зернозбиральний комбайн «ДОН-1500Б» та трактор ЮМЗ-6. У 1996 році перше місце по дослідному господарству «Шляхом Леніна» знову вибороли комбайнери Красносілки: Володимир Петрович Мельник, який комбайном «ДОН-1500Б» намолотив 10 000 цент-

нерів зерна, та Василь Левкович Дишлевий, який комбайном СК-5 «Нива» намолотив 6915 центнерів [12]. Середня урожайність ранніх зернових по дослідному господарству становила у 1996 році по 24,1 центнера з гектара.

Особливо важким був для господарства 1997 рік. Всього в господарстві працювала 491 особа (у Красносілці – 304, Ставидлах – 103, Бандурово – 84). Комбайнери намагались якісно і швидко зібрати урожай. Так, В. Л. Дишлевий обмолотив зернових на площі 210 гектарів, а зернобобових на площі 331 гектар комбайном СК-5 «Нива». Комбайнер В. П. Мельник комбайном «ДОН-1500Б» обмолотив відповідно зернових на площі 290 гектарів, а зернобобових – 492 гектари.

По дослідному господарству у 1997 році урожайність основних сільськогосподарських культур була така: всього зернових – 16,7 ц/га, озимої пшениці – 20,1 ц, ячменю – 14,8 ц, кукурудзи – 15,8 ц, цукрових буряків – 131 ц, соняшника – 5,3 ц.

«У 1997 році обжинків у дослідному господарстві «Шляхом Леніна» не справляли. Хліб збирали до кінця року. Так і не спромоглись зібрати. Окрім дощів стримувала збір хліба економічна криза», – так писала газета «Вперед» у вересні наступного року [13].

Середня заробітна плата на одного працюючого становила в 1997 році 59 гривень за місяць. Її частково платили грошима, решту віддавали продуктами та послугами. Але заборгованість по зарплаті в 1996 році становила 184 тис. грн [14].

На перше січня 1999 року в селі налічувався 551 двір, в них проживали 983 особи. За 1998 рік померло 20 чоловік, а 12 дітей з'явилося на світ.

За 10 років – з 1991-го до 2001 року – кількість жителів села зменшилась з 1084 до 963 чоловік. Але кількість домашніх тварин не зазнала суттєвих змін. Навіть збільшилася кількість коней: якщо у 1991 році мав коня лише один житель нашого села, а саме

Зерноочисний комплекс, оснащений німецьким обладнанням

що кінь стає надійним помічником у сільському дворі.

У 2000 році в господарстві працювали 500 осіб, з них 168 жінок і 332 чоловіки. Зернових та зернобобових культур на площі 1433 гектари зібрано по 42,1 ц, озимої пшениці на площі 819 гектарів – по 47,6 ц, кукурудзи на зерно – по 14 ц із площі 451 гектар, насіння соняшнику – по 6,5 ц з площі 274 гектари, цукрових буряків – на площі 20 гектарів по 142,3 ц. За рахунок господарства в Красносілці на початку 90-х років здійснена велика програма газифікації села. Ця програма передбачала підведення природного газу до Красносілки, Ставидел, Бандурово і Хайнівки. Завезено необхідну кількість магістральних труб, прокладена перша

траншея.

За три роки (1990–1992) прокладено 5,5 кілометри головної магістралі газопроводу та 2,3 кілометри відводів до сільських будин-

*Передові комбайнери (зліва направо):
О. Ю. Шевченко
та В. П. Мельник*

ків. Збудовано газорозподільну станцію (ГРС), а також воквартирний будинок для газооператорів [15].

Першим 19 січня 1993 році спалахнув голубий вогник у будинку газооператорів Олексія Петровича та Віри Михайлівни Добровольських [16].

За два місяці 1993 року підведений природний газ у 22 будинки жителів села Красносілки [17].

До лютого 1994 року сітка газопроводу досягла 18 кілометрів (головна магістраль і відводи), змонтовано 4 шафи катодного захисту. У 40 будинках Красносілки і Ставидел спалахнуло голубе полум'я [18].

До 1 вересня 1995 року дорогу довжиною 2,2 кілометри між Красносілкою і Бандурово покрили асфальтом. Роботу прискорило те, що учнів із Бандурово треба було возити в Красносілку автобусом [19]. Бандурівська восьмирічна школа реорганізована на початкову.

У 2000 році директор І. О. Власенко уклав договір про співпрацю з фірмою «Кримхлібопродукт». У господарстві почала працювати група трактористів під керівництвом О. Г. Забави. Власники вищезгаданого підприємства бачили, в якому скрутному становищі знаходилось тоді господарство, правильно оцінили його потенціальні можливості та запропонували дослідній станції та УААН передати його в довірче управління ЗАТ «Елітне насіння». Так і було зроблено. За договором передбачалось, що загальний прибуток буде ділитись так: 50 % – господарству, 50 % – ЗАТ «Елітне насіння», але, на жаль, господарство не мало прибутків і ділити було нічого.

У березні 2001 року з дослідного господарства «Шляхом Леніна» було утворено два господарства – «Ставидлянське», куди відійшли землі відділку № 5 та «Промінь» (села Красносілка та Бандурово з відомчою належністю Українській академії аграр-

них наук (УААН). Галузь – дослідні поля й опорні пункти. Вид економічної діяльності – дослідження та розробки. Земельні ресурси дослідного господарства «Промінь» такі: із Красносілки новоутвореному ДГ «Ставидлянське» було передано третю частину рентабельної пасіки (63 бджолосім'ї), третину отари овець, частину техніки.

Скориставшись плутаниною, під час реформування господарства в один із вівторків квітня («чорний вівторок Красносілки», – так назвали люди цей день) державна податкова інспекція нахабно забрала вісім ходових тракторів і документи на них за несплачені податки. Їх автокраном навантажили на автомобілі й повезли в Кіровоград продавати за безцінь для погашення заборгованості з податків. Податківців не хвилювало те, що підприємство тільки-но реформувалось, що новоутвореному господарству треба було якось ставати на ноги, проводити комплекс весняно-польових робіт, їм було байдуже, як складуться долі сотень людей. Вони робили свою роботу – «поповнювали бюджет держави». Податківцям також дістався комбайн «ДОН-1500». Частина тракторів була повернута в село, але перестала бути власністю господарства. Комбайн «ДОН-1500» № 41 повернути не вдалося.

На грудень 2002 року в дослідному господарстві «Промінь» було великої рогатої худоби 423 голови, свиней – 379, овець – 360. Кількість працюючих становила 324 чоловіки.

Занепад села продовжується шаленими темпами. Ось що писав М. Коломієць про Красносілку в газеті «Народне слово» від 5 квітня 2003 року:

«Поступово занепали ферми. Із трьох тракторних бригад не залишилось практично нічого. У серпні минулого року відключено електроенергію. Зупинився млин, і селяни, щоб змолоти зерно, змушені їхати в сусідні села. У темряві залишилися ферми,

виробничі приміщення. Господарство неповністю розрахувалось із працівниками.

А як можна готуватись до посівної кампанії навесні, коли в майстерні немає електрики і верстати замерзли. Хто працюватиме на полях, коли молодь залишає село?» [20].

Якщо говорити про історію «білого» млина, то вона заслуговує на окрему розповідь.

За порівняно короткий час – всього за два місяці – два інженери з м. Нижній Новгород (Росія), звідки було доставлено обладнання, при допомозі місцевих спеціалістів, на заздалегідь підготовлених фундаментах, змонтували вузли й деталі в одне ціле. Після чого від «позиченої» в геологорозвідці (с. Бірки) пересувної електростанції пропустили млина, випробували в роботі, здали (документально) в експлуатацію, накрили брезентом і поїхали. Згодом навколо млина звели стіни і дах.

Спочатку електродвигуни в млині працювали від динамомашини, яку приводив у дію двигун із морського катера. А потім, коли 10 грудня 1964 року в село «прийшло» світло із Кременчуцької ГЕС, млин також був підключений до основної електромережі.

Першим мірошником у «білому» млині був Омелько Степанович Лень. У селі люди і по цей час згадують його добрим словом. Після нього працювали: Григорій Пустовіт, Іван Величко, Андрій Уманець, Іван Марієнко, Михайло Чухно. Комісія, яка обстежила технічний стан млина, визнала його непридатним для подальшої експлуатації. Дехто на нього вже й рукою махнув. Та заступник директора місцевого господарства Микола Петрович Коломієць та секретар парторганізації Галина Трохимівна Олійник відстояли його право на життя.

Перше, що було зроблено, це призначено нового завідуючого. Ним став Іван Черв'як.

За короткий час він зумів згуртувати навколо себе людей, і закипіла в млині робота. Ремонтники працювали не тільки вдень, а коли вимагали обставини, то й вночі. З Кіровограда, з об'єднання

Іван Михайлович Черв'як

хлібопродуктів, було запрошено інженера-технолога – Григорія Григоровича Гребенюка, який шість місяців працював у млині, жив у сім'ї мірошника. І млин ожив. За зміну він переробляв 40 центнерів пшениці, випускав борошно «екстра», обойне, першого і другого ґатунків, робив манку. Звідусіль до нього потягнулися люди. У всі часи млин був присутковим. У 1996 році вальцевий «білий» млин був капітально відремонтований. Повністю замінені решетний стан і вальці, переобладнано станину решетного стану, для покращення завантаження встановлено елеватор. Введено в дію крупорушку. До млина зроблено насипну дорогу [21]. 28 років Іван Михайлович пропрацював мірошником до виходу на пенсію. Після цього млин фактично припинив свою роботу.

На 1 січня 2003 року в дослідному господарстві «Промінь» працювало всього 159 мешканців Красносілки, а безробітних налічувалось 284 особи.

Справжнім лихом для господарства став збір металобрухту. З території трьох тракторних бригад розкрадалось вдень і вночі все металеве: різали цистерни, рештки списаних тракторів, комбайнів та інше сільськогосподарське знаряддя.

У 2003 році всю наявну на той час сільськогосподарську техніку із чотирьох тракторних бригад звезли на центральну садибу. Тракторні бригади припинили своє існування. На полях в останні роки в основному працює чужа техніка, що збільшує і без того чималу заборгованість господарства.

*Залишки
тракторних
бригад № 3
(фото угорі) і № 4*

Існує постійна проблема господарства – заборгованість по заробітній платі. Певний час існувала практика виплати заробітної плати зерном та послугами. Протягом 2003

року не вдалося знайти шляхів ефективного використання природних ресурсів Красносілки, збільшити обсяг виробництва і заготівлі сільськогосподарської продукції, поліпшити умови проживання селян.

Внаслідок несприятливих кліматичних умов усі посіви озимих культур на площі 1270 гектарів загинули. Весною посіяли 820 гектарів соняшнику та 100 гектарів цукрових буряків. Урожайність зернових з гектара становила 27,6 ц, цукрових буряків – 86 ц, соняшнику – 10,7 ц.

Всього великої рогатої худоби по господарству було 249 голів, у тому числі корів – 112, свиней – 326, коней – 26, овець – 360²³.

Селяни вимагали розпаювання землі. Була зібрана необхідна кількість підписів. Тільки в січні 2004 року «Промінь» потрапив до переліку господарств, які виводились зі структури Академії аграрних наук і передавались в підпорядкування Мінагропромполі-

²³ Протокол № 10 сесії сільської ради від 25 грудня 2003 р. – С. 11-12.

тики. На адресу сільської ради і господарства надійшов наказ з Мінагрополітики за № 165, датований 21 квітнем 2005 роком, про перейменування ДГ «Промінь» у Державне сільськогосподарське підприємство «Промінь». Директору О. Г. Забаві «...у двотижневий термін подати міністерству на затвердження Статут підприємства, забезпечити його державну реєстрацію та в місячний термін із дня державної реєстрації подати Департаменту правової та законопроектної роботи (О. А. Манешкін) копію свідоцтва про державну реєстрацію, довідки про внесення Єдиного державного реєстру і зразок відбитка печатки юридичної особи». І далі: «...контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра С. І. Мельника».

Проведено збори селян, де отримано згоду колективу на приватизацію з наступним розпаюванням. Адміністрація «Променя» склала списки претендентів на земельні та майнові паї.

У 2004 році господарство видало безкоштовно у вигляді соціальної допомоги працюючим та пенсіонерам по 4 ц пшениці, 4 ц ячменю, 4 ц кукурудзи в качанах.

2004 рік для дослідного господарства «Промінь» розпочався з нових неприємностей. Воно повинно було сплатити борг ВАТ «Кіровоградоблбуд» за виконану роботу за зведення у 2002 році критого току. Не сплатило. Господарчий суд області, до якого з позовом звернулась будівельна організація, виніс рішення стягнути борг у примусовому порядку.

Юридична виконавча служба приступила до роботи 30 січня 2004 року. Цього дня на територію молочнотоварної ферми Красносілки в'їхав кортеж вантажних і легкових автомобілів. З дорогих легковиків вибігли дуже хлопці з озброєною охороною. Перевдягнувшись у спецодяг, вони безцеремонно почали витягати із приміщення ферми корів, підганяючи їх електрошоковими пристроями. Брали всіх – і ялових, і тільних. На умовляння, плач і прокльони тваринників ніхто не зважав.

Судовиконавцям доводили, що згідно із законом у державному підприємстві рухоме і нерухоме майно, тим більше корови, не підлягають примусовому вилученню. Сповістили районне й обласне керівництво. Сигнал тривоги долетів до Києва. На місце події приїхав заступник голови райдержадміністрації Г. В. Первертень. Та 73 корови вже забрали, залишилось вилучити ще 30 – і ферми немає.

Але за селом одна машина поламалась і перекрила проїзд іншій, 43 корови пригнали на ферму, а 30 відвезли в Кіровоград на м'ясокомбінат. Їх доставили на ферму власним транспортом на другий день.

Але що то були за корови: «обчухрані», з розривами шкіри, голодні і спрагли справляли гнітюче враження. П'ять із них передчасно розтелились, трьох так затоптали, що ледве вижили, добові надої від кожної корови зменшились на 1,9 літра.

Тваринники надовго запам'ятали цей день, як страшний сон. А господарству знову були нанесені величезні збитки. Винуватці цього злочину не встановлені й не покарані. Постраждали тільки працівники ферми, важка праця яких не дала через ці безглузді дії ніяких прибутків [22]. До травня 2005 року на молочнотоварній фермі залишилось три неповних групи корів, які доглядали Олена Куценко, Олена Мельник, Галина Тихоненко. Останні шість із групи Г. Г. Тихоненко та залишки поголів'я свиней 03.05.2005 року з молочнотоварної ферми № 3 було переведено на свиноферму № 1. У зв'язку з ліквідацією ферми її працівники втратили роботу, на якій пропрацювали більше десяти років, а то й більше.

Машинно-тракторний парк «Променя» відпрацював свій амортизаційний строк, і внаслідок того, що свідомо не виділялись навіть у найнеобхіднішому обсязі кошти на запасні частини, ремонт та поновлення новою технікою, був практично знищений (на даний час у «живих» залишилось 3 трактори, 1 навантажувач «Карпатець» і 1 зернозбиральний комбайн «ДОН-1500»). Село потребує підтримки і допомоги як із боку держави, так і інвесторів.

Основним джерелом доходів значної частини селян є робота на власному господарстві, переважно з вирощування живності та догляду за великою рогатою худобою.

1996 року в центрі села, під стінами двоповерхового будинку торгівлі, який у радянські часи повністю задовольняв потреби селян і в якому зараз діють два приватні магазини і один від хлібокомбінату, а також церковна парафія Української автокефальної православної церкви, відкрився невеликий базар. Починався він як пробний, із трьох легкових автомобілів, в яких приватники привозили на продаж товари першої необхідності, зокрема, продукти харчування. Дуже швидко на базар стало приїжджати до 30 автомашин, відповідно розширився й асортимент товарів.

У 1999 році для зручності обох сторін – продавця і покупця – базар перемістили до приміщення Будинку культури. Такі базари проходять тут щоп'ятниці (до 11-ї години дня).

XXIII. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Населення Красносілки в 90-х роках продовжувало зменшуватись. Основна причина – старіння населення і значна перевага рівня смертності над народжуваністю.

Протягом 1993 року на весільні рушники стало 14 молодих пар [23]. У 1995 році в колективний договір господарства вперше внесли пункт: «Молодим у день весілля, якщо вони обоє працюють у дослідному господарстві буде вручено ордер на тільну телицю, а якщо один з них не є членом господарства – ордер на пару поросят» [24].

На 1 лютого 1995 року в Красносілці мешкало 1049 осіб у 524 дворах [25].

За 20 років (1975–1995) у селі кількість жителів зменшилась на 1000 осіб і зникло 314 дворів. Рівень смертності перевищував народжуваність у 4 рази [26]. У 1998 році народилось 12 дітей, а померло 20 осіб. На 1 січня 1999 року в селі був 551 двір, в яких мешкало всього 983 особи.

З 5 до 15 грудня 2001 року в Красносілці проводився всеукраїнський перепис населення. У селі мешкало 978 осіб, з них – 433 чоловіки та 545 жінок.

У 2001 році народилось 8, а померло 26 осіб.

Змінився побут жителів села. На кінець 2002 року газифіковано 172 будинки. На 2001 рік у власності красносілківців налічувалось 217 одиниць транспорту: легкових автомобілів – 71, ван-

*Будинок культури
в центрі
Красносілки*

тажних – 2, мотоциклів – 126, тракторів – 18.

Державна і кооперативна торгівля в селі занепадала. Уже в січні 1995 року магази-

зини не опалювалися і працювали всього 4 години на день [27].

Вся торгівля стала приватною, ціни значно зросли.

Поштове відділення перейшло працювати на триденний робочий тиждень у зв'язку зі зменшенням обсягу випуску періодичних видань – газет, журналів. Заодно почалась торгівля супутніми товарами. У свій час завідуючими тут працювали: Олександр Багаченко, Людмила Мельник, Наталія Безрека. У приміщенні пошти знаходиться відділення «Ощадбанку», в якому довгий час працював Василь Олександрович Власенко.

У Будинку культури працює сільська бібліотека. На червень 1997 року її книжний фонд становив 15 тисяч томів. Її послугами користувались 500 осіб, з них – 80 дітей [28]. Протягом 20 років завідує сільською бібліотекою Катерина Леонідівна Кравченко.

У Красносілці знову почали відзначати релігійні свята. Через 30 років, 19 січня 1992 року в центрі села, на ставу, відбулось свято Водохреща. Як і багато років тому, з льоду був вирубаний великий хрест, який за обрядом облили червоним соком та увінчали червоними стрічками. Сюди зійшлося майже все доросле населення Красносілки та діти. Свято провів бандурівський священник отець Михайло [29]. Тепер це свято відбувається щорічно. Церковне життя в Красносілці продовжувалось у селянській хаті.

7 квітня 2001 року в день Благовіщення Пресвятої Богородиці відбулося освячення нового церковного приміщення Української православної автокефальної церкви (УПАЦ) – на другому поверсі Будинку торгівлі. 15 квітня того ж року було проведено ритуал освячення Пасхи.

Перший батюшка Іван, в миру – Іван Степанович Геморак, не виправдав довір'я прихожан і в тому ж році був звільнений від служби. На його місце заступив Іван Трохимович Обаль. Але й цей батюшка, як мовиться, довго не набув. Молодий (23 роки) отець Степан (Степан Миколайович Зенюк) почав правити службу у 2002 році – на Обретіння глави Іонна Предтечі. Приїхав він разом із сім'єю із Західної України.

У селі з давнини збереглися традиційні православні храмові свята: їх у селі два. Північно-східна частина Красносілки святкує 28 серпня на день Успіння Пресвятої Богородиці, а південно-західна – 21 вересня на Різдво Пресвятої Богородиці.

Як зауважив Б. М. Кузик, глибоко символічно, що в селі обидва ці свята присвячені Матері Божій, Яка Своєю присутністю в храмах охороняє Красносілку та її жителів.

У названі дні у 2002 році батюшка Степан на місцях колишніх церков уперше відслужив поминальні панахиди.

Святкування Водохреща, 19.01.1992 рік

*Отець Степан
зі своєю дружиною
Марією та донькою
Марійкою*

Парафія Української православної церкви продовжує знаходитись на другому поверсі Будинку торгівлі. Тут 19 січня 2003 року відбулось освячення води.

24 вересня 2004 року батюшка Степан разом із сім'єю виїхав з села. Церква вже вкотре осиротіла.

9 червня цього ж року на місці Свято-Успенської церкви житель села Красносілки Петро Іванович Тихоненко встановив пам'ятний хрест.

Як і в попередні роки, односельці виявляли у взаємовідносинах найкращі свої риси: співчуття, благородство, взаємодопомогу. У травні 1993 року з молодим спеціалістом агрономом Віталієм Коваленком трапився нещасний випадок. Будинок, де він проживав, наповнився природним газом і вибухнув у той момент, коли хлопець відпочивав. Багато людей прийшли йому на допомогу. Л. А. Телевна здала кров потерпілому. Дирекція дослідного господарства «Шляхом Леніна» оплатила вартість ліків. Працівники вівцеферми № 4, МТФ № 3 та мешканці вулиці Миру, де він шість місяців тому одержав, як молодий спеціа-

*Василь Іванович Мітленко працював
сільським головою з 1994-го до 2002 року*

ліст, будинок, зібрали 60 тисяч карбованців (у цінах 1993 року) [30].

У період з 1994-го до 2002 року сільським головою за результатами голосування було обрано Василя Івановича Мітленка, який до того працював керуючим відділку № 3 ДГ «Шляхом Леніна».

У жовтні 2000 року за ініціативою сільської ради на потреби Олександрівської центральної районної лікарні зібрали 2 тонни городини, в тому числі 1300 кг картоплі [31].

Звернули увагу на самотніх, самотніх, похилого віку людей та інвалідів. У 1990 році їх було 42 чоловіки. Для обслуговування цієї категорії жителів виділено дві особи [32].

У 1995 році пенсіонерам завезено 375 складометрів дров у двір. А в червні 1996 року дрова були завезені у 37 дворів [33].

У 90-х роках продовжувала стабільно працювати Красносілківська середня школа.

11 вересня 1992 року зрізали дерева біля старого корпусу школи, і розпочалась підготовка будівельного майданчика під нове приміщення дитсадка за рахунок господарства «Шляхом Леніна». До 1994 року звели стіни, дах і покрили шифером, але за браком коштів у господарстві будівництво на цьому припинилось.

У 1991 році першими в районі в Красносілківській середній школі був створений комп'ютерний клас. Викладання «комп'ютерної справи» (саме так повідомляла газета «Вперед») у школі вів В. С. Зубаха [34].

У школі було два трактори та 6 гектарів землі. На своїй землі (у полі та на пришкольніх ділянках) школа вирощувала пшеницю, картоплю та овочі. Працівникам школи і вчителям-пенсіонерам у вересні 1994 року продано по 1 центнеру зерна за символічною ціною. Частина зерна змолоти, з борошна виробили локшину для шкільної їдальні [35].

Узимку в школі було холодно. Так, зимою 1995 року в класах термометр показував лише п'ять тепла, а в деяких ще менше. Директор школи звернувся до голови райдержадміністрації В. В. Савченка. Комісія вивчила ситуацію про порушення температурного режиму в школі. Через кілька днів на подвір'я школи завезли шість газових котлів за рахунок господарства. Треба було провести величезну роботу з перебудови приміщення кочегарки. Скликали загальношкільні батьківські збори. Батьки висловили подяку голові райдержадміністрації В. В. Савченку. У свою чергу ДГ «Шляхом Леніна» під керівництвом В. А. Мазуренка надало допомогу у вигляді проектної документації, придбання труб та необхідного газового обладнання.

Батьки вирішили, що кожна сім'я, яка має дітей шкільного та дошкільного віку, повинні відробити на ремонтних роботах не менше двох днів [36]. Протягом весни-літа 1996 року здійснена газифікація школи. Одночасно труби водяного опалення були перенесені з горища на другий поверх. Всі зварювальні роботи були виконані електрогазозварювальником І. І. Тихоненком. Так першою в районі серед сільських шкіл була газифікована Красносілківська середня школа.

Почесні гості на святі першого дзвоника

Школа успішно виконує і своє головне завдання: навчання та всебічне виховання підростаючого покоління. Учні, батьки, вчителі з великим задоволенням беруть участь у багатьох загальношкільних святах.

Щороку навчальний рік починається зі свята День знань. Проводяться підсумки навчання та праці учнів у дослідному господарстві. За відмінне навчання вручаються похвальні листи та грошові премії за допомогу в збиранні врожаю. Дітей вітають з початком нового навчального року. Учні обіцяють невтомно оволодівати новими знаннями.

Осінніми живими квітами і дарами природи наповнюється школа під час вересневого свята квітів і врожаю. Урочистим шануванням вчителів і першими власними спробами на ниві педагогічної праці відзначається на початку жовтня День вчителя. У школі проводиться день учнівського самоврядування. Вчителів повністю замінюють учні. Своєрідним оглядом готовності хлопців до служби в армії є святкування в школі 6 грудня Дня Збройних сил України.

Завжди переповнений глядачем шкільний зал на святі новорічної ялинки. Дорослі та діти завжди з веселою усмішкою спостерігають за новорічним концертом.

Досить оригінально відзначили в березні своє свято дівчата старших класів. Це були «вечори-вогники». Насамперед дівчата змагались у сервіруванні святкового столу. Пробували на смак солодощі, вінегрет та інші страви. Журі визначало кращий стіл за оформленням та страви за смаком. А потім змагання на краще виконання пісень, танців, гуморесок. Це приносило задоволення всім присутнім. Свято закінчувалось тим, що учні старших класів за святковим столом пили чай. У 1990 році, наприклад, перемогли дівчата 10 класу [37].

Особливо урочисто святкували День Перемоги. Напередодні проводився конкурс пісні і строю. А 8 травня, ввечері, урочистим маршем із запаленими факелами колона учнів проходила вулицями Красносілки до пам'ятника воїнам-визволителям,

9 Травня. Мітинг біля сільського меморіалу загиблим землякам

де проводився мітинг і на могили покладались вінки. Ця традиція збереглася й донині.

З відчуттям смутку, невизначеності майбутнього та жалю за минулим проходить у кінці травня для випускників неповторне шкільне свято останнього дзвоника.

У 90-х роках підтримувались кращі спортивні традиції Красносілківської середньої школи. Спортивний зал школи був місцем, де займались спортом як учні, так і сільська молодь. 3 жовтня 1990 року команда Красносілківської школи з легкоатлетичного кросу зайняла третє місце серед школярів району, а в 1991 – друге.

У 1992 році команда дівчат зайняла третє місце в районних змаганнях із легкоатлетичного чотириборства «Дружба».

У 1996 році волейбольна команда школи зайняла друге місце в районі, поступившись олександрівцям.

У 1998 році тенісистки Валентина Бойко та Тетяна Гарбар зайняли друге місце серед школярів у районних змаганнях із настільного тенісу.

*Директор школи
Володимир Степанович
Зубаха*

У 2004 році відбулися кадрові зміни. 3 березня 2004 року директор В. С. Зубаха призначений начальником відділу освіти Олександрівської райдержадміністрації, а директором школи – Марія Іванівна Зубаха.

Володимир Степанович Зубаха народився 1958 року в селі Кулішівка Полтавської області. Трудовий шлях розпочав у 1975 році підсобним робітником Онуфріївського філіалу Кіровоградського заводу радіовиробів. З 1976 до 1981 року – студент фізико-математичного факультету Кіровоградського педагогічного інституту. З 1981-го до 1983 року працював учителем математики і фізики в Красносілській середній школі с. Красносілля, з 1983 року до 3 березня 2004 року – директором Красносілківської середньої школи [38].

В. С. Зубаха був єдиним директором за всю семидесятирічну (з 1934 року) історію середньої школи в Красносілці, який працював тут 20 років. За його керівництва зроблено багато добрих справ для дітей, їх батьків, для села. У школі виникли і закріпились нові чудові традиції. Йому присвоєно звання «Учитель – методист». 2001 рік відзначений двома ювілеями Красносілківської середньої школи. У червні відбувся 60-й випуск вихо-

ванців (довоєнних 1937–1941 рік включно – 5 та післявоєнних 1947–2001 рік включно – 55). А 1 вересня виповнилось 30 років, як було введено в експлуатацію нове приміщення середньої школи. Влітку 2001 року відбулась зустріч випускників 1981 року. Це були ті учні, які 1 вересня 1971 року першокласниками зайшли в новозбудоване приміщення і навчались тут всі 10 шкільних років. Пізніше, у зв'язку з переходом на кабінетну систему навчання, молодші класи були переведені в старе приміщення. Відремонтовано парадний вхід, фундамент, зроблене нове асфальтне покриття навколо школи. У коридорах і класах виблискувала свіжою фарбою підлога, стіни, вікна, панелі. «Школа така, як і 30 років тому», – зробили короткий висновок випускники, які вже стали дорослими людьми.

Привітавши присутніх зі святом, директор школи В. С. Зубаха надав слово Олені Степанівні Крамар. Вона по пам'яті називає прізвища тих вчителів, які боролись за ліквідацію неписьменності на селі й стояли у витоків середньої освіти в Красносілці. О. С. Крамар назвала прізвища випускників школи, які здобули вищу освіту, стали вченими та видатними спеціалістами різних галузей народного господарства, медицини, культури.

Схвильовано, особливо емоційно розповідала Лариса Яківна Коновал. У 22 роки її призначили директором школи 22 лютого 1944 року, а вже у березні в школі розпочалось навчання.

Сільський голова В. І. Мітленко розповів, як він зі своїми однокласниками копав котлован під фундамент нового приміщення школи.

«Ваша школа знана не тільки в районі, а й в області, – сказав у своєму виступі інспектор відділу освіти райдержадміністрації С. М. Тимко. – Ідею створення літньої математичної школи, що діє у вас, підхопили інші педагогічні колективи району, правда з інших предметів».

Сергій Миколайович Тимко вручив школі фотоапарат. Телевізор і відеомагнітофон подарувала сільська рада, дирекція дослідного господарства – комп'ютер. До столу учні підносять

торт, на якому три директори – нинішній В. С. Зубаха і колишні Л. Я. Коновал та Г. В. Балдовська – гасять 30 свічок.

Право вручити першокласникам символічний ключ від школи, що був зроблений ще в 1971 році, надається подружжю Крамарів. Річ у тому, що в 1971 році в перший клас йшли Сергій Крамар та Ольга Юрченко. Закінчили школу. Створили сім'ю. У 2002 році закінчила школу старша донька Ірина, а саме сьогодні йде до першого класу менша Олена.

1 вересня 2004 року школа відзначала новий ювілей – 70 років тому вперше за парти сіли восьмикласники. Це були діти із Красносілки і навколишніх сіл, які прагнули здобути повну середню освіту. Школа стала середньою.

День 1 вересня цього року був сонячним і теплим. До ювілейного свята першого дзвоника готувались особливо ретельно. До школи прибуло багато гостей: народний депутат України Віктор Олексійович Бойко, голова районної ради Олександр Невмержицький, голова районної державної адміністрації Олександр Ковтун, генеральний директор торгового дому «Елітне насіння» Олександр Камишов, начальник відділу освіти райдержадміністрації Володимир Зубаха. Прийшли й місцеві керівники – директор дослідного господарства «Промінь» Олександр Григорович Забава та сільський голова Іван Олександрович Богаченко.

Свято першого дзвоника відкрила директор школи Марія Іванівна Зубаха.

Колишні директори школи Л. Я. Коновал (на знімку зліва) і Г. В. Балдовська (справа) гасять разом з нинішнім директором В. С. Зубахою 30 символічних запалених свічок на ювілей школи

Далеко не кожна сільська школа має сьогодні те, що є в Красносілці – власний шкільний автобус

«У далекому 1937 році, – сказала вона, – школярі Красносілки і навколишніх сіл зібрала під своїм дахом Красносілківська середня школа. І ось уже 70 років веде вона учнів країною знань. Скільком випускникам дала путівку в життя. І тепер ми пишаємось ними!»

Найбільш бажаними, найбільш чарівними серед усіх присутніх були 9 першокласників – 6 дівчаток і 3 хлопчики.

Учнів, вчителів і батьків щиро вітали

Сучасний комп'ютерний клас – подарунок від народного депутата України В. О. Бойка

присутні гості та вручали цінні подарунки. Народний депутат України В. О. Бойко виконав свою передвиборну обіцянку. Саме за його сприяння педагогічний колектив, учні школи одержали найголовніший подарунок, якого чекали роками. В. О. Бойко та О. С. Ковтун урочисто перерізали червону стрічку, і у новий комп'ютерний клас відразу зайшли десятикласники і сіли за нові комп'ютери. Сільська школа прилучилася до сучасних технологічних систем і вже нічим не поступається міським школам.

Як особистий подарунок В. О. Бойко вручив школі сучасний музичний центр.

З вітальним словом виступив і вручив учням музичний центр із системою «караоке» О. М. Камишов. Директор дослідного господарства О. Г. Забава подарував учням набір футбольних і баскетбольних м'ячів, а І. О. Богаченко – футбольну сітку [39].

У листопаді 2003 року до 60-річчя голодомору за ініціативою сільського голови, голови «Фонду відродження села Красносілки» Анатолія Антоновича Синьогуба на двох громадських кладовищах було встановлено пам'ятні знаки та хрести жертвам голодомору. Під час церемонії встановлення та освячення виступили: голова правління громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» В. А. Стежка, голова «Фонду відродження села Крас-

*Встановлений хрест
і пам'ятний знак жертвам
голодомору 1932-1933 років
(південно-західна частина села)*

*Колектив
Красносілківської
сільської ради
(зліва направо):
І. О. Богаченко
(голова),
Н. Л. Поправка
(бухгалтер)
і В. В. Богатир
(секретар)*

носілки» А. А. Синьогуб, сільський голова І. О. Богаченко, вчитель історії А. О. Дейнеко.

Сільська рада була і залишається організатором урочистих свят. Колектив, дружній та працьовитий, дбає про соціально-культурний розвиток села.

У 2002 році вперше в районі за участю школи, Будинку культури, сільської ради та керівництва дослідного господарства «Промінь» започаткували нове загальносільське свято – день села Красносілки. Воно відзначається щорічно в третю суботу жовтня. На святі виступили із привітанням голова районної державної адміністрації Олександр Ковтун, голова районної ради Олександр Невмержицький. З Києва прибули члени громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» професор В. А. Стежка та В. П. Пилипенко, а з Черкас – представники крайового козацтва.

Свято розпочалось з урочистого молебна біля пам'ятника воїнам-односельчанам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни. Глибоко шануючи світлу пам'ять полеглих, стоячи на колінах, службу правили священники отець Степан (с. Красносілка) та отець Роман (с. Тимошівка). А в почесній варті стояли з хоругвою із зображенням Святої Покрови козаки – представники Черкаського крайового козацтва.

*Колишній сільський голова
А. А. Синьогуб (справа)
разом з головою
правління громадської
організації «Земляцтво
Олександрівщини»
В. А. Стежкою*

Потім священники благословили проведення свята і красносілківці та гості ввійшли до сільського Будинку культури. Давно не збиралось так багато людей.

У своєму виступі вчитель історії А. О. Дейнеко відзначив, що заснована як козацька вольниця Красносілка завжди славилась своєю героїчною історією у всі часи: і коли переживала злети, і тоді, коли відчувала нужду. Село ніколи не зраджувало своїм славним козацьким традиціям, не забувало, не забуває і не забуде тих, хто своєю невтомною працею писав його героїчну історію.

У великому святковому концерті взяли участь учні Красносілківської школи, діти дитсадка, учасники художньої самодіяльності з Красносілки та Бандурово. Після закінчення свята відбулись спортивні козацькі змагання та футбольний матч [40].

Наступного року ініціатором проведення свята виступив «Фонд відродження села Красносілки» під керівництвом Анатолія Антоновича Синьогуба. Допомогу в проведенні свята надали: начальник управління культури при райдержадміністрації Ю. І. Компанієць, директор обласної філармонії М. І. Кравченко, скульптор із Кіровограда В. В. Френчко, дочка односельця Івана Антоновича Завертайла, нині, на жаль, покійного, підприємець

із Кривого Рогу, начальник рибдільниці ВАТ «Кіровогадрибгосп» М. В. Федоренко, фермер І. М. Кирилюк.

Місцевий священик перед меморіалом «Ніхто не забутий, ніщо не забуте» відправив поминальну панахиду по воїнах-односельцанах, які не повернулися із фронтів Великої Вітчизняної війни. Після молитви святкове дійство перемістилося в Будинок культури. У його фойє бібліотекар Катерина Леонідівна Кравченко організувала виставку вишивок, зокрема, рушників, під назвою «Красносілка – кровинка твоя, Україно».

Після перегляду вишивок люди поспішили в зал, щоб зайняти перші ряди – ближче до сцени, де ось-ось мав розпочатися виступ театру української музики, пісні і танцю «Зоряний» Кіровоградської обласної філармонії. Та спершу перед присутніми в залі виступили згаданий вище А. А. Синьогуб, а також заступник директора місцевого господарства В. І. Мітленко, заступник голови райради А. В. Чумак, голова громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» В. А. Стежка, гість з села Сагунівки, що на Черкащині, який брав участь у звільненні села від окупації, – Іван Кирилович Хворостян.

Особливо публіку чарував золотий голос народної артистки України А. М. Червінської. До речі, Антоніна Миколаївна вдруге на цій сцені. Вперше вона виступила приблизно років 15 тому.

Так сталося, що свято села збіглося ще з одним святом – весіллям. На рушник щастя ступила молода пара – Василь Заславський та Юлія Кругляк. А. М. Червінська побажала молодим «щастя, долі і діточок доволі». Після концерту за святково накриті столи сіли як гості, так і всі бажаючі сільські жителі. Була козацька каша, було й до каші...

На кінець 2005 року в селі залишилося 480 господарських дворів (за останні чотири роки 80 було знято з обліку), в яких проживає 835 осіб. За віковою категорією це виглядає так:

у 2001–2004 рр. народилося 28 дітей, померло 123 жителі; у 2005 р. народилося 8, померло 25. У селі налічується 35 власних автомобілів, з них – 2 вантажні; 17 тракторів, з них – 2 гусеничні. Люди утримують 215 голів великої рогатої худоби, з них – 149 корів, а також 18 коней, 302 свині, 101 козу, 114 кролів, 157 бджолосімей, 3371 різної птиці.

У селі налічується 202 газифіковані будинки, 96 телефонів, почали також з'являтися й мобільні телефони. Чорно-білі телевізори поступово витіснили кольорові, деякі з жителів установили до них супутникові антени. На зміну мікрокалькуляторам прийшли персональні комп'ютери. Школа першою в селі під'єдналась до Інтернет, не виключено, що і в подальшому наші односельчани ввійдуть у цю мережу.

Одним словом, з одного боку, матеріальний і культурний рівень села зростає, а з іншого – село зазнає тих самих складнощів суспільного та економічного життя, що і вся наша незалежна держава. Але незважаючи на скруту, жителі Красносілки живуть з вірою в кращу долю: продовжують народжуватися діти, на полях сіють хліб, а в помешканнях лунає пісня. Життя триває!

XXIV. НЕЗАБУТНЯ ЗУСТРІЧ ІЗ Б. М. КУЗИКОМ

Наприкінці травня 2005 року – у День Святого Миколая Чудотворця – у спортивному залі місцевої школи відбулась зустріч жителів села Красносілки з Борисом Миколайовичем Кузиком.

Б. М. Кузик народився в 1958 році в смт Олександрівка. Він – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки Російської Федерації (РФ), член-кореспондент Російської академії наук та дійсний член Академії військових наук РФ, лауреат Державної премії РФ в області науки і техніки, генерал-майор, помічник Президента РФ з питань військово-технічного співробітництва (1994–1998). Один із засновників інноваційної ради Російської спілки машинобудівників, член Спілки по зовнішній та оборонній політиці РФ, член піклувальної ради Соловецького монастиря. Член Спілки письменників РФ. Член Федерації космонавтики РФ. Нагороджений кількома російськими державними і церковними

Борис Миколайович Кузик

*Почесного гостя
зустрічали хлібом
та сілля біля школи*

орденами і медалями, визнався в Росії «Людиною року» (1995, 1999, 2003), «Особистістю року» (2001), «Промисловець-учений року» (2003). З 1999 р. входить у першу десятку провідних бізнесменів Росії. Проживає в Москві, очолює промислову холдингову компанію «Нові програми і концепції», що працює в реальному

секторі високотехнологічної оборонної промисловості. Є президентом Інституту економічних стратегій. Широко відомий у політичних, ділових і військових колах США, Китаю, Індії, Франції, Німеччини, Італії, Єгипту, Сирії, Ірану, ПАР, Південно-Східної Азії, Латинської Америки і, звісно, СНД. Автор понад 200 монографій, наукових досліджень, підручників та наукових посібників з питань економіки, фінансів, військово-технічного співробітництва Росії з зарубіжними країнами. Займається благодійною діяльністю в Україні та Росії. В Україні разом із Василем Вікторовичем Білошапкою написав такі книги: «Олександрівка. Погляд кризь віки» (2001), «У пиліні часу. Енциклопедія Олександрівщини» (2002), «Олександрівський меридіан: люди, події, час» (2003), що видані окремо українською та російською мовами; книгу «Головківка – серце Холодного Яру» (2004). Разом із Надією Стаценко

створив навчальний посібник з англійської мови «Олександрівка. Мій рідний край» (2003). Разом із Людмилою Литвин написав книгу «Олександрівський університет» (2004). У 4-й Всеукраїнській добродчинній рейтинговій акції «Книга року 2002» у номінації «Визитівка» підномінації «Туристична література» книга «У плині часу. Енциклопедія Олександрівщини» посіла третє місце (2003).

Ось із цією дійсно неординарною людиною відбулася зустріч жителів села Красносілка, яку організував начальник відділу освіти райдержадміністрації Володимир Степанович Зубаха – «Лауреат премії Бориса Кузика». Ідея відвідати сільську школу належить Борису Миколайовичу, яку він висловив в одній зі шкіл районного центру. Зацікавившись багатою історією Красносілки, вибір припав саме на це село. Тому не випадково темою зустрічі в школі стало минуле та сучасне Красносілки.

На зустріч були запрошені колишній голова колгоспу «Шляхом Леніна» Юрій Кирилович Коваленко, колишній секретар сільської ради Олена Степанівна Крамар, ветеран війни і праці Іван Павлович Манзюк, післявоєнний директор школи Лариса

Під час урочистої зустрічі з Б. М. Кузиком

Подарунки від Б. М. Кузика мужнім ветеранам війни

Яківна Коновал. Про зустріч знали всі односельчани. Ті, хто прийшов, не шкодували.

Борис Миколайович, як згадувалось вище, живе в Росії, та серцем і душею – на Олександрівщині. Він двічі на рік приїздить сюди навідати стареньку маму – Тетяну Хомівну. Тут у нього багато друзів, знайомих... У цьому краю пройшли-проминули його дитячі й шкільні роки, звідси відкрилась дорога в широкий світ. У тому широкому світі він не заблукав.

Кожного року повертається Борис Миколайович до рідного берега. І кожен раз його добрі справи залишають помітний слід в історії Олександрівщини. Дбаючи про духовність земляків, Б. М. Кузик видає книги з історії отчого краю, допомагає будувати храми, зводити пам'ятники. Значну увагу приділяє розвитку освіти. Навчальні кабінети в честь вчителів, які навчали майбутнього вченого, військового, громадського діяча, облаштовані при фінансовій підтримці Бориса Миколайовича, відомі за межами

*Борис Миколайович
Кузик вручає іменну
відзнаку ветеранові
вчительської
праці, колишньому
директорові школи
Ларисі Яківні
Коновал*

Олександрівки. Постійна підтримка вчителів-пенсіонерів дає їм змогу подолати негаразди теперішнього життя. Він безмежно любить людей, щиро бажає їм добра і щастя. І не тільки бажає, а й багатьох робить щасливими. Він, коли б міг, щасливим зробив би увесь світ. І це не гучні слова.

Дбаючи про розвиток рідного краю, Борис Миколайович заснував відзнаку «Лауреат премії Бориса Кузика», цим самим стимулюючи та надихаючи людей до наступних трудових звершень.

Переповнений спортзал зустрів шановного гостя гучними оплесками. Кожен хотів швидше почути, що скаже цей чоловік. А він не просто говорив, а сіяв розумне, добре, вічне. Перед слухачами зримо поставав казковий птах Фенікс, який відродився з попелу. Цю легенду Борис Миколайович згадав не даремно. Він знав, у якому занепаді зараз наше село. «Щоб його відродити, – сказав Борис Миколайович, – треба насамперед усім нам зрости

духовно». Людей старшого покоління, які перенесли на собі і голод, і голод, воєнне лихоліття і післявоєнну відбудову, Борис Кузик називає святими людьми. «Вони – наша жива легенда. Кожне мовлене ними слово впишеть в історію свого села. Впишеть сьогодні, бо завтра, можливо, буде вже пізно...»

Своєю розповіддю про місце людини в житті Борис Миколайович заворожив зал. Та він, як стало зрозуміло дещо пізніше, уміє не тільки говорити, а, як ніхто інший, уміє слухати. Не можна було не помітити, з яким душевним задоволенням він сприймав виступи ветеранів війни і праці, учителів, учнів; як аплодував кожному. З його обличчя не сходила приємна усмішка.

Після художньої частини зустрічі, яка перепліталась, як віночок, із читанням уривків рукопису про минуле нашого села, Борис Миколайович вручив посвідчення та відзнаку «Лауреат премії Бориса Кузика», цінні подарунки, книги «Кіровоградщина: історія та сучасність центру України», «Борис и Глеб» ветеранам, педагогам, учням-відмінникам. Серед них – Марія Іванівна Зубаха – директор школи, Валентина Борисівна Дишлева – учитель української мови і літератури, Валентина Миколаївна Лешкова – учитель зарубіжної літератури, Лариса Яківна Коновал – колишній директор школи, Лариса Іванівна Кравець, Анатолій Пимонівич Саржевський – ветерани педагогічної ниви, Олена Степанівна Крамар – колишній секретар сільської ради, Юрій Кирилович Коваленко – колишній голова колгоспу «Шляхом Леніна», Іван Павлович Манзюк – колишній бригадир тракторної бригади № 3. Кращі учні Ольга Дишлева (11 клас), Галина Крамар (11 клас), Юлія Зубаха (10 клас), Марина Захаренко (10 клас), Тетяна Фундерат (8 клас) були нагороджені дипломом «Кращому учневі», цінними подарунками та книгами з історії рідного краю.

Для організації дозвілля учнів та їх культурного розвитку Борис Миколайович подарував школі музичний центр із системою «караоке». Знаменно, що саме в день Святого Миколая директор школи М. І. Зубаха від імені всіх присутніх піднесла в подару-

нок почесному гостю картину із зображенням цього святого, вишиту сільським умільцем Анатолієм Саржевським. Ця картина, можливо, нагадала Борису Миколайовичу його батька Миколу Петровича, якого він глибоко поважає і шанує. У виконанні учнів прозвучала пісня, присвячена Тетяні Хомівні.

Сама зустріч також пронеслася, як пісня. Та вона залишила в пам'яті людей незабутній слід теплих почуттів і світлих помислів... Та зустріч була для села своєрідним святом. Стала часточкою його історії. Борис Миколайович висловив думку, що ця тепла зустріч не остання.

Немає сумніву, що Красносілка житиме, процвітатиме, у неї прекрасне майбутнє. Запорукою цього є родючі ґрунти, працьовиті люди і незборима віра в торжество справедливості.

Нехай нас вибачать ті жителі Красносілки, чий прізвища та окремі події з тих чи інших причин не ввійшли в цю книгу. Історія села на цьому не закінчується, а матиме своє продовження – у справах і слові. Тож все пропущене обов'язково буде згадане – ніщо не загубиться в плині часу. Звертаємось до тих, хто прийде після нас: продовжуйте писати історію свого рідного села. Пишіть правдиво, якою б та історія не була.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Газета «Вперед». – 1991. – 21 лютого.
2. Там само. – 1991. – 25 червня.
3. Там само. – 1997. – 16 червня.
4. Там само. – 1997. – 25 лютого.
5. Там само. – 1992. – 5 вересня.
6. Там само. – 1994. – 15 березня.
7. Там само. – 1996. – 23 листопада.
8. Там само. – 1998. – 10 березня.
9. Там само. – 1995. – 26 серпня.
10. Там само. – 1997. – 25 лютого.
11. Там само. – 1994. – 20 вересня.
12. Там само. – 1996. – 24 серпня.
13. Там само. – 1998. – 5 вересня.
14. Там само. – 1997. – 25 лютого.
15. Там само. – 1992. – 28 лютого.
16. Там само. – 1993. – 23 січня.
17. Там само. – 1993. – 9 лютого.
18. Там само. – 1994. – 8 лютого.
19. Там само. – 1995. – 30 вересня.
20. Газета «Народне слово» (газета Кіровоградської обласної ради та обласної державної адміністрації). – 2003. – 5 квітня.
21. Газета «Вперед». – 1996. – 11 червня.
22. Коломієць М. «Хто винен?» // Вперед. – 2004. – 24 лютого.
23. Газета «Вперед». – 1993. – 14 грудня.

24. Там само. – 1995. – 12 вересня.
25. Там само. – 1995. – 15 серпня.
26. Там само. – 1995. – 1 листопада.
27. Там само. – 1995. – 20 січня.
28. Там само. – 1997. – 7 червня.
29. Там само. – 1992. – 21 січня.
30. Там само. – 1993. – 22 травня.
31. Там само. – 2000. – 7 жовтня.
32. Там само. – 1990. – 29 травня.
33. Там само. – 1996. – 11 червня.
34. Там само. – 1994. – 14 червня.
35. Там само. – 1994. – 6 вересня.
36. Там само. – 1996. – 9 квітня.
37. Там само. – 1990. – 17 березня.
38. Там само. – 2004. – 13 березня.
39. Там само. – 2004. – 4 вересня.
40. Газета «Народне слово» (газета Кіровоградської обласної ради та обласної державної адміністрації). – 2002. – 24 жовтня.

XXV. СЛОВО ПРО ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ І ПРАЦІ

Олександр Микитович Безрека

Не любить зустрічатися з кореспондентами Олександр Микитович Безрека. Він і бригадирові першої тракторної бригади радгоспу «Шляхом Леніна» Г. П. Юрченку прямо заявив: «Не шли ти їх до мене, Григорію Павловичу. Працюю, як і всі. Робота є робота».

Не сказав тоді Олександр Микитович, що в отому «робота є робота» він вбачає працю чесну й добросовісну, подвигом це не вважає. Що не звук, не любить даремно втрачати дорогі хліборобські хвилини. Та й показники роботи про це свідчать. Ось зовсім недавно, на оранці зябу, щодня майже по дві норми виконував. А потім зненацька двигун вийшов із ладу. Як же здивувався на другий день молодий тракторист Олександр Підлубний, коли побачив, як Олександр Микитович заливає масло у двигун. А довелося ж міняти у своєму Т-74 циліндро-поршневу групу. І за один день, вірніше, за добу, справився!

...У них, Безреків, звичайне сільське подвір'я. Та не в кожному все так до ладу, як у них. Куди не глянеш, скрізь відчувається дбайлива рука господаря і, звичайно, господині. Під навісом мирно ремигає корівчина. Та й іншою живністю двір багатий.

– Вчора вночі, – каже дружина, Марія Миколаївна, показуючи на чорний клапоть землі, виорав сусідці город. Сина її в армію проведжатимемо, а він хвилюється: чи ж послухають матір, виорють город?

Вони, Олександр і Марія, однокласники. І дорогу в житті обрали одну. Ось і йдуть нею, рука в руку четвертий десяток років. Але були в Олександра інші дороги: фронтові. Було й поранення. Повернувся з госпіталю додому. Тут, у його рідному селі, починались перші мирні жнива, а там, на заході, не вщухало – гриміло. Пішов і він відроджувати колективне господарство. Кілька днів подавав снопи в молотарку. Притомлявся, але встигав. «А раз так, – подумав, – то й фашистів ще можу громити»... Попрощався з усіма, ускочив на ходу в задок однокінки на оберемок свіжої соломи і в район. А далі – на фронт.

Прийшла довгождана Перемога. Повернувся Олександр Микитович у рідне село, до землі, до професії своєї, найпочеснішої, хліборобської. Довго ще під лемешем його плуга скреготіли осколки. Та так, що аж мороз поза шкірою ходив. Бо багато було й таких боєприпасів, які не зірвались. А під колесами трактора могли. Тож разом з іншими колишніми фронтовиками ходив по полях, ярах і балках і підривав уцілілі міни й снаряди – очищав землю-годувальницю від смертоносного заліза.

Пізніше О. М. Безреці запропонували очолити одну з тракторних бригад села. За більше як двадцять років його бригадирства колектив постійно досягав високих результатів у роботі. Звичайно, були й невдачі. Шукав їх причини з іншими механізаторами, з ними ж сплановував, прикидав, що треба зробити, щоб подібне не повторилось.

Ще рік після виходу на пенсію працював О. М. Безрека бригадиром у четвертій, а потім сів за важелі потужного Т-74 у першій

тракторній. У першій не тому, що її очолює Герой Соціалістичної Праці Г. П. Юрченко, як дехто вважав, а тому, що вона ближче до домівки, на роботу ближче добиратись. Бо що не кажіть, а роки вже не ті. І ще, я думаю, тому, що залишилась недосіяною його нива, на якій він прокладав у свої далекі юнацькі роки перші борозни, яку боронив від ворога, очищав від смертного заліза, учив молодих любити хліборобську працю. Тож і вирішив Олександр Микитович досягти ту ниву на радість собі та людям.

12 грудня 1987 року*

Григорій Якович Коновалов

Під час німецько-фашистської окупації із села Красносілки на роботу в Німеччину було насильно вивезено 112 громадян, переважно молоді. Додому повернулося лише 23.

Як жилося їм, українським «остарбайтерам» на чужині, можна деякою мірою судити з розповіді одного з них – Григорія Яковича Коновалова.

«Як бачите, ростом я не вийшов, – всміхається Григорій Якович. – А тоді, у неповних вісімнадцять, був найменшим серед ровесників-односельців. Та хто там на той зріст дивився? Заштовхали разом з усіма в «телятник», і застукотіли на стиках колеса. Прощайте рідні, близькі, знайомі. Прощай, домівка. Чи побачимось?»

* Спогади зібрав М. М. Коломієць.

Усі розповіді публікувались у районній газеті «Вперед».

Привезли нас у Вестфалію, місто Вентеншайд на шахту «Голланд», де я став працювати біля транспортерів. По них «на-гора» подавали вугілля, а в забій спускали кріпильний ліс.

Пам'ятаю, як одного разу (після чергового бомбардування американськими літаками) на території шахти спалахнула пожежа. Нас, усіх невірників, кинули рятувати ліс. Я на хвилину був завагався, чи кидатися мені в те пекло, чи ні, як рослий німець згріб мене п'ятірнею за

комір і кинув у вогонь. Тільки дивом я тоді вцілів. Під завісою диму перебрався через огорожу і втік. І куди б ви думали? У той самій табір, на ті самі нари. Ночами, окрім страшених кошмарних видінь, снилися мені батько, мати, рідне село. Вони кликали мене до себе. І я зі своїм односельцем Яковом рішився на втечу. Перед тим сконструювали примітивний компас, який складався з намагніченого леза, вправленого в коркову пробку. Та пробка, укинута в кухоль із водою, показувала нам на «південь-північ». Ми пішли на схід.

Скільки йшли? Не знаю. Знаю, що дуже хотілося їсти. Виминали з колосків недозрілі зерна? За тим і жили. Але сили, щоб іти далі, не знаю, як у Якова, а в мене залишалося все менше й менше. Пам'ятаю, спустилися ми до якоїсь річечки, щоб угамувати спрагу та заодно й голод. Та не встигли напитися води, як нас тут же обступила гітлерівська молодь – дебели хлопці в шортах з пістолетами і фінками. Вони довго нас гнали поперед своїх велосипедів до міста, де й здали в поліцію. Там ми тиждень голодні провалялися в підвалі. Потім відправили нас у штрафтабір «Унна». Заставили працювати на розчистці водоканалу.

Однієї ночі Яків, не сказавши мені ні слова, утік. Знайшов я на його місці на нарах продуктову картку й записку, у якій він

писав, що так і так, мовляв, вибач, я з тобою далеко не втечу, бо ти слабий.

Здавили мене ті слова за горло, і я заплакав. Тоді й підійшов до мене рослий, десь моїх років хлопець. І, дізнавшись, чого я плачу, почав втішати. А потім запропонував дружбу. Познайомився. Був він родом із Запоріжжя. Повне ім'я – Іван Михайлович Швець. У той же день ми домовилися про втечу. В останній момент перед втечею до нас приєднався білорус. Був він далеко не молодий. При першій переправі через річку бідолаха загинув. Ім'я його, на жаль, не пам'ятаю.

І я тоді мало не помер від охолодження організму, та Іван, спасибі йому, не дав. Як не дав? Розтирав задубілі руки й ноги, примушував рухатись, своєю присутністю вселяв віру у виживання.

Правду кажуть, що справжні друзі пізнаються в біді. Іван був саме таким другом.

Але й того разу втеча була невдалою. Скоро потрапили ми в руки поліції. А потім – у розподільчий табір, неподалік міста Берікс. Було нас там близько трьох тисяч невільників, різного віку, різних національностей. Працювали на будівництві по 12 годин на добу. А годували раз у день. 200 грамів хліба і черпак вареної брюкви. Потім потрапив на завод «Стара Кузня». Спочатку працював підмітайлом, пізніше – на пресі. Тут мені, як робітнику гарячого цеху, добавили 100 грамів хліба до тих 200 грамів на день і 50 грамів маргарину на тиждень, і черпак брюкви на день. Коли вивчився, став працювати на паровому молоті. У моїй продуктивній картці червоним олівцем поставили дві великі літери «С.Т.». Тобто, ще 100 грамів хліба. Але так було недовго. Неподалік американці розбомбили якусь дамбу, і нас, заводчан, кинули туди. Під проливним дощем і бомбовими ударами ми працювали цілий день і цілу ніч. Не думали, що й уціліємо. Але вціліли. І знову вирішили тікати.

Ішли ми вдвох з Іваном назустріч канонаді. Ніхто вже нами не цікавився, не зупиняв. У дорозі доводилось і красти, і жебракувати. А більше – просилися на роботу. В одного бауера затрималися

ненадовго. Іван став доглядати коней і свиней, я – корів. Їх було в мене 16. Кожна корова за одне, наприклад, ранкове доїння давала більше відра молока. Отаких би корів нашим фермам! Було дою, дою, аж доки руки зомліють. Зате молока з-під корови, хоч і крадькома пив вволю. Та й бауер годував непогано. Через місяць відчув, що сил у мене добавилося.

А коли прийшла пора прощатися з господарями, вони не перечили. Фрау перепрала нам одяг, підлатала його, спорядила так, як слід. Харчів у вузлику нав'язала, подякувала за роботу. Дорога додому була складна й нелегка. Але – радісна».

7 травня 1972 року

Василь Петрович Коломієць

Зібрався я провідати ветерана війни і праці, свого односельчанина Василя Петровича Коломійця. Погода, як на зло, видалася холодною і вітряною.

Ось, нарешті, і хата на краю села. Звичайна селянська хата. Біля веранди, накрита листом оцинкованого заліза, стояла новенька інвалідська коляска. В її блисківі радості було мало.

В одній із кімнат крізь прочинені двері побачив я чоловіка, який лежав на ліжку, повернувшись обличчям до стіни. У ньому неважко було впізнати Василя Петровича. Чи спав він, чи, обнявшись із важкими думами, плив у бурхливому морі життя – не знаю. Може й плив. Тільки вже без весел і без вітрил. Бо вже немає їх. А колись були. І весла були, і вітрила. Та й вітер часто дув у потрібному напрямку. І все ж проти вітру доводилося гребти куди більше. І в мирний час, і по вогняному морі війни. Як не важко,

а гріб. Бо були у Василя Петровича, як і в кожного з нас, і молодість, і сила та завзяття... Все було. А зараз, он на краю столу купка різноманітних ліків, що «одне лічать, а друге калічать». Та всезнаючий телевізор, який відволікає від нерадісних дум Василя Петровича.

Я й гадки не мав, що можу побачити цього чоловіка убитим горем, байдужим до всього на світі. І як добре, що я таким його не побачив. Ніби відчувши на собі мій погляд, Василь Петрович підвів голову, радо посмінувся.

Не часто, видно, приходять у цю хату гості.

У хаті нас двоє. Дружина, Лідія Григорівна, погнала пасти корову. Син Володя, який живе з батьками, пішов на тракторну. Василь Петрович розповідає про війну. Про її перший день. Так, саме про отой перший, що припав на 22 червня.

Ось він, молодший лейтенант 107-ї артбригади, виводить рано-вранці солдат до маленької швидкої річечки, що впадає в річку Сан. Роздягнуті до пояса хлопці бризкалися водою, жартували, сміялися. Веселістю була їхня молодість. Ніщо, здавалось, не віщувало біди.

І раптом мирне небо наповнилося незвичним гулом літаків. Неподалік вдарили наші зенітки, і тут же видно було, як перший літак спалахнув, і, потягнувши за собою чорний шлейф диму, з ревом упав за обрієм і там вибухнув. Хлопці перезирнулися між собою: що б це могло означати? Невже – війна? А може провока-

ція? Було ж таке. Але ні. Так для них почалася війна, що потім увійде в історію як Велика Вітчизняна. І пішов Василь Петрович її смертельними дорогами, не знаючи, чи довго доведеться йти. А йти довелося довгих чотири роки. І не просто йти, а йти з боями, втрачаючи кращих друзів своїх. Та, як мовиться, усім смертям на зло на війні народжувалася й любов. Свою зустрів під Москвою. По війні Лідія приїхала на Україну в чуже їй село, яке стало рідним. Народила чотирьох дітей, двох хлопців і двох дівчат. Усі вони потім виростуть хорошими людьми. Троє з них залишаться в рідному селі, підуть хліборобською стежкою... Але все це буде потім...

У 1944 році перед боєм на Сандомирському плацдармі В. П. Коломієць вступив до лав КППС. Та маленька книжечка багато в чому зобов'язувала Василя Петровича, бо й він був зобов'язаний їй.

Війна залишила на тілі солдата свої автографи, але з перших рядів не вибила. А вже на старості літ позбувся чоловік зап'ястя лівої руки, а невдовзі й лівої ноги.

Без сторонньої допомоги Василь Петрович не може вийти з хати надвір. Не посадить себе в коляску. Добре, що поруч хороша і чуйна дружина – вірна супутниця в такому складному і нелегкому житті.

– Якщо день сонячний, теплий, не такий, наприклад, як сьогодні, – говорить Василь Петрович, – то ми пораємося біля бджіл. Вірніше, дружина порається, а я лише словом допомагаю.

Любить Василь Петрович світлий день Перемоги. Любить, бо там є і його часточка бойового подвигу. За ту «часточку» він був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, двома орденами Червоної Зірки та багатьма медалями...

21 червня 1990 року

Василь Васильович Пустовіт

Василь Васильович Пустовіт до війни слюсарював у місцевому колгоспі. Потім – армія. Служив у Баку. Коли почалась війна, їх 513-й артполк перекинули під Харків. Командир гарматної обслуги повітряних нальотів ворожої авіації.

Про війну Василь Васильович згадує неохоче: мовляв, скажу правду – не повірять. А неправду чоловік не звик говорити.

Звісно, героїзм радянських воїнів у Великій Вітчизняній війні був великий. Але були й інші моменти, які залишились у солдатській свідомості на все життя і про які донедавна не прийнято було говорити вголос.

– Ми до війни, по правді сказати, не були готові, хоч і знали, що її не уникнути, – так висловив свою думку Василь Пустовіт. – На перших її порах у нас не було автоматичної стрілецької зброї, якою б можна було оснастити армію; низькою була боєздатність авіації, хоч наш «кукурузник», як говорили солдати, міг у решеті розвернутись.

Дійсно, на низьких висотах, він міг творити дива, а от у небі, куди його намагались заманити німецькі пілоти, він ставав беззахисним, легко займався... Та що там це: не було елементарного – котелка. А їжа була одноманітна: горох, горох і горох... Дійшло до того, що солдати почали сліпнути. Коли лікарі оглянули хворих, відразу дещо урізноманітнили харчування: увели в солдатське

меню тваринну печінку, риба́чий жир, моркву. Уже десь через три дні зір повернувся. Правда, група солдат, за їх словами і поведінкою, вважалась хворою.

– Одного разу в полк прибув командир дивізії з лікарем, – продовжує розповідь Василь Васильович. – Ознайомившись із ситуацією, лікар почав уголос дивуватися: «Як це так – печінку і моркву поїли, і риба́чий жир випили, а не бачать. Де вони у вас зараз?»

– У землянці, – відповів командир полку.

– У землянці? – здивовано перепитав командир дивізії. – Так вони і не будуть бачити... Ану ведіть їх сюди.

Коли ті прибули, посадив їх навколо гармати і наказав артилеристам провести серію пострілів. А 76-міліметрова гармата, щоб ви знали, мала такий сильний звук пострілу, що вата, якою затуляли вуха, вилітала. Так що після кількох пострілів «сліпі» прозріли і в невдовзі зайняли свої місця в обороні. Хоч могло бути й гірше.

А тим часом ворог із землі й з повітря рвався до міста. Так що роботи артилеристам (і не тільки їм) вистачало. Та сили були не рівні, і Харків довелося залишити.

Дорога відступу була важкою і гнітючою. Однак радянських солдат не покидала віра в перемогу. І та свята віра остаточно утвердилась у серці кожного тоді, коли фашисти зазнали нищівної поразки під Москвою. І погнав Василь Васильович з мільйонами таких, як і сам, ненависного ворога все далі і далі – на захід. Ні контузії, ні тяжкого поранення за всю війну, яку пройшов, як мовиться, від дзвінка до дзвінка, слава Богу, не отримав. Хоч за чужі спина і не ховався. Перемогу зустрів у польському місті Брацлав (нині – Рослав).

Повернувся в рідне село, створив сім'ю, побудував хату. Працював слюсарем. У 1970 році за колгоспною путівкою в складі туристичної групи, побував у містах бойової слави.

– У Києві на вокзалі, – згадує Василь Васильович, – несподівано для себе, як і для нас обох, зустрів свого сина Івана, який

на той час служив в армії й приїхав у столицю на комсомольську конференцію. Зустріч була хвилюючою, але, незалежно від нас, короткою.

Місто Рослав, у якому Василь Пустовіт, як зазначалося вище, зустрів День Перемоги і яке тоді лежало у руїнах, виглядало красиво й молодо. Поляки радо зустрічали гостей з України.

Там, у Рославі, Василь Васильович скромно відзначив своє 50-річчя. А зараз за плечима ветерана війни і праці 81-річний вантаж прожитих років. Ще і яких років! Його портрет весь час не сходив із колгоспної Дошки пошани. До бойових нагород додалися ювілейні медалі та державні відзнаки за досягнення в праці. І все ж, найвищою нагородою для Василя Васильовича Пустовіта залишається шана й повага односельців, які знають його, які працювали разом, брали з нього приклад і ставили його за сумлінну працю та продовжують ставити в приклад іншим.

17 липня 2001 року

Іван Дмитрович Пацюк

Івана Дмитровича Пацюка війна застала на Далекому Сході. Саме там він відбував покарання за спекуляцію. А вийшло як? Перед тим Іван Дмитрович працював у Києві. Коли мав їхати додому, купив 10 пар жіночих панчіх. А його сусід по ліжку (жили в гуртожитку) «продав» свого товариша. Міліція з'явилася вночі, знайшла «речовий доказ» і, як злісного спекулянта, Івана арештували. Невдовзі відбувся суд. Вирок – 3 роки.

Три роки, від дзвінка до дзвінка, жив молодий «спекулянт» на казенних харчах, був принижений морально й фізично. Тіль-

ки звільнився, як почалася війна. І пішов Іван із сотнями, тисячами таких же Іванів на зустріч зі смертю... У Полтаві він зустрівся зі своїм земляком Петром Приймаком. Удвох по шпалах добралися до Фундукліївки. Станція була розбита, горіло заготзерно. На третій день після того, як добрався до дому, у село зайшли німці.

При німцях працював у місцевому колгоспі. А потім, коли село звільнили наші війська, пішов разом із ними. Воював у 210-му запасному полку. Особливо пам'ятними були бої на Яссо-Кишинівському напрямку, куди ворог перекинув із Варшави свою 6-ту танкову дивізію. Там, в одній із чергових атак Івана Дмитровича було поранено. У госпіталі він зустрівся зі своїм земляком, нині, на жаль, покійним, С. К. Пересуньком. Потім вони зустрічатимуться не раз, але вже після війни, у мирний час, коли Іван Дмитрович сяде за кермо автомобіля, за штурвал комбайна, коли почне сіяти і збирати хліб.

Було впорається на своєму рідному полі й відразу поспішає на сусіднє – у Казахстан. Комбайн – на платформу, а сам забереться в бункер, як у шпаківню, та так і їде. Не одну добу. А закінчить жнива на цілині, у тій самій «шпаківні» вертає назад. І так не один рік, а чотири підряд.

Довгий час І. Д. Пацюк працював і після виходу на пенсію. І хоч хліб вже не збирав, але сіяти сів. Та й зерно на току очищав.

Часто в снах до нього приходять війна. Але все-таки частіше – мирна хліборобська праця.

15 квітня 1995 року

Іван Якович Мітленко

У той теплий літній ранок муззводівський оркестр, в якому служив Іван Мітленко, грав на марші. Зачувши звуки музики, кинулась назустріч оркестрантам дітвора. І раптом, пересилуючи звуки музики, років тринадцяти дівча скрикнуло не своїм голосом: «Війна!» Мов по команді обірвалась музика, а помічник командира взводу, схожий на гоголівського Тараса Бульбу, підкрутивши вуса, мовчки «пішов» на дітвору, хто сказав, мовляв. Сполоханою зграйкою, мов ті горобці, кинулись врзнобіч дітлахи. Та невдовзі солдати від того ж «Тараса Бульби» вдруге почули це страшне слово війна. Ось так несподівано ввірвалась вона в життя Івана Мітленка у той 22 день червня 1941 року.

Не хотілося вірити в страшну реальність. А може, це просто провокація, непорозуміння? Не знав солдат Мітленко, що фашистська орда, озброєна до зубів, уже рушила на схід. І, здавалось, немає такої сили, щоб зупинити її.

– Що думали Ви, у той перший день війни? – запитав у Івана Яковича.

– Що думав?.. Як і кожний солдат, – вижити і перемогти.

Важко було в тому вогняному пеклі залишитися живим. Багато бойових побратимів Івана Яковича не повернулися з тієї страшної війни. Кожний сантиметр відвойованої у ворога землі був густо политий багатонаціональною кров'ю. Пролилася вона і в героя моєї розповіді.

Вісім місяців лікувався в госпіталі на Уралі – і знову солдат у бойовому строю.

Був розвідником, потім освоїв ази славнозвісної «катюші», став громити ворога, вкладаючи в кожний випущений снаряд всю свою злість і ненависть.

Через 1418 тривожних і героїчних днів прийшла довгождана Перемога. Ще рік служив І. Я. Мітленко в німецькому місті Мельбурні, а потім з орденом Червоної Зірки і медаллю «За відвагу» повернувся в рідне село.

Дома його зустрічала дружина Марфа з п'ятирічною донькою. Потім вона народила йому ще двох синів.

На різних роботах працював Іван Мітленко, і працював, нехай люди скажуть, на совість. Після виходу на пенсію ще вісім років не полишав пилораму. І, можливо, до сьогоднішнього дня працював би, якби не клята хвороба, яка так підступно вибила його із трудової колії.

– Немає сили і в духовому оркестрі зіграти, – бідкається старий солдат і пробує стискати пальці паралізованої руки.

Все своє життя Іван Якович пов'язав із духовим оркестром. Без нього він себе не міг уявити. Багато молодих хлопців навчив цій справі. І свого внука Віктора теж.

...Сидимо ми із старим солдатом на старенькій лавочці біля старенької хати (нова поряд) і мовчки думаємо, кожен про своє. Я, наприклад, думаю про силу мого співрозмовника. Де вона?.. Куди поділися (шукаю очима по дворі й не знаходжу) ті двоуподові гирі, якими, повернувшись, бувало, ввечері з роботи, він залюбки «грався» до півночі? Запитую Івана Яковича про те, а він, як здалося мені, ніяково посміхнувся. А потім:

– На все своя пора, – зітхнув. – На гирі також...

Справді, років не спинити. Пройшли, пролетіли. Сімдесят два вже накувала сива зозуля старому солдату. Із вдячністю дивлюсь я на колишнього фронтовика. Це ж він і ще мільйони його ровесників, старших і молодших, винесли на своїх плечах важкий тягар війни, з першого і до останнього дня її. Уклін вам, Герої війни.

22 червня 1991 року

Олександра Давидівна Єременко

Давид Максимович і Ганна Афанасіївна Єременки мали 8 дітей. Саша (як її ласкаво називали) у сім'ї була сьомою.

Йшов 1937 рік. Дівчина закінчила 10 класів. До речі, то був перший випускний клас Красносілківської середньої школи.

Перед Сашою не стояло питання: куди піти вчитися. Вона твердо вирішила: хай там що – буде літати.

Звичайно, батьки, сестри і брати були здивовані таким вибором. Відмовляли. Та дівчина все частіше й частіше задивлялася в небо, її сірі очі хотіли ввібрати в себе його неповторну голубизну. Її душа рвалася піднятися на висоту пташиного польоту, щоб побачити рідну землю у всій своїй красі та привабливості. Прийшов час, і мрія її, завдяки наполегливості характеру, збулася. Тільки от землю довелося побачити не у всій своїй красі і привабливості,

як мріяла, а в суцільнім диму пожеж, сплюндровану, розтоптану важким фашистським чоботом.

Саме бомбили Київ. Злість і ненависть до ворогів закипали в душі дівчини і виходили назовні. Вона не закінчила складати іспити в льотному, сказавши при тому: «Я повинна бути там!». «Там» – це, де точаться важкі кровопролитні бої.

Доля розпорядилася так, що Олександра Єременко потрапляє в авіапункт, який у місті Енгельс формувала прославлений авіа-

штурман, майор, Герой Радянського Союзу М. М. Раскова. Там, перед самою відправкою на фронт, в одній із військових їдалень і зустрів І. К. Бондаренко свою землячку.

– Зустріч була, хоч і коротка, – згадує Іван Кирилович, – але хвилююча. Інакше не могло й бути. Ми разом ходили до школи, разом в одному ставку купалися, мріяли... На другий день полк відправили на фронт. Після того Саші я більше не бачив. Але той, нехай маленький кадр зустрічі, запам'ятався мені на все життя.

А тим часом штурман Олександра Єременко з пілотом Олександром Кривоноговою і стрільцем-радистом Раїфом Абібулаєвим на своєму «ПО-2» завдавали нищівних бомбових ударів по живій силі й техніці ворога на Волзі, під Орлом, на Курській дузі і Північному Кавказі...

У своїх спогадах А. М. Березницька, начальник стройового відділу кадрів, згадує один характерний епізод бойового завдання під містом Єльнею. Туди було стягнуто багато артилерії, танків, різної бойової техніки, не говорячи вже про живу силу. Атаки наших солдат захлиналися в крові. Ось тоді в повітря піднявся 125-й гвардійський авіаполк.

Складність виконання завдання полягала в тому, що перед самим фашистським рубежем, придавлена нищівним вогнем, залягла наша піхота. Тому бомбовий удар повинен бути гранично точним. Фашисти помітили пікіруючих бомбардувальників і відкрили по них шалений вогонь із зеніток. Єременко була спокійною. Вона знала, що штурвал у надійних руках, і Олександра Кривоногова не зійде з курсу.

Ось уже в перехрестя прицілу піймана ціль. На голови фашистів полетіло 1100 кілограмів смертоносного металу. Включено фотоапарат. Секунди – і величезний чорний стовп піднімається до самого неба. Але на зворотному шляху в літаку були перебиті рульові тяги. І Кривоногова наказала екіпажу стрибати з парашутів.

– А як же ти, Саша? – запитує штурман Єременко.

– Я буду садовити машину сама.

– Якщо ти не будеш кидати літак, то і ми його не покинемо, – заявили пілотіві штурман і стрілець-радист. – Разом будемо сідати.

Кривоногова з мертвим штурвалом посадила літак на двигунах. То була професійна майстерність.

Командир корпусу генерал-лейтенант Ушаков тут же прибув на аеродром, щоб особисто поздоровити екіпаж з успішно виконаним завданням і за майстерність посадки, і за збереження літака, і за все.

В одному з бойових вильотів Олександра Єременко була поранена в живіт. Але поранення приховувала, як могла, тільки б літати, мстити ворогові за смерть і сльози, за сплюндровану землю свою, яку вона так любила і яку мріяла побачити з висоти пташиного польоту у всій своїй красі і привабливості.

Пройде час, і вона її такою побачить. Але це буде тоді, коли скінчиться війна, і люди, оплакуючи загиблих, невтомною працею своєю загоять заподіяні ворогом глибокі рани, посадять нові сади, і вони зацвітуть.

Змінить Олександра Єременко військову форму на ситцеве плаття, але літати не покине. Більше 8 тисяч годин провела вона в повітрі, літаючи штурманом Рижської авіагрупи ГВФ. На її грудях – значок відмінника Аерофлоту.

А скільком людям Олександра Давидівна рятувала життя в мирний час! То рибалок шторм погнав у відкрите море – Єременко вже піднімає свій «ІЛ-14» у повітря. То мисливців на відірваній крижині понесло у відкрите море – знову Єременко відзначається своєю майстерністю. Вітчизна високо оцінила її працю, нагородивши багатьма орденами і медалями, зокрема орденом Леніна. Олександра не раз приїздила у своє рідне село – у село дитинства свого і юності.

– В один з перших післявоєнних приїздів, – згадує племінниця В. І. Дзюра, – Саша привезла клаптик білого шовку. «Це, – каже, – коли Раскова розбилася в горах, ми, дівчата з її полку, порівну розділили її парашут між собою. На, мамо, поший собі із цього лоскута кофтину». – І витерла сльозу.

...Олександра Давидівна часто виступала в школах, вузах, розповідала юному підростаючому поколінню про страхіття війни, про свій бойовий і трудовий шлях, про бойовий шлях своїх фронтових подруг, про тих, кому не судилося дожити до щасливого дня Перемоги. Немає вже серед нас, живих, і відважної жінки-штурмана. Життя є життя. Тож нехай ця скромна розповідь буде в пам'ять про славу дочку мого українського народу – Олександру Данилівну Єременко.

Дописуючи останні рядки цієї розповіді, я ось що подумав: нас весь час учили називати вулиці як не Комсомольська, то Первомайська, то Чапаєва тощо. Невже серед нас, селян, немає своїх героїв, які б удостоїлися такої честі? Є! І ще раз – є! То чому ж ми незаслужено забуваємо про них?!

У даному випадку, одну з вулиць села Красносілки, де пройшло дитинство й шкільні роки Олександри Єременко, пропоную назвати її іменем. Це якраз відповідало б нашому сьогодні.

11 червня 1992 року

Іван Павлович Мельник

Щього листа до районної газети «Вперед» попросив написати мій земляк, житель села Красносілки Іван Павлович Мельник. Справа в тому, що його, а потім Василя Платоновича Проценка (було їм тоді по 16 років) та ще чотирьох хлопців з навколишніх сіл 5 травня 1944 року викликали до Олександрівського райвійськкомату і сказали: «Ваші батьки воюють зараз на фронтах Великої Вітчизняної війни, їхня задача –

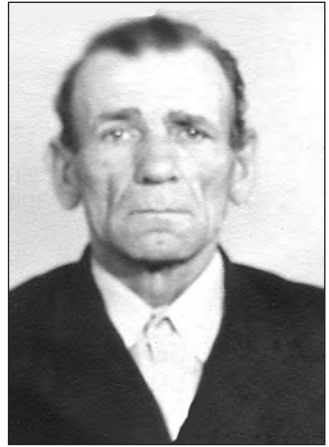
вижити і перемогти. Не менш важливе завдання стоїть і перед вами. Слід якомога швидше очистити територію району від смертоносного вантажу – боєприпасів».

Після короткого інструктажу хлопці взялися за роботу. Робота була непосильна і, головне, небезпечна.

– Особливо багато різного роду боєприпасів, зокрема снарядів, залишилося в районі сіл Розумівки та Бовтишки, – згадує Іван Павлович. – Ризикуючи власним життям, щоб зберегти життя іншим, вантажили на підводи і звозили у відведені місця, подалі від населених пунктів, і там знищували, підриваючи їх. До зими вся визначена територія, на якій ми вшістьох вели роботу, була повністю очищена від мін і снарядів. До речі, писали нам за ту роботу по 1,25 трудовні в день. Ось так дешево цінувалася наша важка і небезпечна праця. Тепер же, коли держава надумала хоч деякою мірою полегшити матеріальне становище тих людей, які працювали під час війни, – спробуй добитися відповідних документів.

Звернулися й ми з Проценком за допомогою до райвійськкомату. Та нас направили звідти в сільську раду. Секретар Валентина Іванівна Дзюра, спасибі їй, уважно нас вислухала, занотувала почуте на листковій паперу й пообіцяла направити запит чи то до райвійськкомату, чи то до архіву. Відтоді достатньо минуло часу, та відповіді ми так і не отримали.

Значно пізніше І. П. Мельник отримав статус учасника бойових дій.

23 вересня 1994 року

Дмитро Андрійович Шуляк

Ми сидимо із Дмитром Андрійовичем Шуляком у його оселі й ведемо розмову про минулу війну. Важко зараз упізнати в цьому сімдесятирічному чоловікові бравого колись солдата-артилериста. Ось він, двадцятип'ятирічний юнак, несе кадрову службу на білоруській землі.

У дві години ночі закінчилися військові навчання. Була неділя. Солдати займалися своїми справами: хто чистив зброю, хто писав додому теплі й ніжні листи. Чути було сміх, жарти... Здавалось ніщо не віщувало біди. І раптом – бойова тривога! А за нею страшно, зрозуміле на всіх мовах слово – «війна».

– Кинулись хлопці в доти, – згадує Дмитро Андрійович, – а вони – бездіючі. Бо кілька днів тому їх ніби навмисне було поставлено на ремонт, відключено систему подачі води для охолодження кулеметів. Тож у перші дні війни ті залізобетонні споруди служили солдатам як укриття, не більше. А коли ворог почав бити по них зблизька прямою наводкою, довелося їх залишити і звідти – в ліс.

Перший бій, учасником якого був мій земляк Дмитро Шуляк, відбувся на річці Березинці, там же, на білоруській землі. Але сили були не рівні. Довелося відступити. І так, з боями, до самої Москви. Далі дороги для відступу не було. Залишилося вистояти або смерти стоячи.

Вистояли. У перший день контрнаступу відкинули ворога на 60 кілометрів від столиці. То була перемога. Але до справжньої Перемоги було ще далеко.

На дев'яти фронтах побував Дмитро Андрійович Шуляк. Визволяв і рідну Кіровоградщину. Був поранений, переніс складну операцію. Але кожного разу повертався на бойові рубежі. І довів війну до переможного кінця.

– Ні, я не був героєм, – спішить запевнити Дмитро Андрійович. – Я був просто солдатом.

...За вікном опускався вечір одного з останніх днів 1991 року.

9 серпня 1992 року

Іван Пантелеймонович Марусенко

Колись ця невеличка вуличка, де проживає ветеран Іван Пантелеймонович Марусенко, вирувала життям. А зараз тут тихо й спокійно. Домирає. Поряд з нею – пустир. Більше 20 років тому на цьому пустирі був розташований двір колгоспу «Спільне життя», а нині через дорогу від цього розсадника бур'янів стоїть облуплене приміщення школи-семирічки, яке вибитими вікнами з докором дивиться на нас, перехожих. Давно в ньому не чути веселих, дзвінких голосів. Поряд – міні-магазин, зачинений на віки вічні. А на тому місці, де колись стояла сільська церква, пасеться одинока коза.

Ось така далеко невтішна картина. Можливо, я б її і не змальовував, коли б не думка: невже за ось таку пустку воював сержант Марусенко?

Ні, не за таку, скаже він пізніше. Дожився старий солдат, що пляшку молока в селі доводиться діставати «з боєм».

Родом Іван Марусенко з села Прохорівки Сталінської області. Там його, шофера тресту «Будьонвугілля», і застала війна.

Згадує Іван Пантелеймонович, як під час відступу радянських військ на їх колону налетіли фашистські стерв'ятники і почали скидати смертоносний вантаж. То було його, так би мовити, перше бойове хрещення. Або точніше – зустріч зі смертю.

«Емку», якою він на той час возив свого командира, рознесло вщент, а його самого тяжко поранило в ногу. Дві доби, стікаючи кров'ю, пролежав він неподалік Чернігова.

Знайшли його три молоді селянки, які в числі інших збирали та хоронили тіла загиблих. Промили, не соромившись, своєю сечею рану, перев'язали і на свій страх і ризик забрали до себе в село. Там його, як могли, лікували, виходжували. Коли нога трохи загоїлась, подався шукати партизанів. Та під Олександрією потрапив до рук поліцаїв. Вони й «виписали» Іванові путівку в табір для військовополонених, який знаходився в місті Кіровограді.

– Туди саме пригнали п'ять тисяч радянських офіцерів, – згадує Іван Марусенко. – Кожної ночі я чув, як їх розстрілювали групами. Думка про втечу не полишала мене ні на хвилину. А як утечеш? Кругом, куди не поткнися, – колючий дріт, сторожові вишки, вишколена варта із професійних убивць, сторожові собаки. Якби повели в місто на роботу, думав я, тоді можна було б ризикнути... І така нагода трапилася. Правда, куплена вона була в одного поліцая за хромові чоботи, хоч він би міг у мене їх і так забрати. Та чомусь не забрав.

Одне слово, повели нас, як не дивно, трьох Іванів на Собачівку чистити свинарники при м'ясокомбінаті. До обіду свою роботу закінчили. А варта тим часом устигла напитися. Але не настільки, щоб не влучити втікачам у спину. І все ж ми ви-

рішили тікати. Будь-що-буде. Втеча вдалася. Крадучись виярками, ми благополучно дісталися Северинівки. Там нас одна доброї душі вчителька нагодувала та порадила йти в напрямку Чорного лісу, де на той час діяв партизанський загін Куценка.

Йти було важко. Нестерпно боліла нога. Я не стільки йшов, як мене під руку вели мої товариші. Куценко двох Іванів у свій загін прийняв, а мені сказав: «Йди в село, підлікуйся, а тоді приходь».

Лікувала Івана ставидлянська лікарка в себе дома. Через два місяці він уже міг ходити.

У жнива, як полонений, почав працювати в колгоспі «Спільне життя». Підвозив снопи до молотарки. Там зустрів молодшу за себе дівчину із сусіднього села – Наталку. Полюбили вони одне одного. Іван пообіцяв, як тільки залишиться живим, обов'язково повернеться до неї. Попрощався і пішов розбитими дорогами на Захід. Був і шофером, і розвідником.

Як шоферові йому доводилося по 3-4 доби підряд проводити за кермом: возив боеприпаси на передову. Як розвідникові не раз доводилося брати «язика».

– А то якось із товаришем Федором Тимофійовичем Кривоговим, родом він із Рязанщини, – згадує І. Марусенко, – взяли в полон 63 ворожих солдати. За що були нагороджені орденами Слави III ступеня.

Є в Івана Пантелеймоновича багато військових нагород, та орден Слави найбільш пам'ятний і найдорожчий.

Закінчив сержант Марусенко війну в Австрії, на Дунаї. Пройшовши перед тим крізь полум'я війни пів-Європи. А зараз... А зараз старому солдатові й через двір важко перейти. Як-не-як, а 25-го травня Івану Пантелеймоновичу Марусенку виповнилося 80 років.

Що можна в такому віці побажати ветеранові? Звичайно, здоров'я і ще раз здоров'я (травень 1993 року).

5 червня 1993 року

Сергій Васильович Нестеренко

Сергій Васильович Нестеренко під час служби в армії закінчив Астраханське військово-кулеметне училище. Чи думав тоді 20-річний юнак про війну? Звичайно, ні. Він, як і всі його ровесники, думав про рідний дім, про мирне небо над головою, про світле і чисте кохання, про все на світі – тільки не про війну. Та на його долю випала саме вона – Велика Вітчизняна.

Зенітний взвод, яким командував лейтенант Сергій Нестеренко, охороняв небо над військовими аеродромами. Ці стратегічні об'єкти ворог постійно тримав на прицілі, часто бомбив. І тоді закипав бій. В одному з таких боїв зенітник С. В. Нестеренко збив першого ворожого літака. Скільки їх було збито за всю війну, Сергій Васильович вже не пам'ятає. Та про те, що літаки горіли в небі, свідчать одинадцять його бойових нагород.

Був Сергій Нестеренко контужений. Певний час лікувався в госпіталі. Після госпіталю – фронт. Знову охорона військових аеродромів. Перемогу зустрів в Австрії. Але військове життя на тому не закінчилося: попереду ще рік служби в армії. Та перед тим була відпустка, і солдат, звісна річ, поїхав додому. За час відпустки встиг одружитися на простій селянській дівчині. Ольгою звати. Невдовзі Сергій поїхав в Австрію дослужувати, його молода дружина

залишилася біля його батьків. Служилося лейтенантові непогано. Та дні без Ольги були якісь сірі, одноманітні, ніби надворі не ранне літо стояло, а глибока осінь. Він став відчувати, що жити так далі не зможе і викликав свою кохану дружину до себе, і вона приїхала. Перед закінченням служби виїзне начальство просило Сергія залишитися за кордоном, обіцяючи райське життя. Спочатку він було згодився, а потім передумав: повернувся в село. Вдвох з Ольгою Мефодіївною побудували дім, посадили сад, виростили і виховали двох синів. Вже трьох онуків мають і двох правнуків... Все в їхньому післявоєнному житті ніби склалося добре. Жаль, що здоров'я стало підводити. І слух поганий. Видно дала знати про себе контузія. Без слухового апарата нічого не чує. Та й з ним – теж.

А тут ще й ціни «глушать»... Чи думав С. В. Нестеренко, що доживе до такого? Звісно, ні. Так само, як і тоді, у свої 20 років, він не думав про війну.

Та що поробиш – жити треба. Так і живе старий ветеран, мучиться, як і тисячі йому подібних на Україні.

17 червня 1995 року

Трохим Сильвестрович Стельмах

Трохим Сильвестрович Стельмах – родом із хліборобської сім'ї. На землі йому, сільському хлопцеві, ніби все було ясно і зрозуміло. А як воно там, під землею?... Цікавість швидко переросла в мрію, що привела юнака на одну із шахт Донеччини.

– Тоді таких частих аварій на шахтах, як останнім часом чую по радіо, я, наприклад, не пам'ятаю, – повертаючись у минуле, згадує Трохим Сильвестрович.

Кожного разу, покритий вугільним пилом, він піднімався на поверхню шахти, хоч і безмірно втомлений, але веселий і збуджений, гордий за свою професію. І хто знає, як би склалась його подальша доля, може б так і залишився шахтарем, коли б не війна. Кинувся хлопець у місцевий військкомат, а там, глянувши в папери, сказали: «Так у тебе ж відстрочка на рік». Кинувся вдруге, а військкомату немає – виїхав з Макіївки.

– Чотири дні з такими, як і сам, перебиваючись з хліба на воду, вирішували, як бути далі. Зійшлися на тому, що треба кожному добиратися до своєї домівки.

І пішов юнак стежками і нетрями по своїй рідній землі, але вже окупованій ворогом. Як добрався до батьківської оселі, вже і не пам'ятає. Але – добрався.

Дивом уникнувши відправки в Німеччину, він залишився в селі до приходу наших військ. І тільки по тому одягнув солдатську шинелю і черевики – із сириці. Чотири дні вчили військовій справі й німецькій мові, а потім пішки відправили в бік фронту.

– Дорогою черевики намокли, – продовжує старий солдат, – розпухли. Ноги в них почали «їздити» сюди й туди. Не ходьба, а суцільна мука. А йти то треба. Ледве добралися до села Телепино, що в Кам'янському районі. Там на постой в старенької жінки я поставив на гаряче ті черевики, а вранці кинувся до них, а взути не можна. Довелося занурювати у воду, розмочувати. Розмочив, взув і знову в похід, на захід, туди, де широким фронтом починався Корсунь-Шевченківський наступ. Ледве дісталися до місця призначення. Не встигли перепочити – і в бій.

У тому першому бою, зізнається старий чоловік, я «шльопнув» німця, зняв із нього чоботи з утепленими халявами, взув і подумав: «Так ось у якому взутті вони воюють».

Та на роздуми часу не було – попереду кипів бій. Воював Трохим Сильвестрович і в розвідці, і в одній з частин 20-ї танкової армії. Перше поранення отримав у бою під озером Балатон. Після одужання він і ще одинадцять таких, як і він, покалічених війною, виписаних із госпіталю солдат, 250 кілометрів пішки добиралися до лінії фронту, і знову кровопролитні бої.

Чергове поранення. І повернувся Трохим Сильвестрович додому інвалідом. Хата згоріла. Взявся будувати нову. Так-сяк удвох із дружиною, Вірою Йосипівною, зліпили сімейне гніздо. Невдовзі й дитячий сміх у ньому задзвенів. Та, на жаль, скоро й обірвався.

Дорослою померла ще одна дочка. Зараз у Трохима Сильвестровича троє дітей. Радують дідуся четверо онуків і правнучок Льоня. П'ять років тому чоловік поховав свою вірну дружину. Сам катастрофічно почав втрачати зір. Порадили зробити операцію. Згодився. Зараз бачить краще, але без спеціальних окулярів і кроку не може ступити. Живе наодинці зі старістю. Правда, навідують діти, онуки. Вони й город посадять, і вирощене зберуть, і дров на зиму заготовлять, і, головне, теплим словом зігріють. Жаль, роки біжать. Уже й 80 за плечима.

Так, ніби вчора, ми, молоді хлопці й чоловіки, разом із Трохимом Сильвестровичем працювали в колгоспній ремонтно-будівельній бригаді. Старший за віком, він особистим прикладом учив нас виконувати ту чи іншу роботу, як мовиться, чесно й добросовісно.

Зараз ветеран війни і праці Трохим Сильвестрович живе на скромну пенсію. На долю особливо не нарікає. У снах до нього часто приходиться війна. Війна, з якої він повернувся без бойових нагород, але із чистою совістю, бо за спинами бойових товаришів не ховався і життя прожив у праці та постійному спілкуванні з людьми.

5 травня 2001 року

Ганна Харитонівна Кравченко

У свої 20 років Ганна Харитонівна Кравченко (дівооче прізвище Загородня) закінчила Смілянське медичне училище. Чи знала тоді молода, тендітна дівчина, які випробування випадуть на її долю? Ні, не знала. Не могла знати.

За направленням потрапила вона в Тавищанський район на Київщині. Працювати почала патронажною акушеркою. Приймала від щасливих мам новонароджених немовлят. І сама не менш за них була щасливою.

Можливо, і надалі все склалося б добре в її житті, коли б не війна. І пішла Ганна Харитонівна її кривавими дорогами. Спочатку на схід, потім – на захід.

– Вперше нас бомбили на Канівським містку, – згадує Г. Х. Кравченко. – Потім у Тарашанському лісі. Там тоді багато наших людей загинуло, і мене в загиблї теж записали. А було так.

Приїхав мене батько розшукувати. А йому, швидше за все, очевидці, які мене добре знали, сказали, що я загинула, бо впізнали на дереві в тому ж Тарашанському лісі клапти з мого ситцевого платтячка. Батько, видно, повірив, забрав

із квартири, де я жила, деякі мої речі та з тим повернувся додому. А його дочка, одягнувши в Чугуєві військову форму, витягла з поля бою поранених бійців, вправно перев'язувала їм рани. По три і більше доби підряд чергувала у військових госпіталях. Від перевтоми з ніг валилася. Не раз втрачала свідомість. Бувало вдвох із санітаркою обходили 150 поранених. Якщо хтось із них на інших медсестер і кидав милицею чи ще чимось, то на Ганну Харитонівну ніхто ніколи не кидав. Бо на кожен стогін: «сестричко», вона поспішала так, мов на крилах летіла. Завжди мала при собі необхідні ліки, перев'язочні матеріали і тепле ніжне слово. А воно, як відомо, теж деякою мірою лікує.

– Коли почула, що звільнили Кіровоградщину, – згадує Галина Харитонівна Кравченко, – написала листа додому. Одного, другого... І тільки на третій отримала відповідь. Писала мати. Видно, писала і плакала, бо літери були розпливчасті, важко читалися слова. І все ж я зрозуміла, як вони дома раді, що я жива.

П'ять довгих років провела Ганна Харитонівна у військових госпіталях. П'ять довгих років напруженої нервової роботи. Скільки життів було врятовано. Все те давно позаду.

Закінчила Ганна Харитонівна війну в Білорусії. Повернулася додому. Батько і брат Олексій теж повернулися. Другий брат Іван загинув. Відразу після повернення військова медсестра влаштувалася спочатку в Ставидлянську дільничну лікарню, потім стала працювати в рідному селі.

До 1986 року працювала. У мирний час її праця теж була боротьбою. Боротьбою за людське здоров'я, а відтак і за людське життя.

Бойові нагороди Ганни Харитонівни Загородньої-Кравченко загубилися на дорогах війни. Та справа не в них. Людська повага і шана – то і є її найвищою нагородою, яка ніколи і ні за яких обставин не загубиться.

4 квітня 1995 року

Іван Максимович Литвин

Іван Максимович Литвин проходив кадрову службу в районі міста Перемишля. Там і застала його війна. Чи знали солдати про її початок? Знали. Але не вірили. Аж доки на голови не посипався смертоносний метал.

92-га стрілецька дивізія (командир – Демент'єв), у якій служив Іван Максимович, з боями відступала в напрямку Львова. Та Львів за час відступу був уже зайнятий німцями. Довелося залишкам дивізії без продовольства, води і боеприпасів вибиратися з оточення. Був і полон, і втеча, і довга дорога додому. Судилося Івану Максимовичу походити і партизанськими стежками. Потім знову діюча армія, знову кровопролитні бої.

– Яюсь, перед черговою атакою, – згадує старий солдат, – я відчув, що на мене полює німецький снайпер. Відчув, бо як тільки підведу голову над каменем, за яким заліг, як тут же об нього і дзизне ворожа куля. Видно, що з якихось причин – можливо, гвинтівка не точно була пристріляна – снайпер «брав» нижче.

Того разу, як і багато разів до цього, кулі обминали Івана Максимовича. Обминали, та не обминули. Під Яссами він був поранений у руку. Лікувався в Шепетівці. Службу закінчив у 1947 році. Одружився. Дружину, Олену Петрівну, після навчання, як агронома, направили в наше село на роботу. Іван Максимович, звісно, приїхав разом з нею.

Спочатку працював водієм у місцевому господарстві, потім довгий час завідував складом запасних частин. У роботі завжди був акуратним, вимогливим як до себе, так і до

тих, з ким безпосередньо мав справу. Молодим, недосвідченим водіям охоче приходив на допомогу.

Більше десяти років минуло, як померла дружина. Живе з дочкою Надією та зятем Анатолієм. Правда, не в одній хаті, а в одному дворі.

Декілька років тому Іван Максимович переніс складну операцію на серці. Йому було вживлено кардіостимулятор. Тому чоловік намагається не переобтяжувати себе роботою, але й без діла не сидить. Любить працювати біля землі, доглядати плодові дерева, серед яких чомусь віддає перевагу грушам. Радо пригощає ними не тільки сільську дітвору, а й дорослих.

Про війну згадує неохоче. А коли й згадає, то обов'язково розповідь про німецького снайпера, який «брав» нижче. І хоч кулі тоді влучали в камінь, та зарубки на серці в Івана Максимовича залишилися на все життя.

Помер І. М. Литвин 2005 року, не доживши декілька днів до Дня Перемоги.

31 червня 2000 року

Карпо Захарович Шевченко

Карпо Захарович Шевченко в даний час найстаріший серед чоловіків у нашому селі – народився в далекому 1913 році. Удвох із дружиною, Варварою Захарівною, у мирі й злагоді, у радості й печалі прожили 68 років. Виростили і виховали двох синів – Василя і Дмитра. Дмитрові припало до душі місто, а Василь залишився в селі. Весь час, доки вистачило сил і здоров'я, працював трактористом.

– Все-таки непогано, що син залишився в селі, – розмірковує Карпо Захарович. – Коли раз на тиждень, а коли й частіше провідує, молока принесе. Навідуються і сусіди – сім’ї Сопільника та Мальованого.

Потім старий чоловік поринув у спогадах у далеку молодість, що пройшла-прошуміла крізь війни, голодомори, хвороби та тяжку селянську працю. Згадав, зокрема, і фінську війну,

під час якої він служив при санітарній частині, як стояв у ямі в 40-градусний мороз, вкладаючи один біля одного, як сірники, тіла побратимів, котрі ще вчора ділилися з ним своїми radoщами і тривогами, мріяли... Одне слово, жили.

Під час одного такого похорону в його односельчанина Івана Гарбара не витримали нерви, і молодий чоловік втратив розум. Довго лікувався, та все марно.

Невдовзі й сам Карпо Захарович захворів. Втратив свідомість, не пам’ятає, як опинився в госпіталі аж у Петрозаводську. Два місяці знаходився на лікуванні. Потім були Естонія, Латвія, Литва...

У Велику Вітчизняну війну Карпо Захарович служив і розвідником, і піхотинцем. Брав участь у Корсунь-Шевченківській битві, де в одній з чергових атак був поранений в обидві руки і в обидві ноги одночасно, до того ж – розривними кулями. Сім місяців лікувався в госпіталі. У 32 роки став інвалідом.

Після демобілізації чотири роки працював комірником у колишньому колгоспі імені Косіора, а потім пішов причіплювачем. Останні п’ятнадцять років після виходу на пенсію працював їздовим у школі. А зараз, коли ми ведемо розмову, Карпо Захарович лежить на теплій лежанці, згадує прожиті роки та вигріває старі болячки... Маленький, сухенький...

«Де й сила бралася в його тілі?» – подумав, згадавши почуте від сусідів, що вони вдвох із дружиною город біля хати, 20 соток, ніколи не орали, а скопували вручну.

– Було таке? – цікавлюся.

– Було... За десять днів помаленьку впорядкували, – усміхається так, ніби хоче сказати: а що тут такого. І додає: – Всього два роки, як почали орати. Немає вже дурної сили. А була...

Тим часом Варвара Захарівна накриває на стіл, її гостинності важко відмовити. У хаті, притаманній укладу сільського життя, панують чистота і затишок. У невеличкій плиті весело горить вогонь, обігриваючи і лежанку, і напівгрубу. Та не помилюсь, коли скажу, що цю селянську оселю більше зігриває душевне тепло, яке Карпо Захарович і Варвара Захарівна пронесли через усе своє довге життя.

8 лютого 2000 року

Андрій Степанович Витріщак

Якось зустрів свого односельця, Андрія Степановича Витріщака, а він мені, ніби продовжуючи раніше почату розмову, каже: «З тридцяти одного чоловіка 1926 року народження, яких із нашого села в 1944 році взяли на війну, в живих на сьогоднішній день залишилося чотири. Аж не віриться, що всі вони – живі і мертві – ніби недавно долали нелегкі фронтові дороги, а нині ті, хто дожив до дня сьогоднішнього, не мають ні сил, ні здоров'я, щоб дійти, наприклад, у центр села – на базар, у магазин, на пошту... Це я, дякуючи долі, ще можу пе-

ресуватися, поратися господарству, на городі... Чи надовго мене вистачить – не знаю...»

А. С. Витріщак народився 17 серпня 1926 року в селі Красносілка. Закінчив шість класів. А далі – треба було самому заробляти на хліб... У сім'ї було п'ятеро дітей, та ніхто з них не пішов хліборобською стежкою, окрім нього. Тільки те буде значно пізніше. Спочатку була війна.

У перших числах 1944-го року на війну із села забрали 31 чоловіка. Всі 1926 року народження.

Андрій Витріщак потрапив у Прибалтику, у 3-й танковий корпус, 18-ту танкову бригаду – десантником. Кругом ліси, болота. Холодна і гаряча сіра танкова броня часто багровіла від крові. На його очах гинули однополчани. Бачив, як від розриву ворожого снаряда був убитий односельчанин Іван Пустовіт. Та й сам Андрій Степанович не раз побував на волоску від смерті.

– Одного разу, – згадує, – осколком шапку з голови як вітром знесло. Щоб на кілька сантиметрів нижче влучив той осколок, то ми б оце з вами не говорили... Другий раз, – продовжує, – я відійшов від гурту хлопців-десантників, як тут же в той гурт влучив снаряд. У живих нікого не залишилося.

Великим везінням можна назвати те, що за всю війну Андрій Витріщак не отримав жодної подряпини, хоч за чужі спини і не ховався. Про це свідчать бойові нагороди, зокрема і медаль «За відвагу», а також дві подяки від Сталіна. Прочитуємо одну з них (мовою оригіналу).

«1. 27 февраля 1945 года за участие в прорыве обороны противника западнее города Хайница;

2. 3 марта 1945 года за участие во взятии городов Руммельсбург и Полнов:

3. 4 марта 1945 года за выход на побережье Балтийского моря, взятие города Кезлин и окружения группировки немецких войск в Восточной Померании;

4. 9 марта 1945 года за взятие города Штольц;

5. 10 марта 1945 года за участие во взятии городов Лаценбург и Картузы (Картхауз);

6. 12 марта 1945 года за участие во взятии городов Диршау и Найштадт и выход на побережье Данцигской бухты севернее Гдыни;

7. 30 марта 1945 года за участие в разгроме данцигской группы немцев, взятие важнейшего порта и первоклассной военно-морской базы немцев на Балтийском море – городе и крепости Гданск (Данциг)».

Ось такий, далеко неповний бойовий шлях пройшов Андрій Витріщак у складі танкового десанту бійців Радянської Армії, і тільки після майже семи років служби (ще й якої служби!) повернувся в рідне село, до мирної праці. Мріяв стати комбайнером. І він ним став.

Шість місяців навчання, сезон штурвалки в досвідченого комбайнера Максима Товкача, – і ось він самостійно заводить степового корабля в море дозрілої пшениці. Відчуття радості ніякими словами не передати. Угорі співали жайворонки, а в нього співала душа. Перший бункер золотавої пшениці. Скільки їх ще буде!

У «Перехідному мандаті» (так називалася невеличка книжечка, куди вписувалися показники роботи комбайнерів за три дні) зазначалися результати праці. Він завжди ходив у передовиках... Пізніше, як не прикро про те згадувати, були в чоловіка колеги по роботі, які заздрили його успіху, намагалися вивести його машину з ладу, «шуляли» в барабан усяке залізниччя. «Бог їм суддя», – говорить.

Хоч Андрій Витріщак комуністом не був, однак йому присвоєно звання «Ударник комуністичної праці», а також – «Знатний

трудівник району». А на Всесоюзній виставці досягнень сільського господарства в Москві (1974) був нагороджений срібною медаллю. Йому першому правління колишнього колгоспу «Шляхом Леніна», на чолі з Юрієм Кириловичем Коваленком, запропонувало придбати легковий автомобіль «Жигулі». Грамот і подяк, отриманих за 30-річну працю комбайнером, треба час, щоб перелічити.

Та не тільки Андрій Степанович отримував подяки від обласного, районного і місцевого керівництва, а отримувала і його дружина – Ніна Дмитрівна.

Ось коротенький зміст подяки від правління колгоспу на чолі з С. К. Дорошком: «Спасибі Вам, Ніно Дмитрівно, що Ви створили Андрію Степановичу всі умови для успішної праці на колгоспній ниві...» (1979–1981).

– А як ви познайомилися? – цікавлюся. – На танцях?

– Ні, не на танцях, – усміхається Ніна Дмитрівна. – У кіно.

Слід зазначити, що їхнє подружнє життя промайнуло так же швидко, як у кіно. Та прожили вони його не дарма. Виростили і виховали трьох синів: Леоніда, Миколу, Василя. Мають 5 онуків і одного правнука.

Життєве дерево Витріщаків росте і розвивається. Нехай його ніколи не обпалить страшний вогонь війни.

5 квітня 2005 року

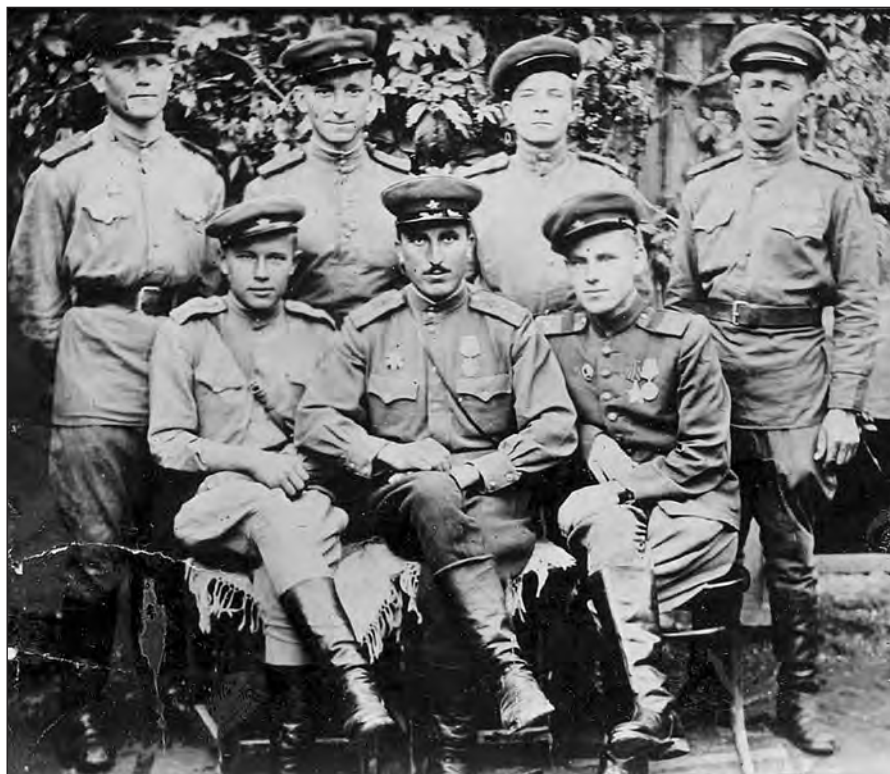
XXVI. ВОНИ ВИЗВОЛЯЛИ СЕЛО

Як згадувалося раніше, у школі діяла група «Пошук». Учні звертались до архівів, відишували адреси колишніх воїнів, які визволяли Красносілку, писали їм листи. Першим, хто відгукнувся на лист старшокласників, був гвардії полковник, колишній командир 20-го артполку Костянтин Іванович Тимошенко, який двічі побував у гостях у школярів.

«У батареї Прохорова Г. М. я був командиром взводу управління, і добре пам'ятаю той бій за Красносілкою, – пише 12.05.1985 року його братові Василю Михайловичу підполковник у відставці Василь Іванович Уваров. – Ми з Григорієм Михайловичем знаходились на пункті спостереження. 76-міліметрові гармати були розміщені в минулорічній кукурудзі. У другій половині дня (ближче до вечора), під час обстрілу з гармат ворожих позицій, до нас прибіг солдат із спостережного пункту батальйону і доповів, що зліва на нас рухаються німецькі танки. І дійсно, скоро ми побачили, як із-за пагорба один за одним з'явилися 18 «Пантер». Григорій Михайлович запитав: «Уваров, що будемо робити?» Я відповів, що треба повернути батарею проти танків і спробувати відбити атаку. Та наші снаряди великої шкоди не завдавали броньованим машинам – вони продовжували рухатись на нас. У той же час з вогневої позиції доповіли, що далі вести вогонь по цілі не дозволяє навіть найменший приціл; а ті гармати, які б могли це робити, знищені снарядами ворожих танків. Не залиша-

лося нічого іншого, як відходити назад до села, яке щойно визволили.

Всі солдати були одягнуті в сірі шинелі, а Григорій Михайлович – у білий кожушок. Німці знали, що такий одяг носять головним чином офіцери, тож і вчинили за Прохоровим справжнє полювання. Не встиг Григорій Михайлович пробігти 80–100 метрів,

Група бійців і командирів 212-го мінометного полку. Нижній ряд (зліва направо): командир взводу – лейтенант Іван Михайлович Золотников, командир батареї полку – капітан Шаліва Семенович Джугелі, старший батареї – Олександр Іванович Бажко; верхній ряд (зліва направо): командир мінометної обслуги – Іван Трохимович Гапонов, командир відділення тяги батареї – Володимир Степанович Креховецький, командири мінометних обслуг – Олександр Дмитрович Демидов та Іван Петрович Чуркін

як передній танк відкрив по ньому кулеметний вогонь. Комбат заліг. Поряд з ним заліг ще один солдат. Черги куль сипались то зліва, то справа. Потім з кожушка полетіли клапті, і я зрозумів, що комбата вбито. Тоді ми з телефоністом Кажановим чи Губановим зрозуміли, що тим шляхом, яким відходив Прохоров, не можна, і взяли трохи лівіше, ближче до німецьких окопів. Танки почали обстрілювати нас чомусь не з кулеметів, а з гармат. У руку було поранено мого товариша, якому я зробив перев'язку.

Коли ми добралися до Красносілки, командир дивізії Сидельников уже знав, що командир 5-ї батареї Прохоров загинув. Він тут же наказав групі солдат взяти підводу і вночі звести убитих у село. Серед них був і Прохоров. Похоронили ми його в окремій могилі з усіма військовими почесностями».

Вищенаведений лист подаємо зі скороченням, у перекладі з російської мови на українську. Зберегла лист колишній секретар сільської ради Олена Степанівна Крамар, до якої звернувся Василь Михайлович Прохоров із проханням знайти місце поховання його рідного брата. На його могилі пізніше він поставив пам'ятник. Тепер могилу доглядають жителі села.

Багато воїнів Радянської Армії, які визволяли село Красносілку від німецько-фашистських окупантів загинули в смертель-

Куточок шкільного музею, присвячений мужнім визволителям Красносілки

ному двобої на фронтах Великої Вітчизняної війни, не доживши до світлого дня Перемоги. Живі повернулися героями, взялися відбудовувати зруйновані війною міста і села... Та час не щадить нікого й нічого. Один за одним ідуть старі солдати за межу вічності. А живі продовжують згадувати фронтові дороги, пишуть листи в ті місця, які вони визволяли. Наприклад, цей лист-спогад надійшов на адресу Красносілківської сільської ради з Білорусії від ветерана війни і праці Г. І. Сича.

«Визволення села Красносілки, – пише Григорій Іванович, – відбулося 12 січня 1944 року за участю 375-ї Уральсько-піхотної дивізії, до складу якої входили три піхотні полки: 1241, 1243, 1245... Я був бійцем першого батальйону 1241-го полку, виконував обов'язки писаря батальйону.

Десь 7-8 січня 1944 року наш полк зачепився за край села, що виходив ближче до саду, де в погребях зимувала колгоспна пасіка. Ми звідти розвідували розташування ворога, а він весь час намагався розгромити наші передові позиції: вів вогонь з гармат та мінометів.

На світанку, 12 січня, наша артилерія, що знаходилась за селом, під лісом, почала вести вогонь по позиціях ворога. Артпідготовка тривала більше години. Потім наша піхота пішла в наступ. Бій тривав увесь день. Надвечір вийшли на протилежний бік Красносілки, до другого колгоспного саду – у бік села Василівки. Там, за садом, я отримав поранення. З поля бою мене на волокуші вивіз санітар Роман Скрипка, родом з Чигирини. А далі поволік мене другий санітар Тимофій Щербина із села Цвітного».

«Там, у вашому селі, – пише далі Григорій Іванович, – я ще знаходився добу, де мені зробили першу операцію. А на другу ніч підводою відвезли в сусіднє село Бовтишку – у медсанбат.

І пішли мої дні за днями в госпіталях: Олександрівка, Михайлівка, Кременчук... 12 лютого я вже був у Саратовській області, де пролежав 6 місяців. Виписався з госпіталю інвалідом II групи. Вчився в Черкасах, Ужгороді. Став лікарем... Тепер не працюю, на пенсії, живу в Мінську.

Бажаю всім жителям Красносілки доброго здоров'я, миру і спокою...»

Іван Кирилович Хворостян народився 14.04.1923 року в с. Сагунівка Черкаської області. У складі 2-го Українського фронту, 375-ї дивізії 1243-го полку в січні 1944 брав участь у визволенні Красносілки. Був тяжко поранений у сусідньому селі Баландино. Нині (2005) проживає у рідному селі Сагунівка; декілька років підряд зустрічається із жителями Красносілки. Про одну таку зустріч подальша наша розповідь.

Спочатку було знайомство. А передувала йому одна із заміток у газеті «Сільські вісті». Прочитав її Іван Кирилович, і враз у пам'яті відобразилися події багаторічної давності, коли він, солдат Червоної Армії, визволяв назване в публікації село та ряд інших населених пунктів від німецько-фашистських загарбників зимою 1943-44 років. І так захотілося старому солдатові побувати в тих краях, що він тут же сів і написав листа, в якому коротко розповів про себе і висловив своє бажання приїхати в село.

...І ось сидимо ми з Іваном Кириловичем і говоримо про війну. Пам'ятає Хворостян командира взводу молодшого лейтенанта Кремльова, який був поранений у селі Красносілка. Називає поіменно і мертвих, і живих своїх одно-

Іван Кирилович Хворостян

сельців, з якими довелося пройти смертельними дорогами війни. Це – рідний брат Василь Хворостян, Захарко Сидоренко, Яків Цаподой, Федір Джулай, Андрій Атамась та Онопрій Мироненко.

«Івана В'юника було вбито в бою за Михайлівку, що в Олександрівському районі, – продовжує згадувати Іван Кирилович. – А Івана Посипайка поранено».

Дорогою сюди заїхав на те місце, де після визволення Красносілки був поранений, зустрівся з людьми, поговорив. Після короткого застілля Іван Кирилович побажав проїхати на край села, до місця прориву нашими військами німецької оборони – у район Гусячої балки. Та, на жаль, не доїхали, зламалась машина. Спасибі односельцю І. Д. Коновал, який допоміг відремонтувати. Та час було втрачено. А тому заїхали на Братську могилу, поклали квіти. Серед прізвищ, висічених на сірому граніті, Хворостян знайшов два знайомих, із сусіднього села Топилівка – Я. Н. Панченко та Ф. К. Пшеничний.

Прощаючись, Іван Кирилович дав скуштувати своєї, сагунівської, води, а із собою взяв красносілківської.

Історичні й сучасні назви вулиць і провулків села Красносілка

Красносілка має 17 вулиць і 4 провулки

№ з/п	Місцезнаходження вулиці	Історична назва	Сучасна назва
1	Від ПТО до школи	Пшиківка	Жовтнева
2	Провулок від центрального току до торгового центру	пров. Кооперативний	Збереглася
3	Від д/садка до В. А. Багаченка	Богачівка	Першотравн.
4	Від греблі за д/садком до А. Т. Кравченка	Нижча Салогубівка	Комсомольська
5	Провулок від І. О. Багаченка до О. О. Крохмальової	Входив до Н. Салогубівки	пров. ім. Ватутіна
6	Від І. М. Кирилюка до Г. М. Проценка	Вища Салогубівка	Пролетарська
7	Від В. Салогубівки до саду	Вовчий хутір	Березова
8	Від Гус. Балки до Ставидел	Хутір	Конєва
9	Від пам. воїнам до млина	Товстолитівка	ім. Леніна
10	Пров. від І. М. Черв'яка до В. І. Крамар	Назви не було	пров. Зелений
11	Від млина до К. З. Шевченка	Криворотівка	ім. Чапаєва
12	Від К. З. Шевченка до Ю. М. Шевченка	Синьогубівка	ім. Чапаєва
13	Від МТФ № 3 до тракт. бр. № 3	Мельниківка	Шкільна
14	Від А. М. Ломовського до В. П. Синьогуба	Вища Мельниківка	Садова
15	Від І. І. Тихоненка до О. Л. Литвиненка	Нижча Мельниківка	Колгоспна

Закінч. додатка № 1

16	Пров. від О. В. Філіпова до М. Г. Суханова	Входив до Н. Мельниківки	пров. Набережний
17	Від МТФ № 3 до О. Я. Винник	Хутір	ім. Дмитра Коломійця
18	Від МТФ № 3 до М. О. Фіртича	Вища Загороднівка	ім. Дмитра Коломійця
19	Від І. Г. Приймака до В. О. Власенка	Нижча Загороднівка	ім. Дмитра Коломійця
20	Від О. С. Дьогрик до В. В. Коломійця	Теленівка	ім. Шевченка
21	Від С. С. Бабченка до В. М. Балдовського	Молодіжна	вул. Миру

СПИСОК ГРОМАДЯН КРАСНОСІЛКИ, ЯКІ ПОМЕРЛИ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 років

1. БАГАЧЕНКО Аврам Якимович	1881	16. БЕЗПАЛЬ Олена Андріївна	1915
2. БАГАЧЕНКО Василь Федорович	1924	17. БЕЗРЕКА Олександр Федосійович	1913
3. БАГАЧЕНКО Дмитро Карпович	1933	18. БЕЗРЕКА Павло	1873
4. БАГАЧЕНКО Іван Андрійович	1877	19. БЕЗРЕКА Федосія	1915
5. БАГАЧЕНКО Іван Карпович	1933	20. БЕЗРЕКА Федосія Потапівна	1913
6. БАГАЧЕНКО Іван Потапович	1930	21. БЕЗРЕКА Євген Венедиктович	1885
7. БАГАЧЕНКО Марія Аврамівна	1925	22. БЕЗРЕКА Леонтій Венедиктович	1874
8. БАГАЧЕНКО Марія Миколаївна	1932	23. БЕЗРЕКА Мар'яна Дмитрівна	1877
9. БАГАЧЕНКО Марія Терентіївна	1908	24. БЕЗРЕКА Семен Леонтійович	1915
10. БАГАЧЕНКО Олександр Аврамович	1911	25. БІЛАН Анастасія Миколаївна	1921
11. БАГАЧЕНКО Парасковія Аврамівна	1922	26. БІЛАН Ганна Петрівна	1890
12. БАГАЧЕНКО Христина Аврамівна	1915	27. БІЛАН Микола Єрофійович	1885
13. БЕЗПАЛЬ Андрій Кирилович	1885	28. БІНЕЦЬКА Марія Іванівна	1917
14. БЕЗПАЛЬ Іван Архипович	1917	29. БІНЕЦЬКИЙ Василь Іванович	1926
15. БЕЗПАЛЬ Марія Архипівна	1923	30. БІНЕЦЬКИЙ Іван Пилипович	1882

Продовж. додатка № 2

31. БОГАЧ Кирило Іванович	1866	51. БУГАЙ Юхим	
32. БОГАЧ Олександр Іванович	1871	52. ВАСИЛЕНКО Кирило Омелянович	1873
33. БОЙКО Андрій Якимович	1872	53. ВИННИК Йосип Мусійович	1884
34. БОЙКО Іван Опанасович	1883	54. ВИННИК Михайло Васильович	8 р.
35. БОЙКО Марія Аврамівна	1879	55. ВИННИК Борис Іванович	1918
36. БОЙКО Ніна Іванівна	1920	56. ВИННИК Віра Тимофіївна	1932
37. БОЙКО Федот Максимович	1859	57. ВИННИК Галина Василівна	1930
38. БОНДАРЕНКО Ганна Варфоломіївна	1866	58. ВИННИК Іван Васильович	1928
39. БОНДАРЕНКО Марина	1877	59. ВИННИК Іван Данилович	1886
40. БОНДАРЕНКО Марія Степанівна	1931	60. ВИННИК Іван Якович	1930
41. БОНДАРЕНКО Опанас Павлович	1903	61. ВИННИК Клим Мусійович	1877
42. БОНДАРЕНКО Пантелеймон Вікторович	1931	62. ВИННИК Макар Гнатович	1872
43. БОНДАРЕНКО Федір Тимофійович	1927	63. ВИННИК Максим Васильович	1925
44. БОНДАРЕНКО Яків Іванович	1925	64. ВИННИК Максим Феофанович	
45. БУГАЙ Галина Єлисеївна	1930	65. ВИННИК Меланія Максимівна	1927
46. БУГАЙ Євдокія Федорівна	1909	66. ВИННИК Микола	
47. БУГАЙ Єлисей Іванович	1878	67. ВИННИК Микола Антонович	1912
48. БУГАЙ Карпо Юхимович	1910	68. ВИННИК Микола Демидович	
49. БУГАЙ Марія		69. ВИННИК Ніна Олександрівна	
50. БУГАЙ Оксана Василівна		70. ВИННИК Олена	1911

Продовж. додатка № 2

71. ВИННИК		91. ВИТРИЩАК	
Ольга Іванівна	1925	Галина Олександрівна	1931
72. ВИННИК		92. ВИТРИЩАК	
Ольга Олександрівна		Ганна Іванівна	1927
73. ВИСОЦЬКА		93. ВИТРИЩАК	
Валентина Степанівна	1902	Іван Васильович	1891
74. ВИСОЦЬКИЙ		94. ВИТРИЩАК	
Микита Степанович	1906	Іван Васильович	
75. ВИСОЦЬКИЙ		95. ВИТРИЩАК	
Микола Степанович	1910	Іван Васильович	
76. ВИСОЦЬКИЙ		96. ВИТРИЩАК	
Пилип Хомович	1925	Макар Олександрович	1917
77. ВИСОЦЬКИЙ		97. ВИТРИЩАК	
Степан Степанович	1889	Марина Яківна	1896
78. ВИТРИЩАК		98. ВИТРИЩАК	
Микита Федорович	1895	Микола Іванович	1911
79. ВИТРИЩАК		99. ВИТРИЩАК	
Ніна Микитівна	До 10 р.	Мотрона Никифорівна	1867
80. ВИТРИЩАК		100. ВИТРИЩАК	
Олександр Мефодійович	1927	Ніна Олександрівна	1932
81. ВИТРИЩАК		101. ВИТРИЩАК	
Парасковія Семенівна		Ольга Данилівна	1928
82. ВИТРИЩАК		102. ВИТРИЩАК	
Федір Захарович	8 р.	Степан Федорович	1932
83. ВИТРИЩАК		103. ВИТРИЩАК	
Федір Теофанович	1898	Степан Федорович	
84. ВИТРИЩАК		104. ВИТРИЩАК	
Анатолій Степанович		Федір Мусійович	1903
85. ВИТРИЩАК		105. ВИТРИЩАК	
Андрій Іванович	1925	Яків	
86. ВИТРИЩАК		106. ВЛАСЕНКО	
Антон Мусійович	12 р.	Петро Юхимович	1925
87. ВИТРИЩАК		107. ВУСЯРИН	
Антоніна	1930	Савелій	1890
88. ВИТРИЩАК		108. ГОНЧАР	
Антоніна Мусіївна	1922	Ганна Іванівна	1918
89. ВИТРИЩАК		109. ГОНЧАР	
Антоніна Олександрівна	1930	Іван	1889
90. ВИТРИЩАК		110. ГОНЧАР	
Веніамін Мефодійович	1926	Іван Олександрович	1931

Продовж. додатка № 2

111. ГОНЧАР Марина	1890	131. ДИШЛЕВИЙ Григорій Порфирійович	1930
112. ГОНЧАР Михайло Кузьмович	1909	132. ДОКІЄНКО Віра Володимирівна	До 10 р.
113. ГОНЧАР Наталія Леонтіївна	1881	133. ДОКІЄНКО Володимир Ничипорович	1899
114. ГОНЧАР Оксана Павлівна	1857	134. ДОКІЄНКО Галина Володимирівна	До 10 р.
115. ГОНЧАР Олександр Прокопович	1915	135. ДОКІЄНКО Григорій Тимофійович	1873
116. ГОНЧАР Олексій Левкович	1912	136. ДОКІЄНКО Іван Володимирович	1925
117. ГОНЧАР Ольга Миколаївна	1911	137. ДОКІЄНКО Олімпіада Максимівна	1930
118. ГОНЧАР Степан Павлович	1903	138. ДОКІЄНКО Пелагея Федосіївна	1903
119. ГОНЧАРОВА Варвара Семенівна	1929	139. ДОКІЄНКО Роман Ничипорович	1896
120. ГРИБ Микола Юхимович	1888	140. ДОЛЖЕНКО Євдокія Юхимівна	1914
121. ГРИБ Олександр Петрович	1924	141. ДЬОГРИК Дмитро Артемович	1925
122. ГРИБ Петро Олександрович	1886	142. ДЬОГРИК Марія Семенівна	1929
123. ГРИБ Прокіп Олександрович	1875	143. ДЬОГРИК Софія Семенівна	1927
124. ДАНІЛЄВСЬКИЙ Тимофій Миколайович	1880	144. ДЬОГРИК Федосій Артемович	1918
125. ДАНІЛЄВСЬКИЙ Юрій Тимофійович	1924	145. ЖУРАВЕЛЬ Іван Григорович	1925
126. ДЗЮРА Леонід Іванович	1931	146. ЖУРАВЕЛЬ Петро Григорович	1930
127. ДИШЛЕВИЙ Олександр Олександрович	1902	147. ЖУРБА Пелагея Антонівна	1897
128. ДИШЛЕВИЙ Порфирій Лук'янович	1890	148. ЗАВАДСЬКИЙ Дмитро	1923
129. ДИШЛЕВИЙ Андрій	1931	149. ЗАВЕРТАЙЛО Андрій Іванович	1932
130. ДИШЛЕВИЙ Антон Лук'янович	1886	150. ЗАВЕРТАЙЛО Ольга Дмитрівна	1909

Продовж. додатка № 2

151. ЗАГОРОДНІЙ		171. ЗАСЛАВСЬКИЙ	
Антон Юхимович	1918	Яків Федорович	1930
152. ЗАГОРОДНІЙ		172. ЗУБАНЬ	
Григорій Антонович	1879	Пелагея Андріївна	1853
153. ЗАГОРОДНІЙ		173. ЩЕНКО	
Зіновій Іванович	1883	Іван Макарович	1882
154. ЗАГОРОДНІЙ		174. ЩЕНКО	
Іван Андрійович	До 10 р.	Микола Васильович	1930
155. ЗАГОРОДНІЙ		175. ЩЕНКО	
Іван Васильович	1810	Микола Якович	1900
156. ЗАГОРОДНІЙ		176. ЩЕНКО	
Олександр Андрійович	До 10 р.	Мусій Никифорович	1875
157. ЗАГОРОДНІЙ		177. ЩЕНКО	
Порфирій	1875	Олексій Якович	1928
158. ЗАГОРОДНЯ		178. ЩЕНКО	
Галина Андріївна	До 10 р.	Яків	
159. ЗАГОРОДНЯ		179. КАРНАУХ	
Олександра Тимофіївна	1932	Василь Петрович	1919
160. ЗАЛИВА		180. КАРНАУХ	
Володимир Іванович	1927	Григорій Петрович	1925
161. ЗАЛИВА		181. КАРНАУХ	
Марфа Назарівна	1873	Іван Петрович	1925
162. ЗАЛИВА		182. КАРНАУХ	
Юхим Омелянович	1897	Олександра Петрівна	1921
163. ЗАЛИВА		183. КАРНАУХ	
Галина	1920	Наум Денисович	1850
164. ЗАЛИВА		184. КАРНАУХ	
Григорій Назарович	1929	Федір Петрович	1932
165. ЗАЛИВА		185. КАЦАВЕТ	
Данило Петрович	1885	Наталія Олександрівна	1873
166. ЗАЛИВА		186. КИРИЛЮК	
Костянтин Порфирійович	1897	Валентин Федорович	1929
167. ЗАЛИВА		187. КИРИЛЮК	
Лукія Хомівна	1865	Володимир Олександрович	1884
168. ЗАЛИВА		188. КИРИЛЮК	
Ніна Юхимівна	1929	Іван Федорович	1927
169. ЗАЛИВА		189. КИРИЛЮК	
Сава Назарович	1930	Марія Володимирівна	1916
170. ЗАЛИВА		190. КОВАЛЕНКО	
Семен Прокопович	1879	Кирило Костянтинович	1880

Продовж. додатка № 2

191. КОВАЛЕНКО Устим Кирилович	1921	211. КОЛОМІЄЦЬ Федот Іванович	1919
192. КОВБАСА Андрій Іванович	1916	212. КОМПАНІЄЦЬ Євдокія	
193. КОЗЯР Віра Іванівна	1932	213. КОМПАНІЄЦЬ Тетяна Трохимівна	
194. КОЗЯР Марія Іванівна	1928	214. КОМПАНІЄЦЬ Трохим	
195. КОЗЯР Андрій		215. КОНОВАЛ Варвара Терентіївна	1879
196. КОЗЯР Іван Петрович	1932	216. КОНОВАЛ Василь Панасович	1931
197. КОЗЯР Микола Петрович	1923	217. КОНОВАЛ Наталія Панасівна	1907
198. КОЗЯР Ніна Петрівна		218. КОНОВАЛ Олексій Гнатович	1909
199. КОЗЯР Яків Семенович	1913	219. КОНОВАЛ Тетяна Яківна	1879
200. КОЛОМІЄЦЬ Авксентій Петрович		220. КОСТЕНКО Гнат Петрович	1898
201. КОЛОМІЄЦЬ Василь Михайлович	1927	221. КОСТЕНКО Іван Михайлович	1924
202. КОЛОМІЄЦЬ Дмитро Маркович	1917	222. КРАВЕЦЬ Євдокія Василівна	1870
203. КОЛОМІЄЦЬ Євдокія Трохимівна	1893	223. КРАВЕЦЬ Іван	
204. КОЛОМІЄЦЬ Іван Демидович	1870	224. КРАВЕЦЬ Іван	
205. КОЛОМІЄЦЬ Іван Степанович	1931	225. КРАВЕЦЬ Карпо Іванович	1888
206. КОЛОМІЄЦЬ Микола Стратінович	1928	226. КРАВЕЦЬ Марія Петрівна	1923
207. КОЛОМІЄЦЬ Петро Степанович	1931	227. КРАВЕЦЬ Марфа	
208. КОЛОМІЄЦЬ Петро Трохимович	1931	228. КРАВЕЦЬ Олександр Павлович	1925
209. КОЛОМІЄЦЬ Стратін Іванович	1909	229. КРАВЧЕНКО Григорій Ничипорович	1889
210. КОЛОМІЄЦЬ Тетяна Іванівна	1914	230. КРАВЧЕНКО Марія Григорівна	1931

Продовж. додатка № 2

231. КРАВЧЕНКО		251. КРАМАР	
Олександр Григорович	1925	Іван	
232. КРАМАР		252. КРАМАР	
Гордій Семенович	1881	Іван Маркович	
233. КРАМАР		253. КРАМАР	
Василь Гордійович	1915	Іван Устимович	До 10 р.
234. КРАМАР		254. КРАМАР	
Василь Дмитрович	1933	Катерина Дмитрівна	1932
235. КРАМАР		255. КРАМАР	
Василь Маркович	1928	Людмила Гордіївна	1924
236. КРАМАР		256. КРАМАР	
Василь Михайлович		Марина Іванівна	До 15 р.
237. КРАМАР		257. КРАМАР	
Василь Устимович	До 10 р.	Марія Іванівна	20 р.
238. КРАМАР		258. КРАМАР	
Ганна		Марія Семенівна	1901
239. КРАМАР		259. КРАМАР	
Ганна Іванівна	12 р.	Микола Іванович	15 р.
240. КРАМАР		260. КРАМАР	
Ганна Марківна	1925	Микола Іванович	8 р.
241. КРАМАР		261. КРАМАР	
Ганна Сергіївна	1917	Микола Устимович	До 10 р.
242. КРАМАР		262. КРАМАР	
Ганна Юхимівна	1922	Михайло	
243. КРАМАР		263. КРАМАР	
Ганна Юхимівна	1929	Михайло Гордійович	1911
244. КРАМАР		264. КРАМАР	
Григорій Дмитрович	1919	Наум	
245. КРАМАР		265. КРАМАР	
Дарія		Олена Гордіївна	1926
246. КРАМАР		266. КРАМАР	
Дмитро Гордійович	1922	Олена Марківна	1931
247. КРАМАР		267. КРАМАР	
Дмитро Дмитрович	1921	Парасковія Степанівна	1888
248. КРАМАР		268. КРАМАР	
Зінаїда Іванівна	16 р.	Платонида Іванівна	1895
249. КРАМАР		269. КРАМАР	
Зіновія Іванівна	1915	Степанида	
250. КРАМАР		270. КРАМАР	
Зіновія Іванівна	До 10 р.	Уляна Гордіївна	1914

Продовж. додатка № 2

271. КРАМАР		291. ЛЕВЧЕНКО	
Уляна Федорівна	1851	Макар Семенович	1898
272. КРАМАР		292. ЛЕНЬ	
Устим Андрійович	5 р.	Василь Аврамович	1928
273. КРАМАР		293. ЛЕНЬ	
Федора Дмитрівна	1924	Марія Андріївна	1916
274. КРАМАР		294. ЛОСЕНКО	
Юрій		Василь Йосипович	1928
275. КРАМАР		295. ЛОСЕНКО	
Юхим Пилипович	1899	Віталій Йосипович	1926
276. КРАМАР		296. ЛОСЕНКО	
Ярина Євтихіївна	1882	Зінаїда Федорівна	1916
277. КРИВОРОТ		297. МАКОДЗЬОБА	
Галина Олександрівна	До 15 р.	Андрій Артемович	1930
278. КРИВОРОТ		298. МАКОДЗЬОБА	
Іван Маркович	1931	Ганна	10 р.
279. КРИВОРОТ		299. МАКОДЗЬОБА	
Іван Іванович		Зіновія Антонівна	1876
280. КРИВОРОТ		300. МАКОДЗЬОБА	
Лідія Олександрівна	До 15 р.	Костянтин Артемович	10 р.
281. КРИВОРОТ		301. МАКОДЗЬОБА	
Марина Остапівна		Микита Артемович	1928
282. КРИВОРОТ		302. МАКОДЗЬОБА	
Марія Данилівна	1929	Степанида Василівна	1874
283. КРИВОРОТ		303. МАКОДЗЬОБА	
Марко Іванович	1898	Яків Костянтинович	1928
284. КРИВОРОТ		304. МАЛЬОВАНІЙ	
Меланія Михайлівна	1926	Микола Степанович	1932
285. КРИВОРОТ		305. МАЛЬОВАНІЙ	
Микола Олександрович	До 15 р.	Олексій Степанович	1925
286. КРИВОРОТ		306. МАЛЬОВАНІЙ	
Мотрона Іванівна	1885	Сергій Арсенович	1856
287. КРИВОРОТ		307. МАНДЗЮК	
Олександр Васильович		Іван Іванович	1861
288. КРУГЛЯК		308. МАНДЗЮК	
Василь Іванович	1920	Іван Семенович	1930
289. КРУГЛЯК		309. МАНДЗЮК	
Дарія	8 р.	Калістрат Пегасович	1858
290. КРУГЛЯК		310. МАНДЗЮК	
Зіновія Петрівна	1925	Ніна Семенівна	1929

Продовж. додатка № 2

311. МАНДЗЮК Парасковія Антонівна	1865	331. МЕЛЬНИК Євдокія Григорівна	1863
312. МАНДЗЮК Христина Семенівна	1927	332. МЕЛЬНИК Іван Кіріянович	1930
313. МАНДЗЮК Юрій Пегасович	1854	333. МЕЛЬНИК Лідія Петрівна	1930
314. МАРІЄНКО Андрій Олександрович	1925	334. МЕЛЬНИК Марія Яківна	1931
315. МАРІЄНКО Микола Якович	1863	335. МЕЛЬНИК Олексій Федорович	
316. МАРТИНЮК Анастасія Михайлівна	1930	336. МЕЛЬНИК Олена Олександрівна	1866
317. МАРТИНЮК Борис Сидорович	1923	337. МЕЛЬНИК Ольга	
318. МАРТИНЮК Василь Сидорович	1928	338. МЕЛЬНИК Ольга Савівна	1915
319. МАРТИНЮК Микола Дмитрович	1928	339. МЕЛЬНИК Петро Іванович	1928
320. МАРТИНЮК Михайло Андрійович	1888	340. МЕЛЬНИК Сава Антонович	1913
321. МАРТИНЮК Олена Михайлівна	8 р.	341. МЕЛЬНИК Сергій Григорович	1881
322. МАРТИНЮК Семен Андрійович	1900	342. МЕЛЬНИК Софія	
323. МАРТИНЮК Семен Мефодійович	1921	343. МЕЛЬНИК Степан	
324. МАРТИНЮК Христина		344. МЕЛЬНИК Степанида Олексіївна	1866
325. МАРТИНЮК Ярина Іванівна	1900	345. МЕЛЬНИК Тетяна Петрівна	1889
326. МАРТИНЮК Ярина Михайлівна	7 р.	346. МЕЛЬНИК Федір	
327. МАРТИНЮК Федір Мефодійович	1925	347. МЕЛЬНИК Ярина Іванівна	1905
328. МЕЛЬНИК Андрій Федорович	1985	348. МЕЛЬНИК Петро Андрійович	1888
329. МЕЛЬНИК Віра Данилівна		349. МЕРЕЖА Варвара Савівна	1925
330. МЕЛЬНИК Галина Петрівна	1926	350. МЕРЕЖА Ганна Савівна	1914

Продовж. додатка № 2

351. МЕРЕЖА Дмитро Савович	1928	371. НАТЯГАН Андрій Миколайович	
352. МЕРЕЖА Євдокія Миколаївна	1901	372. НАТЯГАН Галина Антонівна	1888
353. МЕРЕЖА Марфа Савівна	1921	373. НАТЯГАН Марія Антонівна	1928
354. МЕРЕЖА Олександр Савович	1933	374. НАТЯГАН Марія Миколаївна	
355. МЕРЕЖА Сава Євтихійович	1878	375. НАТЯГАН Оникій Миколайович	
356. МІТЛЕНКО Дмитро Якович	1927	376. НАТЯГАН Ярина Савівна	
357. МІТЛЕНКО Ілля		377. НИША Василь Мусійович	1932
358. МІТЛЕНКО Панас		378. НИША Іван Мусійович	1925
359. МУДРИЦЬКА Віра Григорівна	1914	379. НИША Іван Романович	1925
360. МУДРИЦЬКА Марія Олександрівна	1927	380. НИША Марія Мусіївна	1930
361. МУДРИЦЬКА Софія Лаврівна	1897	381. НИША Наталія	1931
362. МУДРИЦЬКИЙ Олександр Григорович	1920	382. НИША Пелагея Мусіївна	1928
363. МУДРИЦЬКИЙ Вакула Іллч	1856	383. НИША Федір Мусійович	1920
364. МУДРИЦЬКИЙ Іван Григорович	1928	384. НИША Федір Романович	1927
365. МУДРИЦЬКИЙ Петро Романович	1924	385. НОВИКОВА Віра Терентіївна	1926
366. МУЛЯВКА Віктор Мефодійович	1926	386. НОВИКОВА Лідія Терентіївна	1930
367. МУЛЯВКА Ганна Михайлівна	1928	387. ОКСАНИЧ Віра Данилівна	1932
368. МУЛЯВКА Михайло Ничипорович	1896	388. ОКСАНИЧ Єлизавета Калениківна	1903
369. МУЛЯВКА Парасковія Микитівна	1932	389. ОКСАНИЧ Іван Михайлович	1866
370. НАТЯГАН Микола		390. ОКСАНИЧ Іван Сидорович	1923

Продовж. додатка № 2

391. ОКСАНИЧ		411. ПЕТРЕНКО	
Лідія Сидорівна	1927	Іларіон Іванович	
392. ОКСАНИЧ		412. ПЕТРЕНКО	
Марія Сидорівна	1926	Йосип Іванович	1923
393. ОКСАНИЧ		413. ПЕТРЕНКО	
Мотря Іванівна	1931	Лепестина Іванівна	
394. ОКСАНИЧ		414. ПЕТРЕНКО	
Олімпіада Митрофанівна	1927	Марія Сильвестрівна	1925
395. ОКСАНИЧ		415. ПЕТРЕНКО	
Пелагея	1879	Мотрона Іванівна	16 р.
396. ОКСАНИЧ		416. ПЕТРЕНКО	
Петро Олександрович	1925	Олена Іванівна	1921
397. ОЛІЙНИК		417. ПЕТРЕНКО	
Мокрина Кирилівна	1913	Павло Юхимович	1886
398. ОСІПОВ		418. ПЕТРЕНКО	
Іван Федорович	6 р.	Тимофій Іванович	
399. ОСІПОВ		419. ПИСЬМЕННА	
Леонід Федорович	1927	Антоніна Григорівна	1931
400. ОСІПОВА		420. ПИСЬМЕННИЙ	
Марина	16 р.	Сава Филімонович	1871
401. ОСІПОВА		421. ПІДДИМАЙ	
Ольга	7 р.	Василь Макарович	1929
402. ОСІПОВА		422. ПІДДИМАЙ	
Валентина	7 р.	Марина Кирилівна	1923
403. ОСІПОВА		423. ПІДДИМАЙ	
Фекла Федорівна	1891	Марія Григорівна	1928
404. ПАЦЮК		424. ПІДДИМАЙ	
Петро Ничипорович	1926	Уляна Кирилівна	1920
405. ПАЦЮК		425. ПІДДУБКО	
Самійло Свиридович	1887	Кузьма	
406. ПЕРЕСУНЬКО		426. ПІДДУБКО	
Андрій Васильович	1883	Микита Микитович	1864
407. ПЕРЕСУНЬКО		427. ПІДКАМІННИЙ	
Віктор Андрійович	1930	Василь Степанович	1926
408. ПЕТРЕНКО		428. ПОЛІЩУК	
Анастасія Іванівна		Антоніна Андріївна	6 р.
409. ПЕТРЕНКО		429. ПРОЧУХАН	
Анастасія Іванівна	1893	Андрій Гаврилович	16 р.
410. ПЕТРЕНКО		430. ПРОЧУХАН	
Євдокія Іванівна	До 16 р.	Андрій Якимович	1930

Продовж. додатка № 2

431. ПРОЧУХАН Борис Феодосійович		451. ПУСТОВІТ Петро Оникійович	
432. ПРОЧУХАН Віра Андріївна	1930	452. ПУСТОВІТ Тетяна	
433. ПРОЧУХАН Гаврило Максимович		453. ПШИК Василь Захарович	
434. ПРОЧУХАН Галина Василівна	1885	454. ПШИК Володимир Іванович	1881
435. ПРОЧУХАН Григорій Гаврилович	16 р.	455. ПШИК Іван Йосипович	1916
436. ПРОЧУХАН Іван Гаврилович	16 р.	456. ПШИК Йосип Григорович	1870
437. ПРОЧУХАН Іван Григорович	1896	457. ПШИК Кирило Федорович	1930
438. ПРОЧУХАН Іван Іванович	1927	458. ПШИК Марія Захарівна	
439. ПРОЧУХАН Іван Тимофійович	1932	459. ПШИК Марія Іванівна	
440. ПРОЧУХАН Ольга Тихонівна	До 16 р.	460. ПШИК Марфа Іванівна	1891
441. ПРОЧУХАН Петро Іванович	1872	461. ПШИК Ніна Захарівна	
442. ПРОЧУХАН Тихін Тимофійович		462. САВЧЕНКО Кузьма Федорович	1880
443. ПРОЧУХАН Яків		463. САВЧЕНКО Меланія Тихонівна	1926
444. ПРОЧУХАН Тимофій Дмитрович	1885	464. САВЧЕНКО Михайло Тихонович	1924
445. ПУСТОВІТ Гордій Пилипович	1855	465. САВЧЕНКО Лідія Тихонівна	1926
446. ПУСТОВІТ Євдокія Панасівна	1865	466. САВЧЕНКО Марія Кузьмівна	1915
447. ПУСТОВІТ Мар'яна Олексіївна	1932	467. САВЧЕНКО Ніна Андріївна	4 р.
448. ПУСТОВІТ Мефодій		468. СИНЬОГУБ Іван Павлович	1932
449. ПУСТОВІТ Оксана Пилипівна	1853	469. СИНЬОГУБ Іван Іванович	1917
450. ПУСТОВІТ Пелагея Мефодіївна	1925	470. СИНЬОГУБ Кіндрат Мартинович	1867

Продовж. додатка № 2

471. СОПІЛЬНИК		491. СТЕЛЬМАХ	
Василь Леонтійович	1917	Микола Артемович	1872
472. СОПІЛЬНИК		492. СТЕЛЬМАХ	
Леонтій Іванович	1877	Микола Якович	1932
473. СОПІЛЬНИК		493. СТЕЛЬМАХ	
Олександр Терентійович	1856	Ольга Яківна	1921
474. СОПІЛЬНИК		494. СТЕЛЬМАХ	
Петро Карпович	1904	Опанас Корнійович	1824
475. СОПІЛЬНИК		495. СТЕЛЬМАХ	
Уляна Іванівна	1879	Семен Сергійович	12 р.
476. СОПІЛЬНИК		496. СТЕЛЬМАХ	
Антін Омелянович	1885	Семен Сергійович	1919
477. СОПІЛЬНИК		497. СТЕЛЬМАХ	
Василь Григорович	1931	Сергій Ількович	1876
478. СОПІЛЬНИК		498. СТЕЛЬМАХ	
Ганна	1871	Сергій Ількович	1905
479. СОПІЛЬНИК		499. СТЕЛЬМАХ	
Ольга Лук'янівна	1875	Степанида Іванівна	1886
480. СОПІЛЬНИК		500. СТЕЛЬМАХ	
Омелян Каленикович	1867	Тетяна Олександрівна	1905
481. СТЕЛЬМАХ		501. СТЕЛЬМАХ	
Афанасій Сергійович	10 р.	Яків Максимович	1890
482. СТЕЛЬМАХ		502. СТЕЛЬМАХ	
Варвара Іванівна	1870	Яків Миронович	1900
483. СТЕЛЬМАХ		503. СТЕЛЬМАХ	
Варівон Іванович	1916	Ярина Микитівна	1872
484. СТЕЛЬМАХ		504. ТАРАСЕНКО	
Василь Якович	1924	Володимир Семенович	1931
485. СТЕЛЬМАХ		505. ТАРАСЕНКО	
Галина Іванівна	1925	Леонтій Федотович	1883
486. СТЕЛЬМАХ		506. ТАРАСЕНКО	
Галина Яківна	1821	Микола Порфірійович	1915
487. СТЕЛЬМАХ		507. ТАРАСЕНКО	
Григорій Якович	1924	Ніна Семенівна	1927
488. СТЕЛЬМАХ		508. ТАРАСЕНКО	
Іван Михайлович	1928	Семен Федотович	1877
489. СТЕЛЬМАХ		509. ТЕЛЕВНА	
Ілько Микитович	1904	Марія Гнатівна	1888
490. СТЕЛЬМАХ		510. ТЕЛЕВНА	
Марія Миколаївна	1923	Мотрона	

Продовж. додатка № 2

511. ТЕЛЕВНА Оксана Хомівна	1863	530. ТОВКАЧ Федір Остапович	1880
512. ТЕЛЕВНА Таїсія Семенівна	1916	531. ТОВСТОЛИТ Варвара	
513. ТЕЛЕВНА Фекла Іванівна	1883	532. ТОВСТОЛИТ Іван Андрійович	1881
514. ТЕЛЕВНИЙ Антон		533. ТОВСТОЛИТ Любов Макарівна	1922
515. ТЕЛЕВНИЙ Антон Зіновійович		534. ТОВСТОЛИТ Макар Леонтійович	1884
516. ТЕЛЕВНИЙ Антон Іванович	1885	535. ПРОЦЕНКО Андрій Якимович	1931
517. ТЕЛЕВНИЙ Василь	10 р.	536. ТЯГНИРЯДНО Демид Іванович	1899
518. ТЕЛЕВНИЙ Василь Якович	1925	537. ТЯГНИРЯДНО Кузьма Іванович	1897
519. ТЕЛЕВНИЙ Григорій	15 р.	538. ТЯГНИРЯДНО Устина Несторівна	1865
520. ТЕЛЕВНИЙ Дмитро Пимонович	1871	539. УМАНЕЦЬ Антон Степанович	1883
521. ТЕЛЕВНИЙ Іван Антонович	1927	540. УМАНЕЦЬ Антоніна Іванівна	1928
522. ТЕЛЕВНИЙ Йосип Іванович	1902	541. УМАНЕЦЬ Галина Іванівна	1918
523. ТЕЛЕВНИЙ Мефодій Андрійович	1920	542. УМАНЕЦЬ Дмитро Іванович	1930
524. ТЕЛЕВНИЙ Мефодій Олександрович		543. УМАНЕЦЬ Єлизавета	
525. ТЕЛЕВНИЙ Микола Вікторович	1930	544. УМАНЕЦЬ Йосип Дмитрович	1870
526. ТЕЛЕВНИЙ Федот Герасимович	1863	545. УМАНЕЦЬ Лукія	
527. ТЕЛЕВНИЙ Яків Савович	1889	546. УМАНЕЦЬ Марія Варфоломіївна	1911
528. ТИХОНЕНКО Іван Аврамович	1907	547. УМАНЕЦЬ Михайло Іванович	9 міс.
529. ТОВКАЧ Петро Федорович	1921	548. УМАНЕЦЬ Ніна Юхимівна	

Продовж. додатка № 2

549. УМАНЕЦЬ		568. ЧУХНО	
Секлета Іванівна	1863	Захарій Максимович	1860
550. УМАНЕЦЬ		569. ЧУХНО	
Харитон Євтихійович	1901	Лідія Петрівна	1926
551. УМАНЕЦЬ		570. ЧУХНО	
Яків		Лідія Терентіївна	5 р.
552. УСЕВИЧ		571. ЧУХНО	
Іван Іванович	1911	Марія Іванівна	1924
553. УСЕВИЧ		572. ЧУХНО	
Леонід Іванович	1931	Меланія Ничипорівна	1859
554. УСЕВИЧ		573. ЧУХНО	
Сусана	1885	Олексій Данилович	
555. ФУНДЕРАТ		574. ЧУХНО	
Надія Антонівна	1910	Олексій Іванович	
556. ФУНДЕРАТ		575. ЧУХНО	
Олександр Петрович	1927	Ольга Іванівна	До 16 р.
557. ФУНДЕРАТ		576. ЧУХНО	
Ольга Петрівна		Ольга Кузьмівна	1863
558. ФУНДЕРАТ		577. ЧУХНО	
Петро Мусійович	1897	Прохор Федорович	1888
559. ФУНДЕРАТ		578. ЧУХНО	
Соломія Артемівна	1873	Станіслав Григорович	1926
560. ХМАРЕНКО		579. ЧУХНО	
Валентин Олександрович	1932	Станіслав Іванович	До 16 р.
561. ЧЕПІГА		580. ЧУХНО	
Онися Олександрівна	1880	Терентій Тарасович	
562. ЧУХНО		581. ЧУХНО	
Антоніна Йосипівна	1921	Марина Кіндратівна	1899
563. ЧУХНО		582. ШЕВЧЕНКО	
Василь Терентійович	3 р.	Василь Іванович	До 16 р.
564. ЧУХНО		583. ШЕВЧЕНКО	
Галина Терентіївна	7 р.	Гаврило Григорович	1927
565. ЧУХНО		584. ШЕВЧЕНКО	
Ганна Ничипорівна		Галина Захарівна	1930
566. ЧУХНО		585. ШЕВЧЕНКО	
Григорій Данилович		Глафіра Юхимівна	
567. ЧУХНО		586. ШЕВЧЕНКО	
Григорій Терентійович	1 р.	Захарій Михайлович	1884

Закінч. додатка № 2

587. ШЕВЧЕНКО Іван Іванович	До 16 р.	590. ЮРЧЕНКО Іван Леонтійович	1889
588. ШЕВЧЕНКО Михайло Захарович	1915	591. ЮРЧЕНКО Олександр Іванович	1925
589. ШПИЛЬОВИЙ Федір Микитович	1919		

*До загального списку необхідно додати ще 3 жінки і 50 дітей,
прізвища яких не встановлено.*

Із 647 померлих 327 – діти до 17 років.

Список складено Оленою Степанівною Крамар.

*Під час роботи над книгою було встановлено прізвища
ще двох жертв голодомору:*

*Людмила Андріївна ПЕРЕСУНЬКО і Мотрона Іванівна
ПЕРЕСУНЬКО (рік народження обох не встановлено)*

**СПИСОК МИРНИХ ЖИТЕЛІВ
СЕЛА КРАСНОСІЛКА,
ЯКІ В ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ
1941–1945 РОКІВ БУЛИ ВБИТІ ПІД ЧАС ПЕРЕХОДУ
ФРОНТУ, ПОМЕРЛИ ВІД РАН, ВИВЕЗЕНІ
НА ПРИМУСОВІ РОБОТИ ДО НІМЕЧЧИНИ
І НЕ ПОВЕРНУЛИСЬ,
А ТАКОЖ ТИХ,
ЯКІ ЗАГИНУЛИ В МИРНИЙ ЧАС
ВІД РОЗРИВІВ МІН ТА СНАРЯДІВ**

1. **БАГАЧЕНКО Марія Степанівна**, 1924 р. н., українка, колгоспниця, 25.01.1944 р. загинула під час бомбардування села. Похована в селі.
2. **БАГАЧЕНКО Микола Давидович**, 1928 р. н., українець, загинув 1944 року від необережного поводження із вибухонебезпечним предметом. Похований у селі.
3. **БОЙКО Опанас Титович**, 1888 р. н., українець, колгоспник, 09.01.1944 р. розстріляний гітлерівськими карателями. Похований у селі.
4. **БЛАЖЧУК Опанас Лук'янович**, 1887 р. н., українець, 01.01.1944 р. госпіталізований у сусіднє село Ясинуватку, де і похований.
5. **ВИННИК Анатолій Іванович**, 1930 р. н., українець, колгоспник, 15.05.1944 р. підірвався на міні. Похований у селі.
6. **ВИННИК Яків Овсійович**, 1918 р. н., українець, 01.01.1944 р. загинув під час переходу фронту. Похований у селі.
7. **ВИННИК Варвара Гнатівна**, 1855 р. н., українка, загинула під час вуличних боїв. Похована в селі.

Продовж. додатка № 3

8. **ВИННИК Овсій Михайлович**, 1900 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

9. **ВИТРИЩАК Іван Олександрович**, 1900 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

10. **ГЕТЬМАН Іван Федорович**, 1924 р. н., українець, колгоспник, 1943 року був насильно вивезений у Німеччину. У січні 1944 року загинув під час бомбового нальоту американських пілотів.

11. **ГОНЧАР Ілля Тимофійович**, 1917 р. н., українець, колгоспник. Загинув під час переходу фронту в січні 1944 року. Похований у селі.

12. **ЗАГОРОДНІЙ Михайло Григорович**, 1924 р. н., українець, колгоспник, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

13. **ЗАГОРОДНІЙ Павло Трохимович**, 1922 р. н., українець, у 1942 році був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

14. **ЗАЛИВА Олексій Харлампійович**, 1930 р. н., українець, у 1946 році загинув від вибуху снаряду. Похований у селі.

15. **ІЩЕНКО Марія Іванівна**, 1891 р. н., українка, 10.04.1944 р. загинула під час переходу фронту. Похована в селі.

16. **КОВАЛЕНКО Віктор Федорович**, 1925 р. н., українець, колгоспник, був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

17. **КОВАЛЕНКО Антоніна Климівна**, 1921 р. н., українка, колгоспниця, насильно вивезена у Німеччину. Додому не повернулася.

18. **КОВАЛЕНКО Андрій Кирилович**, 1903 р. н., українець, службовець, у 1942 році насильно вивезений у Німеччину. Потрапив у концтабір, що в місті Ромбах (Франція). Працював на примусових роботах. Був членом створеної там підпільної групи, до якої,

Продовж. додатка № 3

окрім полонених, входив німецький антифашист. Зрадниця видала групу патріотів. Всіх їх було повішено. Під покрывом ночі їх тіла були поховані місцевими жителями.

19. **КОВЧЕНКО Єгор Олексійович**, 1904 р. н., українець, колгоспник, був смертельно поранений під час переходу фронту, госпіталізований у місто Кам'янку. Там і похований.

20. **КОСТЕНКО Михайло Пилипович**, 1896 р. н., українець. Загинув під час переходу фронту 10.01.1944 р. Похований у селі.

21. **КРАВЧЕНКО Мина Гнатович**, 1904 р. н., українець, колгоспник, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

22. **КОЛОМІЄЦЬ Григорій Федорович**, 1931 р. н. Загинув від розриву снаряду. Похований у селі.

23. **КОНОВАЛ Петро Григорович**, 1895 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

24. **КРАМАР Іван Опанасович**, 1912 р. н., українець, колгоспник. У 1942 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

25. **КРАМАР Свирид Іванович**, 1902 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

26. **КРАМАР Григорій Антонович**, 1902 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

27. **КРИВОРОТ Борис Павлович**, 1922 р. н., українець, військовослужбовець, в 1942 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

28. **ЛЕНЬ Григорій Антонович**, 1902 р. н., українець, 27.12.1943 р. розстріляний українськими націоналістами (бандерівцями). Похований у селі.

29. **МАНДЗЮК Прохор Дмитрович**, 1904 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.

Продовж. додатка № 3

30. **МЕЛЬНИК Зосим Савович**, 1907 р. н., українець, 07.01.1944 р. був насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.
31. **НАНІЙ Пантелеймон Григорович**, 1895 р. н., молдован, колгоспник, 27.12.1943 р. розстріляний українськими націоналістами (бандерівцями). Похований у селі.
32. **НАНІЙ Василь Пантелеймонович**, 1933 р. н., українець, загинув від розриву снаряду в травні 1945 року. Похований у селі.
33. **НИША Олександр Дмитрович**, 1905 р. н., українець, 09.01.1944 р. розстріляний німцями. Похований у селі.
34. **НОВАКОВСЬКИЙ Василь Андрійович**, 1937 р. н., українець, загинув від розриву снаряду. Похований у селі.
35. **НОВАКОВСЬКА Олена Єрофіївна**, 1895 р. н., українка, 1946 року загинула від розриву снаряду. Похована у селі.
36. **НОВАКОВСЬКИЙ Петро Андрійович**, 1925 р. н., українець, 1946 року загинув від розриву снаряду. Похований у селі.
37. **ОКСАНИЧ Василь Іванович**, 1935 р. н., українець, 25.01.1944 р. загинув під час бомбардування села. Похований у селі.
38. **ПАНАСЕНКО Марія Дмитрівна**, 1924 р. н., українка, 25.01.1944 р. загинула під час бомбардування села. Похована в селі.
39. **ПРОЧУХАН Микола Іванович**, 1930 р. н., українець, 25.01.1944 р. загинув під час бомбардування села. Похований у селі.
40. **ПІДКАМІННА Варвара Яківна**, 1899 р. н., українка, 25.01.1944 р. загинула під час бомбардування села. Похована в селі.
41. **ПУСТОВІТ Антип Григорович**, 1904 р. н., українець, офіцер. Був смертельно поранений українськими націоналістами (бандерівцями) у грудні 1943 року. Помер 05.01.1944 р. у Ставидлянській дільничній лікарні. Похований у Красносілці.

Закінч. додатка № 3

42. **ПУСТОВІТ Антон Іванович**, 1904 р. н., українець, службовець. Працював у Красносілківській МТС. 07.01.1944 р. насильно вивезений у Німеччину. Додому не повернувся.
43. **ПУСТОВІТ Микола Мефодійович**, 1922 р. н., українець, колгоспник, 27.12.1943 р. розстріляний українськими націоналістами (бандерівцями). Похований у селі.
44. **САМЧЕНКО Віталій Мусійович**, 1928 р. н., українець, колгоспник. Був у «ястребках». У 1944 р. загинув при знешкодженні боеприпасів. Похований у селі.
45. **САМЧЕНКО Анастасія Іванівна**, 1894 р. н., українка, колгоспниця. У січні 1944 р. загинула під час переходу фронту. Похована в селі.
46. **СКИРТАНЬ Уліта Іванівна**, 1870 р. н., українка, 25.01.1944 р. загинула під час бомбардування села. Похована в селі.
47. **СОПІЛЬНИК Іван Йосипович**, 1930 р. н., українець. У травні 1944 року загинув від розриву снаряду.
48. **СТЕЛЬМАХ Павло Федорович**, 1911 р. н., українець, службовець, 25.01.1944 р. загинув під час бомбардування села. Похований у селі.
49. **ТОВСТОЛИТ Лідія Олександрівна**, 1925 р. н., українка, колгоспниця, 20.01.1944 р. загинула під час переходу фронту. Похована в селі.
50. **ФУНДЕРАТ Калістрат Іванович**, 1880 р. н., українець, колгоспник, 09.01.1944 р. загинув під час переходу фронту. Похований у селі.
51. **ХОМЕНКО Анатолій Іванович**, 1919 р. н., українець, студент, 03.10.1943 р. розстріляний німцями в м. Кам'янка разом з кам'янськими підпільниками.
52. **ЮРЧЕНКО Неоніла Дмитрівна**, 1915 р. н., українка, 10.01.1944 р. загинула під час переходу фронту. Похована в селі.

*Список складений Оленою Степанівною Крамар
у травні 2003 року.*

Додаток № 4

ЖИТЕЛІ КРАСНОСІЛКИ – УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік народження	Примітки
1	АВРАМЕНКО Михайло Федосійович	1910	загинув
2	АВРАМЕНКО Аврам Федосійович	1914	
3	АВРАМЕНКО Іван Федосійович	1916	
4	БАГАЧЕНКО Григорій Давидович	1922	
5	БАГАЧЕНКО Олександр Іванович	1920	
6	БАГАЧЕНКО Іван Іванович	1916	загинув
7	БАГАЧЕНКО Анатолій Іванович	1919	інв. II гр.
8	БАГАЧЕНКО Василь Михайлович	1920	загинув
9	БАГАЧЕНКО Василь Савович	1896	інв. III гр.
10	БАГАЧЕНКО Карпо Іванович	1911	
11	БАГАЧЕНКО Анатолій Миколайович	1925	
12	БАГАЧЕНКО Іван Терентійович	1906	
13	БАГАЧЕНКО Григорій Данилович	1921	
14	БАГАЧЕНКО Лука Григорович	1910	загинув
15	БАЙГУШ Зіновій Григорович	1910	
16	БАЙГУШ Василь Григорович	1916	
17	БАКОВСЬКИЙ Петро Овсійович	1911	
18	БАРЧАН Семен Прокопович	1908	загинув
19	БЕЗВЕРХИЙ Іван Кирилович	1915	
20	БЕЗКРОВНИЙ Євген Федотович	1917	загинув
21	БЕЗПАЛЬ Трохим Семенович	1913	загинув
22	БЕЗПАЛЬ Михайло Андрійович	1922	

Продовж. додатка № 4

23	БЕЗРЕКА Микита Романович	1894	
24	БЕЗРЕКА Іван Микитович	1924	інв. III гр.
25	БЕЗРЕКА Олександр Микитович	1925	
26	БЕЗРЕКА Тимофій Сидорович	1920	загинув
27	БЕЗРЕКА Василь Сидорович	1922	
28	БЕЗРЕКА Митрофан Левкович	1902	
29	БІЛАН Сергій Єрофійович	1896	
30	БІЛАН Дем'ян Гордійович	1904	загинув
31	БІЛАН Семен Гордійович	1912	загинув
32	БІЛАН Іван Гордійович	1909	загинув
33	БІЛАН Федір Гордійович	1918	загинув
34	БІЛАН Григорій Миколайович	1917	загинув
35	БІНЕЦЬКИЙ Юхим Іванович	1917	загинув
36	БІНЕЦЬКИЙ Святослав Федорович	1924	
37	БІНЕЦЬКИЙ В'ячеслав Федорович	1912	загинув
38	БІНЕЦЬКИЙ Мусій Пилипович	1905	
39	БОВКУН Степан Гнатович	1918	
40	БОГАЧ Кузьма Сильвестрович	1906	
41	БОГАЧ Іван Сильвестрович	1905	
42	БОГАЧ Олексій Сильвестрович	1917	загинув
43	БОГАЧ Никанор Сильвестрович	1901	інв. III гр.
44	БОЙКО Іван Васильович	1921	
45	БОЙКО Григорій Андрійович	1912	
46	БОЙКО Іван Опанасович	1918	
47	БОНДАРЕНКО Григорій Кирилович	1918	загинув
48	БОНДАРЕНКО Іван Кирилович	1922	
49	БОНДАРЕНКО Андрій Несторович	1926	інв. III гр.
50	БОНДАРЕНКО Іван Вікторович	1918	загинув
51	БОНДАРЕНКО Степан Павлович	1910	загинув
52	БОНДАРЕНКО Іван Павлович	1901	загинув
53	БОНДАРЕНКО Микола Тимофійович	1923	інв. III гр.
54	БОНДАРЕНКО Мефодій Іванович	1905	загинув

Продовж. додатка № 4

55	БОРОДІЄНКО Микола Ємайович	1919	інв. III гр.
56	БУГАЙ Захарій Максимович	1907	
57	БУГАЙ Микола Максимович	1914	
58	БУГАЙ Іван Максимович	1925	
59	БУГАЙ Петро Юхимович	1918	інв. III гр.
60	БУГАЙ Сильвестр Юхимович	1921	загинув
61	БУГАЙ Арсентій Олександрович	1903	
62	БУГАЙ Василь Арсентійович	1926	
63	ВАСИЛЕНКО Семен Самійлович	1905	загинув
64	ВАСИЛЕНКО Іван Федорович	1914	
65	ВАСИЛЕНКО Віктор Федорович	1922	загинув
66	ВИННИК Іван Макарович	1911	
67	ВИННИК Григорій Макарович	1916	загинув
68	ВИННИК Захарій Левкович	1917	
69	ВИННИК В'ячеслав Опанасович	1925	
70	ВИННИК Данило Іванович	1895	загинув
71	ВИННИК Іван Іванович	1911	загинув
72	ВИННИК Олексій Павлович	1922	загинув
73	ВИННИК Леонід Павлович	1923	
74	ВИННИК Конон Каленикович	1907	загинув
75	ВИННИК Дмитро Каленикович	1918	загинув
76	ВИННИК Василь Єлисейович	1900	інв. III гр.
77	ВИННИК Дмитро Єлисейович	1896	
78	ВИННИК Василь Васильович	1923	загинув
79	ВИННИК Самійло Андрійович	1905	
80	ВИННИК Григорій Миколайович	1914	загинув
81	ВИННИК Василь Миколайович	1917	загинув
82	ВИННИК Григорій Андрійович	1925	загинув
83	ВИННИК Олександр Павлович	1920	
84	ВИННИК Никифір Павлович	1918	
85	ВИННИК Василь Павлович	1926	інв. III гр.
86	ВИННИК Микола Несторович	1920	загинув

Продовж. додатка № 4

87	ВИННИК Степан Несторович	1925	загинув
88	ВИННИК Олексій Максимович	1921	загинув
89	ВИННИК Савелій Павлович	1916	загинув
90	ВИННИК Павло Павлович	1910	інв. II гр.
91	ВИСОЦЬКИЙ Терентій Степанович	1908	
92	ВИСОЦЬКИЙ Артем Степанович	1906	загинув
93	ВИСОЦЬКИЙ Микола Арсентійович	1910	загинув
94	ВИТРИЩАК Андрій Степанович	1903	загинув
95	ВИТРИЩАК Яків Григорович	1921	загинув
96	ВИТРИЩАК Олексій Федотович	1910	інв. II гр.
97	ВИТРИЩАК Василь Миколайович	1925	
98	ВИТРИЩАК Анатолій Федорович	1911	загинув
99	ВИТРИЩАК Макар Микитович	1921	
100	ВИТРИЩАК Іван Якович	1914	
101	ВИТРИЩАК Борис Якович	1926	
102	ВИТРИЩАК Яків Якович	1899	
103	ВИТРИЩАК Ксенофонт Якович	1905	
104	ВИТРИЩАК Василь Мусійович	1913	загинув
105	ВИТРИЩАК Віталій Мефодійович	1920	загинув
106	ВИТРИЩАК Микола Мефодійович	1922	загинув
107	ВИТРИЩАК Степан Дмитрович	1905	загинув
108	ВИТРИЩАК Андрій Степанович	1926	
109	ВИТРИЩАК Григорій Захарович	1919	загинув
110	ВИТРИЩАК Олександр Федорович	1909	інв. III гр.
111	ВИТРИЩАК Василь Якович	1920	
112	ВИТРИЩАК Людмила Яківна	1926	
113	ВИТРИЩАК Борис Степанович	1908	загинув
114	ВЛАСЕНКО Михайло Петрович	1920	інв. III гр.
115	ВЛАСЕНКО Олександр Гнатович	1914	інв. III гр.
116	ГАЙДАЙ Анатолій Гнатович	1926	
117	ГАРБАР Іван Олексійович	1910	
118	ГАРБАР Леонтій Олексійович	1910	загинув

Продовж. додатка № 4

119	ГЕТЬМАН Микола Федорович	1912	загинув
120	ГЕТЬМАН Олексій Федорович	1918	
121	ГЕТЬМАН Григорій Прокопович	1916	загинув
122	ГЕТЬМАН Василь Прокопович	1920	
123	ГЕТЬМАН Віктор Прокопович	1925	інв. II гр.
124	ГЕТЬМАН Йосип Юхимович	1920	інв. III гр.
125	ГЕТЬМАН Дмитро Юхимович	1923	інв. III гр.
126	ГЕТЬМАН Андрій Юхимович	1921	інв. III гр.
127	ГЕТЬМАН Павло Іванович	1910	інв. III гр.
128	ГОНЧАР Антон Тимофійович	1914	
129	ГОНЧАР Павло Іванович	1919	загинув
130	ГОНЧАР Василь Кузьмович	1922	загинув
131	ГРИБ Микола Петрович	1917	загинув
132	ГРИБ Дорофій Юхимович	1902	
133	ГРИБ Андрій Дорофійович	1922	інв. III гр.
134	ГРИБ Григорій Микитович	1918	
135	ГРИБ Анатолій Микитович	1920	
136	ГРИГОР'ЄВ Василь Григорович	1909	інв. III гр.
137	ГУРЕНКО Іван Петрович	1911	інв. III гр.
138	ДЗЮРА Іван Григорович		
139	ДЗЮРА Іван Григорович	1914	загинув
140	ДЗЮРА Іван Максимович	1914	загинув
141	ДЗЮРА Павло Іванович	1916	
142	ДЗЮРА Василь Іванович	1918	загинув
143	ДЗЮРА Григорій Леонтійович	1919	
144	ДЗЮРА Іван Леонтійович	1908	загинув
145	ДЗЮРА Іван Леонтійович	1910	загинув
146	ДЗЮРА Сергій Сильвестрович	1907	загинув
147	ДИШЛЕВИЙ Нестор Вакулович	1896	інв. III гр.
148	ДИШЛЕВИЙ Василь Несторович	1924	загинув
149	ДИШЛЕВИЙ Пилип Дмитрович	1918	інв. III гр.
150	ДИШЛЕВИЙ Олександр Павлович	1912	загинув

Продовж. додатка № 4

151	ДИШЛЕВИЙ Мефодій Павлович	1922	загинув
152	ДИШЛЕВИЙ Кирило Павлович	1926	загинув
153	ДИШЛЕВИЙ Самійло Савович	1900	
154	ДИШЛЕВИЙ Павло Самійлович	1923	загинув
155	ДИШЛЕВИЙ Леонтій Лук'янович	1907	
156	ДОКІЄНКО Михайло Павлович	1898	
157	ДОКІЄНКО Василь Михайлович	1922	
158	ДОКІЄНКО Микола Михайлович	1923	загинув
159	ДОКІЄНКО Христофор Христофорович	1915	загинув
160	ДОКІЄНКО Григорій Григорович	1913	
161	ДОКІЄНКО Іван Григорович	1903	загинув
162	ДОКІЄНКО Яків Григорович	1918	
163	ДУБОВИЙ Яків Никодимович	1903	
164	ДЬОГРИК Семен Дмитрович	1895	загинув
165	ЄРЕМЕНКО Олександра Давидівна	1919	
166	ЗАВЕРТАЙЛО Антон Леонтійович	1905	загинув
167	ЗАГОРОДНІЙ Максим Васильович	1918	загинув
168	ЗАГОРОДНІЙ Степан Тимофійович	1910	загинув
169	ЗАГОРОДНІЙ Данило Тимофійович	1921	
170	ЗАГОРОДНІЙ Онисим Костянтинович	1913	
171	ЗАГОРОДНІЙ Харитон Єфтихійович	1895	
172	ЗАГОРОДНІЙ Іван Харитонович	1922	загинув
173	ЗАГОРОДНІЙ Олексій Харитонович	1924	
174	ЗАГОРОДНІЙ Олексій Потапович	1906	інв. II гр.
175	ЗАГОРОДНІЙ Іван Потапович	1898	
176	ЗАГОРОДНІЙ Порфирій Потапович	1904	
177	ЗАГОРОДНІЙ Максим Васильович	1917	загинув
178	ЗАГОРОДНІЙ Микола Васильович	1925	загинув
179	ЗАГОРОДНІЙ Дмитро Антонович	1918	
180	ЗАГОРОДНІЙ Степан Антонович	1925	інв. III гр.
181	ЗАГОРОДНІЙ Степан Іванович	1921	загинув
182	ЗАГОРОДНІЙ Никифор Микитович	1917	загинув

Продовж. додатка № 4

183	ЗАГОРОДНІЙ Григорій Микитович	1915	загинув
184	ЗАГОРОДНІЙ Іван Митрофанович	1896	
185	ЗАГОРОДНІЙ Іван Трохимович	1918	
186	ЗАГОРОДНІЙ Петро Трохимович	1925	загинув
187	ЗАГОРОДНІЙ Федір Трохимович	1922	загинув
188	ЗАЛИВА Яків Кузьмович	1907	загинув
189	ЗАЛИВА Михайло Платонович	1923	загинув
190	ЗАЛИВА Платон Євдокимович	1900	
191	ЗАЛИВА Лаврентій Дмитрович	1920	інв. III гр.
192	ЗАЛИВА Андрій Лазарович	1925	загинув
193	ЗАЛИВА Іван Кузьмович	1898	
194	ЗАЛИВА Григорій Іванович	1824	загинув
195	ЗАЛИВА Іван Семенович	1909	загинув
196	ЗАЛИВА Лук'ян Якович	1907	
197	ЗАЛИВА Іван Сергійович	1925	загинув
198	ЗАЛИВА Степан Сергійович	1920	
199	ЗАЛИВА Іван Павлович	1922	
200	ЗАЛИВА Іван Іванович	1915	загинув
201	ЗАСУХА Іван Якович	1918	
202	ЗІМІН Анатолій Михайлович	1918	
203	ЗУБАНЬ Григорій Корнійович	1895	
204	ЗУБАР Петро Захарович	1911	
205	ЄФРЕМОВ Гаврило Єфремович	1902	
206	ІЩЕНКО Іван Тимофійович	1919	інв. III гр.
207	ІЩЕНКО Пантелеймон Мусійович	1912	загинув
208	ІЩЕНКО Іван Тимофійович	1919	
209	ІЩЕНКО Олексій Петрович	1918	
210	ІЩЕНКО Олександр Володимирович	1899	інв. II гр.
211	ІЩЕНКО Василь Олександрович	1920	
212	ІЩЕНКО Микола	1925	
213	КАРТАШОВ Юрій Трохимович	1906	загинув
214	КИБАЛА Василь Порфірович	1923	

Продовж. додатка № 4

215	КИВГИЛА Григорій Сергійович	1922	
216	КИРИЛЮК Мартин Іванович	1907	
217	КОВАЛЕНКО Яків Іванович	1903	загинув
218	КОВАЛЕНКО Дмитро Кирилович	1911	
219	КОВАЛЕНКО Юрій Кирилович	1926	інв. III гр.
220	КОВЧЕНКО Валентин Єгорович	1925	загинув
221	КОЗЛОВЕЦЬ Іван Мусійович	1911	
222	КОЗЯР Мефодій Сергійович	1908	
223	КОЗЯР Федір Сергійович	1920	загинув
224	КОЗЯР Матвій Веремійович	1905	загинув
225	КОЗЯР Михайло Федотович	1920	
226	КОЛОМІЄЦЬ Іван Антонович	1895	загинув
227	КОЛОМІЄЦЬ Григорій Андрійович	1925	загинув
228	КОЛОМІЄЦЬ Кирило Петрович	1909	загинув
229	КОЛОМІЄЦЬ Микола Петрович	1917	загинув
230	КОЛОМІЄЦЬ Микола Гаврилович	1918	
231	КОЛОМІЄЦЬ Василь Петрович	1921	
232	КОЛОМІЄЦЬ Петро Ількович	1922	інв. II гр.
233	КОЛОМІЄЦЬ Григорій Ількович	1924	
234	КОНОВАЛ Анатолій Маркович	1919	загинув
235	КОНОВАЛ Леонід Маркович	1922	
236	КОНОВАЛ Петро Гнатович	1907	
237	КОНОВАЛ Андрій Гнатович	1909	
238	КОНОВАЛ Василь Іларіонович	1919	
239	КОНОВАЛ Мина Данилович	1908	загинув
240	КОНОВАЛ Давид Опанасович	1907	загинув
241	КОНОВАЛ Мефодій Васильович	1926	інв. II гр.
242	КРАВЕЦЬ Степан Федорович	1920	
243	КРАВЕЦЬ Пантелеймон Дмитрович	1916	загинув
244	КРАВЕЦЬ Іван Іванович	1898	інв. II гр.
245	КРАВЕЦЬ Іван Федорович	1922	загинув
246	КРАВЧЕНКО Трохим Гнатович	1903	загинув

Продовж. додатка № 4

247	КРАВЧЕНКО Яків Олександрович	1921	загинув
248	КРАВЧЕНКО Василь Олександрович	1925	загинув
249	КРАВЧЕНКО Григорій Гнатович	1896	загинув
250	КРАВЧЕНКО Микита Іванович	1905	
251	КРАВЧЕНКО Іван Іванович	1902	
252	КРАВЧЕНКО Іван Іванович	1909	
253	КРАВЧЕНКО Павло Іванович	1903	
254	КРАВЧЕНКО Ганна Харитонівна	1919	
255	КРАВЧЕНКО Павло Петрович	1909	інв. III гр.
256	КРАМАР Яків Опанасович	1914	загинув
257	КРАМАР Федір Семенович	1906	загинув
258	КРАМАР Михайло Семенович	1908	
259	КРАМАР Олексій Семенович	1918	загинув
260	КРАМАР Павло Семенович	1910	інв. III гр.
261	КРАМАР Феодосій Семенович	1913	
262	КРАМАР Євген Йосипович	1905	
263	КРАМАР Іван Йосипович	1907	
264	КРАМАР Андрій Йосипович	1920	
265	КРАМАР Павло Федосійович	1910	інв. III гр.
266	КРАМАР Данило Іванович	1906	
267	КРАМАР Макар Іванович	1912	
268	КРАМАР Гаврило Пилипович	1914	загинув
269	КРАМАР Іван Пилипович	1926	інв. III гр.
270	КРАМАР Макар Ісакович	1899	загинув
271	КРАМАР Іван Павлович	1918	
272	КРАМАР Григорій Павлович	1920	загинув
273	КРАМАР Петро Семенович	1897	загинув
274	КРАМАР Федот Семенович	1895	загинув
275	КРАМАР Олександр Федотович	1925	загинув
276	КРАМАР Іван Йосипович	1914	загинув
277	КРАМАР Павло Йосипович	1923	інв. II гр.
278	КРАМАР Леонід Павлович	1925	загинув

Продовж. додатка № 4

279	КРАМАР Пантелеймон Антипович	1913	загинув
280	КРАМАР Василь Іванович	1926	загинув
281	КРАМАР Яків Дмитрович	1894	
282	КРАМАР Петро Іванович	1911	інв. III гр.
283	КРАМАР Захарій Іванович	1906	загинув
284	КРАМАР Семен Климович	1910	загинув
285	КРАМАР Федір Федорович	1906	загинув
286	КРАМАР Лук'ян Якович	1899	
287	КРАМАР Георгій Миронович	1919	
288	КРАМАРЕНКО Юрій Іванович	1926	загинув
289	КРИВОРОТ Микола Данилович	1925	інв. III гр.
290	КРИВОРОТ Федір Петрович	1925	
291	КРИВОРОТ Прокіп Дмитрович	1894	загинув
292	КРИВОРОТ Лідія Прокопівна	1921	
293	КРИВОРОТ Дмитро Прокопович	1923	
294	КРИВОРОТ Олександр Леонтійович	1907	загинув
295	КРИВОРОТ Павло Леонтійович	1924	інв. III гр.
296	КРИВОРОТ Василь Маркович	1925	інв. II гр.
297	КРИВОРОТ Назар Іванович	1915	загинув
298	КРИВОРОТ Тимофій Олександрович	1909	загинув
299	КРИВОРОТ Леонід Олександрович	1921	загинув
300	КРИВОРОТ Григорій Якович	1920	
301	КРОЛЬ Василь Олексійович	1919	загинув
302	КРОХМАЛЬОВ Володимир Іванович	1918	
303	КРУГЛЯК Іван Ількович	1919	інв. III гр.
304	КРУГЛЯК Яків Ількович	1926	загинув
305	КРУГЛЯК Василь Ількович	1923	загинув
306	КРУГЛЯК Корній Іванович	1905	загинув
307	КОРНІЮК Мирон Мусійович	1905	загинув
308	ЛАЗАРЕНКО Григорій Іванович	1918	
309	ЛЕВЧЕНКО Леонід Макарович	1925	
310	ЛЕНЬ Василь Антонович	1911	загинув

Продовж. додатка № 4

311	ЛЕНЬ Федір Антонович	1899	загинув
312	ЛЕНЬ Никифір Антонович	1905	інв. II гр.
313	ЛЕНЬ Гнат Власович	1914	загинув
314	ЛЕНЬ Григорій Власович	1918	
315	ЛЕНЬ Іван Власович	1922	загинув
316	ЛЕНЬ Іван Аврамович	1918	загинув
317	ЛЕНЬ Овсій Васильович	1900	інв. II гр.
318	ЛЕНЬ Григорій Овсійович	1924	інв. II гр.
319	ЛЕНЬ Олексій Овсійович	1925	
320	ЛЕНЬ Ілько Васильович	1906	
321	ЛЕНЬ Віктор Васильович		
322	ЛЕНЬ Євдоким Андрійович	1911	інв. II гр.
323	ЛЕНЬ Василь Андрійович	1905	інв. III гр.
324	ЛЕНЬ Карпо Степанович	1906	загинув
325	ЛЕНЬ Михайло Степанович	1907	інв. III гр.
326	ЛЕНЬ Іван Григорович	1926	
327	ЛИМАРЕНКО Петро Олексійович	1916	загинув
328	ЛИМАРЕНКО Степан Овсійович	1914	загинув
329	ЛИСЕНКО Павло Якимович	1917	загинув
330	ЛИТВИНЕНКО Семен Овсійович	1901	загинув
331	ЛОСЕНКО Анатолій Йосипович	1917	загинув
332	ЛОСЕНКО Іван Йосипович	1918	загинув
333	ЛОСЕНКО Веніамін Йосипович	1917	загинув
334	ЛОСЕНКО Гаврило Єрофійович	1914	
335	МАКОДЗЬОБА Олексій Артемович	1917	загинув
336	МАКОДЗЬОБА Василь Зиновійович	1918	
337	МАЛЬОВАНІЙ Степан Кіндратович	1898	загинув
338	МАЛЬОВАНІЙ Никифор Кіндратович	1916	загинув
339	МАНДЗЮК Михайло Васильович	1913	
340	МАНДЗЮК Іван Васильович	1920	
341	МАНДЗЮК Микола Васильович	1924	загинув
342	МАНДЗЮК Яків Андрійович	1926	загинув

Продовж. додатка № 4

343	МАНДЗЮК Олександр Павлович	1924	
344	МАНЗЮК Іван Павлович	1926	
345	МАНДЗЮК Григорій Володимирович	1908	загинув
346	МАНДЗЮК Юрій Степанович	1922	загинув
347	МАНДЗЮК Іван Петрович	1911	
348	МАНДЗЮК Степан Петрович	1915	загинув
349	МАНДЗЮК Корній Якович	1909	загинув
350	МАНДЗЮК Віктор Дмитрович	1924	
351	МАНДЗЮК Стратін Дементійович		
352	МАНДЗЮК Павло Володимирович	1920	
353	МАРІЄНКО Гурій Якович	1909	
354	МАРІЄНКО Єрофій Федотович	1907	інв. III гр.
355	МАРІЄНКО Василь Федотович	1923	
356	МАРІЄНКО Іван Федотович	1918	
357	МАРІЄНКО Тимофій Семенович	1905	
358	МАРІЄНКО Стратін Семенович	1907	загинув
359	МАРІЄНКО Олексій Семенович	1909	загинув
360	МАРТИНЮК Мефодій Опанасович	1905	загинув
361	МАРТИНЮК Федір Степанович	1922	загинув
362	МАРТИНЮК Сидір Андрійович	1902	
363	МАРТИНЮК Костянтин Тихонович	1926	
364	МАРТИНЮК Микола Федорович	1907	загинув
365	МАРТИНЮК Демид Федорович	1909	загинув
366	МАРУСЕНКО Іван Пантелеймонович	1913	
367	МЕЛЬНИК Григорій Никифорович	1906	
368	МЕЛЬНИК Анатолій Петрович	1926	інв. II гр.
369	МЕЛЬНИК Василь Пантелеймонович	1920	загинув
370	МЕЛЬНИК Іван Пантелеймонович	1925	загинув
371	МЕЛЬНИК Михайло Пантелеймонович	1915	
372	МЕЛЬНИК Іван Степанович	1913	інв. I гр.
373	МЕЛЬНИК Андрій Степанович	1906	
374	МЕЛЬНИК Микола Степанович	1925	

Продовж. додатка № 4

375	МЕЛЬНИК Олексій Іванович	1915	
376	МЕЛЬНИК Григорій Микитович	1922	загинув
377	МЕЛЬНИК Андрій Йосипович	1914	
378	МЕЛЬНИК Яків Семенович	1903	
379	МЕЛЬНИК Кирило Іванович	1911	інв. III гр.
380	МЕЛЬНИК Григорій Савович	1908	загинув
381	МЕЛЬНИК Василь Савович	1913	загинув
382	МЕЛЬНИК Павло Кузьмович	1906	
383	МЕЛЬНИК Іван Антонович	1922	
384	МЕЛЬНИК Василь Федотович	1925	
385	МЕЛЬНИК Василь Миколайович	1902	інв. III гр.
386	МЕЛЬНИК Петро Федорович	1903	
387	МЕЛЬНИК Михайло Петрович	1906	
388	МЕЛЬНИК Віктор Філонович	1919	
389	МЕЛЬНИК Михайло Данилович	1921	загинув
390	МЕЛЬНИК Микола Данилович	1925	
391	МЕЛЬНИК Петро Сергійович	1906	загинув
392	МЕЛЬНИК Опанас Сергійович	1919	загинув
393	МЕЛЬНИК Микита Сергійович	1916	інв. III гр.
394	МІТЛЕНКО Іван Якович	1918	
395	МУДРИЦЬКИЙ Яків Вакулович	1893	загинув
396	МУДРИЦЬКИЙ Василь Якович	1926	загинув
397	МУДРИЦЬКИЙ Сава Григорович	1922	
398	МУДРИЦЬКИЙ Олександр Васильович	1898	
399	МУЛЯВКА Трохим Іванович	1914	загинув
400	МУЛЯВКА Борис Іванович	1918	загинув
401	МУЛЯВКА Павло Степанович	1919	інв. III гр.
402	МУЛЯВКА Петро Микитович	1914	загинув
403	МУЛЯВКА Іван Микитович	1921	інв. III гр.
404	НАТЯГАН Іван Пилипович	1922	інв. III гр.
405	НАТЯГАН Петро Пилипович	1911	загинув
406	НЕСТЕРЕНКО Сава Терентійович	1903	

Продовж. додатка № 4

407	НЕСТЕРЕНКО Яків Савович	1926	інв. III гр.
408	НЕСТЕРЕНКО Сергій Васильович	1917	інв. II гр.
409	НЕСТЕРЕНКО Андрій Васильович	1921	
410	НИША Іов Артемович	1903	загинув
411	НОВАКОВСЬКИЙ Микола Андрійович	1922	загинув
412	НОВАКОВСЬКИЙ Петро Андрійович	1924	
413	ОВСЯНИЙ Олексій Олексійович	1916	загинув
414	ОКСАНИЧ Сергій Іванович	1898	загинув
415	ОКСАНИЧ Сергій Сазонович	1916	
416	ОКСАНИЧ Митрофан Сазонович	1903	загинув
417	ОКСАНИЧ Сидір Пантелеймонович	1901	
418	ОКСАНИЧ Іван Іванович	1906	
419	ОКСАНИЧ Василь Семенович	1926	
420	ОЛІЙНИК Федір Павлович	1915	загинув
421	ОСАУЛЕНКО Федосій Олексійович	1915	
422	ОСІПОВ Олександр Федорович	1919	
423	ПАНАСЬКО Іларіон Іванович	1916	загинув
424	ПАНАСЕНКО Клим Павлович	1902	загинув
425	ПАЦЮК Нечипір Сидорович	1904	
426	ПАЦЮК Іван Дмитрович	1917	
427	ПЕРЕСУНЬКО Юхим Левкович	1907	
428	ПЕТРЕНКО Григорій Сильвестрович	1919	
429	ПЕТРЕНКО Петро Сильвестрович	1917	
430	ПЕТРЕНКО Нестор Павлович	1906	загинув
431	ПЕТРЕНКО Василь Давидович	1906	загинув
432	ПІДДИМАЙ Макар Варфоломійович	1899	загинув
433	ПІДДИМАЙ Клим Антонович	1906	
434	ПІДДУБКО Кирило Іванович	1911	
435	ПІДДУБКО Данило Іванович	1906	інв. III гр.
436	ПІДДУБКО Іван Данилович	1921	загинув
437	ПІДДУБКО Василь Леонтійович	1909	інв. III гр.
438	ПІДДУБКО Павло Миколайович	1914	загинув

Продовж. додатка № 4

439	ПІДДУБКО Сергій Федосійович	1906	
440	ПІДДУБКО Володимир Іванович	1923	
441	ПІДДУБКО Михайло Платонович	1912	
442	ПІДДУБКО Василь Платонович	1922	
443	ПІДДУБКО Григорій Платонович	1926	
444	ПІДЛУБНИЙ Григорій Йосипович	1908	
445	ПІДЛУБНИЙ Гаврило Йосипович	1901	
446	ПІДКАМІННИЙ Степан Мартинович	1896	
447	ПІДКАМІННИЙ Гнат Іванович	1914	
448	ПИСЬМЕННИЙ Павло Савович	1909	загинув
449	ПИСЬМЕННИЙ Іван Савович	1914	загинув
450	ПОГРІБНЯК Павло Миронович	1913	загинув
451	ПОГРІБНЯК Федір Миронович	1914	інв. II гр.
452	ПОЛІЩУК Іван Гнатович	1922	загинув
453	ПОЛКОВЕНКО Борис Каленикович	1923	загинув
454	ПОЛКОВЕНКО Олександр Васильович	1917	інв. II гр.
455	ПОРФИРЕНКО Іван Матвійович	1922	
456	ПРЕНКО Олександр Антонович	1918	
457	ПРИЙМАК Григорій Федорович	1909	інв. II гр.
458	ПРОЧУХАН Михайло Антонович	1914	загинув
459	ПРОЧУХАН Іван Аврамович	1917	загинув
460	ПРОЧУХАН Микола Петрович	1917	
461	ПРОЧУХАН Валентин Петрович	1920	загинув
462	ПРОЧУХАН Дмитро Данилович	1906	інв. II гр.
463	ПРОЧУХАН Петро Іванович	1926	
464	ПРОЧУХАН Ніфон Семенович	1908	
465	ПРОЧУХАН Семен Тимофійович	1893	загинув
466	ПРОЧУХАН Леонтій Карпович	1911	загинув
467	ПРОЧУХАН Іван Оверкович	1902	
468	ПРОЧУХАН Макар Оверкович	1911	загинув
469	ПРОЧУХАН Пилип Максимович	1902	інв. II гр.
470	ПРОЧУХАН Олексій Максимович	1896	загинув

Продовж. додатка № 4

471	ПРОЧУХАН Микола Олексійович	1926	загинув
472	ПУСТОВІТ Олексій Федорович	1911	загинув
473	ПУСТОВІТ Василь Федорович	1914	
474	ПУСТОВІТ Іван Федорович	1926	загинув
475	ПУСТОВІТ Антип Григорович	1904	загинув
476	ПУСТОВІТ Федот Григорович	1899	
477	ПУСТОВІТ Григорій Сергійович	1917	
478	ПУСТОВІТ Іван Олексійович	1913	загинув
479	ПУСТОВІТ Олександр Олексійович	1916	загинув
480	ПУСТОВІТ Віктор Олексійович	1925	
481	ПУСТОВІТ Борис Іванович	1925	
482	ПУСТОВІТ Іван Карпович	1917	
483	ПУСТОВІТ Олександр Мефодійович	1919	
484	ПУСТОВІТ Василь Васильович	1920	
485	ПУСТОВІТ Іван Васильович	1920	
486	ПУСТОВІТ Дормедонт Іванович	1926	загинув
487	ПУСТОВІТ Леонід Самійлович	1912	інв. III гр.
488	ПУСТОВІТ Семен Іванович	1907	загинув
489	ПУСТОВІТ Яків Корнійович	1907	
490	ПРОЦЕНКО Іван Микитович	1922	
491	ПРОЦЕНКО Платон Іванович	1903	
492	ПШИК Федір Йосипович	1907	
493	ПШИК Василь Никифорович	1921	загинув
494	ПШИК Василь Михайлович	1909	загинув
495	ПШИК Андрій Артемович	1925	загинув
496	ПШИК Олексій Артемович	1919	загинув
497	ПШИК Олексій Володимирович	1918	загинув
498	САМЧЕНКО Мусій Іванович	1900	загинув
499	САМЧЕНКО Василь Іванович	1915	загинув
500	САМЧЕНКО Тимофій Архипович	1913	інв. II гр.
501	САМЧЕНКО Леонід Іванович	1925	
502	САМЧЕНКО Василь Кузьмович	1916	загинув

Продовж. додатка № 4

503	СВИЩ Дмитро Петрович	1905	загинув
504	СИДОРЕНКО Дмитро Лук'янович	1904	
505	СИНЬОГУБ Антон Йосипович	1919	інв. III гр.
506	СИНЬОГУБ Павло Йосипович	1910	
507	СИНЬОГУБ Федір Максимович	1911	інв. III гр.
508	СИНЬОГУБ Григорій Максимович	1914	
509	СИНЬОГУБ Петро Петрович	1913	загинув
510	СИНЬОГУБ Максим Павлович	1920	
511	СИНЬОГУБ Василь Федорович	1924	
512	СИНЬОГУБ Микола Кіндратович	1925	загинув
513	СИНЬОГУБ Іван Кіндратович	1896	
514	СИНЬОГУБ Яків Кіндратович	1897	
515	СИНЬОГУБ Василь Іванович	1920	
516	СКИРТАНЬ Петро Іларіонович	1911	загинув
517	СЛІПЕНКО Олександр Кузьмович	1907	інв. III гр.
518	СОБКО Максим Григорович	1894	загинув
519	СОПІЛЬНИК Григорій Омелянович	1905	інв. III гр.
520	СОПІЛЬНИК Олександр Федорович	1921	
521	СОПІЛЬНИК Захарій Антонович	1921	
522	СОПІЛЬНИК Іван Іванович	1910	
523	СОПІЛЬНИК Савелій Карпович	1906	загинув
524	СОПІЛЬНИК Йосип Іванович	1904	інв. II гр.
525	СТЕЛЬМАХ Савелій Гнатович	1910	загинув
526	СТЕЛЬМАХ Антон Федотович	1906	загинув
527	СТЕЛЬМАХ Зиновій Миронович	1894	загинув
528	СТЕЛЬМАХ Тимофій Зиновійович	1921	
529	СТЕЛЬМАХ Аврам Миронович	1911	
530	СТЕЛЬМАХ Іван Ількович	1908	інв. III гр.
531	СТЕЛЬМАХ Сильвестр Максимович	1896	
532	СТЕЛЬМАХ Трохим Сильвестрович	1921	
533	СТЕЛЬМАХ Андрій Федорович	1914	загинув
534	ТАРАСЕНКО Олександр Порфірович	1909	загинув

Продовж. додатка № 4

535	ТЕЛЕВНИЙ Василь Іванович	1918	загинув
536	ТЕЛЕВНИЙ Іван Євтихійович	1910	загинув
537	ТЕЛЕВНИЙ Іван Васильович	1915	загинув
538	ТЕЛЕВНИЙ Іван Антонович	1921	загинув
539	ТЕЛЕВНИЙ Іван Іванович	1908	загинув
540	ТЕЛЕВНИЙ Іван Захарович	1910	загинув
541	ТЕЛЕВНИЙ Борис Васильович	1919	
542	ТЕЛЕВНИЙ Юхим Васильович	1922	загинув
543	ТЕЛЕВНИЙ Никифор Антонович	1924	інв. III гр.
544	ТЕЛЕВНИЙ Михайло Михайлович	1919	загинув
545	ТЕЛЕВНИЙ Василь Іванович	1924	інв. II гр.
546	ТЕЛЕВНИЙ Іван Іванович	1922	
547	ТЕЛЕВНИЙ Федір Герасимович	1897	загинув
548	ТЕЛЕВНИЙ Іван Федорович	1924	інв. II гр.
549	ТЕЛЕВНИЙ Володимир Федорович	1922	
550	ТЕЛЕВНИЙ Лаврентій Дмитрович	1902	інв. III гр.
551	ТЕЛЕВНИЙ Антін Іванович	1925	
552	ТИХОНЕНКО Петро Микитович	1921	загинув
553	ТИХОНЕНКО Іван Микитович	1926	загинув
554	ТИХОНЕНКО Григорій Дмитрович	1906	
555	ТИХОНЕНКО Іларіон Дмитрович	1920	
556	ТИХОНЕНКО Іван Павлович	1927	інв. III гр.
557	ТИХОНЕНКО Павло Кирилович	1906	
558	ТИХОНЕНКО Іван Кирилович	1922	
559	ТИХОНЕНКО Іван Аврамович	1911	інв. III гр.
560	ТИХОНЕНКО Сергій Данилович	1908	загинув
561	ТИХОНЕНКО Іван Дмитрович	1917	
562	ТОВКАЧ Микола Оверкович	1918	інв. II гр.
563	ТОВКАЧ Марко Оверкович	1919	
564	ТОВКАЧ Трохим Тимофійович	1897	загинув
565	ТОВКАЧ Степан Павлович	1902	загинув
566	ТКАЧ Семен Федосійович	1903	загинув

Продовж. додатка № 4

567	ТАРАСОВ Яків Андрійович	1916	
568	ТЯГНИРЯДНО Потап Каленикович	1898	
569	ТЯГНИРЯДНО Василь Потапович	1922	
570	ТЯГНИРЯДНО Юхим Григорович	1917	
571	ТЯГНИРЯДНО Григорій Іванович	1914	загинув
572	УМАНЕЦЬ Іларіон	1900	
573	УМАНЕЦЬ Андрій Олексійович	1903	загинув
574	УМАНЕЦЬ Василь Олексійович	1920	загинув
575	УМАНЕЦЬ Василь Гаврилович	1912	
576	УМАНЕЦЬ Микола Гаврилович	1918	
577	УМАНЕЦЬ Федір Гаврилович	1920	
578	УМАНЕЦЬ Михайло Дмитрович	1903	
579	УМАНЕЦЬ Іван Дмитрович	1925	загинув
580	УМАНЕЦЬ Микола Андрійович	1921	загинув
581	УМАНЕЦЬ Іван Несторович	1911	
582	УМАНЕЦЬ Іван Федосійович	1918	
583	УМАНЕЦЬ Михайло Федосійович	1913	загинув
584	УМАНЕЦЬ Корній Федосійович	1907	
585	УМАНЕЦЬ Володимир Якович	1898	
586	УМАНЕЦЬ Захарій Якимович	1906	загинув
587	УМАНЕЦЬ Петро Миколайович	1904	
588	УМАНЕЦЬ Дмитро Йосипович	1907	
589	УМАНЕЦЬ Микола Йосипович	1915	загинув
590	УМАНЕЦЬ Харлампій Якович	1901	загинув
591	УМАНЕЦЬ Григорій Герасимович	1909	загинув
592	УМАНЕЦЬ Василь Герасимович	1910	інв. II гр.
593	УМАНЕЦЬ Борис Герасимович	1917	
594	УМАНЕЦЬ Тимофій Федотович	1914	інв. III гр.
595	УМАНЕЦЬ Семен Федотович	1916	загинув
596	УМАНЕЦЬ Іван Іванович	1898	
597	УМАНЕЦЬ Пилип Іванович	1919	
598	УМАНЕЦЬ Федір Іванович	1911	

Продовж. додатка № 4

599	УМАНЕЦЬ Павло Павлович	1921	загинув
600	УМАНЕЦЬ Євдоким Євтихійович	1911	загинув
601	ФЕСЕНКО Семен Микитович	1903	
602	ФУНДЕРАТ Сергій Іванович	1922	загинув
603	ФУНДЕРАТ Андрій Іванович	1918	загинув
604	ФУНДЕРАТ Петро Каністратович	1907	
605	ФУНДЕРАТ Павло Каністратович	1918	загинув
606	ФУНДЕРАТ Василь Іванович	1923	
607	ХОМЕНКО Людмила Іванівна	1921	
608	ХМАРЕНКО Мефодій Іванович	1924	
609	ХМАРЕНКО Олександр Никифорович	1907	загинув
610	ХМАРЕНКО Микола Олександрович	1926	
611	ЧЕПИГА Василь Якович	1914	
612	ЧУХНО Демид Тарасович	1909	
613	ЧУХНО Ананій Тарасович	1914	загинув
614	ЧУХНО Мефодій Іванович	1915	загинув
615	ЧУХНО Іван Іванович	1914	
616	ЧУХНО Василь Мефодійович	1901	загинув
617	ЧУХНО Анатолій Мефодійович	1914	загинув
618	ЧУХНО Григорій Захарович	1898	
619	ЧУХНО Василь Григорович	1922	загинув
620	ЧУХНО Мефодій Захарович	1906	загинув
621	ЧУХНО Григорій Йосипович	1921	загинув
622	ЧУХНО Іван Йосипович	1914	
623	ЧУХНО Іван Іванович	1915	
624	ЧУХНО Віталій Харитонович	1924	загинув
625	ЧУХНО Тимофій Павлович	1907	загинув
626	ЧУХНО Данило Павлович	1899	загинув
627	ЧУХНО Венедикт Захарович	1913	
628	ШЕВЧЕНКО Карпо Захарович	1913	інв. III гр.
629	ШИЛЕНКО Іван Іванович	1906	
630	ШУЛЯК Дмитро Андрійович	1916	інв. III гр.

Закінч. додатка № 4

631	ЮРЧЕНКО Іван Федорович	1923	загинув
632	ЮРЧЕНКО Василь Федорович	1921	
633	ЮРЧЕНКО Іван Дмитрович	1916	інв. II гр.
634	ЮРЧЕНКО Іван Іванович	1921	загинув
635	ЮРЧЕНКО Григорій Олемпійович	1920	інв. II гр.
636	ЮРЧЕНКО Харитон Олемпійович	1904	загинув
637	ЯРЕМЕНКО Михайло Давидович	1912	
638	ЯРЕМЕНКО Павло Давидович	1914	
639	ЯРЕМЕНКО Віктор Давидович	1921	інв. III гр.

Список складений Оленою Степанівною Крамар

ЖИТЕЛІ КРАСНОСІЛКИ – УЧАСНИКИ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

- 1. БЕЗРЕКА Микита Романович:** забезпечував партизан продуктами харчування з комори громадського двору.
- 2. БОЙКО Іван Васильович:** мав зв'язок з партизанами, був вивезений на примусові роботи в Німеччину.
- 3. ВИННИК Павло Іванович.**
- 4. ВИТРИЩАК Микола Мефодійович:** залишений Кам'янським райкомом партії в тилу ворога для підпільної роботи, комсомолец; після виконання завдання був схоплений німецькими прислужниками і розстріляний німцями в с-т Олександрівка («у сосні»).
- 5. ДОКІЄНКО Василь Володимирович:** зв'язковий партизанського загону ім. Хрущова, який діяв у навколишніх лісах з 15 вересня 1942 року до 9 січня 1944-го.
- 6. ЗАГОРОДНЯ (Дубіцька) Олена Калениківна:** зв'язкова; загін Р. Я. Куценка.
- 7. ЗІМІН Марія Самійлівна.**
- 8. КРАВЧЕНКО Петро Григорович:** сам з військовополонених, з партизанським загonom влився в діючу армію, після війни забрав дружину (сільську) – Оксану Іванівну Прочухан – і виїхав на Кубань.
- 9. ЛЕНЬ Федот Васильович.**
- 10. НАЗАРЕНКО Яків Григорович:** у роках на той час чоловік, кував партизанам коні.

Закінч. додатка № 5

11. ПРОЧУХАН Іван Аврамович: мав зв'язок з партизанами.

12. ТАРАСОВ Яків Андрійович: із військовополонених, білорус за національністю.

13. ФУНДОВНИЙ Микола Андрійович: зв'язковий у партизанському загоні Р. Я. Куценка.

Ці відомості надала Олена Степанівна Крамар у 2003 році.

**ЖИТЕЛІ КРАСНОСІЛКИ –
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ,
ЯКІ ЗАГИНУЛИ В МИРНИЙ ЧАС**

1. **КРАВЧЕНКО Володимир Віталійович.**
2. **ЛЕНЬ Віктор Федорович.**
3. **ПРИЙМАК Віктор Григорович.**
4. **САМЧЕНКО Микола Леонідович.**
5. **СКИРТАНЬ Василь Іванович.**

**ЖИТЕЛІ КРАСНОСІЛКИ –
ЛІКВІДАТОРИ АВАРІЇ
НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС**

1. **БЕРЕЖНИЙ Володимир Петрович.**
2. **БОДРЯГА Василь Олексійович.**
3. **МЕЛЬНИК Михайло Павлович.**
4. **ПЕРЕСУНЬКО Анатолій Юхимович.**
5. **ТОВКАЧ Василь Максимович.**
6. **ТИХОНЕНКО Іван Іванович.**
7. **ОЛЬШЕВСЬКИЙ Василь Олексійович.**
8. **ШПИЛЬОВИЙ Дмитро Андрійович.**
9. **ЮРЧЕНКО Михайло Григорович.**

ЖИТЕЛІ КРАСНОСІЛКИ – ОРДЕНОНОСЦІ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Орден Леніна

1. ЄРЕМЕНКО Олександра Давидівна.

Орден Великої Вітчизняної війни I ст.

1. БАБАНІН Григорій Григорович.
2. ВИТРИЩАК Макар Микитович.
3. КРИВОРОТ Микола Данилович.
4. ЛЕНЬ Григорій Овсійович.
5. ЛОСЕНКО Гаврило Єрофеевич.
6. НЕСТЕРЕНКО Сергій Васильович.
7. НЕСТЕРЕНКО Яків Савович.
8. ПІДКАМІННИЙ Гнат Іванович.
9. ТЕЛЕВНИЙ Василь Іванович.
10. ШЕВЧЕНКО Карпо Захарович.
11. ЮРЧЕНКО Григорій Олемпійович.

Орден Великої Вітчизняної війни II ст.

1. БЕЗРЕКА Олександр Микитович.
2. БОВКУН Степан Гнатович.
3. БОРОДІЄНКО Микола Овсійович.

Закінч. додатка № 6

4. БОНДАРЕНКО Андрій Нестерович.
5. БАГАЧЕНКО Григорій Давидович.
6. БОНДАРЕНКО Микола Тимофійович.
7. ВИТРИЩАК Андрій Степанович.
8. ВИТРИЩАК Олександр Федорович.
9. ВИННИК Василь Павлович.
10. ДОКІЄНКО Василь Володимирович.
11. ДОКІЄНКО Яків Григорович.
12. КРАВЕЦЬ Степан Федорович.
13. КРАВЧЕНКО Ганна Харитонівна.
14. КРИВОРОТ Віктор Прокопович.
15. КИРИЛЮК Мартин Іванович.
16. КОЛОМІЄЦЬ Василь Петрович.
17. КОЗЛОВЕЦЬ Іван Максимович.
18. ЛЕНЬ Іван Григорович.
19. ЛЕНЬ Олексій Овсійович.
20. ЛИТВИН Іван Максимович.
21. МАНЗЮК Іван Павлович.
22. МАРУСЕНКО Іван Пантелеймонович.
23. МЕЛЬНИК Микола Данилович.
24. МІТЛЕНКО Іван Якович.
25. МУЛЯВКА Павло Степанович.
26. ПЕРЕПЬОЛКІН Іван Андрійович.
27. ПІДКАМІННИЙ Гнат Іванович.
28. ПУСТОВІТ Василь Васильович.
29. ПУСТОВІТ Іван Карпович.
30. ПУСТОВІТ Григорій Сергійович.
31. ПШИК Федір Йосипович.
32. СТЕЛЬМАХ Трохим Сильвестрович.
33. ТЕЛЕВНИЙ Никифір Антонович.
34. УМАНЕЦЬ Пилип Іванович.
35. ФУНДОВНИЙ Микола Андрійович.
36. ШУЛЯК Дмитро Андрійович.

СОЛДАТСЬКІ ВДОВИ

*Солдатські вдови, сиві матері,
Вас менше й менше на життєвім полі,
І ворог вашій не позаздрить долі,
Як тяжко вам жилося на землі.
Орали ви, і сіяли, й косили,
І на верстаті ткали по ночах,
Ховали смуток глибоко в очах,
І в Бога долі кращої просили.
Просили не для себе – для дітей,
Старалися їх вивести у люди.
Історія ваш подвиг не забуде...
А той, хто список цей читати буде –
Нехай на серце руку покладе.*

1. АВРАМЕНКО

Ганна Семенівна

2. БАГАЧЕНКО

Ніна Семенівна

3. БАРЧАН

Марія Олександрівна

4. БЕЗКРОВНА

Ганна Семенівна

5. БЕЗПАЛЬ

Софія Семенівна

6. БЕЗРЕКА

Ганна Сергіївна

7. БІЛАН

Пелагея Євменівна

8. БІЛАН

Анастасія Карпівна

9. БІЛАН

Векла Антонівна

10. БІЛАН

Ганна Аврамівна

11. БІЛАН

Федора Федорівна

12. БОНДАРЕНКО

Анастасія Степанівна

13. БОНДАРЕНКО

Анастасія Юхимівна

14. БОНДАРЕНКО

Федора Федотівна

15. БІНЕЦЬКА

Марія Порфирівна

16. ВАСИЛЕНКО

Дарія Сергіївна

Продовж. додатка № 7

17. ВИННИК
Лукія Іванівна	34. ДИШЛЕВА
Олена Олександрівна
18. ВИННИК
Парасковія Йосипівна	35. ДОКІЄНКО
Марія Іванівна
19. ВИННИК
Ганна Іванівна	36. ДОКІЄНКО
Варвара Овдіївна
20. ВИННИК
Тетяна Йосипівна	37. ЗАВЕРТАЙЛО
Парасковія Семенівна
21. ВИННИК
Ольга Кирилівна	38. ЗАГОРОДНЯ
Катерина Андріївна
22. ВИННИК
Дарія Олексіївна	39. ЗАГОРОДНЯ
Христина Тимофіївна
23. ВИСОЦЬКА
Марія Миколаївна	40. ЗАЛИВА
Марія Іванівна
24. ВИТРІЩАК
Ярина Федорівна	41. ЗАЛИВА
Любов Семенівна
25. ВИТРІЩАК
Парасковія Тимофіївна	42. ЗАСЛАВСЬКА
Марія Карпівна
26. ВИТРІЩАК
Ольга Павлівна	43. ЗДОР
Раїса Тимофіївна
27. ГАРБАР
Оксана Максимівна	44. ІЩЕНКО
Марія Іванівна
28. ГЕТЬМАН
Марія Дорофіївна	45. КАРТАШОВА
Парасковія Пантелеймонівна
29. ГЕТЬМАН
Ірина	46. КОЗЯР
Олена Юхимівна
30. ГРИБ
Марія Порфирівна	47. КОЛОМІЄЦЬ
Пелагея Максимівна
31. ДЗЮРА
Анастасія Андріївна	48. КОЛОМІЄЦЬ
Марія Іванівна
32. ДЗЮРА
Олександра Яківна	49. КОНОВАЛ
Ганна Петрівна
33. ДЗЮРА
Антоніна Федосіївна	50. КРАВЧЕНКО
Федора Іванівна

Продовж. додатка № 7

51. КРАВЧЕНКО

Марія Кузьмівна

52. КРАМАР

Одарка Карпівна

53. КРАМАР

Єфросинія Михайлівна

54. КРАМАР

Лукерія Антонівна

55. КРАМАР

Олександра Данилівна

56. КРАМАР

Парасковія Кіндратівна

57. КРАМАР

Олена Степанівна

58. КРАМАР

Марія Трохимівна

59. КРАМАР

Оксана Марківна

60. КРАМАР

Уляна Євменівна

61. КРОЛЬ

Фросина Трохимівна

62. КРИВОРОТ

Марія Іванівна

63. КРИВОРОТ

Ганна Тимофіївна

64. КРИВОРОТ

Олександра Іванівна

65. КОРНІЮК

Меланія Левківна

66. КРУГЛЯК

Уляна Семенівна

67. ЛЕНЬ

Олена Карпівна

68. ЛЕНЬ

Секлета Іванівна

69. ЛЕНЬ

Долена Іванівна

70. ЛЕНЬ

Оксана Федосіївна

71. ЛИМАРЕНКО

Наталія Йосипівна

72. ЛИСЕНКО

Євдокія Павлівна

73. ЛИТВИНЕНКО

Олександра Леонтіївна

74. ЛОСЕНКО

Мотрона Андріївна

75. МАЛЬОВАНА

Єфросинія Явтухівна

76. МАЛЬОВАНА

Марфа Дмитрівна

77. МАНДЗЮК

Антоніна Василівна

78. МАНДЗЮК

Ганна Федосіївна

79. МАНДЗЮК

Фекла Кіндратівна

80. МАРТИНЮК

Ганна Трохимівна

81. МАРТИНЮК

Клавдія Семенівна

82. МАРТИНЮК

Мотрона Левківна

83. МЕЛЬНИК

Килина Макарівна

84. МЕЛЬНИК-БУЙДА

Галина Федотівна

Продовж. додатка № 7

85. МУДРИЦЬКА
Валентина Михайлівна
86. МУЛЯВКА
Ганна Степанівна
87. МУЛЯВКА
Надія Іванівна
88. МУЛЯВКА
Ольга Костянтинівна
89. НАТЯГАН
Федосія Максимівна
90. НИЩА
Килина Андріївна
91. ОВСЯНА
Євдокія Федосіївна
92. ОКСАНИЧ
Катерина Пилипівна
93. ОКСАНИЧ
Уляна Корніївна
94. ОЛІЙНИК
Марія Павлівна
95. ПАНАСЬКО
Василина Аврамівна
96. ПАНАСЬКО
Марія Павлівна
97. ПЕТРЕНКО
Меланія Степанівна
98. ПЕТРЕНКО
Марія Онопріївна
99. ПІДДУБКО
Дарія Миколаївна
100. ПІДДИМАЙ
Оксана Мартинівна
101. ПИСЬМЕННА
Марія Климівна

102. ПИСЬМЕННА
Марія Іванівна
103. ПОГРІБНЯК
Неоніла Семенівна
104. ПРОЧУХАН
Софія Петрівна
105. ПРОЧУХАН
Марія Самійлівна
106. ПРОЧУХАН
Килина Наумівна
107. ПРОЧУХАН
Марія Антонівна
108. ПРОЧУХАН
Євдокія Яківна
109. ПРОЧУХАН
Марія Федотівна
110. ПУСТОВІТ
Ганна Іванівна
111. ПУСТОВІТ
Ярина Іванівна
112. ПРОЦЕНКО
Єлизавета Іванівна
113. ПШИК
Агафія Левківна
114. САМЧЕНКО
Марія Павлівна
115. САМЧЕНКО
Оксана Єрофіївна
116. СВИЦ
Віра Мефодіївна
117. СОПІЛЬНИК
Уляна Порфірівна
118. СКИРТАНЬ
Агафія Василівна

Закінч. додатка № 7

119. СТЕЛЬМАХ
Неоніла Федорівна
120. СТЕЛЬМАХ
Мотрона Афанасіївна
121. СТЕЛЬМАХ
Ніна Гнатівна
122. СТЕЛЬМАХ
Олена Олексіївна
123. ТАРАСЕНКО
Ольга Іванівна
124. ТЕЛЕВНА
Оксана Левківна
125. ТЕЛЕВНА
Зіновія Павлівна
126. ТЕЛЕВНА
Марфа Іванівна
127. ТЕЛЕВНА
Віра Афанасіївна
128. ТЕЛЕВНА
Ярина Юхимівна
129. ТЕЛЕВНА
Марія Данилівна
130. ТИХОНЕНКО
Ярина Григорівна
131. ТОВКАЧ
Мотря Климівна

132. ТКАЧ
Ярина Сильвестрівна
133. ТЯГНИРЯДНО
Анастасія Данилівна
134. УМАНЕЦЬ
Олена Демидівна
135. УМАНЕЦЬ
Парасковія Дмитрівна
136. УМАНЕЦЬ
Марія Давидівна
137. УМАНЕЦЬ
Наталія Іванівна
138. УМАНЕЦЬ
Уляна Іванівна
139. УМАНЕЦЬ
Єлизавета Артемівна
140. ХМАРЕНКО
Василина Савівна
141. ЧУХНО
Катерина Григорівна
142. ЧУХНО
Олена Семенівна
143. ЧУХНО
Тетяна Юхимівна
144. ЮРЧЕНКО
Марія Мусіївна

**МАТЕРІ,
які народили п'ятеро і більше дітей,
виховали їх до 14-річного віку,
були нагороджені орденом
«Материнська слава» II, III ступенів
і «Медаллю материнства»**

1. БОЙКО Надія Олександрівна (5 дітей).
2. ВИННИК Галина Савівна (5).
3. ГАРБАР Валентина Миколаївна (5).
4. ЗАСЛАВСЬКА Валентина Ксенофентівна (5).
5. КОВАЛЕНКО Марія Федорівна (5).
6. КРАВЧЕНКО Галина Омельківна (5).
7. МАКОДЗЬОБА Ганна Павлівна (6).
8. МЕЛЬНИК Галина Іванівна (6).
9. МЕЛЬНИК Марія Федорівна (5).
10. НАТЯГАН Любов Семенівна (5).
11. ОКСАНИЧ Галина Мусіївна (5).
12. ПІДКАМІННА Людмила Петрівна (8).
13. СКИРТАНЬ Олександра Свиридівна (5).
14. ШЕВЧЕНКО Зоя Миколаївна (5).
15. ЩОРБА Тетяна Степанівна (5).

ТРУДОВІ НАГОРОДИ

Герой Соціалістичної Праці

1. ЮРЧЕНКО Григорій Павлович.

Продовж. додатка № 8

Орден Леніна

1. КОВАЛЕНКО Юрій Кирилович (2).
2. МОШУРЕНКО Андрій Миколайович.
3. ІЩЕНКО Ганна Василівна.
4. ПІДДИМАЙ Олександра Климівна.
5. ЮРЧЕНКО Григорій Павлович (2).

Орден Жовтневої Революції

1. КРАМАР Іван Пилипович.
2. КРАВЧЕНКО Віктор Микитович.
3. ПУСТОВІТ Григорій Сергійович.

Орден Трудового Червоного Прапора

1. ДЗЮРА Людмила Трохимівна.
2. КОЛОМІЄЦЬ Микола Петрович.
3. МОШУРЕНКО Андрій Миколайович.
4. МАНЗЮК Іван Павлович (2).
5. ПІДДИМАЙ Олександра Климівна.
6. ПУСТОВІТ Григорій Сергійович (2).
7. УМАНЕЦЬ Микола Андрійович.
8. ШЕВЧЕНКО Надія Яківна.
9. ЮРЧЕНКО Григорій Павлович.

Орден Трудової Слави III ст.

1. КРАВЧЕНКО Віктор Микитович.
2. МУЛЯВКА Володимир Демидович.
3. ПАЦЮК Василь Никифорович (I, II, III ст.).
4. СЛІПЕНКО Іван Миколайович.

Продовж. додатка № 8

Орден «Знак Пошани»

1. ВИННИК Марія Степанівна.
2. ГЕТЬМАН Ніна Харитонівна.
3. ДЕЙНЕКО Анатолій Олександрович.
4. ЗАГОРОДНЯ Олена Калениківна.
5. КРАМАР Анатолій Миколайович.
6. КРАМАР Іван Пилипович.
7. КОВАЛЕНКО Юрій Кирилович.
8. КОВАЛЕНКО Павло Васильович.
9. КОНОВАЛ Микола Давидович.
10. МЕЛЬНИК Іван Миколайович.
11. ПЕТРЕНКО Григорій Васильович.
12. СТЕЛЬМАХ Віра Йосипівна.
13. СТЕЛЬМАХ Сильвестр Максимович.
14. ЮРЧЕНКО Григорій Павлович.

Медаль «За трудову доблесть»

1. БОЙКО Микола Іванович.
2. ВИННИК Галина Самійлівна.
3. ВИТРЩАК Андрій Степанович.
4. ГЕТЬМАН Іван Юхимович.
5. ДИШЛЕВИЙ Іван Леонтійович.
6. ДОКІЄНКО Віра Іванівна.
7. ЗАГОРОДНЯ Любов Іванівна.
8. ЗАЛИВА Клавдія Іванівна.
9. ЩЕНКО Катерина Олексіївна.
10. ЛАЗУРЕНКО Юхтима Федорівна.
11. МАРТИНЮК Іван Демидович.
12. ПАЦЮК Іван Дмитрович.
13. СИНЬОГУБ Валентин Васильович.
14. УМАНЕЦЬ Василь Андрійович.

Закінч. додатка № 8

Медаль «За трудову відзнаку»

1. ЗАГОРОДНІЙ Микола Максимович.
2. ЗАХАРЕНКО Григорій Костянтинович.
3. КРАМАР Олена Степанівна.
4. ЛАЗУРЕНКО Юхтима Федорівна.
5. МЕЛЬНИК Іван Павлович.
6. МУЗИКА Микола Іванович.
7. ПРОЧУХАН Микола Петрович.
8. ПЕТРЕНКО Антоніна Несторівна.
9. ПУСТОВІТ Явдокія Трохимівна.
10. СЕМЕРЕНКО Іван Павлович.
11. СОПІЛЬНИК Марія Іванівна.
12. ШЕВЧЕНКО Олександр Юрійович.

***Медаль «За доблесну працю
у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.»***

1. БАГАЧЕНКО Ольга Андріївна.
2. БЕЗРЕКА Микола Микитович.
3. ІЩЕНКО Ганна Юхимівна.
4. ІЩЕНКО Олімпіада Яківна.
5. МАРТИНЮК Лідія Василівна.
6. ФУНДЕРАТ Ганна Петрівна.
7. ЧУХНО Лідія Харитонівна.

ЗМІСТ

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ З МАЛОЇ ПОЧИНАЄТЬСЯ

Вступне слово Б. М. Кузика 3

I. ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ 6

II. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ СЕЛА.

ПРИРОДА КРАСНОСІЛКИ 16

III. КРАСНОСІЛКА З XVI СТОЛІТТЯ

ДО 1860 РОКУ 19

Замчище 19

Ташлицька слобода 22

Красноселиця 27

IV. КРАСНОСІЛКА В 1861–1900 РОКАХ 38

Боротьба селян за землю 38

V. ІЛЛЯ МЕЧНИКОВ У КРАСНОСІЛЦІ 47

VI. КРАСНОСІЛКА НАПРИКІНЦІ XIX СТОЛІТТЯ 54

VII. КУЛЬТУРА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ .. 61

VIII. КРАСНОСІЛКА НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 64

Події демократичної революції 1905–1907 років 64

Культурне життя 73

ІХ. КРАСНОСІЛКА В 1917–1921 РОКА	89
Х. КРАСНОСІЛКА В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 1921–1928 РОКІВ	100
ХІ. ПРИМУСОВА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СЕЛЯН КРАСНОСІЛКИ 1929–1932 РОКІВ	103
ХІІ. ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ	114
ХІІІ. ЗМІЩЕННЯ КОЛГОСПІВ КРАСНОСІЛКИ В 1934–1940 РОКАХ	138
ХІV. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КРАСНОСІЛКИ (1921–1940 РОКИ)	148
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	160
ХV. РОКИ ВІЙНИ	165
ХVІ. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА Й РОЗВИТОК СЕЛА В 1944–1957 РОКАХ	187
ХVІІ. КУЛЬТУРНЕ ТА ДУХОВНЕ ЖИТТЯ В 1945–1957 РОКАХ	210
ХVІІІ. КОЛГОСП «ШЛЯХОМ ЛЕНІНА»	220
ХІХ. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В 60-Х РОКАХ	241
ХХ. РОКИ РАДЯНСЬКИХ П'ЯТИРІЧОК	250
ХХІ. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КРАСНОСІЛКИ 1971–1991 РОКІВ	279

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	291
XXII. У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	296
XXIII. КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	310
XXIV. НЕЗАБУТНЯ ЗУСТРІЧ ІЗ Б. М. КУЗИКОМ	327
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	335
XXVI. СЛОВО ПРО ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ Й ПРАЦІ	336
XXV. ВОНИ ВИЗВОЛЯЛИ СЕЛО	372
ДОДАТОК № 1. Історичні й сучасні назви вулиць і провулків села Красносілка	378
ДОДАТОК № 2. Список громадян Красносілки, які померли під час голодомору 1932-1933 років	380
ДОДАТОК № 3. Список мирних жителів села Красносілка, які в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років були вбиті під час переходу фронту, померли від ран, вивезені на примусові роботи до Німеччини і не повернулись, а також тих, які загинули в мирний час від розривів мін та снарядів	396
ДОДАТОК № 4. Жителі Красносілки – учасники бойових дій	401
ДОДАТОК № 5. Жителі Красносілки – учасники партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни	422

Жителі Красносілки – військовослужбовці, які загинули в мирний час	423
Жителі Красносілки – ліквідатори аварії на Чорнобильській АЕС	423
ДОДАТОК № 6. Жителі Красносілки – орденоносці Великої Вітчизняної війни	424
ДОДАТОК № 7. Солдатські вдови	426
ДОДАТОК № 8. Матері, які народили п'ятеро і більше дітей, виховали їх до 14-річного віку, були нагороджені орденом «Материнська слава» II, III ступенів і «Медаллю материнства»	431
Трудові нагороди	431

Науково-популярне видання

Дейнеко Анатолій Олександрович

**СЕЛО НАШЕ КРАСНЕ...
ІСТОРІЯ КРАСНОСІЛКИ: ВІД СИВОЇ ДАВНИНИ
ДО НАШИХ ДНІВ**

Історико-краєзнавчі нариси

Збережена стилістика авторського оригіналу

Використані фотографії із приватних архівів автора,
співавтора *Миколи Коломійця*,
краєзнавчого музею села Красносілка,
шкільного музею,
а також цифрові фото *Святослава Дейнеко*
і *Олександра Горикова*

Ідея оригінал-макету і комп'ютерний дизайн
Олександр Гориков
antisecta@mail.ru

Відповідальний за випуск *О. Л. Демидов*
Технічний редактор *В. А. Усенко*
Коректор *Л. В. Куценко*
Оригінал-макет *О. О. Колесникової*

Підписано до друку 28.02.07. Формат 60×84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 25,5 + 1,86 вкл. Ум. фарбовідб. 33,42.
Обл.-вид. арк. 22,09 + 1,92 вкл.
Тираж 1000 прим. Замовлення № 5451.

Видавництво ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕС»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Свідоцтво ДК № 2299 від 29.09.2005 р.

Друкарня ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕСС»
Україна, 49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Тел./факс (056) 370-20-27
www.art-press.com.ua

ISBN 978-966-348-099-2